

JÓKAI ÖSSZES MŰVEI

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

Szerkeszti
NAGY MIKLÓS

R E G É N Y E K

15.

JÓKAI MÓR

FELFORDULT VILÁG
(1863)



AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1963

Sajtó alá rendezte
OROSZ LÁSZLÓ

Lektorálta
TERESTYÉNI FERENC

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1963

AK 292 k 6366

Magy. i. t. 3.
82,729.



Printed in Hungary

EGY FARSANG AZ ALFÖLDÖN

Néhány évvel ezelőtt, vízkereszt napján reggel, négy Szatmár megyei fiatalember összeszólalkozott bizonyos nemes versenyzésre. A verseny feladata ebből állott: farsang első napján elkezdeni Szinérváralján a táncot; abban kivilágos-kivirradtig helytállani; — akkor felülni a csöngős szánra, áthajtani Szamos-telekre, ott is táncban virradni meg, s reggel ismét menni tovább Aranyosmeggyesre, ott is folytatni a dáridót, azzal megint egy faluval odább, fel Ugocsának, Beregnek, Zemplénnek, onnan lekerülni Szabolcsnak, Biharnak, végigvigadni mind a hat vármegyét egy csepp kipihenés nélkül.

A verseny szabályai voltak ezek: egy ismerős házat el nem kerülni, ahova a négy közül valamelyik betérni óhajt, egy táncot sem hagyni kezdeni másnak, s nem végezni előbb, mint más. Minden tósztot elfogadni, s soha egy csepp bort nem hagyni a pohárban. Egész farsangon át nem alunni ágyban, hanem csak a szánban fekvé, amíg egyik falutól a másikig utaznak; — és végre előfordulható kalandoknál, mint például párbajok, szerelmi cselszövények dolgában, fidéliter egymás segítségére lenni; hasonló eseményeknek is igen gyorsan kellvén végrehajthatniok, miután egy faluban egy napnál tovább időzni nem szabad.

A négy ifjú közül, kik ez elmés versenyt megkezdék, egy kidőlt már Tiszaújlakon: tüdőgyulladást kapott, és két nap alatt belehalt. Ez nem volt életrevaló ember.

Egy második megszökött a társaságtól a mándoki lakodalmon: ennek örök életére hitvány, gyáva ember lett a neve;

nem is mert többet a világ elé jőni, hanem hazament Gödényházára, és soha ki nem mozdult onnan többé.

Kettő kiállta a versenyt, s végigtáncolta mind a hat vármegyét, mind a hét farsangi hetet, nappal utazva hófúvason, vízöntésen keresztül, rázós szekéren hengerbuckás szánon, éjjel táncolva, poharazva, szerelmes asszonyt ölelve, férjekkel verekedve, apák előtt futva.

Olyan híre volt már a két utazónak az Alföldön, mint a tatárjárásnak.

Úgy beszéltek róluk mint valami mesés tüneményről, melyet nem hisz az ember, amíg nem lát, de mégis odábbmondja, amit hallott róla, s teszi is hozzá, ha helyén találja.

A farsang utolsó hetében járt már, a közelgő böjt neszére sietett mindenki vigadni; Béltek, Erdőd, Majtény, Királydaróc mind készült a dáridóhoz; amit nehezített az a körülmény, hogy a két utazó táncos lefoglalta Nagykárolyban az egyetlen cigánybandát, s maga hordozza magával, lehetetlenné tévé másutt beültetni a vigalmat, mint ahova ők viszik azt.

Az volt környékszerte az égető kérdés, hová fog ma betérni Borcz Adorján s Gábor Endre. Így hiták hőseinket.

Mert a jöttüket megelőző hír éppen nem rémíte el senkit, sőt fiatal leányok és leányos anyák minden közeledő szán-csörgésnél önkénytelen gondoltak rájuk, s inkább öröm volt, mint ijedtség, ha azt mondták magukban: „Hátha ők jönnek”.

Pszichológok nevezhetik ezt a veszedelmes iránti kíváncsiságnak, a különcök iránti szokásos érdekeltségnek, együgyűbb emberek azonban arról fognak beszélni, hogy Borcz Adorján a gazdag rózsapallagi birkás fia, akiről az a hír, hogy millióm van készpénzben, s amellet Adorján eszményi szépség egy férfiban, s hogy ilyenformán nincs mit csodálni rajta, ha látogatását inkább óhajtják, mint rettegik. Azt a boldog illúziót pedig ki akarná elvitatni fiatal lyánkáktól, mely az egész szépnemmel

közös, mely szerint egy férfi, ki tíz hölgnél csapodár volt, a tizenegyedikhez hű fog lenni, s ilyen tizenegyediknek ki ne hinné magát?

Borcz Adorjánt minden dévaj adoma, mit felőle a hír titok fejében kikürtölt, csak annál érdekesebbé tette. Azt mondták róla, hogy zseniális, originális fiú.

Kevesebb figyelem jutott versenytársának, Gábor Endrének, akiről mindössze annyit volt szokás tudni, hogy igen erős ember, iszik bort ellenőrizhetlen mennyiségben, anélkül, hogy valaha meglátszanék rajta; akárhány poharat kiürített, sohasem garázdálkodik, s akárhány szép asszonnyal és leányfelével táncolt, egyre se mosolyodik el, sem azontúl egy szót sem szól hozzá, csupán egy elméssége van, mikor már nagyon jó a kedve; mely abból áll, hogy a kiivott üveg poharat megeszi jó barátságból. Különbözik az esztendő három szakában otthon ül a jószágán, és tüzesen gazdálkodik; napokig nem iszik egyebet tiszta víznél, hanem amint a tél beáll, akkor olyan tizenhárom próbás korhely lesz belőle, akin senki túl nem tesz az Érmelléken. Mikor kitavasodik, ismét visszatér józan munkájához.

Ezzel egyébiránt csak a kósza mendemondák vannak előadva, amikre, mint tudjuk, nem sokat kell építeni...

A farsang három utolsó napját hazánkban is, úgy mint másutt, vígan szokták eltölteni minden háznál; ilyenkor akármely faluban, akármelyik nyitott kapun hajtasson be a vendég, bizonyos lehet felőle, hogy jókedvű társaságot talál együtt. (Legalább még eddig így volt; már nem tudom, hogy ezután hogy lesz.) Az embernek van jó barátja, jó ismerőse, azt meghívja, bánatát, gondjait kicsukja az ajtón erre a kis időre, borát csapra üti, hadd folyjon; panaszát szélnek ereszti, hadd foglyon; úgysis rövid a farsang, úgysis hosszú a böjt, mért ne vigadnánk, amikor lehet?

A Nagykárolytól a Szilágyságba vezető úttól félretérve, találja az ember gróf Somlyóházi pusztáját. Nehány ezer holdnyi jó karban tartott birtok, melynek szántóföldei, kaszálói

két erdős hegy közötti völgyben fekszenek; a völgyet patak szeli keresztül, mely alantabb malmot hajt, a patak maga az uradalmi kert közeléből ered, mely gyümölcsös- és fenyvesből áll, s melynek örökzöld fenyői mögül regényesen emelkedik ki a domboldalba épített úrilak, hátul fehér tetejével.

Az úrilak két szárnyra van osztva; egyik a grófi család számára van fenntartva, a másikban lakik a tisztartó.

Málai Máté régi hivatalnok a családnak; ő is ott nevelkedett gyermekkorától fogva a Somlyóházi családnál, feleségét is onnan vette el, ki ott számtartó leánya volt; a mostani gróf öregapja volt a násznagyuk, ő maga volt egyetlen leányuk keresztatyja; ha ők mentek Kolozsvárra, a gróf házához kellett szállniok, meg nem engedte, hogy máshová menjenek; ha a gróf jött Somlyóházára, néha cselédet sem hozott magával, hanem meginvitálta magát ebédre, vacsorára a „mámikához”. Ha Máté uram jött hozzá, akárhány úri vendége volt a grófnak, csak úgy beszélt vele, mint jó ismerőssel, s nem volt a grófnak sem jó, sem rossz állapota, amiben Málai uramnak részt nem lett volna szabad venni. Mind a két fél megszokta egymást úgy tekinteni, mint összetartozó részt, melyet a parancsolás és engedelmeskedés elve helyett valami nyugalmas egymástértés kapcsa tart össze; mely a két férfiről nemcsak a két nőre, de egyúttal a két leányra is átszármazott.

Ebből azonban nagyon hibásan következtetné valaki, hogy gróf Somlyóházi valami nagyon könnyen hozzájárulható férfi, s másfelől Máté urat hiába képzelné valami nyájas, szelíd, magát kedveltető embernek; sőt inkább a gróf arról ismeretes, hogy a kényességig válogatós az emberekben, olyasvalami kritikus a közéletben, aki nemhogy a népszerűséget hajhászná, de még nagyon is meg akarja érdemeltetni barátságát; a tisztartó pedig éppen egy morózus, kedvetlen, mogorva férfiú, aki soha életében senki fiának egy bókot nem mondott.

A tisztartóéknál nagy ünnepélyre készültek farsang utolsó napján. Ezüstmenyegzőjük napja volt ez, huszonöt

békében és szeretetben eltöltött év emlékünnepe. Estig sok vendég jött össze a vidékről, és még többre vártak, amit bizonyított a ház éber előőrseinek résenléte.

Hogy ki volt ez a ház éber előőrse? — azt majd mindjárt elmondom.

Az úrilak még a régi francia modor szerint épült, mely Mária Terézia ideje alatt nálunk is széltére divatba jött; a tágas udvart magas kőfal keríté, rácsosan rakott téglákból, minden két ölnyre egy párkányzatos kőoszlop, annak a tetején pedig sorban rokokó Amor alakok, kiket a becsületes kor szeméremtudó erkölcse fertelmes bő zubzonyokba és puliderekbe öltöztetett; némelyiknek a háromszegletű kalapot is feltette a fejére, s a haját hátul szalagos csapba fonta.

Hanem hát már ezeken a kis Ámorkákon sajnálkozni késő, bekormozta azokat már az idő annyira, hogy rájuk sem ismerhetni többé; a falu felőli kerítésről egypár le is kívánczozott, s azoknak a helyei üresen maradtak.

Egy ilyen üresen maradt szobortalapzat pedig különösen kínálózó hely arra nézve, hogy mikor a tisztartó úrék vendégeket várnak, olyankor a ház éber előőrse, Dráva, oda felugorjék, és onnan vigyázza meg a vendégek közeledését; majd egyik, majd másik fülét emelve fel magasra, hegyesre, amint magában gondolkozik: talán jobbrul, talán balrul jön valaki? néha csüggedten eresztve le mind a kettőt; — sehonnan sem jönnek. Eszébe jut, hogy talán eltévedhettek valamerre, nem találják ide, akkor felnyújtja a nyakát, nagyot üvölt, mintha toronyőr adna jelt tévelygő vándornak: „Erre tartson kentek!”, s aztán hallgatózik: mi eredménye lett figyelmeztető szavának. Valamit neszez; bal füle egyenesen áll az ég felé, mintha drótra volna húzva; azzal leugrik oszlopállványáról, nyargal be a pitvarba, megáll a konyhaajtóban, s nagy örvendve csahol be rajta: jönnek már! itt vannak a falu alatt! azzal megint vágat vissza klasszikus őrhelyére, most már egyre fújja a lármakürtöt (már amilyen lármakürtje tudniillik egy kutyának van), bámu-

latos kötéláncosi ügyességgel forogva körül az oszlop tetején, melyen éppen csak a négy lába fér el. Most már nemcsak hallja, de érzi is a közeledőket. Meg tudná mondani, hogy kik jönnek. Azután csodálkozva látja, hogy a pitvarból mégsem siet senki az érkezők elfogadására. Talán nem értették, amit bejelentett, talán nem szólt elég világosan? Újra benyargal a pitvarba, ott a szemközt jövő tisztartónét majd hanyat dönti, az jót húzna a hátára, ha volna mivel: „Coki, ördög beléd”! E siker után kötelességének ismeri a bundás előőrs jó messzire eléjük nyargalni a közeledőknek; a száncsörgés már jól hallik; Dráva két perc alatt találkozik velük, hangos szemrehányásokat téve nekik, hogy hát ilyen soká kellett jőni? mármost csak utánam! ismét előreszalad, hogy megmutassa nekik az utat; sokkal elébb odaér a kapuba, mint a szán, megint visszafut hozzájuk; éj be lassan tudnak mászni! azzal mintha ő volna a diadalmenet kengyelfutója, egy bakarasznyira a lovak orra előtt rugtat be az udvarra, s ő az első, aki a megérkezett vendégek nyakába ugrik, még nehezebbé téve nekik a bundát; hogy azok elmennek, a kocssal kezd fraternizálni, olyanokat ütve a csizmaszárára a farkával, hogy az majd lecsik a lábáról; végre a lovakkal köt barátságot, s hogy azokat is kifogják, végighengergőzik a jó puha hóban, kényelmesen elnyújtózva benne. Több vendéget nem vár.

Az embernek azonban nem adott a természet ilyen gyorsan felismerő ösztönt, tisztartóné asszony sokáig nézegette összevissza az érkezőket, de rájuk nem ismert addig, míg hangjukat nem hallá, annyira el voltak álarcozva bunkákkal, sipkákkal és bajuszokra ragadt zuzmarával.

— Kellünk-e, asszonynéném? — szól az egyik bundás férfi, téli kesztyűjével végighárítva szakállát.

A tisztartóné ekkor ismert csak rájuk.

— Hát ti vagytok azok? Óh, ti országos semmirekellő gazemberek!

Azzal fülön fogta az országos semmirekellő gazembereket,

s megcsókolá ábrázataikat jobb és bal felül, nem törődve szakállaik jégcsapjaival.

— Mi az ördög hoz benneteket ide, ti csavargó ország-háborítók? Ti világ bolondjai, ti; forgós teringette, ostoba fickói! — Azután megint megölelte őket. — No, az ugyan szép volt tőletek, hogy útba ejtettetek minket. Gyertek hát be! Megfagytatok, ugye? Lélek gázolta kópéi!

Azzal jót ütött széles tenyerével hol az egyik, hol a másik hátára, úgy terelte őket befelé, folyvást szidva mind a kettőt, mint a bokrot.

Azok pedig egyre nevettek.

— De iszen — szólt az elébbi hang gazdája — nem így akartunk mi ide behajtatni, hanem muzsikaszóval; de a helme-ciek elátkoztak bennünket, hogy a cigányaink szánja a falu végén összetört; gyalog jönnek utánunk a rajkók; de azért itt lesznek mindjárt.

Ezalatt a konyhába értek; a tisztartó lakosztálya azon régi jó szokás szerint levén berendezve, miként a konyhán kellett a szobákba menni; ez volt az első a háznál, első és legtekintélyesebb lak: a háziasszony dolgozószobája; nem a mostani bűz-terjesztő takaréktűzhelyek konyhája, hanem az ősi, egészséges tűzhely, lángoló kemencéjével; pattogó fahasábok a vaskutya lábán, nyárson forgatott malac pirul mosolyogva egyfelől a tűznél, másfelől tojás habbal kenetett dorongosfánk; nagy öblös fazekakban irigységébresztő töltött káposzta buzog, széles lábasokban valami jó főhet, mert ugyancsak meg van rakva alja is, teteje is menyecskeszemű parázzsal, a nyitott kemence friss kalácsillattal árulja el e nap titkait, a házikisasszony egy kicsit haragos, bizonyosan fánkot süt, és ha beszélnek hozzá, nem kelhet a tészta, egy másik kisasszony pedig éppen kétségbe van esve, mikor olyan szép tengerinyulat készített szitán keresztül nyomott írósvajból, olyan volt a szőre, mint az igazié, szemei is voltak mazsolaszőlőből, aztán valaki a tűzhöz közel tette, s fél fele elolvadt.

El innen, férfiak! Csak be a szobába! Nincs itt ilyenkor senkinek semmi keresete. Tisztartóné asszony bekergeti szidott vendégeit az előszobába, ott leszed róluk bundát, sipkát, téli kesztyűt, amíg rendes ember formában lehet őket látni.

Ez a két híres, hat vármegyét végigtáncolt korhely.

Borcz Adorján halvány arcán, fáradt szemein nagyon meglátszanak az álmatlan éjek nyomai; azt mondják, szép ember; így, ahogy most itt áll, senki sem venné azt rajta észre; fekete bajusza, szakálla hanyagul összevegyülve, beesett szeméire lomhán roskadnak le szempillái, sötét szemöldei ráncokat húztak homlokára; alakja csaknem ferdén áll a lankadtságtól, vállai előreroskadva, egyik lábával a másikba botlik, ha lép, ha egy percig megáll, térdei előrecsuklanak.

Még eddig hangját sem hallotta, mindig versenytársa beszélt a háziasszonnyal.

Emezen nem látszik meg semmi viszontagság; száraz, csontos ember, magas, szikár alak; arca becsületes, nyílt, és nem ígér többet, mint amennyi a fejében van; bajuszáról, szakálláról nem érdemes beszélni, olyan ritka.

Senki sem mondaná róluk így rátekintésre, hogy az egyik a környék Adonisza, a másik maga Herkules.

A tisztartóné nagy gonddal tisztogatót le vendégei ruhájáról a bundaszórt; tisztességesen jelenjenek meg a többi vendégek előtt, mert szép társaság van együtt, akik majd megnezik az embert.

— Visszanézzük őket — tréfálkozik Gábor —, mert mi meg leánynézőbe jöttünk ide.

— Leánynézőbe, ide! — kiálta egyszerre haragosan a tisztartóné. — Sodrófát tinektek, nem leányt! Az utósó szolgálómat sem adnám nektek, azért, ha ezer körösztt búzád terem is, s ennek a másiknak meg milliom forintot ad is az apja. Való is tinektek tisztességes hajadon!

— Mond valamit, asszonynénem; magam is gondoltam rá, hogy nem vagyok én oda a kisasszonyok közé illő. Hadd

menjen be csak Adorján a szálába, ő tud németül is, majd én csak kinn maradok a konyhában.

— Maradsz biz a pokolban! Kellesz ott most nagyon. Nincs még ott semmi megsülve.

— De bizony valami csinos kisleányt sejtettem meg ott a tűzhely mellett.

— No, félbolond! nézd el, nézd! Tán sohase láttad életedben? Az én Eszterem az, te málé!

— Igen az egyik; de a másik?

Tisztartóné asszonyom itt felemelé tekintélyes ujját, s úgy tett vele öcsémuram orra előtt, mint az óra ketyegője.

— Az a másik nem ebfogra való. Azt nem a kentek számára nevelték, dominus Kocsmá de eadem uraimék; azért attól csak sicc! mert ott a körmére ütnek az embernek.

— De már azt meglátjuk! — A cimborá egy lépést tett a konyhaajtó felé; természetes tisztartóné asszonyom azonban gyorsan útját állta, s félrelökte onnan:

— Coki, kurta! Az a leány a grófkisasszony.

A cimborá meg is hökkent e szóra egy kicsinyt, meg nem is akarta hinni.

— Hát hogy van az itten?

— Hát úgy van itt, hogy itt van. A gróf okos ember. Mikor a grófkisasszonyt kinevelték a mindenféle nevelők és professzorok, akkor azt mondta a gróf: „Leányom, tudsz angolul, franciául, tudsz festeni, zongorázni, énekelni; és azért mégsem tudsz semmit, mert nem értesz a gazdasághoz; azt sem tudod, miből lesz a laska; nem tudsz az uradnak egy szája ízére való ebédet megfőzni, ha kívánja; nem érted a háztartás ezer meg ezer aprótitkát, anélkül pedig veszedelmére vagy annak, aki valaha elvesz, akármilyen gazdag ember legyen is; ezért mármost credj újra nevelőintézetbe az én somlyóházi tisztartónénémhez, ott mindent megtanulhatsz.” Meg is tanul a lelkemadta mindent, s fogadom, hogy egy esztendő alatt olyan gazdasszony válik belőle, hogy megcsókol-

hatja a lábai porát, aki férjhez veszi. Azt pedig jól tudja a gróf úr, hogy a somlyóházi tisztartóné mellett jó helyen van akárki lánya, mert jobban megőrzi az őtet, mint a bécsi madám! — No hát mars előre!

Az ifjakkak be kellett érni a magyarázattal, vagy hitték, vagy nem, mert a tisztartóné galléron ragadta őket, s ellenállást nem tűrve, betolta a szomszéd terem ajtaján, honnan a többi összegyűlt vendégek meleg zaja hangzott elő.

Hajh, másforma világ volt az!

Én nem tudom, vérünkben van-e vagy a levegőben; átok-e rajtunk vagy végzetes nyeremény; mi nem tudunk valamit, amit még apáink tudtak: — nem tudunk mulatni többé.

Most, ha összejövünk egymással, vagy civakodnunk kell epegerjesztő tárgyak felett, vagy elővesszük a politikát, s versenyezőnk abban, hogy melyikünk tud szomorúbb konjektúrákat felállítani úgysis bekövetkezendő bajok felől; vagy ott ragadunk a kártyaasztalnál; legjobb esetben táncolunk, s nézzük: más hogy járja a bolondját.

Az a kedélyes, egymással megelégedő mulatság nem található többé, amihez nem kellett sem kártya, sem zene, sem politika, sem szép asszonyok, mégis reggelig elvigadott rajta minden ember, ifja és véne, s jövő esztendeig visszaemlékezett rá, milyen jól mulatott akkor!

Ki is ment az a divatból: zálogos játék, az anekdotázó öregurak, az a jó nevető publikum, aki minden tréfát olyan meleg kedéllyel fogadott, azok a vidám fiatalemberek, enyelgő leánykák; azok mind a mesevilágba tartoznak már; itt-amott falukon, kisvárosokban némi utóhangjaikra találni, de az sem úgy szól már, mint azelőtt. Okosabbak lettünk: — az a kérdés, hogy boldogabbak-e.

Mikor a két országos korhely előtt kinyitá tisztartóné asszony a terem ajtaját, olyan nagy volt odabenn a víg zaj, hogy alig vette észre valaki bejöttüket.

A középső tölgyfa asztal körül állt egy csoport öregúr és fiatalember, vegyest; nemigen feszes öltözetekben; ki kabátban, ki mentében, ki meg atilladolmányban; valahány szem, mind egy köpcös öregúr felé volt fordulva, aki bizonyosan érdekes történeteket bocsátott közre, ahogy minden arc nevetésre készült vonásaiból lehete gyanítani.

Az öregúr molnárszínű hosszú zrinyi-dolmányt viselt, nagy ezüst filigrán gombokkal, széles zsinórzattal, hasonló színű magyar nadrágot és ezüst sarkantyús csizmát; galambfehér haja olyan sűrű volt, mint a kefe, és olyan apróra nyírva; gyakran végigdörzsölte rajta tenyerét, mikor beszélt, mintha úgy szikráztatná ki belőle az élc villanykáit.

Bajusza éppen olyan fehér volt az öregúrnak, miként haja, arcának egyéb részét tisztán tartotta minden szőrtül a borotva, sima volt az és elevenpiros, s mikor nem mosolygott is, úgy tetszett, mintha mosolyogna.

Harsány hangja kihangzik a hahotából; éppen valami kalandját meséli, hogy ment végig nemrég Pesten, a Váci utcán ugyanabban a molnárszín kabátban, nagy előernyős sipka a fejében, elefántcsontgombos nádpálca a kezében; látta, hogy valami nyúzott képű gyanús ember egyre sandalog mellette. Azt hitte, hogy a zsebkendőjét akarja ellopni. Hát amint este bemegy a színházba, leül a második emeleti zárt-székbe, felhúzzák a függönyt, kit lát előlépni a színpadra? Saját magát, azzal a hosszú kabáttal, azzal a fehér bajusszal, azzal az ernyős sipkával és hosszú nádpálcával a kezében. . . „Az akasztófáraló! Komédiás volt! Azért nézett úgy meg, hogy este kijátsszon a színházban!” Tán megharagudott érte az öregúr? Dehogy haragudott, sőt elkezdett kacagni, és verte az öklével a támlát, hogy minden ember órá nézett; úgy kiabált: „Én vagyok ott, aki lelke van a komédiásának! én vagyok ott!” Még most is csorog a szeméből a könny, mikor ezt elmondja, úgy kacag fölötte. Akik hallgatják is, mind kacagnak; pedig így leírva nincs ennek semmi hatása; az a kedély kellett ahhoz,

az a boldog jó hangulat, hogy az ember úgy tudjon elbeszélni valamit, és úgy tudjon nevetni rajta.

Egy távolabbi szögletben tisztos matrónák ülnek, kiket valami kitűnő férfiú mulattat. Nem fiatal ember már, az ötvenesben jár; ahogy a száját tartja, az látszik belőle, mintha most is igen kellemetes embernek tartaná magát, s vonásaiból kitűnik az erőködés mindenkinek valami szépet mondani; öltözete úriás volna, bársonygallér nyakán és hajtókáin, mellénye vörös bársony, nyakában nagy aranylánc, ujjain nehéz köves gyűrűk, miket szüntelen igazgat; mikor valakivel beszél, mindig olyan közel hajol hozzá, mintha valami titkot akarna vele közölni, vagy sajnálná a szót, hogy azt más is megértse. Egy öreg asszonysággal látszik nagyon megakadva lenni, aki a kabátja végső gombját megfogva, sehogy sem akarja őt tovább-bocsátani, amin a többiek titokban nevetnek, s integetnek szemmel az öreg asszonyságnak, hogy csak ingerkedjék még a foglyul esettel.

A teremben alá s fel sétálgat egy fiatal hölgy; a szépség tökélyének volna nevezhető, ha a szépség felől csak a szemek adnának ítéletet. Gyönyörű halványbarna kreol arc, nyugtalan sötét szemekkel; két ajka együtt oly parányi, mint egy eper-szem; termete, mint egy antik szoboré; sem költő, sem művész szebb alakot nem kívánhat magának ideáljától.

Hanem van valami e szép alak minden vonásán, minden mozdulatán, ami annak szépségéből levon; az, hogy meglátszik rajta: mennyire tudja ő, hogy milyen szép.

Hasonló azokhoz a szépségekhez, amiket a divatképeken látni. Akármilyen ideálkép legyen is azokon, az embernek nem megy ki a fejéből, hogy ez csak divatkép.

Egy fiatal, igénytelen ember látszik őt mulattatni, akiről most nem sok mondanivalónk van. Azok közé tartozó, akikkel az ember százszor is találkozik, míg egyszer feltűnnek. Meglehet, hogy azért igen derék és kitűnő emberek. Meglehet, hogy ennél is az az eset; — majd meglátjuk.

A vidám, zengő-bongó társaság közt bujdokolva csuszamlik néha keresztül egy kicsiny, jelentéktelen alak; aki még kisebbé törekszik magát tenni azáltal, hogy a fejét aláhúzza; majd borospalackokat hord egyik szobából a másikba, majd a cselédekkel suttog; ha valaki a vendégek közül észreveszi s megszólítja: egyet mosolyodik, de azt is csak félig, azzal csuszamlik odább, úgy kerülgetve minden embert, mintha üvegből volnának, s félne, hogy összetöri valamelyiket.

A tisztartóné harsány hangja egyszerre beleszól a társalgásba; az általa bevezetett két vendéget egyenkint bemutatja a társaság csoportozatainak, és viszont.

— Itt van ez a két jómadár! — szól a mesemondó öregúr elé érve — Borcz Adorján öcsém meg Gábor Endre öcsém. Ez meg az én legkedvesebb urambátyám, Simándi Gida, ha hallottátok hírét.

Persze, hogy mind hallották egymás hírét. Mind a hárman szívesen kezet szorítanak, s örülnek, hogy szerencsájük van egymáshoz.

Következik az asszonyságoknál a bemutatás.

— Kedves komám, Borsodiné asszonyság. Itt hozom a két korhelyt. Ez Borcz Adorján, ez meg Gábor Endre.

— A két híres táncos — kiált fel a vidám öreg asszonyság, eleresztve a fogva tartott úr gombját végtére. — No, hálá istennek, hogy eljöttek, legalább lesz kivel táncolnom nekem is.

— Igen bizony! — mordul vissza a tisztartóné — ha a mankók és a zelleszék is tudnának kalamajkát járni.

Mind nevetnek rajta. Az öreg asszonyság azt vágja erre vissza, hogy nem kell neki akkor mankó, mikor szép legények híják táncba; akkor elfelejti ő azt.

Következik a bársonygalléros úr.

— Tekintetes Torhányi úr: . . . nagyságos is lehet még belőle — (a bársonyos úr lekötelezetten mosolyog) —, amott van pedig a kisasszonya, Amália; most nyissátok aztán fel szemeiteket!

A két gavallér egy fordulással a szép delnő előtt terem. Adorján az első tekintetre megdöbbenve szedi magát rendbe, Gábor egyet sodorint összeállni nem akaró bajusza szálain, s félredörmög asszonyánéhoz:

— Kapitális leány.

— Ez már nektek való — veti ez oda hevenyén. Vajon hogy érthette?

Amália kisasszony rögtön elfoglalta Adorjánt, s most még csinosabb, még elevenebb divatkép lett belőle. Az eddig vele beszélgető ifjú egyszerre háttérbe szorult, s félrevette magát a többiek közé adomákat hallgatni.

Még a legutóbb említett alacsony öregurat fogta elő valahonnan a házi asszonyság, új vendégeit bemutatva neki, és azoknak őt.

— Ez az én kis férjem — szólt mosolyogva, s erőteljes arcához olyan jól illő ellágyulással tevő hozzá: — az én öreg vőlegényem; — az én ezüstvőlegényem.

A kis férfiú meghajtá magát a gavallérok előtt, s valamit, de füllel nem hallhatót, mormogott fogai között fél másodpercig tartó mosolygás mellett, amire Gábor jónak látja azt felelni:

— Részünkről van a szerencse.

Pedig a kicsiny úr aligha olyasmit nem mormogott a fogai között, hogy tele van a keze dugóhúzóval, tehát nem nyújthatja oda.

Mikor Torhányi urat és Borcz Adorjánt egymásnak bemutatták, mikor Adorján visszafordult Amáliához, egyiknek az arcán sem lehetett észrevenni még csak annyi különbséget sem, melyből a többiek azt tudhatták volna meg, hogy „volt már egymáshoz szerencsénk”; óh, a meglepetést csak a színpadon szokták markírozni; a közéletben sokkal jobb színészek az emberek; ott nem a publikum kedvéért játszanak, ott az a művészet, hogy ne lásd, mit érzek most. Pedig valamit kell az olyan három embernek érezni, akik közül kettő régóta szerel-

mes egymásba, s a harmadik régóta űrzi őket, hogy ez a szerelem az egyenes országu ton haladjon előre. Hanem az ilyesmit nem kötik a világ orrára; s azért Torhányi úr és Amália kisasszony és Borcz Adorján engedik magukat egymásnak bemutatni mint tiszt es idegeneket.

Amint belemelegedtek a társaság tagjai a kölcsönös ismeretségbe, idegenek megarátkoztak egymással: megpendíték, hogy valamit játszani kellene.

Nem kártyást, hanem mulatságost, ahol egyik ember játszik a másikkal, csupán azért, hogy ne vessen, vigadjon, a jó kedvet szaporítsa. Amint egy megkívánta, a többi mind készen volt rá, s találgatták, mit játszzanak.

Azt mondják, hogy nincsen kedély a magyarban; — láttatok volna csak bennünket a magunk fiatalságában, hogy elmulattunk napestig a hárm as futóson; az volt a feladat, kinek-kinek elfogni a maga szép leányát; ha azt nem találta: elfogni helyette a másikat; ha a párok egymásra találtak, milyen nagy öröm volt akkor! Aki pár nélkül maradt, hogy neveltünk rajta olyan nagyot, másik percben aztán mirajtunk nevettek; utoljára aztán szépen megosztottunk: ez az enyim, ez a tied.

Vagy a vak zenésznél, mikor egyik játsszó szemét beköték, adtak kezébe főzőkalánnyelet, a társaság többi tagja, férfi és nő, összefogó zva keringett körül e sebesen, a középen álló rámutatott főzőkalán sceptrumával az eléje akadóra, az egész kör megállt rögtön, s hangot kelle adni a kérdező parancsára: a nagy elfojtott nevetés miatt alig bírta azt kimondani a meglepett; volt kacaj, ha elárulta magát, volt nagyobb, ha a kérdező nem találta ki.

Ha meguntuk ezt is, fordítottuk másra a tréfát, férfit és lányt kiválasztánk: ez a bárány, ez a farkas; körbe fogó zott a fiatalság: ez a sövény; benn a bárány, künn a farkas; farkas iparkodik áttörni a kerítésen, nem eresztik; ha átrontott, a báránykát bocsátják ki, s a farkast marasztalják belül; míg egyszer aztán a bárányka is azt akarja, hogy elfogják; a farkaska

nem eszi meg, nem, inkább megcsókolja szépen; s lesz belőlük páros galamb, s ők is a körbe állanak; jön a többi egymás után.

Ha ebbe is elfáradtunk, leültünk egymásra kendőt hajigálni; elmondtuk: kire, mire, miért haragszunk; nagyon sok okunk is volt néha a haragra; el sem is találtuk hirtelen, hogy miért; akkor zálogot kellett adnunk; a sok zálog összegyűlt rakásra; akkor aztán elővett bennünket egy öreg asszonynének, törvényszéket tartva fölöttünk; mit érdemel az a bűnös, kinek záloga most kezébe van rejtve. Hogy lestük, hogy vártuk, vajon mire fognak elítélni; statuát állani? magát megcsókolni? háromszor hazudni? vagy koldulni menni keseredett párral, sorba koldulva férfitől magamnak egy darab kenyeret, feleségemnek egy csókot, szép leánynál magamnak egy csókot, feleségemnek egy darab kenyeret? kútba esni, ki húzza ki? verset mondani ex templo? énekelni vagy szavalni? vég nélküli fát találni? gyertyát meggyújtani térden? bűnösöket meggyóntatni? másodmagával prédikálni? egyik a dikciót mondja, másik gesztikulál hozzá; színműveket eljátszani sűgő után? — óh, mindez oly mulatságos volt, hogy az ember fáradttá kacagta magát rajta, s nem tudott jókedvében hova lenni.

Hanem most már mindennek vége van: most csak táncolunk, kártyázunk, politizálunk, és azután megint újrakezdünk táncolni, kártyázni és politizálni; nem játszik többé senki, nem mulat senki, hanem bámul azon, hogy ilyen semmiségeken hogyan tudtak valaha mulatni.

A társaság a haragszomrádnál járt; a mulatságra már Cecil grófkisasszony és Eszti is előkerültek, végezve dolgaikat a konyhában; a két leány összebeszélésből egyformán volt öltözve, mind a kettő rózsaszínbe, egy szál rózsabimbóval a hajukban; pedig különben úgy különböztek egymástól, mint a föld és a tenger: Eszti barnapiros, eleven, nyugtalan teremtés, elmés, beszédes gonosz lény, ki mindenkinek szórta az élceket; Cecil grófnő pedig csöndes, szelíd, ábrándos arc, nagy, figyel-

mes kék szemekkel, okos, hallgató ajkai többször csukva, mint beszédben, fehér-piros arcán csak a természet keze hinté el bűvész szépségeit; mosolyogni is alig tudott, mégis olyan szép volt. Eszti egy dacos méhe, mely döngve ijesztgeti a gyöngé szívűt, s ha kell, csípni is tud; Cecil pedig egy félnék pillangó, mely elrebben a közeledőtől, szárnya hamvát féltve.

A játékban Eszti is két zálogot vesztett; az egyikből elmésen kivágta magát, kútbaesésre levén ítélve, az öreg anekdotás urat idézte elő a sarokból, az húzta ki, s koppant a fiatalság szeme-szája tőle; hanem a másodiknál kávéédesítésre kárhóztatták, s az már veszélyesebb hivatal; ha a zálog történetesen nem a kamarakulcs, még eltagadja, hogy nem az övé, így azonban kénytelen volt feladatát teljesíteni, s annak, a fél társaság szeméit körülbelül kikaparva, emberül meg is felelt.

Most a törvénybíró — Borsodiné nagyasszony — egyszerre két zálogot szorított kezébe, s kérdé, mire méltó az a két nagy bűnös, aki azt otthagya.

Az esküdtszék arra szavazott, hogy menjenek koldulni az istenadták.

Kié hát a zálog?

Az egyikre az a fiatal igénytelen ember ismert rá, mint sajátjára, akiről még nem is igen beszéltünk; szegény, nagy bűnt is tett; játék közben Cecilt nagysádnak nevezte, holott a haragszomrádban mindenki per tu van; ezért zálogolták meg. Ő csak megadta magát sorsának szerényen.

Hanem a második zálognak nem akadt gazdája.

Szép kis rubingyűrű volt az, olyan piciny kis karika, mintha gyermekek viselnék; olyan csinos kis jószág. — De hiába, a rubingyűrűnek csak nem akadt gazdája, senki sem szólalt fel: az enyim, kiváltom.

Végre Esztinek is meg kellett azt látni, ez egyszerre ráismert.

— Ah, hisz ez Cecilé! ugyan kinek az ujjára is menne ez a pici kis gyűrű másnak?

Cecil, amint elárulták, felszökött helyéből, és el akart futni.

Esztí utána futott, elfogta, és visszahozá.

— Óh, kedves barátóm, nem megy az ily könnyen. Azért, hogy te grófkisasszony vagy, érted sem nagyobb kár, mint más szegény ember leányáért. Csak credj koldulni, leg-alább meg tudod te is, hogy milyen szomorú a szegény ember állapotja.

Cecil igazán meg volt rettenve, elpirult, zavarba jött; tán sírva is fakad, ha Borsodiné asszonyság nem biztatja áldott vidám szavaival.

— Lelkem, grófkisasszony, a játékban nincsen szégyen. . .

Remegve engedé magát a sorban ülök közé vezetetni; a fiatal bűntárs félszeg udvariassággal nyújtá neki karját. Olyan ügyetlen volt szegény. Tán ő még jobban félt, mint társnéja. Midőn meg kellett fognia Cecil kezét, csak alig merte azt ujjai hegyével érinteni, attul tartott talán, ha nagyon megfogja, ez a kis cukorkéz elolvad kezében.

Legelől a sorban a ragyogó szépség, Amália ült mellette Adorján. A fiatal koldus szemérmetes hangon hebegé el rövid mondókáját Amália előtt: „Magamnak egy csókot, társnémnak egy darab kenyeret”.

A hódító szépség büszke nonchalance-szal nyújtá oda arcát, mintha azt mutatná, hogy ilyen esetben észre sem kell azt venni. A fiatalember pirulva, tétovázva közelíte hozzá, mindenki jól látta, hogy csak felé csókkolt, csak a levegőbe: nem ért e szép archoz. Nevettek is rajta itt-ott háta mögött.

Most Adorján elé léptek; a fiatalember itt összeszedte magát, s egész nyugalommal ilyen változatot mondott a témáról:

— Kérek magamnak egy darab kenyeret, társnémnak pedig egy csókot — a kezére.

Azzal diadalmasan nyújtá Adorján elé azt a szép fehér kezeckét.

Ez olyan jó ötlet volt, hogy mindenki elkezdett rá tapsolni. „Bravó! Helyes! Derék fiú. Ez ugyan megtréfálta az egész társaságot!” — Ez azután sorban kezét csókolgattatott az egész társasággal szép társnéjának; ki tudja, ki vette észre, jutalma nem volt-e érte egy soha senkinek meg nem vallott szorítás attól a kis gyöngéd kéztől?

E pillanattól az igénytelen fiú vonta magára a társaság figyelmét. Az emberek megkérdezték egymástól: ki ő, és honnan jött?

Senki sem ismerte; a háziasszony annyit mondott felőle, hogy valami Fehér Gyula, olyan közönséges név, amit az ember a másik percben megint elfelejt. Bizonyosan valami gazdasági írnok lesz; — olyan szerény. Hanem ez elmés ötlet volt tőle.

Most csak elnésséget láttak abban, pedig ha az ember úgy tudhatná a jövődöket, ahogy nem, láthatna abban egyebet is.

Talán bimbójából kifeszülő gyöngédséget.

Talán tojásszékekben megmozduló gyűlöletet?

Talán csírájában feltörekvő féltést?

... Hanem hát most hagyjuk abban az okoskodást, asztalon a leves!

Ez most a legokosabb szó, — asztalon a leves.

Leves bizony, tisztelt barátim. De levesen kezdtük ám a vacsorát, nem is herbatén, ahogy ti kezditek. Aztán milyen leves volt az! Sárga a beléfőtt tyúkoknak zsírjától; illatos, életető még a párája is, csak éppen annyi só, annyi bors benne, amennyi kell, hogy a zeller és petrezselyemgyökér édes járulékát kedvesen ellensúlyozza: akinek így nem jó, ott van a paprika, úgy megmérgezhetsz vele magának, ahogy csak kívánja; hát ami benne van: nyúlánk rétes-szakaszocskák, ki tudná, mivel megtöltve, ami csak úgy omlik az ember szájában. Bizony megettük azt, édes barátaim, még repetáltuk is, hanem azért csak ti maradtatok annál a herbaténál.

A vendégek hozzáültek. Nagy bajba telt, míg meg tudtak benne egyezni, hogy ki hol üljön; már ezen nálunk hajdanában

mindig birkózni volt szokás. Végre megalkudtak abban, hogy az asztalfő egyik végét a két jubilált házastárs, másik végét a két háziasszony foglalja el, így azután komplikált „populeam virgam etc.” számítás szerint valahogy helyéhez lehetett kötni minden embert.

Akkor jó étvágyat kívántak egymásnak, s egypár pillanattig elcsendesült minden ember, hogy aki előbb imádkozni akar magában, azt végezhesse halkán; akkor azután megszólalt a kanálcserömpölés.

A következő tálnál már aztán készen volt az az amábilis konfúzió a társalgásban, ami nélkül a mulatság nem is mulatság, mikor minden ember beszélhet a szomszédjával, amit akar, nem kénytelen valamennyi hallgatni, míg egy viszi a szót, itt kacagnak, amott suttogva beszélnek, s egymást nem zavarják vele; legfőleg a háziasszony meg a vén hajdú zavarja meg néha az embert a körülhordott tállal, disputálva mindenkivel, hogy de biz ebből a pulykából, de biz ebből a bélesből venni kell. Csak ezt a kis darabot, ezt a pirítottját az ő kedvéért, mert majd megharagszik! Egyszer-másszor valami élcés áldomás vonja magára a figyelmet: uram, uram! szállok az úrnak! A megszólított felijed, míg észreveszi, hogy csak a poharához száll valami, nem a fejére; azután éljeneznek, összeverik a poharat, s még nagyobb lesz utána a vidám zajgás. Az öregurak kacagnak, néha érzékenyen megszorongatják egymás kezét az asztalon keresztül; Borsodiné asszonyság éles nevetése keresztülcseng minden kacagáson. A fiatalokat is érdekes elnézni: Eszti és Cecil alattomban hogy szakítják el a csirke sarkantyúját; persze, hogy Eszti felé szakadt a nagyobb rész, de azt senkinek sem szabad tudni. Amália duzzog egy kissé; szomszédai elhanyagolják. Fehér Gyula szórakozott, szemei mindig valahol másutt tévedeznek, szinte maga is látszik érezni, hogy Amáliát túl a rendén elhanyagolja, mert mikor észreveszi magát, mindig olyasmivel kínálja, ami annak nem kell; Adorján pedig egészen egykedvű, szép szemei alig moz-

dulnak meg néha; nem látszik őt érdekelni semmi; csak amidőn tótszot isznak, emeli fel ő is poharát, s kiüssza fenéckig; nincs rá semmi hatása annak. Amália annyira rosszkedvű amiatt, hogy már egyszer megtette figyelmetlen szomszédjain azt a szégyent, hogy a harmadik szomszédjában ülő apjától kért vizet, amikor aztán egyszerre négyen siettek azt tölteni a poharába, hogy mind szétömlött az asztalon. Gyulát a vacsora vége felé mégis megszállta annyira a felebaráti szeretet, hogy fogván egy tányér cukros mogyorót, megkínálta vele a szép Amáliát, s diskurzust akart vele kezdeni azon tárgy fölött, hogy olvasta-e már Jósika legújabb regényét; aminek azonban a szép Amália egyszerre véget vetett azzal a válasszal, hogy sohasem olvasott semmi magyar könyvet. Gyula nem is kínálta őt többet cukros mogyoróval.

— Nem álmos ön? — kérde Amália szúrósan, másik szomszédjához fordulva, ki villájával az üres tányérra irogatott mindenfélét.

— Nem biz én — felelt Adorján, s egykedvűen hátraveté magát székében —, hanem egy kicsit megleglettem már a jót. Úgy vagyok, hogy nem is szeretek már szép hölgyre nézni, mint a jóllakott ember az ételre.

E gorombaság után zsebébe dugta kezeit, s a szemközt ülő öreg anekdotás úrnak piros orcájára olyan hidegen tudott nézni, mint egy álomjáró; pedig máskor legalábbis mosolyogni szokott rá.

E percben megzendült odakinn a pitvarban az utánuk vergődött cigányok zenéje. Adorján arcát egyszerre valami rángatag élvsugár rezgette keresztül; ennek volt még rá hatása. Szemei villogva nyíltak fel; ajkain mosoly vonult át; termete nekidélcegült; egészen más ember lett belőle. Ah, ez a zene volt az ő lelkének kiegészítő része. — Olyan kiegészítő része, mint az arab rajongóénak a mákonyfüst. Arca gyönyörtől kezdett ragyogni, s hallani lehetett, amint sarkantyúit összeveri az asztal alatt.

Gábor Endre is kirúgta e hangra maga alul a széket, engedelmet kért a gorombaságért; kezét csókolta a háziasszonynak, kívánt neki még ötven esztendő-t az eddigiek után; hanem azontúl nem is lehetett őket tovább tartani, rohantak ki mind a ketten a cigányok elé.

Ah, a cigány! a szegény cigány; az volt a legfőbb gond! Talán egész vacsora alatt ez nyugtalanítá őket, nem lett-e valami bajuk? nem tört-e hegedű vagy bőgőborda? nem ficamodott-e ki a prímás keze? nem szöktek-e el másfelé? Ah, a hűséges jó fiúk! Megérdemlik, hogy összecsókolják őket, s úgy vigyék be diadallal a terembe, mint győztes hadvezérek sebhelyes bajnokaikat; a cigánynak nincs más kottája, mint annak az arca, aki zenéjét hallgatja, arról játssza le a vígat, a szomorút, míg aztán úgy belecsalja lelkét a hegedűjébe, hogy viszont mikor ő akarja, akkor lesz az hol víg, hol szomorú.

A két ifjú egészen átváltozott. Most voltak azok, akiknek őket a hír festé. Gábor Endre a daliás, hősi alak; Borcz Adorján a szívrabló.

Egyedül járták el ketten azt a most már divatból kiment táncot, ami olyan szép volt, a toborzót; amit férfi férfival szemközt állva szokott lejteni, délceg, daliás léptekkel. Az egész test mozog abban, s minden mozdulat egy plasztikai szobor mintaképe. Az arc mosolygása, a szem villogása játszik abban főszerepet; nem is való az minden hányt-vetett legénynek; mert az még azon időkből maradt ránk, amikor a magyar ember táncolt azért, hogy nem tudta, hova legyen szíve-lelke erejétől, táncolt vitézi büszkeségből hírneves csaták végével. Én is csak egypárszor láttam már ezt az ősi táncot, de még most is úgy látom azt magam előtt.

Képzelet nem éri utol azt a bűbajos délceg járást, amit a vidék legszebb ifja ott a bámuló társaság előtt tett; minden szem tüze az ő arcán látszott összegyűlni, úgy ragyogott az, olyan szép volt; minden mozdulatából báj, erő és kellem tűnt ki. És ő azt tudta jól; úgy tudott szeméivel a szép hölgyek szeméibe

vágni, úgy tudott a kedvükért lelkesülni; egészen más ember volt, mint félóra előtt. Minden arcon lehetett látni, hogy mennyire tetszik neki — csak Amáliáén nem. Ő szerelmes volt belé.

Míg odabenn hangosabbra válik a vigalom, künn a pusztán szállingózik a hó; beszürkült az ég egészen; nincs holdvilág, csak a hófény derengeti az éjszakát. Alig látszik a sík mezőn, merre van a nyomás, amit a legutóbbi szán hagyott maga után a hóval behordott úton.

Ezen a kétséges úton, melyet az éj s a hóesés mindig jobban eltakargat, megy két utas egymás után. Az egyik egy lovag vagy lovagnő, a másik egy ordas farkas.

A lovagnőt bő köpönyeg fedi; fején prémes süveg, csak szaváról ismerni meg, hogy nő.

Lovával beszélget, mely fel-felemeli okos fejét, füleit hegyezve, orrával szaglálva, s nyugtalanul vihog, s fejét szügyébe vagdalja. Érzy a közelgő farkas szagát.

— Ne félj semmit, kedves Dryászom — csak egy farkas az, nem jön több. Voltál te velem már nagyobb veszclyben is. Tudod, a medveadászon Gyergyóban.

A ló visszanyerít, mintha tudná, hogy mit beszélnek hozzá.

— No, ne siess! Csak halkan menjünk, poroszkálva, mert különben elvesztjük az utat. — Ellenségünk nem mer közelebb jőni. S ha jó, majd kárát vallja. Lásd, mind a két pisztolyt elhoztam. S tudod, hogy én nem hibázok.

A paripa hátranézett, mintha csakugyan látni akarná a pisztolyokat, s amint a sárkányokat egyenkint pattogni hallá, büszkén emelte föl fejét, most már nem fél.

Most erdőbe ért az út, ahol nem lehetett róla letévedni többé, itt galoppban ereszté paripáját a lovagnő, olyan biztosan ülve rajta, mint egy férfi.

A farkas, mely addig szintén poroszkálva ügetett a lovag után, amint az galoppban indult, egyszerre elkezdett száguldva rohanni utána; eddig csak kerítette, most már üldözőbe fogta.

A lovagnő visszanézett, s látta, hogy a tér fogy közöttük, az erdő sötét volt, a táj elhagyott és laktalan, a paripa ösztön-szerűleg nyargalt mindig sebesebben.

Végre a fák között kerülőt csinált az út; a lovagnő kénytelen volt azt követni mialatt az ordas az egyenes iránynak rohanva, keresztültörtetett berken és bozóton, s eléje került.

— Most csendesen állj, Dryászom! — szólt lovához az amazon, megállítva azt az eléje siető vaddal szemközt. — Félre ne szökjél! Szép csendesen állj! Itt vagyok én. Ne félj semmit!

A farkas üvöltve szökött elő a zúzmarás csalitból, zölden villogó szemekkel rohanva a paripa felé, mely reszketés nélkül állt előtte. Öt lépésnyi távolban érte a lövés; a roppant fenevad, derék ordaskan volt! hengerbuckát vetve bukott a ló lábai közé. A paripa hozzáfújt haraggal, azzal átugrott rajta, és ügetett tovább; olyan büszkén rázva fejét!

Néhány perc múlva kiértek az erdőből, s a kibontakozó táj sarkában meglátszott a lovagnő előtt a kivilágított ablakú kastély.

— Ah, még várnak ránk, Dryász; látod, még jókor is jövünk: mindjárt megpihenhetsz otthon. Te is jobb szeretsz itt, mint Kolozsvárott. Régen voltál itten, ugye? Odatalánál mármost bekötött szemmel is innen?

A mén bókolta rá a fejével, s valóban nem kellett őt kormányozni többé, oly szépen kitalálta maga, merre tér el az út a kastély felé, pedig három ösvény is szelte azt keresztül.

Egy óranegyed múlva a kastély udvarán állt meg a paripa. Dráva csodálkozva vihogott körül, mintha sehogy sem tudná felfogni, mit keresnek ezek most itten, kikre éppen nem vár senki.

A tisztartó ablakain keresztül a cimbalom víg pengése hangzott a brúgó haragos mordulásai közül. Odabenn most

vígan vannak; a cselédség is kényén-kedvén mulat, senki sincs a tornácon.

A lovagnő leszáll nyergéből, s paripája nyakára vetve a kantárt, gyöngéden ráüt kezével, és azt mondja neki: „Eredj szállásodra”.

A mén azzal egyenesen megindul az istállók felé; az ajtó, melyen be akar menni, tolózárral van becsukva, pedig a többi nyitva levő ajtókon, tudja jól, hogy neki nem illik bemenni. Nagy okosan megfogja szájával a tolózár nyelét, s kinyitja maga előtt az ajtót, s beléptet saját lakába.

A lovagnő pedig egy földszinti sötét ablakon kocogtat be; ott a vén kulcsár lakik, aki bizonyosan nem tart a mulatókkal, mert nyolc órán túl soha senki kedveért életében ébren nem volt. Csakugyan most is álmából kel föl; kijő a várakozó hölgy elé, kinek jelenléte egy cseppet sem látszik őt megdöbbeníteni. Le akarta ugyan venni előtte tiszteletből a bagósüveget, de a lovagnő látta, hogy az nagyon a fejébe van nyomva, nehezen fog kijöni, s kérte, hogy hagyja abba; inkább siessen felnyitni a másik szárny szobáit, azután menjen az istállóba, nyergeltesse le a lovát, jártassa meg egy kicsinyt, s azután adasson neki abrakot; neki pedig azután hagyjon békét, mert semmire sem lesz szüksége.

A kulcsár szóltan ember volt; tette, amit mondtak neki, kinyitogatta a grófi lakosztály szobáit; meggyújtotta a gertyákat; tüzet rakott a kandallóban, és jó éjszakát kívánt, valószínűleg gondolt magában rá, hogy egyéb szükséges foglalkozást majd teljesít a tisztartó szobaleánya; az nem a kulcsár dolga.

— Micsoda vigasság van ma a tisztartónál? — kérde a delnő az eltávozót.

— Ezüstlakadalmát üli — felelt ez, egy nagy ásitást nyomva el a markában.

— No hát nem kell őket háborítani. Ne szóljon felőle senkinek, hogy itt vagyok, hadd mulassanak; hozzon egy üveg friss vizet, egyébre nincsen szükségem.

A kulcsár szót is fogadott, behozta a vizet, ellátta a lovat, azután szobájába ment, és aludt tovább; — a másik lakosztályban semmit sem tudtak meg az új vendég ittlétéről.

Az új vendég egy fiatal, szőke hölgy volt, nagy, eleven, nyílt kék szemekkel, miket vékony barna szemöldök rajzoltak körül, elől csaknem összeérve, mi oly különös merész kifejezést adott az egész arcnak. Ha oly finomak nem lettek volna e szemöldök, tán félni is lehetett volna tőlük.

Vékony ajkai s keskeny tojásdad álla valami olyan szeszélyes tekintetet adtak e minden vonásaiban szellemdús arcnak, mely az első tekintetre meglep, míg az apró szőke fürtök, mik a félredobott kalap alól kiszabadultak, valami csendes melankóliát iparkodtak arra árnyékolni, ha úgy egyszer csendesen megállt, és lehajtotta fejét.

Csakhogy az egy percig tartott; a fiatal hölgy a szobában végigjárva, hirtelen egy tükör elé ért, s amint abba véletlen belepillantott, egyszerre elnevette magát, összecapta a kezeit, szemébe kacagott saját képmásának, mintha kacagnának azon mind a ketten, hogy most éppen itt találják egymást, ahol éppen nem gondolták a találkozást. Azután megcsóválta fejét, s megfenyegeté ujjával a tükörbeli alakot, az is megcsóválta fejét, s visszafenyegetett. Azzal hátat fordítottak egymásnak.

A hölgy ajkain még azután is vonaglott át majd a gúny, majd a jókedv mosolygása. Míg a tűz pattogva éledt a kandallóban, odatartá piciny csizmácskákba szorított lábait melegedni, azután elkezdett a teremben fel s alá járkalni, lovagvesszejével suhogtatva; néha éppen úgy tett, mintha valami ideális alaknak a hátára húzgálna vele jó nagyokat, s ilyenkor úgy szikráztak sötétkék szemei; arca olyan kegyetlen volt; utoljára akkorát csapott vele az asztra, hogy még az is nagyot szólt, rá, pedig nem is érezte. Azután, mintha el volna fáradva, egy karszékre veté magát, fejét tenyerébe hajtá, s csendesen elbámult a kandalló tűzébe, olyan mozdulatlanul, mint egy szobor.

Az épület másik felében pedig táncoltak és muzsikáltak.

Ámbátor azonban tisztartó uramnak ezüstmenyegzője volt ma, és ámbátor ezüstsarkantyús csizma volt a lábán, azért ő mégsem sajnálta a legnagyobb vigasság közepéből abban az ezüstsarkantyús csizmában kimenni az udvarra és sorra vizsgálni az istállókat: az a sok idegen kocsis nem aludt-e el pipával szájában; nem rugdalják-e egymást a lovak; helyeiken vannak-e a cselédek; mert ha azután valami baj történik, megütheti a patvar az ezüstlakadalmat!

Amint az istállóajtókat sorra járja, egyszer csak megdöbbenve áll meg: hát ezt ki nyitotta volt ki? Benéz, és látja, hogy oda is van egy ló bekötve. Ejnye, hogy mernek a grófi lovak osztályába is vendéglovakat kötni? Ki tette már ezt? Nincsen elég hely a többi istállókban? Mindjárt be is ment maga, hogy azt az idegen paripát átszállítsa; de alig nyúlt hozzá, mikor az jókedvűen elkezdett rá vihogni, mint valami régi ismerős, s a szájával egyenesen a zsebébe nyúlt, onnan kihúzta a zsebkendőt, feltartotta, megrázta, s azután eldobta, miután nem volt benne semmi.

— Nézd, nézd — dörmögé a tisztartó. — Ez éppen úgy tesz velem, mint a Dryász szokott, egyszerre a zsebemnek megy, ha lát, s ha nem lel benne cukrot vagy kenyeret, megzállogol: elveszi a zsebkendőmet vagy a dohányzacskómat; ugyan ki lova lehet ez?

Lámpást hoztak elé: a tisztartó bámulva ismert a paripára: ez a Dryász.

A ló visszanyerített rá, mintha nevetve mondaná: „persze, hogy a Dryász vagyok, hát nem ismert rám az öregúr?”

— De hát hogy jó ez ide? Ki látott valakit idejőni rajta? Senki sem tudott semmit.

A kapu nyitva volt, hogy ha vendég jó, betaláljon rajta; a cselédek pedig mással voltak elfoglalva. Egy kocsis tudott annyit, hogy látott valami embert, de nem tudja, hogy kit, aki megjártatta a paripát, és abrakot adott neki; de nem állítja bizonyosan, hogy nem álmodta-e ezt.

— Kit hoztál, Dryász? — kérde a tisztartó a paripától, mely hízelegve dörzsölé hozzá a nyakát. — A gróf jött rajtad? Dryász megrázta a fejét e kérdésre. Nem az jött.

— Tán a grófné? — kérde tovább a tisztartó, egyre jobban hüledezve saját kérdései vakmerőségétől.

A paripa helyeslést intett. A grófné jött.

— Az öreg grófné?

A paripa tagadta azt.

— Hát — a fiatal? — Alig lehetett hinni, hogy az igaz legyen.

Pedig a ló azt intette, hogy úgy van.

Semmi kétség sem lehetett többé. Dryász nem szokott sem hazudni, sem tréfálni. De hol van hát, aki jött? Kivel beszélt?

Erre a kérdésre legtöbb bizonyosságot lehetne szerezni azáltal, hogy a grófi lakosztályhoz menjen az ember, s ott tudakozódjék.

A bejárat alatt már meglepte a tisztartót az, hogy a tornácra vezető ajtó nyitva van. Belépett rajta; az előszoba, az étterem mind sötét volt, hanem a következő szoba kulcslyukán át már világosság látszott.

A tisztartó még most sem tudta, hogy nem valami lelket vagy kísértő szellemet fog-e ott találni, s úgy dobogott a szíve, midőn a kilincsre tévé a kezét.

Előbb mégis kocogtatott. Arra pedig nem kapott választ. Másodszor is kocogtatott, arra sem mondták, hogy „szabad”; már erre elszánta magát, s halkán felnyitá az ajtót, s a kandalló fénye mellett látta ülni a méla hölgyalakot, tenyerébe hajtott fejjel, szomorú, halavány arccal, hogy most igazán megrezzent tőle.

Lehetetlen az, hogy ő legyen!

Amint a neszre felpillantott a hölgy, a közeledő arc láttára megelevenültek vonásai, elmosolyodott, felugrott székéről, s eléje futott, tréfás csodálkozással kérdezve:

— Hát kegyed hogy jó ide, jó tisztartó bácsi?

A tisztartó szájában megakadt a szó. Éppen ő akart ilyen-
mit kérdezni a hölgytől, s szörnyen meg volt lepve, hogy
éppen az kérdi ezt tőle.

— Mikor én azt mondtam, hogy ne háborítsák ma kegye-
det a mulatságban; ki mondta meg, hogy itt vagyok?

— Instálom: a Dryász . . .

— A Dryász mondta? — szólt csengő kacagással a hölgy —
nézze az ember az árulkodót!

— De instálom, grófkisasszony, . . . vagy báróné . . . —
hebegé a tisztartó zavarodva.

— Csak maradjunk a kisasszonynál, jó bácsi — szólt a
hölgy, kellemesen rázva vállacskaít a kitörő nevetéstől. —
Nem vagyok báróné.

— Hogyan, kérem alássan? . . . — kérde a jó ember, ki
egyre nagyobb zavarba kezde jőni. — Hát a kitézőt me-
nyegző?

A szép hölgy jókedve egyre nőtt; alig bírta kimondani:

— Megszöktem előle.

A tisztartó arcán el nem fojthatott öröm mosolygása
derült ki; kicsinyben múlt, hogy együtt nem kacagott a kis-
asszonnyal; ami különben is ritkaság nála.

A kisasszony nem állhatá meg, hogy ezért nyakába ne
boruljon az öregnek, ki egyik zavarából a másikba kezde
esni.

— De a báró! — a nagyságos báró úr.

— A báró? Azt otthagytam a faképnél.

— A faképnél? hehehe. Instálom . . .

— Azt tettem vele — szólt a hölgy, és most már nem
nevetett; most már a szemei szikráztak; felkapta lovagvesszejét,
s annak a gombos felével kezdte szavait kísélni. — El hagytam
jőni egész az oltárig, fel hagytam öltözni nagy cifrán, össze
hagytam jőni a násznépet; engedtem neki elmondani az egész
vallomást a pap után: ah, hogy tudott alakoskodni! Minden

mondását úgy szavalta, ahogy a rossz színészek, mikor aztán tőlem kérdezték, hogy szereted-e ezt a férfit, azt feleltem rá: „Nem szeretem!” és eltaszítottam a kezét magamtól, és lenéztem az egész világ előtt! — Ah, ez jólesett!

A delnő úgy csapott e szónál a kandalló márványára a korbács nyelével, hogy annak achát gombja százfelé szakadva repült szét.

— Ez jólesett itt! — szólt a szívére ütve kis kezével, melyben annyi erő volt.

Az öreg tisztartó is úgy tett, mint aki szeretné nagyon átengedni magát az örömnek, ha éppen valami oka megint nem volna a szomorkodásra.

— Többek között, nem tudja kegyed, hová ment az atyám Kolozsvárról? Senkit sem találtam otthon — kérdezé a grófhölgy.

Hiszen éppen ez járt most a tisztartó fejében, ami őt sehogy sem engedte örülni.

Sietett is rá felelni.

— A méltóságos úr éppen Pozsonyba ment.

— Az anyám is?

— A nagyságos asszony is.

— Talán éppen énmiattam?

— Valóban, csupán nagyságod miatt.

— Szegény jó mostohaapám. Sajnálom, hogy azt az utat teszi miattam ebben a hidegben. De csak nem eresztette ön el bunda nélkül? Sajnálom, ha meghútené magát végettem.

— Bizony pedig éjszaka utaztak el, s azt mondták, hogy éjjel-nappal fognak váltott lovakon sietni, csak hogy elébb odaérjenek, mint — mint . . .

— Mint ez a házasság végbemegy? Szegény jó apám, milyen gondos irántam. Minek nem tette volna ki magát, hogy engem megőrizzen. Haragudott nagyon?

— Ő nem, hanem a nagyságos asszony igen.

— Hát atyám nem haragudott?

— Nem. Ő sírt.

— Sírt? — szólt egyszerre elszomorodva a delnő, s búsan lehajtá szép arcát tenyerébe — ő sírt miattam? És nem vádolt, nem kárhoztatott, nem panaszkodott ellenem?

— Egy szót sem hallatott előttem.

— Nem mondta, hogy rossz, háladatlan némben vagyok? Nem mondta, hogy nem érdemlette azt tőlem, hogy éppen olyan embernek adjam kezemet, ki őt oly keserűen megbántotta? Szóljon ön igazat! Nekem nem fog az rosszul esni. Mondja meg, nem készült-e engemet megölni? Nem mondta, hogy ahol megtalál, ott lő agyon?

A delnő hevesen ragadá meg az öreg tisztviselő kezét, s leste ajkairól a szót, mintha egyaránt félne az igentől és a nemtől.

— A nagyságos asszony, a grófné, igenis beszélt így; de istenem, lehet-e azt tőle rossz néven venni?

— Hát atyám? atyám?

— Ő hallgatott.

— Hallgatott? Annyit sem mondott, hogy ez mégis hihetetlen, hogy itt tévedésnek kell lenni? nem is vádolt? nem is mentett? . . . Ő megvetett engem . . .

A csüggeteg szép fő, szomorúlombos fűrtelével, olyan igazán fejezé ki a bánatot, mit a hölgy érte e percben.

Még egy kínos kérdésen kellett keresztülesni.

— Hát testvérem, a szegény kis ártatlan gyermek, mit tud felőlem? Elmondtak ennek is mindent? Leírtak-e előtte mint valami örültet és rémületre való példát? Vagy hallgatnak felőlem, ahol ő jelen van, mint egy elveszett felől? Elvitték-e őtet is magukkal, vagy bezárták valami kolostorba, hogy el ne tévedjen, miként én?

A tisztartó örömet is, meg nem is örömet felelt mind e kérdésre; mert a legjobbat felelhetette ugyan rá, de nem tudhatta, hogy mi lesz azután a felelet következtése.

— A nagyságos kisasszony — a grófkisasszony — Cecilie comtesse — valójában nem tud semmit az egész dologról;

nem is vitték őt magukkal, nem is zárták kolostorba; — hanem most éppen — itt van.

— Hol? Itt? — kérdezé a delnő, felnyitva karikára azokat a nagy kék szeméit, mintha azt sem tudná, hogy hol van e percben.

— Itt az én lakásomon — felelt a jámbor férfiú egy kicsinyt elégedett arccal —, az én feleségem ügyelete alatt; a gróf úr maga bízta rá; azt mondta neki, hogy egy évig maradjon itt, és tanuljon háztartást a jó asszonytól: már meg is szokott nálunk a comtesse.

— Cecilie itt van? — sikolta kitorő örömmel a grófhölgy, s tenyeribe tapsolva szökött fel helyéről, mint akivel a legváratlanabbul történt valami nagy öröm. — Cecilie, az én kis bubuskám itt, ebben a házban? Mit csinál ő most?

— Bizonyosan táncol.

— Táncol? — kérdezé visszahökkenve a delnő; mintha azt hinné, hogy a tisztartó először életében kezd el élceket mondani, s azokat most őrajta próbálgatja, hanem azután hirtelen eszébe jutott, hogy mi van ma itt a háznál, s ismét kiderült változékony arca. — Vagy úgy? Hisz itt ma lakodalom van; mégpedig ezüst; s az én kis cicuskám valószínűleg nyoszolyó-leány; és most viszik a táncba. No, ez derék! Tehát éppen meg fogom őt látni.

— Kívánja a grófkisasszony? Mindjárt idehívom.

— Dehogyan hívja! Ugyan, öregúr, hogy gondol ilyet, vőlegény létére? Egy leánykát elhívni a táncból, mikor az ember egy fordulót valamennyi nénjeért sem adna. Majd odamegyek én.

A tisztartó, úgy látszik, hogy mai nap folytonos csudák megérésére virradt.

— Szeréna comtesse odajőne mihozzánk? Megalázná magát? ...

— Hahaha! — nevetett a delnő. — Ön ezüstvőlegény, aki huszonöt esztendőöt élt nejjével örömben, én pedig szalma-

menyasszony, ki az oltárnál hagyta a vőlegényét. — Itt egyszerre elszomorodott. — Vagy tán éppen megfordítva értette ön? Óh, ne féljen semmit! Én nem fogom senkinek a kedvét elrontani. Vég lesznek, mint a többi, ha visznek, táncolok én is. Valami különös eleganciával sem zavarom meg az egyszerű falusi kört — ebben a félig úti, félig lovagló toalettben; ha pedig valaki elég kíváncsi lesz azt kérdezgetni, hogy mit hozott most engem ide: azt csak bízva ön rám; annak majd mondok én olyan válogatott történeteket, hogy lesz neki min bámulni.

A jámbor úr nem tudott mi ellenetést tenni; pedig igen jól érezte, hogy itt most ő is olyan felelősségbe keveri magát, amiről sokkal nehezebb lesz számot adni, mint csztendő végén az egész somlyóházi uradalomról; hanem már annyira ismerte Szerénát, hogy kapacitálni nem próbálta.

A delnő kissé félresimítá minden tükör nélkül omlatag fürteit, azzal beleakasztá kezét a kis öregúr karjába, s inkább ő vitte azt, mint az őtet végig az épület belső folyosóján, ahonnan egyenesen abba a terembe lehetett belépni egy téli és egy nyári ajtón keresztül, ahol éppen javában járta a tánc.

A teremben éppen lengyelt jártak, midőn a tisztartó feltárta az ajtót, s Szerénát előrebocsátva kifelé görbített karral, maga nagy áhítatosan fél fejjel hátramaradt, míg a delnő otthonias vidámsággal lépett be a barátságos körbe, első tekintetével is testvérét keresve.

Cecilie éppen táncolt; amint megpillantá Szerénát, egyszerre otthagya táncosát, odarohant testvéréhez, az meg őhöz, s ott nem törődve senkivel, egymás nyakába borultak; Szeréna úgy összeviszsa csókolá Cecilie arcát, szemeit, homlokát, hajának minden fürtjét, hogy az egy szerelmes vőlegénytől is sok lett volna; elhalmozva őt hízelt nevekkel: „Kedves kis bubiskám, édes szép tubagalambom; mézes cukros aprószentem”; a társaság rájuk bámult; tisztartó úr vállai közé húzta a fejét, mint aki nem oka semminek; tisztartóné asszony pedig, amint éppen jött be a mellékszobából, egy tál frissen

sült fánk a kezében, s meglátta azt a jelenetet ott maga előtt, úgy ejté el a tálat a kezéből, hogy valahány fánk, annyi táncos lába alá gurult. Akkor sem a fánkjait sajnálta pedig, hanem összezsapta a kezeit:

— Szentséges Jchova! Ez Szeréna grófné.

Tisztartóné asszony nagyon örült rajta, hogy szétgurult fánkjainak esetére hárrhatta azt a savanyú ábrázatot, amit továbbra is megtartott. Ő, köztünk mondván, nem nagyon szerette Szeréna comtesse-t, ebben az órában éppen nem várt reá. És különösen nem nagy örömet talált abban, hogy Szeréna és Cecil éppen itt jönnek össze. No — nem illik szegény embernek a nagy urak magaviseletét bírálgni: de annyi bizonyos, hogy maga a gróf sem igen fog örülni, ha megtudja, hogy Cecil Szerénával találkozott.

Az egész társaságban egy vidám arc nem fogadta Szerénát testvérén kívül; ki megjedte, ki elbámult rajta; a jobb kedvűeket nyugtalanítá saját szerű megjelenése, mindenki talált benne valami rendkívülit, valami kimagyarázhatlant, ami az emberekben bizalmatlanságot gerjeszt; az avatottabbak, kik fülhegygel érinték a magasabb mendemondák szelét, annyit tudtak már felőle, hogy ez valami nőnemen született filius prodigus; aki anyjának és mostohaapjának sok gondot szerez régóta; s bár ne higgyen az ember semmit a rossz nyelvű pletykabeszédből, annyi bizonyos, hogy a grófkisasszony, a szülői hatalom alól emancipálva magát, saját kezére él, s nagyon keveset törődik a világ véleményével, ellenkezőleg szörnyű mulatságosnak találja, ha mindenféle együgyű embereket olyan kigondolhatatlan galibákba keverhet, csupa jó szeszélyből, amittől azok aztán egész életükre híresek maradnak.

Képzeltetni, hogy egy ilyen üstökös váratlan megjelenése milyen hatást idézhetett elő egy olyan csendes, diákos társaságban, mint amilyen a tisztartó vendégei volt.

És ez a különös teremtés mégis egyszerre otthon találta magát köztük. A tisztartónét olyan szépen felköszönté,

mintha könyvből olvasta volna. Aki nem ismerte, azt hihette volna róla, hogy egyenesen csak az ő ünnepélyére jött ide; az anekdotás öregúrral barátságosan kezét szorított, az öreg asszonyságokat név szerint üdvözlé, s azután vidámon kérte az egész társaságot, hogy folytassák tovább az általa megzavart táncot.

Olyan szívesen, olyan nyájasan tudott kérni, hogy kénytelen volt neki engedni az ember. Ő maga biztatta Cecilt, hogy menjen el azzal a szőke fiatalemberrel, aki olyan szemérmesen figyelmezteti, hogy még hátravan egypár forduló a lengyelből. Ő meg azalatt leült az öreg asszonyság mellé, aki úgy ígérkezett táncolni azokkal a mankókkal, annak kezdé el magasztalni kis testvérét; mennyi bájjal táncol, mily szemérmesen süti le szemeit, valóságos kis angyal! — amivel azt az asszonyságot nagyon megnyerte magának.

A néhány fordulónak hamar vége lett; Cecil után következett a szép Amália a fiatal Adonisszal, Borcz Adorjással a táncba.

— Festeni való szép pár! — súgá Szeréna az öreg asszonyságnak — igazán eszményi alak mind a kettő.

Az öregasszony gondolta magában; „Csakugyan rendkívüli teremtés ez mégis; milyen merész kimondani, hogy egy férfit szépnek talál, s amellet milyen szerény bevallani, hogy annak társnője is szép.”

Adorján szemei az első fordulónál találkoztak Szeréna tekintetével. Még akkor csak egyszer botlott meg a sarkantyújában.

— Gyönyörűen lejt mind a kettő — súgá Szeréna szomszédnéjának, elragadtatott arckifejezéssel szemlélve a táncolókat.

A második fordulónál Adorján, amint Szerénára talált pillantani, úgy elveszté a lépést, hogy táncosnéjával szinte összecsapódott; azután meg elfeledé a figurát, amit kellett volna csinálnia, belesült a részletekbe; utoljára, pro coronide, úgy rátaposott Amália köntösére, hogy annak egy egész fodra

leszakadt, mire a delnő sírva futott ki a teremből, s nem is jött oda többet vissza; míg Borcz Adorján, a világhírű táncos, zavarodottan maradt a terem közepén, mint valami fiatal diák, aki könyvből tanulta meg a táncot.

Szeréna pedig úgy tett, mintha mindezt észre sem vette volna; most Cecilhez fordult, s azzal kezdett el beszélgetni. Miről? Bohóságáról. — Lyánkák közt divatos témáról, amiről zene mellett, vigalom közt lehet beszélni; — micsoda új táncokat tud: magyart, mazurt, écoussaise-t? A valcert nem szabad neki táncolni egészségi szempontok miatt. — Hát a polkát ismeri-e már?

Fiatal lyánka mit felelhetne erre egyebet, mint hogy kíváncsian kérdezze, hogy mi az; még minálunk híre sincsen.

— Ez most a divattánc, amit Párizsban, Bécsben minden szalon elfogadott; éppolyan kedélyes, mint a keringő, anélkül, hogy olyan széles volna, sokkal több báj és kellem van benne, mint bármelyikben; nem fárasztó, és mégis mulatságos. Várj, én megtanítlak rá egy perc alatt.

Szeréna grófnő azzal a legszeretreméltóbb naivsággal szökött fel helyéről, átölelve jobb karjával mostohatestvérét, s a táncterre lejtve, elkezdé annak utánozhatlan csákkal magyarázni az új divattánc lépéseit.

Igy szökellni, így fordulni el és ismét vissza a táncos felé, így hajolni féloldalra; s aztán vállára simulni.

Igézőbb csábtüneményt soha bűvészlámpa nem mutatott, mint ahogy e csudálatos, merész delnő tanítá ártatlan piruló testvérkéjét a táncok legkacérabb nemére; ez mint egy öntudatlan angyal, ki csak pirul, ha gyöngeségét érzi, s szemeit lesüti attól a gondolattól, hogy mások ránéznek; amaz pedig egy igéző démon, aki tudja, hogy őt mindenütt imádják, hogy minden mozdulatával, szemeinek minden pillantásával halandó embereket ejt kétségbe, hogy midőn szép pici lába hegyét oly kacérul érinti a földdel, azt a földet irigylik ott alatta; — amellet a legvidámabb csengő hangon dalolta hozzá maga a tánc

dallamát: Trallá-lallá-lillalallá! mint aki túlradó kedvében van.

Eközben valami igen közönséges és nagyon természetes tünemény történt. Valamelyik külső ablakát a táncteremnek rosszul kapcsolták be, a belső pedig a hőség enyhítése végett ki volt nyitva; ott künn egy óra óta erős szél kezdett tombolni; ez most egyik dühösebb rohamában hirtelen felszakítá az ablakszárnyat, s azzal zúgva rohant be a terembe, amint túlnan egy ajtót kinyitottak, végigzúdulva az egész szobasoron, valamennyi gyertya lángját lecsapva, hogy egy percre csaknem sötétség támadt mindenütt, s mindenki úgy érzé, mintha valami ellenséges szellem rohant volna a barátságos társaság közé.

Szeréna grófnő felsikoltott; elsápadt, olyan lett, mint a halál. Megállt mereven a táncterem közepén, ijedős szemekkel tekintve a nyitott ablak felé, s míg egyik kezével görcsösen kapaszkodék Cecil karjába, a másikat reszketeg védelemre tartá maga elé, s a léleklátás borzongó rettenésével rebege: — többen is hallák — „ah az atyám! az atyám! — talán e pillanatban . . .”

Az ablakot hirtelen bezárták; a csúnya, rosszkedvű, zúgolódó szél ott künn szorult, a gyertyák ismét megelevenedtek, a szobák világosak lettek, a vidám beszéd ismét kerékvágásba jött; Szeréna elnevette magát, s ismét átkarolva Cecilt, tovább folytatá elragadó vidámsággal: Trallá-lallá-lillalallá . . .

Vajon mit akart azzal mondani: „Talán e pillanatban?” — Mi jutott atyjáról eszébe attól a szélfúvástól, itt a víg tánc közepett?

Pár perc múlva meg volt nyerve az indigenátus az új divattánc számára; Borcz Adorján, ki minden vigalomban bőgőbetöréssel fenyegette a zenész nemzetet, ha más nótát próbál húzni, mint magyar- és lengyelt, most maga parancsolta a cigánynak, hogy húzza el azt a nótát, amit a grófnő dalolt az imént, ami a született zenésznek legkisebb fejtörésébe sem került; azzal odasietett Szerénához, s felhívta őt az új divat-

táncra. A virtuóz táncosnak csak látnia kellett azt, hogy eltanulja. És az első csábító pár ragadta maga után a többi. Nem-sokára minden férfi és hölgy lejtett utánuk a sorban, tipegve, szökdelve és bukdácsolva, kinek hogy ment az igyekezet; mind bele volt bolondulva apraja és nagyja.

De bizony tisztartóné asszonyom mégsem.

— Nem szép tánc biz ez a pulykatánc, comtesse, akárhonnan hozták — szólt kifakadva a derék asszonyság, mikor vége volt a nótának —, nem is igen hiszem, hogy a méltóságos gróf úr valami nagyon büszke legyen majd rá, hogy Somlyóháza volt az, ahol ezt legelőször táncolták erdélyi és magyarországi táncosok.

Ahogy e nehány szó egyszerre elvette Szeréna minden kedvét, annak mindenki előtt fel kellett tűnni. Egészen elkomolyult; egy szavát nem lehetett többé venni; egy mosolyt nem idézett elő arcán többé semmi.

Csendesen, minden felöltés nélkül jó éjszakát kívánt a tisztartónénak, megcsókolta testvérét, s míg mások mással voltak elfoglalva, ő elhagyta a teremet, és lakosztályába sietett. A tisztartóné utána ment gyertyával; attól szobája ajtajában elvette a gyertyát.

— Nem parancsol a grófné semmit? Nem kívánja, hogy valamelyik leánycseléd itt háljon?

— Köszönöm. Egyedül szeretek lenni, mikor alszom. — De mégis . . . (hirtelen meggondolta magát); nem, nem, semmit sem kértem.

Azt akarta kérni a tisztartónétól, hogy engedje Cecilt önála hálni; de tartott attól, hogy az a katonás asszony azt találja rá felelni: már megbocsásson, comtesse, Cecil most az én leányom, s annak ott kell lenni, ahol én vagyok. Valóban kitélt tőle. Azért nem is kockáztatta Szeréna ezt a kérdést; hanem szépen magára zárta az ajtót.

Tisztartóné asszony pedig ismét visszament a táncterembe, s hogy még a nyomát is feltörültesse annak az előbbi táncnak,

vizes pokrócokkal végigsúroltatá a padlózatot, s azzal kézen fogva elővezetvén az ő ezüstvőlegényét, gyönyörűségtől ragyogó arccal mondá: most tessék már megnézni, milyen az igazi szent Dávid tánca, eljárván azzal nagy ünnepélyesen ugyanazt a lassú magyart, ugyanazon a búskedélyes melódián, amin ezelőtt huszonöt évvel mint menyasszony és vőlegény megnyitották a menyegzőt. Most is minden cimber gyönyörködött a két jó öreg táncában.

Csak Borcz Adorján ült mélázva egy szögletben, és nem ügyelt semmire; pedig Gábor Endre már harmadszor kérdi tőle:

— Hát te nyitott szemmel alszol-e, cimborá, mint a nyúl?

A RÓZSALIGETI BIRKÁS

Nem tudom, micsoda szentimentális kisasszony adhatta ennek a pusztának a Rózsaliget nevet; vagy igen nagy képzelőtehetséggel kellett annak bírni, vagy nagyon régen lehetett az idő, mikor a parlagrózsa széltiben-hosszában ellepte a mezőt; most ugyan nem látszik azon egyéb, mint itt-amott egy-egy tüskés kökénybokor, a többit simára lelegeli az a tízezeren felül menő birka, ami naponkint a határt járja.

Nincs itt soha sem füve, sem virága az évszaknak, egy felszántott tábla, egy zöldülő vetésszalag nem szakítja félbe a hepchupás róna egykedvű faközöld színét, mely sem ősszel, sem tavasszal meg nem tud változni.

Ezerével járó gyapjúhordó nyájak borotválják simára naponkint a szép természet szakállát, egy-egy nádból font cserény szakítja félbe néhol az unalmas egyalakúságot, s egypár görbenyakú gémeskút, hosszú váluival, ahol a birkákat estenkint itatják.

Valami homokbuckás völgy mélyébe elrejtve bujdoklik maga a lakótanya, lehetett volna biz azt a dombra is építeni, s onnan érdekesebb lett volna a kilátás, de a bölcs telepítő úgy találta, hogy sokkal több szüksége lesz neki a szelektől való védelemre, mint a szép kilátásra, s míg a domb alját kivájva, abban éppen elegendő agyagot lelt, amennyiből valamennyi pajtát és csúrt felépíthetett, addig a kivájt domboldal másfelől igen célszerű sáncot képezett két oldalról a télvihar ellen.

Igaz, hogy így a völgybe szorított vályogépületek az esztendő három szakaszán át túl a rendén is nedvesek, a negyedik-

ben pedig kiállhatatlan hőséget fognak fel magukban, hanem hiszen hol talál az ember valami tökéletesre ebben az árnyékvilágban?

Ott egy csoportban mintegy nyolc hosszú, alacsony épület látszik, élével, oldalával egymásnak forgatva, csekély építési tervvel; valamennyi oly egyformán rongyos, rozott nádtetejével, cirmos vályogfalával, mely félölnyire zöld a téli nyiroktól, parányi ablakaival, rácsos ajtaival annyira egymáshoz hasonló, hogy jövevény ember egyhirtelen meg nem tudja közüle találni, melyik a lakóház, melyik a béreslak és a birkaakol.

Udvarnak híre sincs; széna-, szalmakazal minden ház előtt; a fagyba száradt birkanyom tarkázza az egész térséget; hulladék nád, szalma lepi a környéket; s ellenőrzetlen komondorok ülnek, ásítanak mindenik ajtóban; jó szerencse, ha a látogatót százszor meg nem eszik, amíg valakire akad, akitől megkérdezze, hogy hol van a gazda.

Úgy látszik azonban, hogy aki a sárga hintóval jött, tudja már a járást, mert egyenesen odahajtat a középen álló hosszú ház elé, s annak az ajtaja előtt állapodik meg; ámbár semmi külsőleg látható oka nincsen azt a többi birka-teletetónél egyébnek tartani.

A hintóból elébb egy farkasbundás úr száll le, azután egy dzsindzsulaprémés úrhögy, kinek asztrakánkarmantyús topánkái meglátszanak, amint a hágcsókon leszáll; utánuk a bakon hozott libériás inas mindenféle ládákat, skatulyákat emelget le, míg a konyhából előkerülő csajhos béresasszony, rettentő csizmák szárait fenve egymáshoz, üget a harmadik vagy negyedik hosszú épület felé, hogy a házigazdát vendégek érkezteről értesítse.

Borcz Mihály uram, a dúsgazdag birkás, most éppen nagy munkával van elfoglalva. Nagyváradi országos vásár közelget. A tömérdek sajtot szckerekre kell pakolni, amit télen által készítettett a bális. Sok száz forintra megy annak az

ára. A birkák is elkezdték az ellést; a zsenge báránynak most legjobb az ára; azokat hevenyében ki kell most mustrálni; amelyik megélni való, azt megbélyegezni és beoltogatni, amelyik eladni való lesz, azt külön esztrengára csapni. Ilyenkor nagy szükség van a gazda jelenlétére, mert ez sok babonával jár, a billogozásnál minden birkának egyet kell tekeríteni a fülén, hogy ne fogjon rajta a métely; aztán a billog nyelén keresztül kell ugratni, hogy jó tejelő legyen, arra pedig különösen kell ügyelni, hogy e műtét alatt a gyapjából semmi ki ne tépődjék, mert az rosszat jelent, az olyan bárányt széttépi a farkas. Aztán a magnak való bárányokat nem szabad fennhangon számlálni, mert akkor beléjük esik a dög, hanem csak ki-ki magának; minden ember utoljára mondja meg, hogy mennyit számlált; a gazda adja rá, hogy igaz-e, bicsakkal metszve egyenest és görbét a rovásfára.

Innen láthatjuk, hogy Borcz Mihály uramnak abban az órában, hogy a béresné érte jött, több dolga volt a szokottnál; egyik kezében a kulimászos fazék, másikban a billogozó vas, azzal nyomta egyenkint saját nevének előbetűit minden újonnan született alattvalójára, azután megint előrántotta a dolmány zsebéből a rovásfát, — a csizmaszár mellől a bicskát, s róta a sorbajövő vonást; s törülte izzadt orcáját ködmene ujjával; minélfogva olyan kulimászos kezdett lenni dolmánya, mellénye és homloka lassankint, hogy egyik sem vethetett a másik ellen semmit.

Nehéz is lett volna a jó urat kiismerni a többi juhász, béres közül valami idegennek; éppen olyan tört bőrdolmányt viselt fekete birkaprémmeel, mint a többi bojtár, még a szironyvarrás piszkosabb rajta, mint azokén, mert nyilván sokkal régibb. Fontos talpú saruja faggyúval bekenve, s a fejébe nyomott báránybőrsüveg tele kirázhatlan szénapolyva- és bogácsmaradékkal; arcával is elmehetne olvasva a béresnép közt; semmi úri szín sincsen rajta, durcás, duzzogó, mint a bántott cseléd, bajusza kurtára nyírva, hogy ne legyen

vele baja, s göndör szürke haja borzasabb minden szénaboglyánál.

Éppen egy szép fekete bárányt tartott térde között, azon gondolkozva, hogy vásárra küldje-e azt is, vagy minthogy olyan szép, ne sajnáljon rávesztegetni egy 32-edrész krajcár ára oltott meszet a bélyegzés végett, midőn a béresné az akol ajtajában megállva, bekiáltott hozzá gyógyíthatatlanul rekedt hangon:

— Nemzetes uram, vendégünk jött: tekintetes Torhányi András úr és a kisasszonya.

A birkás odafordult felé, s mintha jobban hallana azzal, ha a sipkáját feltolja a szeméről, kérdezé minden nyájasság nélkül:

— Micsoda?

— Tekintetes Torhányi András úr! — iparkodék a rekedt némben jobban kiáltani.

Borc Mihály uram arisztokratikus göggel monda rá:

— Semmi Torhányi; — csak Torhán. — Torhánnak híják, nem Torhányinak. Micsoda —i? Az a —i csak nemesembernek szabad. Majd bizony! egy kereskedő, egy kupec, aztán még Torhányi!

S azzal, mintha mindent a legjobban rendbe hozott volna, ismét lehúzta sipkáját homlokára, s haragjában a szeme alatt is festett magának szemöldököt, amint a kulimászos ujjával le akart onnan valamit törölni.

S még azután is sokáig dörmögött rajta, a juhászhöz szónokolva.

— Igen bizony, egy kupec. Egy kereskedő, semmi egyéb; aztán mindjárt Torhányi akar lenni; mintha azt az ipszilont olyan könnyen adnák, mintha azt csak szeméten találják, hogy akinek megtetszik, vegye fel! Ismerem én régtől fogva; elcinte csak úgy írta a nevét, most már úgy is mondatja ki. Azt gondolja, hogy majd ezáltal egyszer csak — se tette, se vette — nemesember lesz belőle. Hohó! Beleszólnak még abba. Mintha az olyan könnyen menne.

Borcz Mihály uram egészen fel volt lázadva ettől a gondolattól. Hogyne! Tudhatta magáról, hogy az minő áldozatba kerül. Hisz ő maga is ezelőtt negyven évvel közönséges parasztfiú volt, birkákat őrizett; mennyi küzdelmébe, mennyi pénzébe került neki, míg e kiváltságos előjogot megszerezheté; s más csak úgy ingyen fejében akar hozzájutni?

Hátrább, uram! azért hogy hintóban járunk!

Gondold meg, hogy nemes Borcz Mihály uram udvarában vagy most, s amilyen igaz, hogy ez a pusztá inkább nemes Borcz Mihályé már, mint bárói gazdájáé, kitől azt ezelőtt húsz évvel vette ki bérbe, holdját négy rézkrajcárért harminckét esztendőre, olyan valószínű és lehetséges, hogy nemes Borcz Mihály uram még a báró címért is megszerezheti utódai számára, miután pénze van elég, nem nagy mesterség levén egy kis milliócskát összekuporgatni 12 ezer hold földről, ha az ember évenként csak 800 bankó forint árendát fizet utána.

A vendégeknek azalatt módjukban volt magukat mulatni odabenn a lakházban, melynek belseje tökéletesen megfelelt gazdája külsejének.

A nedves falakon régi meszelés megtárgult vakolatja volt omladozófélben; a rövid ablakok közei jól betömve fűrészporral, hogy se ki, se be valami levegő ne találjon menni; ócska, megfeketül székek, almáriomok támaszkodtak avatag oldalaikkal a falnak, s egy szögletben párnátlan nyoszolya nyújtzkodott nehéz juhászbundával leterítve, a két ablak között egy alacsony bőrpamlag ijeszgette a ráülni akarót nyíladó fesléseivel, mikén keresztüldugta magát az avult tehénszőr, az ágy és pamlag alja tele volt nyirkos dohánycsomagokkal; az almáriom és még egynéhány polc a gerendáig volt megakva sajttal, míg a boglyakemence szurdékában világosan érett a korpaciberének készített kotyvalék; minélfogva olyan orrtekerő illat uralkodott a kegyetlenül befűtött szobában, hogy attól rögtön megnémult, aki a szabad levegőről belelépett.

A gazdasszonynak ugyan volt annyi jóakarata, hogy az úri vendégeket átvezesse onnan a benyílóba; de amely egész télen nem levén fűtve, olyan farkasordítató hideg volt, hogy nem lehetett kiállani benne a mulatságot.

Ott már mégis csinosabb bútorok voltak, ócskák ugyan, de legalább nem ragadt hozzájuk az ember, minélfogva Amália kisasszony inkább ott maradt bundában, karmantyúban, megvárandó, míg befűtenek; míg édesatyja elfogadta a nagy-csizmás gazdasszony szíves ajánlatát, hogy majd kifűstöli őt a szobát, aztán jó lesz; amit meg is cselekedett a jó lélek, hozván be egy vaslapockán paraszt, és behintve azt köménymaggal: amitől azután megint olyan illat támadt, hogy Torhányi úr azt képzelte magában, hogy főfájástról kúrálják; s míg a birkás váratott magára, azalatt azt a kínos válogatást követte, hogy vándorolt egyre az illatos szobából a hidegbe, a hidegből az illatosba, aszerint, amint az egyik vagy a másik maleficiumot tűrhetőbbnek találta.

Azonban lassankint bemelegedett a benyílószoba, s Amália kezdte lebontogatni magáról téli köntöseit. Torhányi úr olyan szívesen segítette neki munkában, úgy igazgatta leánya ruháját, szalagjait, úgy törülgette bársonygallérját, fésülgette magasra tekert hajbodorzatát, felhúzogatta karmantyúit, hogy a gyémántos karperecek kitűnhessenek alóla, kiegyengette hímzett inggallérát, kívül húzva rajta a drágagyöngysort; úgy csinosította — mint — tán mint egy apa szeretett lyánkáját? Nem, hanem mint egy bagdadi kalmár a vásárra vitt eladó rabnőjét.

— Miért nem tetted fel a gyémántos brosst a melledre? — évődék vele — mikor én mondtam.

— Nem szokás azt útra feltenni — felelt Amália kedvetlenül.

— Szokás, ide szokás oda. Tudják is azt itt, hogy mi a szokás. Ha én azt mondtam neked. Azt gondolod, hogy én azért vettem neked a sok igazgyöngyöt, brilliántot, hogy azt a fiókban tartsd?

(Úgy gondolom, hogy azt azért szokás venni, hogy az ember nyereséggel eladhassa megint: — a leányt is ráadásban.)

Amália kisasszony durcásan monda rá:

— Minek tettem volna fel, hiszen . . . — itt elhagyta a szót, és vállat vonított.

Torhányi úr pedig tudta jól, hogy mit akart leánya azzal a vállvonítással mondani.

— Hiszen úgyszincs itthon Adorján most, ugye? Nem az a kérdés a dologban. Hanem azt kell tenned, amit én mondok, mert neked nincs eszed, de nekem van. Én tudom, hogy mit csinálok, de te nem tudod. Adorján egy nagy gazember, akire nekem semmi gondom; bár neked se volna; hanem az apja, ez a nagy fejű számár . . .

Éppen nyitotta az ajtót.

— Ah, alázatos szolgálja, kedves édes barátom uram. Örülünk, hogy friss egészségben tisztelhetjük Amália leányommal együtt. Ez az én Amália leányom, kedves édes tekintetes Borcz úr. Elhoztam őtet is magammal, ahogy legutoljára megígértem. Talán munkájában zavarjuk most is?

— Munkámban, igenis, munkámban — felelt a birkás szemével Amáliát mustrálgatva, mialatt kezecit egyre kentefente a dolmánya oldalához, hogy egy kicsit lemenjen róluk a szekérkenő, mielőtt valamelyiket Torhányi úrnak barátságos kézszerítésre nyújtaná. — Nálam mindig szorgos a munka; nem úgy, mint a kereskedőnél, aki télen lógatja a lábát. Engedelmet kérek, hogy ilyen piszkos vagyok, az ember falun nem járhat olyan cifrán, mint a városban, itt mindenhez hozzá kell nyúlni; a sárból élünk, az adja a kenyérünket; ilyen a szegény ember dolga.

— Nocsak, szeretnék én olyan szegény ember lenni, mint tekintetes Borcz úr — szólt bele hízelkedve a vendég úr.

Hiszen Borcz úr is csak azért szokott olyasmit mondani mások előtt, hogy ő szegény ember, hogy siessenek azt megcáfolni. Nem is mentegette magát a magasztalás ellen.

— Már hiszen, amink van, az megvan — szólt parasztbüszkeséggel felfújva magát.

— Legalább tízezer birka.

— Az idén már tizenkettő.

— Egyharmada pedig spanyol.

— Sőt kétharmada spanyol. Igazi merino.

— Milyen roppant szép gulyája; akkor itatták, mikor jöttünk.

— Hát még ha a vetésem látnák!

— Már az is van? Csak nagy gazda Borcz úr, nagy gazda. Hátha amije zár alatt van!

— De isz az nem sok. Nem tartogatjuk azt itthon; a pénz legjobb marha, mert azt nem kell teletetni, mégis jól szaporít.

— Néha duplát is vet, ugyebár, tekintetes Borcz úr?

— Már hiszen ért Torhányi uram is a pénzfiaztatáshoz.

— Mi tagadás benne — szólt szerény alázattal Torhányi úr, mintaki valami jól megérdemlett dicséret miatt pironkodik.

— Bizony nem is hiába jár ám öt tölgyfa hajója a Bánátba.

— Az idén már hét — jegyzé meg tisztelettel a szerény férfiú.

— Biz a gyapjút sem azért vásárolja össze, hogy veszítsen rajta.

Torhányi úr most jónak látta nyakát egyenesebbre igazítani merev kravátlíjában; minden ujja tele volt gyűrűvel, csak úgy villogtak azalatt.

— Ez mind csak mellékes üzlet, kérem alássan; gabona, gyapjú, bor, áruszállítás s efféle csak arra való, hogy az ember firmájának híre legyen; — nagyobbyszerű pénzembereknek ez mind csak mellékfoglalkozásuk; igazi nagykereskedő országa a börze, s valódi nagy kereskedés csak papirosokkal űzhető.

— Papiros, papiros — mormogá az öreg birkás, s nem gondolt egyebet, mint hogy Torhányi úrnak valahol papirosmalma van, s rongyot szed; talán a gyapjú-alkuban tőle is megvenne egy csomó rongyos ponyvát ráadásképp.

— Értek státuspapirosokat — sietett a kételkedőt hamar felrázni tévelygése álmaiból Torhányi úr.

— Vagy úgy? Meg tetszik venni a feketebankót fele áron, s el tetszik adni egész áron odafenn.

— Óh nem, nem. Vannak státuspapirosok, amik nem bankók, amik nem bírnak határozott árfolyammal, például bankrészvénnyek, métallique-ok, miknek árkelete ma hirtelen felmegy, holnap hirtelen leszáll. Itt mutathatja ki az okos kereskedő, hogy mit tud. Mikor leszáll a papiros értéke, összevesz egy millió forint árát, egy hét múlva megint felmegy: akkor eladja, s nyert rajta egypár százezer forintot.

Borcz uram nagyot bámult a beszélőre.

— De hogy tudhatja azt meg, hogy mikor száll le, mikor hág fel a papiros?

— 'Sz éppen az a fortély titka — szólt ravasz képpel Torhányi úr. — Erre való itten az ész — és azzal homlokára kopogtatott négy ujja hegyével, hogy minden gyűrűje csengett bele.

A birkás nagyot csóvált a fején, s gondolta magában, mennyivel könnyebb mestersége ez a pénzcsinálásnak, mint reggeltől estig gyapjút nyíratni, s egész télen-nyáron koplalni, kucorogni, hogy ami egy ajtón bejött, a másikon ki ne menjen. Kezdette magában Torhányi uramat respektálni, dacára annak, hogy az az ipszilon nem bír legális egzisztenciával a neve farkán.

— Hanem hát beszéljünk a magunk ügyéről, édes kedves tekintetes Borcz úr — szólt karon fogva érdemes barátját Torhányi úr —, menjünk talán át a másik szobába. Amália majd elmulatja addig magát; Amália okos leány.

A két úr azzal átment a köménymagfüstös szobába, melynek illatát most iparkodott még emelni a behozott báránybélyegző festék is. De Torhányi úrnak az most nem volt alkalmatlan. Hiszen luci bonus odor. Szépen helyet foglaltak egymás mellett a bőrpamlagon, a birkás egy darab krétát vett a kezébe, azzal jegyzett az asztalra.

Az első pozíciókon kevés alkudozással átestek: a tavalyi gyapjú, az idei bőrök felett hamar megegyeztek; mind a kettő ismerte a vásárt, és ma szokatlanul engedékeny kedvében volt. Máskor nem így szoktak alkudni, hanem elveszekedtek reggeltől estig; legazemberezték, lezsugorították egymást vagy hatszor; s rendesen akkor kötötték meg az alkut, mikor már Torhányi úr fenn ült a hintóban; sőt gyakran el is váltak nagy dér-dúrral, s olyankor aztán vagy Torhányi úr tért vissza a legközelebbi csárdából egy végső szóra, vagy a birkás lovagolt utána fél mérföldig az ultimátummal.

Ezúttal azonban olyan könnyedén átestek az alkun, mintha a gyapjú és a pénz csak olyan limlom volna, mit az ember a szerűn összegereblyél.

Nyilván valami fontosabb tárgyra tartogatja mind a kettő az alkudozásra való talentumát és erélyét.

Torhányi úr le is fizette a felpénzt, iszonyú mennyiségű ezeres közül válogatva tárcájában Borcz úr szemleinek kápráztatására, s azután elkezdett nyájasan mosolyogni, oda-odapillantva szelíden tekintetes Borcz uramra.

— Ezekkel hát rendbe jöttünk, mégpedig ugyancsak könnyűszerrel; óhajtom, hogy a legfőbb tárgyon is, amiért idejöttünk, ily barátságos igazsággal egyezzünk meg.

És azzal nyájasan megszorítá Borcz uram kezét; kicsinyben múlt, hogy meg nem csókolta.

Borcz úr hátrahúzódott, apró, ráncos szempilláival sűrűn pislogatva.

— Nos, nos, mi lehet az? mi lehet az? (Pedig jól tudta, hogy mi az.)

Torhányi úr szerényen mosolygott.

— A tekintetes úr kívánatára elhoztam Amália leányomat.

— Úgy? Igenis. Láttam, láttam.

— Ó igen jó leány; nem azért mondom, mert apja vagyok.

— Láttam, láttam.

- Ő maga is nagyon kívánczozott ide.
- Bizony pedig itten semmi szépség sincs, amiért olyan nagyon kívánczozzék ide.
- Torhányi úr még szebben is tudott mosolyogni.
- Ha nincs is valami — de van valaki.
- Nem értem, nem értem.
- Hiszen méltóztatik tudni, hogy ezek az ifjak olyan régóta szeretik egymást.
- Nem tudom, nem tudom. (Borcz uram egyszerre elkezdet semmit sem tudni.)
- Még a nagyvárad-i kaszinóbál óta midőn egymással először találkoztak.
- Azóta sem látták egymást. Adorján úrfi nekem nem szólt egy szót is; óh, Adorján úrfinak igen nagy kilátásai vannak, igen nagyok.
- Óh, Amáliának is sok szerencséje akadt már; én nem szólok a vagyon miatt. Mi az nekem; egypárszázezer forinttal több vagy kevesebb. Csupán csak azért, minthogy az ifjak egymást szeretik, óhajtanám boldogokká tenni őket.
- Óh, kérem alássan — pattant fel Borcz uram, kinél az a gondolat ragadt meg, hogy a pénzt kevesellték —, nem egypár százezer forintról van nálam szó; engem tetszik tudni, úgy híznak, hogy a milliomos birkás! Egymillió forinton alul nem becsülnek ki engem ebből a házból.
- Pengőben tetszett érteni?
- Mit, pengőben? Én nem beszélek soha konvenciós pénzben, két fél, meg egy egész; az ördög értse! én csak okos pénzben beszélek, amit megért minden ember; én bankóban szólok.
- Hja, de tessék meggondolni, hogy ebből a tőkéből nagy rész lábasmarhákban van; egy rossz esztendő, isten mentsen meg tőle, s a kapitális a bőrével fizet.
- Hát az úrnak miben van a pénze? Elsüllyedhet a hajója, odafagyhat, tönkremehet, magazinuma leég, meglophatják, papirosait elvesztheti.

— Könyörgöm alássan, egyet nem veszthetek el, a kreditemet; kereskedő, kinek egy milliója van, annak mindig van annyi kreditje is, s ha minden vagyonát elveszté is, a kredit megér egy milliót.

Borcz uram erre nem tudott mit felelni; mert nem értette, hogy mi az a kredit, olyasvalami tündérmesebeli abrosznak képzelé magában, aminek csak azt kellett mondani, terülj meg abrosz. Kínjában rovásokat húzott krétás ujjával az ábrázatján végig.

Szép halkan annyit bátorkodott visszafelelni tromful:

— Nekem meg van árendám.

— Haha! Mi az az árenda? Utoljára is Borcz úr csak árendában van itt. Amikor letelik az ideje, kiteszik innen.

— De hátha nem teszik ki — szólt tűzbejött arccal Borcz uram, s még egy X-et pingált krétával a képére. — Hátha már annyiban is vagyunk, hogy megveszem az egész pusztát, mert a Ludvéghy bárónak most éppen pénzre van szüksége, mert házasodik, s Adorján úrfi földesúr lesz Rózsaligeten?

— De hátha nincs szüksége, mert nem házasodik?

— Micsoda? Az úr jobban akarja tudni? Azt sem tudja, kit akar elvenni, mert az titok.

— Azt is tudom, hogy Somlyóházi gróf mostohaleányát, Kalondai Szeréna comtesse-t akarta elvenni; aztán azt is tudom, hogy a comtesse otthagya a bárót az oltár előtt.

Borcz uram egészen le volt sújtva, s most már az orrát is bekente krétával.

— Már mindegy, azért Adorján úrfi mégis nemesember marad; az úr pedig csak burger, és a kisasszonya csak burger-kisasszony.

Már erre Torhányi is tűzbe jött.

— Mit? Burger? Hát az úr mi volt? Parasztleány volt, bacsó volt, ötven birkával kezdte a gazdaságot; mostan pedig egy komisz birkás!

— Az úr pedig egy komisz kupec!

Az ember azt gondolta volna, hogy most ez a két dühös férfi rögtön egymás hajának fog esni, s majd elválík, hogy ki tud jobban birkózni; hanem azt nem tették; mikor már elmondtak egymásnak minden elmondhatót, akkor elhallgatott mind a kettő, s úgy látszott a képükön, hogy mennyire örülnek rajta, hogy senki sem hallotta, milyen csúnyául összeszidták ők egymást. Azzal Borcz uram duzzogva húzta magát a bőrpamlag egyik szögletébe, és csinált mármost a másik kezével fekete rovásokat a képére, mert az meg pipahamuba volt mártva.

— De hát mire való ez a beszéd? — kezdé Torhányi úr alantabb hangon a szót — hát minék veszünk ezen össze? A gyapjún nem veszünk össze, megegyeztünk szépen. S most két gyermekem fogunk-e összekapni? Beszéljünk egymással okosan, világosan!

Azzal most ő kapta kezébe a krétát, s mutatta, hogy kész aritmetikai kalkulusokba is elegyedni a fölvetett téma felett.

— No hát beszéljünk okosan, én nem bánom.

— Tehát: legyen az úr fiának a nemesi levele húszezer forint. Többet ugye nem ér?

— Ne . . . igen. (Borcz uram azt akarta mondani, hogy annyit sem ér; de idején eszébe jutott, hogy hisz az övé!)

— Az én leányom meg hoz magával húszezer forint árú smukkot. S azzal kvittek vagyunk. — Azzal leírta szépen az asztalra krétával a húszezer forintot kétszer, egyszer Adorján neve alá, másszor meg Amáliáé alá; mintha az egyik volna a Soll, a másik meg a Haben.

— Hát azonfölül mit ad az úr a fiával?

— Én? Hogy mit adok? Hogy én mit adok? Már én?

— No igen. Ha ki akarja házasítani, csak kell neki valamit adni! Vagy azt akarja, hogy a felesége tartsa? Szép kis nemesember!

— No, azt nem akarom. Tudja meg az úr, hogy én nem vagyok koldus ember; nekem van pénzem, nem piszkoskodom, adja ide azt a krétát; adok — adok, adok neki . . .

Ezalatt hol leírt, hol letörölt valami számot az asztalon, amit a másik markával azalatt eltakarva tartott.

— Adok neki kerek számban százezer rénes forintokat. Annyi volt odaírva az asztalra.

Torhányi úr gúnykacagva ugrott fel az asztal mellől.

— Hahaha! hahaha! hahaha! Egy millionér! Egyetlenegy fiú! Nemesember; még földesúr! 'Sz micsoda? Egy rőföskereskedő ad annyit a fiának, mikor kiházasítja, hogy boltot nyithasson. Gyönyörű uraság!

-- Hát, hát mi baj? — hebegé Borcz uram, ki most már a netát és a kormot igen szépen iparkodott egy színné kenni el a képén. — Hát mi nincs jól?

Torhányi úr zsebébe dugta mind a két kezét, s hetykén válaszolt rá:

— Hát tudja meg az úr, hogy én föltettem magamban, hogy akármekkora summát ad az úr a fiával, én mindenesetre kétszer annyit adok a leánnyommal, de a legeslegkisebb összeg, amit reá szántam, sem tesz nálam kevesebbet kétszázezer pengő forintnál.

— Kétszázezer pengő forint? Adja az úr ezt írásban! — kiálta, hirtelen kapva a szón Borcz uram.

— Ihol van ni — szólt Torhányi krétával odakanyarítva az asztalra egy sor óriási nullát.

— Nem! nem az asztalra, nem krétával! hanem papirosra, papirosra! tintával, pecsét alatt, tanúbizonyságok előtt.

— Azt is megteszem, ha megegyezhetünk.

— No hát hogyan egyezzünk meg?

— Hát legelsőben is azt kell kimondanunk, hogy ki mit mőringol a maga részéről, azt bánatpénzül köti le arra az esetre, ha a házasság őrajta múlnék el.

— Hogyan van ez, hogyan van ez? Ezt nem értem.

— Hát csak úgy van, hogyha én példának okáért megbánnám, hogy a leányomat az úr fiának ígértem, kénytelen volnék a kétszázezer pengőt az úrnak kifizetni.

— Az úr kifizetné nekem a kétszázézer pengőt?

— Ha pedig a tekintetes úr másítaná meg az akaratát, akkor fizetne nekem ugyanannyit váltóban.

— Micsoda? ugyanannyit? Azt én nem mondtam — kiálta felugorva Borcz uram —, én csak százézer rénes forintot mondtam. Annyit ígértem.

— No! Hát mondja meg egy szóval, mennyit akar adni! Ha megegyezünk, jó; ha nem egyezünk, alásszolgája! nem beszélünk róla többet.

Borcz uram elébb egy ideig szoktatta a száját ahhoz, amit ki akart mondani; fel-felnyitotta, meg lecsukta.

— No hát ördög odavigye! Legyen, nem bánom, száz—he—ha—negyvenötezer forint!

— Csináljon már belőle kerek summát!

— No hát száznegyven.

— Ahaha! Ne lefelé licitáljunk!

— No hát százötven.

— Üsse patvar!

Torhányi úr azzal megszorítá Borcz uram kezét, s mind a két úr igen elégűltem mosolygott, hogy ilyen szépen megal-
kudtak egymással.

Nem volt egyéb hátra, mint tintát, tollat, papirost keresni elő, megírni a kölcsönös szerződést, elolvastatni két írástudó tanúval, előttemeztetni, megpecsételtetni, s aztán kinek-kinek a maga példányát eltenni jó biztos helyre.

Ennél jobb üzletet Borcz uram soha életében sem csinálhatott: százötvenezerért nyert ötszázézet; öletett is ennek az örömeére annyi bárányt és kappant, hogy elég lett volna egy vert hadnak, s délben megterítette a rozszant tölgyfa asztalt egy meglehető sárga, rozsdafoltos abrosszal, felrakatá arra nehéz ezüsttányérait; csupa merő ezüstről ették az iszonyúan kozmás és paprikás ételeket; miktől Amáliát az első falatnál kilelte a hideg; de csak hogy a tányér ezüst volt.

Ebéd fölött a két úr abban versenyzett egymással, hogy

Borcz úr a fiát, Torhányi úr a kisasszonyát dicsérte egymásnak. Borcz uram szerint Adorjánnál rendesebb, szolidabb, okosabb fiút keresve sem lehet találni, míg Torhányi úr szavára el kell hinnünk, hogy Amália valami jó gazdasszony, engedelmes, állhatatos szív, szelíd és ártatlan. Amália úgy tesz, mintha oda sem hallgatna. Mit szólna bele az ember egy csiszár meg egy kalmár alkujába, akik közül az egyik a bokros lovát, a másik színehagyó kelméit akarja a vásáron emberére hagyni?

Órá nem is apelláltak. Ez az öregek dolga, akik tisztában vannak egymással. Borcz uramat nem is érdekelte az, hogy hátha Amália nem akar Adorjánhoz menni. Akkor Torhányi uram fizethet.

Torhányi uram pedig tudta, hogy mit cselekszik.

Talán Amália is tudta? Majd rájövünk még a válaszra.

Ebéd után jól végezvén minden ügyben, Torhányiék ismét hintójukba ültek, s szépen elbúcsúzva, elhajtattak a sivatag Rózsaligetből, kísérve ezer meg ezer birka bégetésétől, miket akkor hajtottak az itatóra.

Borcz uram meg volt elégedve e napjával; ahogy eltávoztak, ismét elővette ládjából a nehéz szerződést, s újra elolvasta. Minden rendén vala abban; bölcsen meg volt az kötve, ki nem lehetett belőle bújni senkinek.

— Ez ugyan jól meg van csinálva — gondoló magában. — Adorján úgyis azzal fenyegetölözött, hogyha bele nem egyezünk az ő bolondságukba, amit ő szerelemnek nevez, hát elszök-teti azt a leányt, s amilyen bolond, még meg is tette volna; így pedig elveheti rendén; s kap vele rögtön 200,000 forintot ezüstben. Ki tudja azt, hogy csak egy polgárleány? Múndjárt nemesasszony lesz belőle, mihelyt Borcz nevet kap. Jó volt a dologgal sietni, mert még ki tudja, mi lehetett volna belőle. Adorján is gonosz fiú, a leánynak is hamis szemei vannak; eddig is nagy baj volt őket megörzeni, hogy a vetésre ne eresszék a birkát, így pedig szépen betakaríthatjuk a termést, s aztán fel-szabadul a tarló.

Borc uram öröme efelett annyira ment, hogy nagylelkűségében kilenc érett sajtot kiosztott a cselédsége között; hadd emlegessék meg azok is azt a napot, s a juhásznak egy kergető birkát adott ajándékba, vágja le, s főzze meg tokánynak.

S mintha csak az óhaját hallaná, jön éppen az udvarra a szán, mely Adorjánt ezelőtt hat héttel elvitte dáridóznia. Éppen hamvazószerda volt. Letelt a szép fogadás.

A szán fenekén feküdt valaki a bunda alatt, a kocsinak kellett sokáig rázni, míg fölébredt mély narkotikus álmából.

— Ifjú uram, itthon vagyunk.

Adorján halavány arca kibontakozék a téli öltözetből, nagy mereven széttekintett, mintha hirtelen nem ismerne rá a helyre; azután nagy renyhén félretekintett, mintha azon tanakodnék magában, hogy vajon leszálljon-e, vagy ott maradjon a szánban fekve.

No, édes fiam, Adorjánkám, hát megjöttél? — szólt kényeztető hangon az odasiető birkás. — Ej de soká odavoltál! Ugyancsak féltettelek már; fázol, ugye? Jere, szállj le! Be van már fűtve a szobád. Hej, ha tudnád, hogy ki volt benne!

Adorján engedte magát egykedvűen leemeltetni apjától a szán közepéből; még csak egy jó estét sem mondott neki; cammogva, a lábait maga után húzva ment be a szobába; ott lefeküdt menten a pamlagra. Valami akadt alája, azt megfogta, lehajította a földre. Egy női karmantyú volt.

— Nézd, nézd, a karmantyúját is itt felejtette — szólt az öreg, nyájasan emelve fel a prémes izét. — Ha tudnád, hogy kié volt ez! No, találod ki!

— Nem bánom én, akárkié volt — felelt Adorján kedvetlenül.

— Ejnye no, de kedvetlen vagy. Éhes vagy-e? Van nagy vacsoránk; pulyka, bárány, barátfüle, amit szeretsz; tokaji bor is van megkezdve.

— Adjanak egy korsó vizet!

Adorján egy hajtásra kiitta az egész korsó tartalmát, bár az öreg eleget könyörgött neki, hogy ne igyék már annyi vizet, mert megárt.

Ettől egy kissé felüdült az ercéből kimerült ifjú, s kezdett apjával beszédbe állni.

— Hát ma vendégség volt nálunk?

— Olyan vendégeink voltak! — szólt hamiskásan az öregúr. — Találd ki, hogy kik voltak itt!

— Nem töröm rajta a fejem.

— Hát Torhányiék. A leány is. Az Amália.

Borcz uram azt a hatást várta ettől a felfedezéstől, hogy Adorján fel fog ugrani, s a nyakába borul.

Nagy volt tahát a meglepetése, midőn ahelyett Adorján nagyot ásított, s azt mondta rá: „Ugyan ugye?”

— Te! A leány is itt volt. Kapitális egy leány, már az igaz. Most már nem csudálom, hogy úgy belebolondultál.

Adorján elkezdett valami nótát füttyülni.

— No, ne füttyülj, ide hallgass! Hát annyit mondhatok, hogy megegyeztünk az öreggel.

— Jól van.

— Mégpedig nagyon jól. Ő ad kétszázezer pengőt.

— A birkákért?

— Bolondfejű! A leányával, menyasszonyi hozományt ad annyit, teneked, mihelyt megesküdtetek egymással.

— Hisz én nem kértem a leányát.

— Nem kérted?!

— Nem kértem, s nem is akarom elvenni.

— Nem akarod elvenni? Meg vagy te bolondulva, Adorján? Hát nem százszor mondtad nekem, hogy szerelmes vagy bele, s elszökteted mind a kettőnk akarata ellenére is?

— Az akkor volt; most már nem szeretem.

— Nem szereted? Ezer milliom láncos ménkü! Mióta nem szereted? Nem azért tértél be alattomban Somlyóházára három

nap előtt, hogy vele találkozzál? S most azt mondod, hogy nem szereted.

Adorján a dühösködésekre semmit sem felelt, csak vállat vontott.

— Nonono, Adorján, ne légy hát bolond! — kezdé az öreg siralmas hangon, kérlelőre fogva a beszédet. — Hiszen én úgy alkudtam már erre, mint a bizonyosra; a házassági szerződést is megkötöttük; én mőringoltam százezer és ötvenezer forintot, amit elvesztek, ha te lépsz vissza.

— Hát én arról nem tehetek.

— De gondold meg, hogy százötvenezer forintot vesztel el, ha te el nem veszed a leányt.

— Gondolja apám, mintha egy blattra tette volna fel, s azt mondanák, hogy bakala.

— De az isten szerelméért, százötvenezer forintot vesztetni!

— Úgy kell apámnak, minek szerződött az én bőrömrre, anélkül, hogy elébb engem kérdezett volna meg. — Azzal felállt Adorján, és menni készült saját szobája felé.

— No — nem — nem: te bizonyosan csak meg akarsz engemet ijeszteni; te csak tréfálsz, te bolondozol most velem. Hiszen most is szereted; persze, hogy szereted. El is fogod venni.

— Nem fogom elvenni, nem is szeretem, — mert más szeretek.

Azzal otthagya az öreget Adorján, becsapta maga után az ajtót, s öltözetestül belevágta magát az ágyba, ahol rögtön, ahogy a fejét letette, elaludt.

— Hújh! Ezer átkozott ördög! Hújh! Milliom magas mennykő! Az én százötvenezer forintom! Hol a fejsze, hol a vasvilla? Hadd öljem meg a semmirekellőt! — ordíta odabenn a birkás; megkapta a vasvillát a szegletben, s rohant vele a fia szobájába dühösen, de biz az már nyitott szájjal aludt akkor, fejét hátraszegve, s mentül jobban fenyegette, hogy megöli,

annál jobban horkolt; ezzel nem lehetett beszélni. Kirohant hát az udvarra a vasvillával; oldalt dőött egy juhászskutyát, felrúgott egy savós dézsát, s bőszültlen kezdte el püfölni a szemközt jövő tinókat: „Az én százötvenezer forintom!” A juhász éppen ott nyúzta a toklyót a színajtóra akasztva, annak megragadta a gallérját, s elkezdte rázni, verni: „Százötvenezer forintom!” — „Uram, nem láttam én soha százötvenet sem egy rakáson.” — „Jaj nekem, jaj nekem! kidobtam százötvenezer forintot az ablakon!”

Bizony édes Borcz úr, azt aligha ki nem dobtuk az ablakon.

Ennek a mosolygó kalmárnak a szemei bizonyosan láttak meg valamit azon a somlyóházi ezüstkadalmon, amíg más azt hitte, hogy ő csak az öreg asszonyságokat mulattatja, s alighanem azért sietett elébb Rózsáligetre, míg Adorján haza nem kerül, s aligha igen jól nem tudta, hogy mit cselekszik.

A M A G A S Z O L G Á J A

Minden ember ismeri azt a kellemetes érzést vagy tapasztalásból, vagy vágyai után, amit ez a gondolat gerjeszt: „Én magam ura vagyok!” Magam ura vagyok, azt teszem, amit akarok, nem parancsol senki.

Van ennek a kellemes állapotnak egy gonosz variánsa, mikor az ember a „maga szolgájává” tette magát, mikor egy kegyetlen zsarnokot vállalt a nyakára, aki reggeltől estig elfoglalja, idejének minden percét igénybe veszi, és akinek fel nem mondhat, akitől meg nem szökhetik, aki ellen fel nem lázadhat, mert hisz az saját maga.

Ilyen szánonlira méltó rabszolgája saját egyéniségének az a Ludvéghy Lipót báró, akit Szeréna grófnő a lakodalom napján elhagyott, s akinek a pusztáját Borcz uram haszonbérli, és meg is venni fenyegetőzik.

Lipót báró azon örökké ifjú férfiak közé tartozik, akikről azt a dicséretet mondja a világ, hogy jól konzerválták magukat; de nagy munkájába is került! Neki minden hajaszála nagyobb gondban részesül, mint más embernek minden életműszere, s egy lefekvéshez nagyobb előkészületekkel fog, mint más ember a meghaláshoz.

Reggel tíz órakor megvirrad neki; akkor felkel, beleül a bain hygiénique-be, mely a bőrt felfrissíti és selyemtapintatúvá teszi, ezalatt szemcseit le nem veszi az óramutatóról, nehogy egy perccel többet vagy kevesebbet mulasson a fürdőben.

Két perccel a fürdő után egy üvegcsében felkevert syrop d'erysimum itala biztosítja hangjának tisztaságát és kellemes

ércét; arra hat szem cachout kell lassankint megrágni, mely a száját megmenti a szivar szagától, s a lélegzetet illatosná teszi.

Ekkor kezdődik a hajfűrtők kibontása; minden csomó haja külön papillón-ba levén tekergetve, minthogy a vassal-bodorítás igen koptatja a hajzatot.

A báró pipereasztala egy egész gyógyszer-tár. Itt ez üveg-csében a benzoetinctura, melyből az a szűztej készül rózsavízzel vegyítve, amitől a szemek oly eleven ragyogást kapnak; amott egy porcelán-ibrik Gold Cream felirattal, mely az arc tüzet borotválkozás után elcsillapítja; az a furcsa kenőcs ottan „collyre au pierre divin!” felirattal a szempillák lázas vörösségét elűzni való, s a cerat au beurre de cacao szükséges az ajkak üde színének visszaadására; a fogak szép fehér színét biztosítja a rózsaszínű quinquina, amit eau de Botot-val kell kiöblíteni. A hajakat elébb magnetikus fésűvel kell lesimítani, azután egyes szálakat, mik elég udvariatlanok szürkére hajolni, bedörzsölgetni egyenkint keserűmandula korommal, akkor azután az egészset bekenni a hírhedett pommade de Dupuytrennel, akkor kimosni a szakállból a tegnapi tojás-habot, amivel minden este bekenik, hogy fényes és göndör legyen, azután a bajusz hegyeit meleg vassal felkunkorítani; végre a hajzatot középen kétfelé választani úgy, hogy egy hajszál hiba ne támadjon a választékban, azután a tükör előtt minden fűrtöt külön csigákba szedetni, ha nem jól van, a munkát újra kezdeni, egy kis kopaszságot gondosan elmaszkírozni *sat. sat.*

Éppen délre harangoznak, mire a báró úr a fejével készen van.

Ekkor az a rettenetes zsarnok gazdája, aki ennyire kifárasztotta, megengedi neki, hogy reggelizzék, de még ott sem engedi őt békével tölteni perceit, az a pâte digestive, mit a chocolate colonial előtt magához kell venni, az a cukorra cseppentett ámbraszesz, az a pici pohár vin amer de la charité a reggeli után, mind megannyi elő- és utóvigyázati szer, miket a szegény rabszolgának angáriában kell bevenni.

Azután felöltözködik: munkába kerül, míg saját megelégedését megnyerheti a nyakravaló-megkötéssel; ebből a tudományból egyszer leckét is vett a szegény rabszolga valami zseniális kalandortól, aki ötven aranyért huszonnégyféle nyakendőcsokor-kötésre tanította őt meg.

Végre két óra felé tetétül talpig elkészül, s nagyon örül, ha saját magas tetszését megnyerheti. Ekkor kényszeríti magát kikocsikázni. Egyik szemöldökének dolgot ad a félszemüveget fogni, két kezének a gyeplőt tartani, szájának haó!-t kiabálni a jövő-menőkre, minden porcikájának reszketni a felfordulás veszedelmeitől, mely terhes foglalatosságnak csak fél négyre szakad vége, amikor a szegény mancipiumnak ismét szolgálni kell magát, újra öltöztetve ebédhez, s ellátván magát dragée anticibum- és pâtes digestives-ekkel; öt óraker ebédre sétálni a hotelbe, ott törni rajta a fejét, mi volna ízletes és egészségére való ennek a finnyás uraságnak, aki úgy megszolgáltatja magát. Ebéd után forszírozott commotiókat tetet vele szigorú parancsnoka; onnan elhajtja a színházba, soirée-kra, kényszeríti őt azzala parányi kis elmésséggel, amit osztályba kapott, számtalan delnőt és kisasszonyt mulattatni, zseniálisnak látszani, hallatlan platitude-öket gracióz gesztikulációkkal előadni, szűk topánkában órákig táncolni, befűzött derékkal fiatalembert játszani; mikor ásítani volna kedve, akkor mosolyogni; míg azután éjfél tájon megengedi neki, hogy hazaviheti magát, de még akkor sem engedi lefeküdni, hanem elébb hajfürteit újra becsavargattatja, szakállát tojáshabbal bedörzsölteti; nedves ködös időkben, arcát friss marhahús szeletkével bekötteti, megitat vele egy kávéskanálnyi vízben felolvasztott syrop de lactucariumot, amitől csendes álma fog lenni, s csak úgy engedi őt a természet ápoló karjainak által.

Látni való ebből, hogy milyen terhes hivatalt vállalt magára báró Ludvéghy Lipót úr, amidőn saját magának szolgálatába állott, s talány marad előttünk, hogy lehet neki kedve egyetlenegy emberrel úgy elfoglalni magát, hogy

csupáncsak annak éljen, és senkivel mással ne törődjék. És még-hozzá egy olyan jámbor emberrel, mint saját maga. Mert hiszen megtörténik az némely tudóson is, hogy napról napra csupán önmagával van elfoglalva; de az legalább okos emberrel tölti az időt.

Hogyan lehet tehát, hogy egy ily jámbor és együgyű férfiút, aki a világon senkinek sem alkalmatlan, mint saját magának, gróf Somlyóházi és egész családja olyan ellenségének tud tartani, akinek a nevére felforr a vérük, s még azt is meggyűlölök, aki kimondta azt előttük?

Egyszerű dolog az. — Nem azoknak az embereknek vannak csupán gyűlölők, akik szándékos malíciával törnek felebarátaik ellen; akik felteszik magukban, hogy a más feleségét elcsábítják, akik törik rajta a fejüket, hogy ellenfelciket hogy juttassák tönkre; óh, azok a lanyha, energiátlan jellemek, akik nem tudnak magukon kívül senkiről semmit; akiknek egyedüli világnézetük az önzés, akikre nézve nem létezik sem jó barát, sem ellenség: azok bántanak meg legtöbb embert.

Róma leggyűlöltebb zsarnokainak egyike volt az, akit Commodusnak híttak; ez a commoditás a leggyűlöletesebb jelenség a világon; a gyilkossal, a tolvajjal, az őrülttel el lehet lakni egy szobában, de a commodus emberrel még jó ismeretségben sem.

Báró Ludvéghy nem vétett semmit Somlyóháziéknak; nem rágalmazta őket becsületükben, nem háborgatta jószágaikban; nem is öröklött romantikus családi gyűlöletet őseiről irántuk; hanem csak azt tette, hogy fiatalabb korában udvarolt Somlyóházi leánytestvérének. A lányka fiatal volt; ezt a kimángorlott alakot ideáljául vette; igen szerelmes lett bele; Lipót báró most még jobban udvarolt neki; a lánykának volt egy régiebb imádója, Szeréna testvére; ez mikor látta, hogy mellőztetik, bújában elment utazni, ott hirtelen meghűtötte magát, és meghalt. Mikor aztán Lipót báró diadala tökéletes

volt, akkor elkezdte unni a mulatságot; elmaradozott a háztól, felé sem ment a lánynak többé, utoljára csupa commoditásból egészen kiverte őt a fejből.

Az elhagyott lányka azután csak búsult, csak epedt; egyik tavaszról a másikra mind halaványabb lett; utoljára őerte is eljött az a tavaszi szellő, aki el szokta hordani magával a földről elkívánkozó lelkeket, s szép csendesen meghalt.

Lipót báró meglehet, hogy nem talált ebben semmi különöst, sőt talán nem is értette a dolgot, s ha valaki megmagyarázta volna azt neki, legfeljebb azt a gondolatot keltette volna benne, hogy „parbleu”, mégis van abban valami, ha az ember huszonnégyféle csokrot tud kötni a nyakravalóján.

Annyi bizonyos, hogy egy hajszála sem hullt ki amiatti bánatában.

Azután is csak úgy soignérozta magát, ápolta szakállát és hajfürtjeit, gondja volt körmeinek tisztaságára, fogainak épségére, gyomrára és tyúkszemeire; nagyobb dolgokkal ő nem szokott törődni.

Somlyóházi gróf azonban éppen ezen szomorú esetnek köszönheti, hogy mostani nejjével megismerkedett; az fiát, ő pedig testvérét veszté el Lipót báró commoditása miatt. Gondolhatni mármost, hogy e családban milyen hangzású ige lehetett Ludvéghy Lipót neve; nem is mondták azt ki soha annál a háznál, míg egyszer a grófnő első házasságából leánya, Szeréna, azzal a hírrel nem lépé meg rokonait, hogy ő Ludvéghy Lipóthoz nőül fog menni.

A grófnőnek egy gazdag öreg nagynénje lakott Pozsonyban, ki azt a furcsa dolgot követelte tőle, hogy egyik gyermekét hadd nevelje ő. Gróf Bertalanné igen jó, tisztalelkű, derék asszonyság volt; akinél Szeréna bizonyosan teljesen kárpótolva találta az anyai házat. Kissé nagyon is erősen kárpótolva. Az öreg asszonyság félt már az utazástól, ami kivált az akkori utakban Pozsonytól Kolozsvárig nem volt tréfadolog; azért Szerénát sohasem láthatták egyébkor szülői, mint mikor ők

jöttek nagynénjükhöz Pozsonyba; országgyűlés alatt az ilyen látogatás aztán hosszabb ideig is tartott.

Hanem Bertalan grófnő akkor sem bocsátá szülőihez Szerénát; annak mindig mellette kell lenni; mert az anya elkényezteti a gyermeket, s aztán senki sem bír vele.

Pedig ellenkezőleg állt a dolog: éppen ő kényeztette el a gyermeket; úgy, hogy az tízéves korában már oly önfejű, szeszélyes és makacs volt, hogy kifogott minden emberi tudományon. Bertalan grófnő azt állította, hogy ő igen keményen bánik vele; pedig ha néha-néha megtörtént, hogy egy szigorú szóval próbálta őt illetni, és arra Szeréna sírva fakadt, a jó asszonyosság alig találta helyét, míg meg tudta őt engesztelni, s mikor egyszer azzal akarta megijeszteni, hogy ha szót nem fogad, elűzi őt a háztól, mehet aztán a világba, a tízéves gyermek azt felelte rá: hogy el is megy; s nyomban felszedte a batyuját, amibe egypár fehérneműt meg egy darab kalácsot kötött bele, s nekiindult a világnak; gróf Bertalanné utánaküldte a pitvarnokát, hogy nézze meg, hová megy; s az a hídon túl érte utol, mikor már a ligetnek indult. Mikor aztán kérdezték tőle, hogy hová akart menni, azt felelte, hogy Törökországba hamupepejkénck. Aztán beszéljen vele valaki!

Mikor fitestvére meghalt, akkor édesanyja magához akarta venni Szerénát, s a nagynénének át kelle látni, hogy ez egészen jogos kívánság; hanem két hónap múlva megint visszahozta őt Erdélyből.

— Kedves néném, ezt a leányt már úgy elrontottad, hogy ez csak egyedül neked jó, ezzel ugyan megverte az isten azt a szerencsétlen halandót, aki valaha feleségül fogja venni. Mármost csak neveld tovább! Óhajtom, hogy valami olyan embert szemelj ki a számára, akire valami nagyon haragszom, mert az ugyan megőszül rövid időn.

Szerénának tetszett anyjától ez a humorisztikus ötlet. Talán éppen ez adta neki azt az eszmét, hogy báró Ludvéghy ellen vessen ki hálóját; amit oly ügyesen tudott összehúzo-

gatni, hogy nem is sejtett felőle senki addig, míg a vad fogva nem volt.

Szerénát azonban egyéb vitte ez ötletre. Néhány havi otthonléte alatt azt látta, hogy anyja, ki egykor oly kedélyes és vidám volt, mennyire megváltozott, egészen elkomolyult, szigorú, zárkózott lett: tudta, hogy e kedélyváltozásnak testvére halála volt az oka. Mostohaapját, kit a bálványozásig szeretett, számtalanszor hallotta keserűen kifakadni a főrendi osztály azon léha, jellemtelen tagjai ellen, akik az eleven szakadást képezik a nemzet összetörekvő rétegei között, kiket egyedül finomabb önzés különböztet meg a durva proletártól; Somlyóházi kifejezéseikint csupán az, hogy törkölypálinka helyett konyakot isznak, — s kezdte észrevenni, hogy az ostorozott töredék ideálját Somlyóházi szemeiben senki sem közelíti meg annyira, mint Ludvéghy Lipót. Ha valami kapitális ostobaságróli adomát köröztettek, ha egy nevezetes bêtise gazdjára kellett akadni: az ő volt; nem mondta senki a nevét, de tudta mindenki, hogy ő az, s még csak nevetni is restelltek rajta. Megvetették.

Olyan éles ész, mint Szerénácé, mindezekeken túljárt.

És íme egy napon Szeréna azzal lépé meg a jó öreg Bertalan grófnét, hogy ő Ludvéghy Lipóthoz fog nőül menni.

Az öregasszony elszörnyedt, magánkívül lett, komolyan haragudni akart, előhordta Szerénának, hogy mennyire neheztel ez emberre édesanyja, mennyire megveti derék mostohaapja, hogy az milyen szabadelvűtlen ember, hogy utálják a többi mágnások; aztán micsoda férfi! hogy festi magát, hogy kancsérolja kopott idegeit; milyen parányi ésszel jár-kei a világban; csúfolják, kinevetik úton-útfélen. Gondolja meg, Somlyóházi gróf testvére mily szerencsétlenül járt már e könnyelmű emberrel; végre pedig vegye fontolóra, hogy atyja, anyja soha rá nem fog nézni többet, ha az megtörténik, még órá is meg fognak haragudni, és ő maga is haragudni fog Szerénára; kikéri magának, hogy ha Ludvéghy báróhoz megy,

Pozsonyban ne maradjanak, mert ő még a kocsisának is megparancsolja, hogy ahol a kocsjaiak össze fognak találkozni, forduljon vissza, és kerüljön más utcára. Ámde Szeréna oly bővös-bájos-édesen tudott könyörgeni a jó nagynéninek, úgy ki tudta előtte menteni pontról pontra Ludvéghy hibáit; ami gyöngesége volt, azt jósága rovására tette, ami bűne volt, azt jellemerejének számolta be, politikai elveibe nem tartá helyesnek a női beavatkozást, ahhoz csak férfiak értenek, és végre úgy elhitette vele, hogy mennyire szerelmes bele, hogy őrzöng utána, hogy utoljára a szegény nagynéni maga volt az, aki elhatározta magát arra a nehéz feladatra, hogy Szeréna szüleinek írjon; felvilágosítva őket afelől, hogy mennyire szükséges és elkerülhetetlen dolog Szerénának Ludvéghyhez nőül menni, sőt még olyasmit is iparkodott velük elhitetni, amit szegény maga sem hitt, hogy nagyon jó is lesz így vetni véget a régi ellenségeskedésnek, és hogy remélhető, miként Lipót báró, ha majd megházasodik, derék, szeretetreméltó ember lesz stb. — Sokat mernék rátenni, hogy a derék asszonyság vége felé maga is hitte azokat a képtelenségeket, amiket másokkal el akart hitetni, annyira szépen és meghatóan adta elé azokat Szeréna, s ha néha támadtak is kételyei azoknak logikai valódiságuk felől, azzal vágta őket ketté, hogy de hát mit tehet róla szegény gyermek, ha olyan nagyon szerelmes belé.

Láttuk, hogy milyen szerelmes volt belé; otthagya őt az oltárnál.

Bohó leány!

Szeszélyes tervében nem gondolt semmi egyébre, mint furfangos bosszúállására. Csak azt a gondolatot látta maga előtt, hogy egy férfit, ki családjának oly keserű megbántása után elég vakmerő még öneki is udvarolni, legérzékenyebb oldalán sújtson vissza: az egoizmus fájós részén, hogy azt nevetségessé tegye, és csúfságot kövessen el vele, aminőt a világ soha el nem felejt neki, és amellet nem gondolt rá, hogy ugyanekkor saját magát is mennyire hírbe hozza, milyen kalandor-

köpönyeget ölt magára; hogy felbosszantja jó nagynénjét, akit háromszorosan rászédett; mint megrémíti anyját, mostoháját és minden rokonát, és általán mindenkiben milyen furcsa fogalmakat fog gerjeszteni jelleme felől.

Ezek az eszmék csak a megtörtént tény után kezdtek eszébe jutni. Azt jól érezte, hogy most rögtön nagynénjéhez vissza nem mehet; mert azt rögtön a guta üti meg, ha e meglepetés után vele találkoznia kell; azért rögtön postaszekérre ült, s sietett haza Kolozsvárra.

A menyegzője rémhírére felriadt szülők pedig éppen akkor útban voltak Pozsony felé, s míg Szeréna Kolozsvárra érkezett, ők ugyanakkor Pozsonyban szállottak le. Csak ott tudták meg az esküvő sajtóságos fordulatát. Persze, hogy az egész város arról beszélt.

Rettenetes eset volt! Somlyóházi gróf bevallotta, hogy sok rendkívüli helyzetben forgott már, de itt megáll az esze, és nem tudja, hogy mit csináljon; a grófné azt mondá, hogy megöli azt a leányt, amint rá fog találni, a jó Bertalan grófné pedig ágynak feküdt, és meg akart egy huszonnégy óra alatt halni.

Hancem azután csak elmúlt az egy huszonnégy óra; az alatt stafétával érkezett egy levél Szerénától, melyben mind szüléitől, mind nagynénjétől oly megható gyöngédséggel kért bocsánatot, oly eleven színekkel rajzolja a megtörtént bosszú utáni epedését, oly töredelmes bánattal sajnálja a zavart, mit a családban ezáltal előidézett, s végül oly gyermeteg engedelmisséggel fogadja, hogy ezentúl mindenben szüléi akaratának fogja magát alárendelni, s mindaddig, míg vele nem rendelkeznek, a Somlyóházi kastélyt el nem fogja hagyni, hogy utoljára is Bertalannénak lehetetlen volt fel nem kelni az ágyból s el nem halasztani halála óráját, mire azután Somlyóházi grófné is felhagyott gyermekgyilkolási szándékaival, s végre a gróf is talált ideillő okos gondolatot, hogy tudniillik Szerénának nagyon jó lesz egy ideig Erdélyben maradnia,

szülői felügyelete alatt, mert hisz ő szíve szerint igen derék, nemes lelkű leány, csak hogy egy kis hóbotja van néha, amiről majd elszokik az anyai felügyelet alatt.

Egyébiránt azzal, ami Ludvéghy bárón történt, mindenki igen nagyon meg volt elégedve; bizonyosan Somlyóháziék is, ha nem beszéltek is róla.

A szegény rabszolga nem is szolgált többet régi gazdájánál ott Pozsonyban egy óráig sem tovább, hanem ő is futott onnan. Akik ráértek felőle gondolkozni, azt állíták, hogy falusi jószágára menekült; ott szándékozik magát ápolgatni, amíg ezt a kudarcát kissé elfelejtik.

E G Y E M B E R,
A K I B Ő L M É G L E S Z V A L A M I

Neve biz ennek nemigen arisztokratikus hangzású: Fehér Gyula; apja alispán volt, és nagy szerepet vitt a politikai mozgalmakban; meglehetősen vagyona is volt, amivel elég pazarul bánt. Ennek az alispánnak egyetlen fia, Gyula, arra a nagyon felöltő és bizarr eszmére vetemedett, hogy ő elhagyja azt a pályát, melyen apja és ősei haladtak; nem akar sem szolgabíró, sem alispán lenni, hanem tanul valami olyan dolgot, mi után megélhet.

Rettenetes gondolat még így írva olvasni is!

Hogy egy magyar nemes fia, kit apja már a bölcsőben státusférfinak szánt, kinek méltó dicsvágya az lehetne, hogy szónoklatait a politikai hírlapok per extensum közöljék, halljukokkal félbeszakítva, kinek hivatása a tusakodó pártok valamelyikének élén ragyogni: lemondjon e dicsvágyáról, s lásson valami után, amiből kenyeret kereshet.

Az öreg Fehér föl is lépett fiának ez excentrikus ötlete ellen politikai tekintélyének és apai hatalmának egész súlyával, hanem a fiatal Gyula, ki még akkor legfeljebb tizenöt éves volt, olyan okos dolgokat beszélt neki és olyan nyugalommal, hogy az öregúr úgy érezte magát, mintha az volna az apa, és ő volna a fiú, aki most jó tanácsokat szed be akarata ellen.

Olyanformákat mondhatott Gyula az apjának, hogy: „Lássa, édesapám, a hír és dicsőség a mi családunk nevének ugyan használt, de vagyonának megártott. Jóságaink adósággokkal vannak terhelve, nagy részük pör alatt. A legelső tisztújítás, melyen az ellenpártnak sikerül a mienket leszorítani,

tönkrejuttat bennünket minden tekintetben. Apám példája megtanított rá, hogy vesztheti el az ember vagyoniát ezen a pályán, mások példája viszont megtanított arra, hogy ugyan-ezen a pályán hogy szerzett magának más ember nagy vagyont; s nekem ezt az utóbbit követni még kevesebb kedvem van, mint az előbbit. A szegény embertől ezen a téren mindenki fél és méltán, mert nagyon sűrű az eset, amikben azok, kiknek nem maradt egyebük a jó hírnevüknél, azt adták el; míg más pályán a szegény embernek, ki a munkához ért és kedvvel lát, nagy kelete van. Én tudom jól, hogy elébb-utóbb szegény ember leszek, azért engedje apám, hogy készülhessek rá.”

Az öreg Fehér ettől fogva nem mert többet a fiának ellenmondani, engedte őt a politechnikumba menni tanulni gépkomponálást, kötörést, földkóstolást, levegőcsinálást s más afféle absurdus dolgot, amikre itt senkinek sem volt szüksége.

Csak azt nem értette, hogy mint akar a fiú mindezekből majd megélni, hacsak valami gőzhajóhoz be nem szegődik majd masinisztának, vagy talán valami külföldi cukorrépa-gyárnak lesz ügyvezetője. Isten neki, ha kedve van hozzá, tegye; mert biz idehaza az ősi gazdaság sokkal jobban meg van már zilálva, mint hogy azt valami emberi hatalom még rendezni képes legyen.

Amit Gyula megjövendölt, csakugyan be is következett. Még Bécsben volt, és tanulmányai utolsó évi folyamát hallgatta, midőn apjától egy levelet kapott, melyben az egész őszintén elmondja előtte, hogy a sokáig fércelgetett vagyoni állapoton most már szakadásra került a dolog. Több hitelező felmondta kölcsöneit, s az égető váltók határidő-hosszabbításait nem futja ki tovább a folyó jövedelem. Nincs más hátra, mint választani két nagy baj között; Gyula határozza el, melyiket találja a kettő közül kisebbnek: vagy meg kell válni jószágaik legnagyobb részétől, talán az egésztől is, vagy pedig elfogadni egy nemigen discretus ajánlatot, melyet egy nagy tekintélyű férfiú tett az alispánnak, azon esetre, ha ez az eddig sokképpen

károsított ellenpárt részére tér át. — Az öreg tiszta lélekkel mondhatja, hogy készebb volna magát föbe löni, mint hasonló ajánlatokat meghallgatni, ha fia nem volna, akinek sorsa előtte áll. Tehát Gyula határozzon. Ha ő azt mondja, hogy nem retten meg a tönkrejutástól, az alispán rögtön be fogja jelenteni a kridát; azonban meglehet az is, hogy Gyula, mint afféle újabb korbeli reális ember, aki gőzerővel dolgozik, s pontosan ki tudja számítani, hány procent salétrom van egy mázsa guanóban, nem sokat ad az ilyen régimódi ideális fogalmakra; s minthogy neki úgysem lesz szüksége a politikai renomérra, plauzibilisnek találja tán azt a kilátást, hogy édesapja egy megfordított köpönyeg árán biztosítsa jószágait, amiket bizony különben örök időkre elver a jég.

Hét nap múlva e levél vétele után otthon volt Gyula. Éjjel-nappal utazott rémülten, hogy apjának megvihesse a választ. „A koldusbot, a nyomorúság! apám, amit választanod kell; de elveidből egyet se tagadj meg értem! Én már tanultam valamit, dolgozni is tudok, majd csak megélünk valahogy.”

Az öregúr sírva borult fia nyakába; hiszen így óhajtotta ő ezt maga is; csakhogy nem merte azt remélni: azt gondolá, hogy egy olyan embernek, aki fűrészmalmokat csinál, meg ásványokat kalapál, nem is lehetnek meggyőződésai; mert azokhoz csak a jus publicum tanulmánya által jut az ember.

Gyula rögtön kezébe is vette a szétzilált házi állapot rendbe szedését, s az első héten annyira ment, hogy képes volt egy rendszeres mérleget készíteni az aktívák és passzívák mibenléte felől. Az öregúr csak elbámult, mikor azt meglátta; sohasem volt őneki olyasmiről fogalma, ő bizony sohasem rontotta vele magát; minek adjon az ember önmagának számot arról, hogy miye van és mivel tartozik?

Gyula összevetéséből kitűnt, hogy a kiterjedt gazdaságot tovább fenntartani lehetetlen, mert amíg az pontos számítás szerint 4 és $\frac{1}{2}$ procentet hoz be, a rajta fekvő terhek pedig 6% kamatot visznek el, így világos, hogy a gazdálkodás évről évre

nagyobb kárral folytattatik, ezeket tehát minél előbb el kell adni, s áraikból a tartozásokat kielégíteni. Ezt pedig inkább kéz alatt kell tenni, mint bevárni a konkurzust, bárha ez kedvezőbb kimenetelt ígérne is, mert az embernek semmi sem olyan drága, mint a jó hitele, s a bukott név nem kevesebb gyalázat, mint a renegát. Így utoljára még megmarad két kis jószágocska az egész hajótörésből; egyik Mármarosban, a vaczkói rész, a másik pedig nem messze oda, Beregben a Tisza mellett: Burjános; ott ésszel és szorgalommal újra lehet kezdeni a gazdálkodást.

Az öreg Fehér bámulva hallgatá fia terveit; ő maga ki sem tudott látni azokból a zavarokból, amiket ez szépen számokra szedve két oldalra háritott, s egészen meg volt lepetve azért, hogy Gyula még a burjánosi és vaczkói jószág-részeket megmenthetőeknek tartja.

— Csakhogy, édes fiam, azok vajmi keveset ígérő földek, amiktől még soha haszonbért sem kaptam, sem pedig kölcsönt nem adott rájuk senki, mert az egyik csupa erdő és kősziklás hegy, a másik pedig tiszta pusztas mocsár, amiben vadkutya terem és semmi más; azokból nem tudom, hogy élsz meg.

— Majd kitaláljuk annak a módját — vigasztalá őt a fiatal, húszéves ember —, nincs rossz föld a világon. Kővet és fát pénzzé lehet tenni, csak a módját tudja az ember; a vadkutya-
nak pedig majd felmondjuk a haszonbért, csak én beszéljek velük.

A burjánosi láp valóban gyönyörű látvány — költőnek, festőnek vagy vadásznak. Több mint ezer holdnyi tér rengeteg náderdővel benöve, melyet nyaranta a mocsárok csodás növényzete tarkít.

— Óh, én sokszor vadásztam ottan vidrákra — szólt Gyulát oktatta az öreg Fehér —, néhanapján ötvenet, hatvanat is elejtettünk egy hét alatt; ráültünk húszan, huszonötön olyan keskeny lélekvesztőkre, amikben csak két ember fér el; egy puskás meg egy kormányos, s egész nap elbarangoltunk a

berekben; egyszer egy erdélyi professzor is jött velünk, nagy szakállú ember, nagy botanikus; az egész nap vízi virágokat szedett; azt mondta, hogy itt még olyan speciesek is vannak, amiket Diószegi sem írt le: igen boldoggá lett velük; másszor meg egy piktor hétféle rajzot vett a tájékról, mind igen szép volt. Estenkint aztán mindig a szigeten gyűltünk össze; van tudniillik ott egy emelkedett hely, egészen négyszegletű, mintha úgy hordták volna oda; mi Pogány-szigetnek neveztük azt el, mert a parasztok nem sokat tudnak róla, ott igen szép magas, terebélyes égerfák vannak, azok alatt csináltunk nád-gunyhókat, ott mulattunk; a gunyhók még tán most is ott vannak.

Az öregúr nagyot sóhajtott a beszéd végén: azok a jó multságok jutottak eszébe, miket ott a mocsári menhelyen víg társaság között tölte, vígan heverészve a puha fűben, ami sehol sem olyan szép, mint ott; ropogó tűz mellett, mely fölött csüngő bográcsban illatozott a friss halászlé, s cserepcsikra szúrva a sistergő vadászpecsenye, a csobolyó bor ott állt a levágott fatörzsre feltéve; a víg cimborák (mind kvalifikált derék nemesurak) úgy el tudtak mulatni egymással adomázva, politizálva.

És mármost ő többet ottan nem fog vadászni, nem alszik ott többet a szabad ég alatt, nem lesi többet a vidrák nyifogását, a szalonka éjjeli suhanását, nem hallgatja a vízibika bűgását a távolbul, s a millió béka zengő kuruttyhangját, ami mind olyan szép volt együtt!

Nem bizony, sem ő, sem senki más útána, mert az a fiatalember, azzal a pezsdülő szőke szakállal az állán, azokkal a távolba néző kék szemekkel, azon gondolkodik e percben, hogy milyen okos dolog volna ezt a szép lápot lecsapolni, drága földét végigszántani Howard-ékével, s júliusban ráereszteni azt az aratógépet, amüt kicsinyben saját maga készített; arra a négyszegletű szigetre pedig építeni derék majorházat, ahonnan a jószág minden határát be lehetne látni, egyenes

utakat, kanadai jegenyékkal szegve, vonván keresztül-kasul a rendezett téren; itt lucerna, amott répaföldek; mesterséges kaszálók, legelők. Milyen szép lenne mindaz!

Erről azonban nem szólt semmit az apjának, hanem csak annyit mondott neki, hogy majd maga megnézi azt a birtokot, hogy miként lehetne haszonra fordítani.

— A nád importál valamit — volt az öregúr véleménye.

Az öreg Fehér néhány hét múlva csak úgy hírhallásból, a szanaszét keringő adomákból hallá meg, hogy a fia megbolondult; egész nap asztrolábiummal méri a burjánosi mocsár szélét, hosszát, s ijesztgeti a madarakat kitérzködött csóvás póznáival; azt mondja, hogy le akarja azt csapolni a Tiszába.

Az öregúr ezt hallva, maga is komolyan aggódott, hogy fiával nem történt-e valami belső szerencsétlenség; az bizony nagy kár volna; mert hogy a burjánosi lápot valaki kiszárit-hassa, az még soha embernek esze ágában sem fordult meg, de ha lehető lenne is, kellene arra egy millió, amit aztán a jószág szántóföld korában sem érne meg; Gyula pedig aligha rendelkezhetik nagyobb összeggel, mint amelynek leírására három szám elég, és így az ezresbe nem megy át.

Gyula maga is látta azokat a gúnymosolygó képeket, amik furcsa foglalkozásai közben mérnökasztala körül megjelentek: lóhátas gavallérok, tajtékipás ábrázatok agarak kíséretében, s bámulták alul-felül, hogy mit csinál; s kérdezték tőle nyirkos naivsággal, hogy mi a fészkes mennykő az a háromlábú, amin girbegurbákat húz; mit akar meglőni azzal a részcsővel. Adtak neki bolond tanácsokat is, hogy mit tegyen, ha azt akarja, hogy hirtelen kiszáradjon a mocsara. Egyik azt mondta neki, hogy terítse be itatós papirossal, másik ajánlotta az Archimedes tükrét, amivel koncentrálni lehetne a napsugarakat, s így kiszáraztani a vizet; harmadik azt mondta neki, hogy fúrasson egy nagy lyukat a mocsár közepén, majd azon keresztül lecsorog a víz a föld gyomrába.

Gyula hidegvérrel hallgatta az élceket, és mérnöki flegmával nivellírozott tovább. És addig nivellírozott, addig kalkulált, míg egyszer rájött, hogy a lápot félkörben átnyalábóló Holt-Tisza vize másfél lábnyival alantabb áll, mint a mocsár vize maga.

Ez megfoghatatlan volt. Mi az oka hát annak, hogy a mocsár vize le nem szivároghat a Tiszába? Valami rejtett gátjának kell lenni valahol. Hogy lehetne ezt a gátat kitalálni? Ez éppen a nehéz feladat. Legegyszerűbb lett volna ugyan egy széles csatornát vágni a mocsáron végig egész a Holt-Tiszáig, hanem ahhoz kellett volna 50 ezer forint legalább; erről tehát le kelle tenni. Forró nyáron szoktak a mocsár szélében benyúló keskeny földnyelvek képződni, miket a vizek közül a nap heve kiszikkasztott; azokat rengő bürük kötik össze egymással; csalóka viruló mezők, miket benőtt a fű, miket virágos szőnyegként lep el a buja tóvirág, mely szirmai a napfényre hozza, s gyökereit szövevényyé fonja a mély víz színén, hogy e lebegő eleven hidakon ismerős vadász keresztül-kasul járhatja az egész lápot; egy-egy magánosan álló fűzfa azt is megmutatja, ahol közel a föld a víz színéhez; de egyebet azután nem is lehet megtudni. Arra a kérdésre, hogy a roppant kokojszás területen hol lehet tömör gát rejtve az embermagasságnyi rőt sás alatt, semmi tapasztalás sem bír felelni.

De bírt felelni az ész, a tudomány.

Gyulának első gondja volt ez emberlaktalan vidéken védett tanyát állítani fel ideiglenes otléte alatt, s e célra legalkalmasabb volt az apja által említett Pogány-sziget.

A szabályos négyszög, amit e sziget képezett, első tekintetre mindjárt felötlött a mi ifjú tudósunknak. Mi lehetett ez? Kétségtelenül emberi mű. Talán dák őrsánc, vagy avar földvár? Ezt kitudni igen fontos kérdés volt rá nézve. Mert ha dák őrpont az egész, akkor nincs mit kutatni felőle tovább, de ha avar telep volt, akkor itt körül meg kell lenni a körsánc romjainak, aminőket egykorú írók körülményesen leírnak,

annyira, hogy a vár nagyságából ki lehet számítani a körsánc terét, annak távolságát a központtól s emelkedettségét.

Az ifjú tudós elkezdett a négyszögű tér oldalaiiban ásatni, s néhány ölnyi bontás után napszámosai egy leásott faderékra akadtak, melyen még látható volt a szenesülés nyoma; ahogy azt leverték, nyomban mellette volt a másik és a harmadik cölöp, s odább egy egész sor.

— Megvan, megvan! — rebege örömmel az ifjú, olyan örömmel, hogy munkásai azt hihehték felőle, hogy a Dárius kincseinek akadt nyomára; ő pedig hevesen hozzáfogott a munkához; ismét nivellált, kalkulált, méregetett, s másnap megmondta embereinek, hogy menjenek ki ide és ide a megjelölt pontokra; ott kezdjenek el ásni, s ha találnak hasonló levert cölöpöket a földben, siessenek őt tudósítani.

Első nap haszontalan volt minden fáradság. Az emberek nem fedeztek fel egyebet vidra-barlangoknál, egynéhány vidrafiút el is hoztak elevenen, s szörnyen csodálkoztak rajta, hogy Gyula úrfi nem örül nekik.

Másnap lélekszakadva jön egy embere jelenteni, hogy találtak szenes oszlopot; nem is egyet, hanem egy egész sort és alatta megint egy másik sort.

Gyula örömtől reszketve sietett a helyre, s mikor odaért, levette kalapját és az égre nézett. — Miért ad ez most hálát az Istennek? — kérdezik magukban a munkások.

— Mármost győzni fogok — szólt letörölve az izzadságot homlokáról. Ah, háladatos izzadság volt az, mit az ész fáradalma vert ki. Ki hinné azt, hogy az ember még az archeológiának is hasznát veheti? Az ismerősök nevettek rajta, hogy Gyula kincskereső lett.

Gyula ekkor besietett Nagyszőlősrre, s egy négykerekű malmot rendelt meg ottani mesterembereknél, melynek szerkezetét saját terve szerint adta eléjük. Az ismerősök most nevettek még csak hallatlanul rajta. Gyula molnármester lesz, malmot épít a tóra, s széllel fogja hajtatni.

A városban éppen egy olasz ezred néhány százada tanyáztott, mely közt több istriai legény volt, ennek Gyula utánajárt, s a parancsnokkal beszélve, sikerült neki azok közül negyvenet teendő munkálataira megnyerni. Azok már jártasak voltak az ilyes munkában, mely előtt az ott lakos magyar csak a fejét vakarta, a rusznyák pedig éppen kétségbeesett.

E negyven legénnyel nekiindult Gyula a nagy munkának. Ő maga vezette azt, kimérte a csatorna szélét, hosszát, melynek a lép alatti gátot ketté kell szelni, a víz lefolyásának medrét, annak valószínű erejét, s maga is osztozott a munka minden fáradalmában, ott járt munkásaival a legveszélyesebb helyeken, hová csak hosszú deszkákon lehetett járulni, őket az ember a talpa alá kötött, s rövid időn oly barnára süttette magát a nappal, hogy maga sem ismert volna magára.

A környékeliek nevelték a munkát. Gyula piócákat fog, meg csíkkal kereskedik. Tréfából küldtek is a nyakára egy piócakereskedőt, hogy alkudozzék vele egynéhány mázsa vérszopó állatra.

A fiatalembert mindez nem zavarta meg; ő folytatta megkezdett dolgát, s ősz felé készen volt a csatornájával, melyen keresztül emberek bámulatára eleven víz kezdett lefolyni, s akkor ráépítteté a négykerekű malmot, s öröltetett rajta olyan lisztet, amelyet még nem láttak Bereg vármegyében.

Most már aztán kevesebb anekdotát mondtak róla. Ez bizony élelmes gondolat volt! A malom télen sem áll be; kikezeli a költséget, s valami szegényes hasznot is hajt; ha az ifjú embernek csak az volt ambíciója, hogy legyen kenyere, az már van.

Igaz biz az, hogy nem is sokkal többet hozott a pusztá kenyérenél; de Gyula meg volt vele elégedve. Igen kevéssel beérte, és igen sokat dolgozott; csekély jövedelméből a tavaszi munkákra is kellett félretenni, sőt apjának is juttatni belőle. Ő gyakran a szó szoros értelmében napról napra nem evett

egyebet kenyérnél és szalonnánál, asztalán soha bor nem állt, semmi társaságba nem járt, s minden kiadása csupán szükségés könyveire s technikai műszereire történt.

Mint látjuk, ez a Gyula úrfi a legprózaibb ember a kerek földön, és mégis — előre merem mondani, hogy ez lesz történetünk hőse, akit a végén majd mindenki úgy meg fog szeretni, mint ahogy már eddig én megszerettem.

Jött azonban a tavasz; amint a hóvíz lefutott, a burjánosi láp olyan képet kezdett ezúttal mutatni, hogy ha azt jólelkű keresztyén ember meglátta, rögtön előfogta a csuklás ijedtében. Egy nagy vörösbarna tér látszott messze elterülve, melyen semmi fű és nádszál nem zöldült, az egész éven át folydogáló víz apródonkint mind megszökött a zombékos bürü alól, s most az ölnyi magasságban az iszapos föld felett kiszáradva függött, egyik zombék oldalából a másikba fonódva; az egész ezer holdnyi tér sivatag takaróval behúzza, összegubancolt nád- és fügyökér, száradt hínár és aszu-páfrán embert elnyelő magasban, melynek kietlen rejtekében most már igazán tenyészhetett vadkutya és hétfejű sárkány, amennyi csak akart.

A környék földesurasága most már igazán felförmedt Gyula ellen. Gyula farkastenyésztő-intézetet alapít, Gyula sárkánykigyókat fogad fel kosztba; hét mérföldnyi területben a burjánjóshoz nem lehet sem ökröt, sem lovat a mezőre kihajtani, mert azt mind elkapják a burjánjosi szakállas farkasok; a tömérdek rókától pedig, ami ott elszaporodik, baromfit nem tarthatni három vármegyében: isten csudája lesz, ha a griffmadár is meg nem terem benne.

A lárma olyan nagy volt, hogy az öreg Fehér maga is ijedten futott fiához, s nagyon megcsóválta a fejét, mikor e rútul elváltozott mocsár képét meglátta; amíg odáig ért, az úton legalább ötven tekenősbékát látott keresztülmászni, amint egyik zombék alól a másik alá bújtak.

— Édes fiam, mi lesz ebből mármost? Ez egészen el vanrontva. Eddig csak legalább volt valami; mocsár volt, lehetett

benne nádat vágni meg vadászni, de most már egészen az ördög bozótja lett, aminek tájékára sem lehet menni. Nem hiszem, hogy szalamandra is ne lenne itt az alatt a sötét nád-labirintus alatt.

— Bizony az meglehet, hogy van — szól Gyula nevetve —, hanem hiszen majd itt lesz Szentgyörgy napja, akkorra fel van minden mozogható állatnak mondva a szállás.

— De ki az ördög hajtja ki őket innen?

— Hát rájuk gyűjtjük a ház tetejét, s aki odább nem hurcolkodik, bennég.

Az öreg Fehér félrecsavarta rá a fejét, s azt mondta, hogy ő erre nem gondolt.

Gyula ekkor elébb védárkokat húzatott a malomtól néhány száz lépésnyire, szinte a négyszögű sziget körül, ezeket meg kellett óvni a tüztől; akkor körös-körül egyszerre meggyújtotta a zombékokat.

Hetekig, havakig tartott a mocsár égése; éjszakánként gyönyörű látvány volt az, amint a zombék alatt harapózó láng rózsaszínű fénnel borítá messze a földet, a recsegő nádas fényes lángtenger volt, melyben a nedvesebb bürük, mint barnavörös szigetek, látszottak libegve úszni, közepeikből, mint tündéri élőfák, lombos füstoszlopok emelkedvén magasra hulló tűzgyümölcssel; majd mire lassankint izzóvá melegült a lég az égő mocsár felett, dühös forgószelek ölelkeztek össze a zsarátnak színén, égő tüztölcséreket képezve, mik sebesen nyargalva táncoltak alá s fel a pokoli táncszérfűn, némelyik olyan volt, mint egy szárnyas orsó, melynek hegye a tüzes talapzatot éri, másik mint egy hegyével lefelé állított piramid, melynek széles talapja a fekete felhők között vész el; minden éjszaka lehetett látni e tündéri táncosokat, amint a mocsár egyik szélitől a másikig lejtettek, s ott eltűntek a pusztában, amint a kopár földhöz értek.

Ilyenkor éjszaka, mikor legjobban táncoltak a tűzoszlopok a lángoló zsarátnak felett, Gyula felkölté cselédjeit, s körüljárta

velük az egész izzó tért. Itt-amott fekete vonalak látszottak meg azon, mik mélyen benyúltak a lángpiros mezőbe; azok nyirkos bürük szövedékeit árulák el, miknek nedves gyökérmalmaza ellenáll a lángnak, s míg körüle és alatta minden hamuvá ég, dacol a lángokkal.

A merész ifjú e sötét vonalakat keresé fel munkásai élén; behatolt rajtuk a tűztenger közepébe, ott járt az ingadozó hídon, melynek nyílásain át beláthatta a lábai alatt ölnyi mélységben izzó tőzegparázst, s segített szétverni a nedves bürüt, mely a tűz kitörését gátlá. Apja jajveszékelve látta őt e halálos munkában, de nem bírta visszatartani; az ifjú tréfának találta mindezt. Óvatosság mellett az egész lángtenger felszínét keresztül-kasul lehet járni, mert az csak hónapok múlva fog beroskadni, s éppen azért rajta kell lenni, hogy mindenütt egyenlően hamuvá legyen, s szenesülve ne maradjon, mert az nem használ úgy a földnek.

Mentül tovább terjedt a tűz, annál hangosabb kezdett lenni az a gonosz hangverseny, mely a négyszögű szigeten támadt. Eleinte csak egyes farkasordítás vagy vonító vidrahang szólt bele a lángrecsegésbe, amint fészkeről felriadt vad a tűz elől a magasabb szigetre menekült. Amint azonban a körös-körül terjedő láng napról napra szűkebbre szorítá a tért, mely a közbeszorult fenevadak menhelyéül szolgált, amint a rókák, farkasok, vidrák és hiúzok falkái hasztalan nyargalták körös-körül azt a füstölgő partot, mely mindig összébb szorult, elkezdett valami pokolbeli zsvaj és ordítás hallatszani a sziget tájáról, melynek hallatára az öreg Fehér sóhajtvá szólalt fel:

— Milyen kár, hogy ennyi szép vad puskalövés nélkül vesz el.

— Csak várjuk el őket! — vigasztalá őt Gyula — egy hét múlva majd helyünkbe jönnek.

Az öregúr nem érté ezt a jövendölést; pedig Gyula váltig biztatta rá, hogy csak állíttassa cselédeit lesbe a malom gátja mellé, majd lesz itt nemsokára valami.

Az természetes volt. Amint a megszorult fenevadak látták, hogy a tűz egyre szűkebb körbe szorítja őket, nem találták biztosnak a szigeten maradni, hanem elébb egyesével, azután falkánként menekültek a vízárkon keresztül, mely egyedüli szabad út volt a lángtenger közől; az pedig egyenesen a malom ablakai alá vitte őket, ahonnan biztos lövésű vadászszék minden irtalom nélkül elejthető.

Az öreg Fehérre nézve ekkor kezdődtek csak a gyönyör napjai: egy-egy nap több farkast és vidrát lőtt le lábáról, mint hajdan egy egész hajtóvadászat alatt, s öröme kimondhatatlan volt, amikor egy kósza hiúz is akadt puskája hegyére. Utoljára már nem maradt semmi vad a szigeten, minden zaj elhangzott: csak a tekenősbékák süvöltése hallatszott még néha éjszakánként, azok ott is veszték — és nem nagy kár értük.

Az elhamvadás műtéte egész nyárközépig tartott, akkorra a régi mocsár helyén egy szürke-barna tér maradt, melynek közepében egy zöld fákkal benőtt sziget látszott, s melyet egy kis patak szelt keresztül, ugyanaz, melyből hajdan a mocsár támadt, s mely most bő forrásvízzel látta el környékét.

Gyula fogadott munkásokkal, mert még sem bérest, sem marhákat nem tarthatott, felszántatá a kiégett tért, bevetteté ősszel búzával, repcével, s a másik esztendőn olyan termése volt az őszerejű föld barázdáin, hogy a pusztá jószágáért százezer pengőt kínáltak neki.

Természetesen nem adta senkinek, hanem eladott termékei árán rendbe hozta gazdaságát, házat épített a kis sziget magaslatára, körülültette fákkal egész birtokát, és azontúl nem szorult többé senkire; és azontúl nem nevette többé senki, ha valamihéz kezdett.

Két év múlva alig ismerünk rá a burjányosi lápra. Gazdag mezők, virágillatos repceföldek terülnek előttünk, beszegve sugár jegenyefákkal; a Tisza partjait fiatal nyárerdő fedi, a kis sziget gyümölcsfákkal körítve, rajta ízletes úri lak, mely az emelkedett dombtetőről a távolba látszik; a szabályos utakon

kövér vonómarhák takarítják be a most kaszált takarmányt, méla kolomphantogot vegyítve a napvilágos délutáni csendbe; a mezőn sűrű zöld boglyák egymás sorjában, lapályosabb réten legelésző tehéncsorda; mindenütt élet, elevelség és gazdag tenyészet.

És mindezt semmiből állítá elő egy ifjú értelem és kitartó erő.

Ez az átváltozott táj a legszebb költemény, s aki ezt kigondolta és létrehozni bírta, a legköltőibb kedély.

Az öreg Fehér most ott lakik fiánál, s kezdi átlátni, hogy a tudomány egyébre is való, mint hogy az embert valami hivatalba segítse. A környék csúfolódói is eljárnak most Gyulához — tanulni, s úgy beszélnek, mintha ők azt előre mind igen jól tudták volna, amit ő tenni fog, s jó tanácsaik nyomán jutott volna oda a fiatalember, ahol most áll.

Mint mondják: igen jó gazda. Tud bátran költeni ott, ahol kell, és takarékos lenni a maga helyén. Jóságán vasgépek dolgoznak, még akkoriban nagyon gyéren ismeretesek a két hazában. Termeszt olyan egzotikus növényeket, miknek más hírét sem hallotta, s semmi sem vész nála kárba. Az öreg Fehér azt állítja, hogy az egész gazdaságból semmi sem hiányzik egyéb — mint egy jó feleség.

Gyula nem szokott az ilyen célzásokra felelni.

Az ilyen számoló, praktikus ember nem nyilatkozik oly könnyen, nem ragad a lépre.

Az ilyen kémikus, mechanikus, politechnikumot végzett ifjú, aki megtanulta a nivellálást, szögletmérést, földismerést, a pondus specificum, a vis centrifuga és centripeta tanait, bizonyosan tudja azokat alkalmazni a házasság dolgában is. Ez bizonyosan nem házasodik elébb, mint amíg választottjának hozományát annak fényűzési képességével egybe nem hasonlítja, míg szántóföldeinek glébját meg nem becsülte, hányadik klasszis; míg aktívait, passzívait kedvező súlyegyenbe nem hozta; reménybeliségeit fel nem számítá, s anyagi állapotát skála szerint meg nem mérte, mert hisz az ilyen praktikus

emberek nem poétáznak, nem ábrándoznak, nem lesznek szerelmessé, hanem csak kalkulálnak és méregetnek.

Egyszóval Gyulán rajta veszett a praktikus gúnynev. Vehette megtiszteltetésnek, vehette másnak is, ahogy tetszett.

A következő évben ismerőseit még nagyobb csodába ejtő. Késő ősszel, mikor a mezei munkának szünete volt, felrándult varbói részbirtokukba, s onnan két egész hónapig vissza sem jött.

Mit csinálhatott, mi dolga lehetett ott? — azt kitalálni igen nehéz volt egyhirtelen.

A Fehér család varbói birtoka, amennyire lehet, még regényesebb szépségekkel volt megáldva, mint a burjányosi elátkozott vadon. Ez is hasonló elátkozott tájék, csakhogy más jellemű. Magas hegyszakadékok közé beékelve, kietlen bükk- és fenyőerdők tája, miket a szilaj zivataron kívül alig irtott valaki más világ teremtése óta.

A mercedek hegyoldalból zuhogó hegyi patak omlik alá, mély medret ásva magának a sziklák között, melyet itt-amott félig eltakart a keresztülomlott szálfák tömege; az irtatlan bozótban jó helyet talál a vadpáva szilaj táncát járni, s ha nagyon bolygatná a csalitokat, nem hiszem, hogy bölényt ne lehetne felzavarni belőlük, medvét pedig így is minden esztendőben lőnek kettőt-hármat, csak amelyik a hegy aljában lézengő hamuzsír-égető tanya közelébe vetődik.

Mit tudhatott Fehér Gyula ezen az utálatos regényes helyen hónapokig művelni, az minden józan gondolkozású ember előtt megfoghatatlan volt. Pisztrángokat akar természeteni a hegyi patakban? vagy farkasvermeket ásat? tán csak nem akarja planíroztatni a hegyormokat?

Magával vitt cselédei beszélnek, hogy ott igen különös életet folytat. A hegyek különböző pontjain kalyibákat épített magának, amikbe éjszakázni visszatér, mikor a hosszas barangolásban kifárad. Néha a farkasok majd kihúzzák onnan, egész éjjel ott ordítanak kunyhója körül.

Korán reggel megint nyakába ölti a hegyet, vállára veti duplapuskáját, vadásztarisznyáját, kezébe fog egy vasas végű botot, melynek a tulsó végén kalapács van, s este, mikor hazajön, akkor tele van a vadásztáskája — ne gondolja senki, hogy talán császármadárral vagy fajdyúkkal, hanem diribdarab kövekkel, miket úton-útfélen összeszedett, s otthon azután különválogat.

Egész nap töri, kalapácsolja a hegyet minden irányban, jegyeket vés a fákra, karókat ver le a földbe, mappát rajzol, kalkulál, tüzet rak, követ pirít, ás, vés, fúr, farag: lehetetlen, hogy meg ne legyen örülve.

Majd meg napszámásokat fogad, egy-egy ponton iszonyú gödröket ásat velük, azokat ismét betemetteti, s odább megy. Minden ok és belátható cél nélkül egész barlangot vajat a hegy oldalába, s azután azt mondja, hogy mármost jól van. Némelyik barlanggal meg van elégedve, másikkal nincs. A minap a hamuzsír-égető falában mindenféle barna, veres és lilaszín köveket talált, azokért egész inkvizíciót tartott, hogy honnan kerültek ezek oda; persze az a jámbor nem tudott egyebet felelni, mint hogy neki a vízomlás hozta oda. De honnan? Ezért a kérdésért megint valami rusnyáknak tűvé kellett tenni az egész hegyet, s törni, vájni a vízmosás medrét.

Egyszer azután, mikor a hó leesett, telerakta Gyula a kocsiülést a diribdarab kövekkel, s megparancsolta, hogy tavaszig semmihez hozzá ne nyúljanak, amit ő ott ásott és kipécézett. — Ugyan kinek is lett volna rá gondja?

Azzal egyenesen felment Pestre, onnan Győrbe és Bécsbe; végre Bécsből írt édesapjának egy lakonikus levelet: „Kedves apám! Szíves felhatalmazásodnál fogva, mely szerint jószágaink iránt rendelkezhetem, mai napon szerződést kötöttem egy részvényes társulattal egy varbói jószágunkon megnyitandó vashámor iránt.”

Az öregúr erre csakugyan komolyan megijedt.

Ez már több volt, mint vakmerőség! Gyula e lépéssel azt az egész vagyonát, mit a burjányosi remeklésével szerze,

kockára tette; mert hiszen ki mondhatja azt meg előre neki, hogy mi lakik a föld gyomrában? Nem is mert róla szólni senkinek; annyira félt, hogy most már a világ nemcsak sajnálni nem fogja, hanem kacagni fog rajta.

Pedig biz azt a világnak meg kell tudni; a társulat, mely Gyula tervére vállalkozott, ezer darab ötszázforintos részvényt bocsátott ki, melynek felét maga Gyula megtartotta, tíz száztóli volt az első befizetés, azzal rögtön előkészületeket tettek az akna megnyitásához, az olvasztókhoz, a hámorokhoz; minden száj feléjük volt fordulva készen a kacagásra, mindenki bizton hitte, hogy a második részlet fizetésére nem kerül a sor, mert akkorra szétszaladnak a részvényesek, otthagya befizetett pénzüket. Csakugyan nem is került a sor a második részlet fizetésére, mert a megnyitott vasbánya az első évben oly gazdagon fizetett, hogy a költségeken felül tizenkét száztóli maradt osztalékkul a részvényeseknek.

Most aztán mindenki sietett összecsapni a kezeit, s azt mondták, hogy ez a Gyula mégis rettentő szerencsés ember. Pedig nem rettentő szerencse volt az, hanem egy kis szerény tudomány. Gyula ezáltal gazdaggá tette családját. A vasbánya szilárdabb pénzforrás volt minden uradalomnál, ezt nem verhetette el a jég, ennek nem ártott meg a rossz vásár; a vasnak mindig van kelete.

A vidéken kezdett Fehér Gyula azoknak a kellemetes hírébe emelkedni, akiket úgy neveznek, hogy jó parti.

Érti az ember alatta, hogy jó parti férjhez menendő leányok számára.

Fiatalsága mellett öntehetsége, merész számításai, szilárd kitartása által vagyoniasságra vergődve félig-meddig bukásban levő családjával; amellet kissé különc, ami őt csak érdekesebbé teszi; nem csoda, ha sokat beszéltek arról, hogy vajon kit fog elvenni.

Az öreg Fehér maga is nagyon sokat szeretett erről a tárgyról fecsegni a kolozsvári és nagyváradai kaszinókban,

nem lévén más dolga azóta, hogy a fia gondnoksága alá került, a kaszinóban ülésnél.

Az ő fecsegéseire építkezve, lehetett Gyula szándékai felől véleményeket építeni.

Az egyik azt mondta; az ilyen speculativus, számító ember, mint Gyula, aki meg tudja mondani, hogy hány mázsa répában van annyi tápláló erő, mint egy mázsa szénában, bizonyosan házasodni is számításból fog, s valamiképp nincsenek előtte biztosságban a hegyek gyomrába rejtett ércek, hogy ő azoknak értékét diametraliter ki ne vesse, hasonlóképpen ki tudja kalkulálni leendő menyasszonyának hozományát is, ami még az apák és nagybátyák ládáiban fekszik.

A másik azt állította, hogy nem! Gyula nem olyan ember; ő nem tekint pénzre, nagy vagyonra, mert az ő elve a belterjes gazdaság; hanem inkább olyan leányt keres, aki jó gazdasszony, ért a háztartás vezetéséhez, takarékos, házias; — ne is legyen valami nagyon szép, hogy ne kelljen féltetni; mert a féltékenység igen zavaró akadály a sok munkával és spekulációval elfoglalt ember ügyeiben, aki gyakran kénytelen utazni, s ritkán van odahaza.

Mások megint azt fogták rá, hogy tudós nőt keres: olyat, aki geognóziát, trigonometriát tanult, aki neki a nivellációkban, földfúratásokban segíthet, aki rajzolni tud, aki rettenetes aequatiókat és logaritmusokat ki tud számítani, s minden napról kereskedői könyvet vezet.

Akik valami jobbat akartak róla véleményezni, azoknak úgy tetszett, hogy Gyulának lehetetlen magyar leányt venni nőül, mert ilyen embernek az nem lehet ideálja, ő bizonyosan angol nőt fog hozni egyenesen Angolországból; azért is tanult meg angolul, hogy tudjon majd vele beszélni, ha lesz; s előbb-utóbb valami tengerparti városba fog megtelepülni.

A leggonoszabb nyelvek pedig éppen azzal rágalmazták, hogy ennek bizony semmiféle asszony sem kell, mert ez remetének készül; reggeltől késő éjszakáig mindig dolgozik, rá sem

érne, hogy valami asszonyfélével szót válthasson, mely speciest úgysem tartja egyébnek a gazdasági és technikai gépek sorozatában felesleges pénzfosztó-masinánál.

Ezt a sok mendemondát rendszeren mindig maga az öreg Fehér kezdte meg a fia felől, ellenállhatlan ösztönök működ-vén benne arra, hogy szüntelen fiáról beszéljen; rendszerint olyan rendkívüliségeket gondolt ki felőle, amiket ő maga is komolyan hitt, és nem bírt magában tartani, s amikből többnyire szó sem volt igaz. Az öregúr ilyenformán azáltal, hogy fiát bámulta, maga szaporítá felőle a pletykabeszédet, ami pedig, mint tudjuk, mindig oly jól terem: erre nincs se fagy, se száraz esztendő.

Gyula pedig oly közlékenytelen volt. Senkivel sem barátkozott, senkihez sem vonzódék legközelebb ismerői közül, kerülte a köröket, ahol kíváncsiak voltak őt megismerni, s a számára ajánlgatott kétséges színezetű kitüntetésekkel elég okos volt nem keresni.

Ellenben voltak olyan kedves nyugpontjai lelkének, amiket szeretett felkeresni; atyjának régi barátjai, kiket az öregúr maga is igen elfelejdegélt már; szerény lelkészek, tisztartók, kik atyjának házát akkoriban látogatták, mikor az még csak esküdt volt a vármegyében, s akként maradoztak el tőle, amint az mindig magasabb hivatalokra kezdett emelkedni; restellték a jó emberek, hogy ők olyan alant maradtak tőle, s azt híhették, hogy ennek kellemes dolgot cselekesznek, ha nem alkalmatlankodnak nála.

Ezek nem is ismerték Gyulát másról, mint hogy látták őt igen kis fiúnak igen sok esztendő előtt, s örültek neki, hogy ilyen szépen megnőtt. Ezek rendszeren még azt sem tudták, hogy tekintetes barátjuk, az öreg Fehér vagyonában és tekintélyében úgy megfogyatkozott: hagyján még azt, hogy e vagyont és tekintélyt az ifjú sokszorosan visszaszerezte. Annyit tudtak felőle, hogy Gyula okleveles mérnök. Ez közelebb hozta őt hozzájuk. Arról, hogy Gyula neve már a hírla-

pokban is forgott, itt rendesen nem tudtak semmit; voltak abban az időben még olyan boldog családok, ahová a kisasszonyok divatlapjain kívül más lap nem járt, a családapákat nem érdekelte a politika, s miattuk külföldön, belföldön történhetett akármi nagy és rettenetes esemény, ők meg sem tudták azt.

Ilyenformán találkoztunk már egyszer Málai Máté uram ezüstlakodalmán Gyulával; akkor még a neve után sem tudakozódtunk. Láttuk őt mint szerény, feltűnni nem képes ifjút, ki ha nem jön is zavarba, de még elpirúl, ha hozzá szólnak; s tanúi voltunk annak a találkozásnak, ami közte és az ifjú Somlyóházi grófkisasszony közt történt a zálogosdiban, s talán önkénytelen volt nálunk az a gondolat, hogy ez a két ifjú lélek egymást megszerette. És bizonyosan igazunk volt benne.

Mindennapi ember fejet csóvál erre, s azt mondja: boldogtalan szerelem.

Mi lehetne ebből? Hogy közelíthetnének annyira egymáshoz egy gazdag, hatalmas családból eredett grófhölgy s egy köznemes fia, aki még csak nem is státuszférfiúi celebritás, s imádoztjához képest mindenestre igen szegény legény, hogy valaha azon a mérhetetlen tengerén keresztül az előítéletnek, ami őket elválasztja, egymásnak kezeit nyújthassák?

Egy Borcz Adorján könnyen tudott magának felelni hasonló kérdésre: „Én is gróf leszek”; címre szert tenni könnyű, csak pénzbe kerül; fellépni mint gavalléros hódító, ragyogni akármi úton-módon megnyert magas összeköttetésekkel: ez neki mind biztos kilátás volt, s ha arra gondolt, hogy az, akit szeret, grófnő, azt is büszkeségéhez számítá. De Gyulára nézve, ki önként, szabad akaratjából, nemesi rangján alul választott magának pályakört, ki tudta azt jól, hogy kortársai, ismerősei tréfát csinálnak az ő munkás életéből: — visszariasztó volt a parvenü neve. Egy ember, aki addig játssza a demokratát, amíg végre egy grófi családba tolakodik fel.

² Bizonyára ő nagyon jól meg fogja őrzeni azt a titkot, hogy szerelmes, és rajta lesz, hogy el ne árulja azt.

Ezek a büszke főurak nem fogják őt lenézésükkel agyon-sújthatni; ezek a szeszélyes úrhölgyek nem fognak kacaghatni balga szenvedélyén, minden lépten éreztetve a tolakodóval azt a kínzó fensőbbiséget, mit előkelő nevelés, megszokott önbizalom, tágabb világnézet ad a kedélynek, s mely annak mint egy szemrehányás villog untalan arcába: „Tudnál-e hozzánk hasonlítani?”

Azonban — ki tudja: hátha nem oly büszkék azok a főurak, nem oly szeszélyesek az úrhölgyek, minőknek őket a regényírók rajzolják? Hátha az is megtörténhetik a világon, hogy egy fényes nevű deán igazán szeressen egy ragyogó név nélküli férfit, s ő kérdezze akkor azt magától: „Tudnék-e én tehozzád hasonlítani?”

Meglátjuk azt még.

HOGY TÁMAD AZ ISMERETSÉG?

A törökök szájalomra méltó embernek tartanak mindenkit, aki utazik.

Az utazás apró kényelmetlenségei közé tartozik az is, mikor az ember nem ismeri az útitársát; az egyik meghúzza magát az egyik szegletbe, a másik a másikba; egyik sem tudja, hogy mit szóljon a másikhoz; vajon nem bántja-e meg azáltal, ha megszólítja; és micsoda nyelven beszéljen vele, vajon nyájas emberrel van-e dolga vagy gorombával, s órákig elkémlélheti egymás arcát, töprenkedve amannak kiléte felől, amit persze az arcvonásokból nagyon nehezen lehet kitudni.

Hát még mikor magunkforma jámbor embernek azt mondja a kalauz: „Csak tessék beülni a hintóba, nincs odabenn senki más, mint a *gróf úr* maga”.

Fehér Gyulának Füzesgyarmatról Kolozsvárra kellett utaznia valami ügyesbajos dolgában, amikor a kalauz ezzel a biztató szóval segítette fel a Biazini-gyorskocsi lépcsőin.

A jámbor ifjú nagy vigyázatossággal lépett be a hintóba, nehogy akaratlanul megtudja, hogy méltóságos útitársának vannak-e tyúkszemei és érzékenyek-e; azután szépen félrehúzta magát a másik szegletbe, s gondja volt rá, hogy a köpönyege amazéhoz ne érjen: az övé egy kicsinyt sáros volt; nagy sár-tengeren utazott Gyarmatig.

Útitársa, akiről a kalauz annyit mondott neki, hogy gróf, szürke farkasprémes köpönyébe burkolva ült a hintó egyik szegletében, kék szemüvegét az érkező felé fordítva.

— Ugyancsak megnéz — gondolá magában Gyula, s tanakodott rajta, hogy nem kellene-e megszólítani.

A kocsi megindult; a hintó hányódott-vetődött a kíméletlen úton, a gróf úr szemüvegei egyre zsenírozták a fiatal útitársat.

Már az éppen kezdett valami tárgyra akadni, ami felett beszédet lehetne kötni a folyvást ránéző útitárssal: az út egyik felén tudniillik igen jó, a másikon igen rossz vetések látszórtak, érdekes lehetett megvitatni, honnan eredhet e különbség ugyanazon földben; midőn bizonyos horkolási hangok egészen más gondolatra téríték; a gróf úr bizony egyre alszik, s kisebb gondja is nagyobb annál, hogy útitársát folyvást nézze; ezt csak a szemüvegek tették.

E felfedezés után Gyula is hanyatt tette magát a párnák közé, s versenyt aludt útitársával.

Igen jó meleg, álmra hívogató idő volt; nemcsak a két utazó aludt odabenn, a hintóban, hanem aludt odakünn a bakon a kocsis és kalauz is.

Egyszer azután azt álmodta Gyula, hogy az ismeretlen gróf azzal a kék szemüveggel a nyakába borul, s azzal mind a ketten leesnek egy torony tetejéből: ő alul marad, a gróf felül.

Amint erre felébredt, hát a gróf csakugyan felül volt, ő pedig alul; a kocsi ablaka az ég felé; belefordultak az árokba.

Már akkor lehetetlen volt egymást meg nem szólítaniok.

— Úgy látszik, hogy feldúltunk — szólt a gróf.

— S én úgy érzem, hogy árokba dúltunk, mert nagyon jön alám a víz.

— Akkor csak iparkodjunk ki innen.

A gróf azzal kiütötte a kocsi ablakát, s kimászott rajta, útközben engedelmet kért Gyulától, hogy mind a két lábával rátaposott, de nem lehetett másképp. Azután Gyula is kimene-kült, s körülnéztek.

A jámbor lovak, miután belefordíták a kocsit az árokba, megálltak, és azt nagyon okosan tették, mert különben a

kalauzt, aki ájultan esett fejtetőre közējük, könnyen összetaposhatták volna; a kocsis az árokba esve jajveszékelt, hogy neki eltörtött a lába.

— Nem történt önnek semmi baja? — kérdé a gróf fiatal útitársát.

— Semmi sem.

— Én is épkézláb maradtam. Nézzük hát, ezeknek mi bajuk!

A kalauzt kihúzták a lovak alul, meglocsolták a fejét vízzel; ami nem használt neki semmit.

— Eret kellene rajta vágni — mondá Gyula, felgyűrve a kalauz karjáról az inget.

— Kegyed orvos, vagy sebész?

— Nem vagyok az; de értek hozzá, tanultam.

— S mivel váгна eret, van eszköze hozzá?

— Igenis; most vettem egy érvágót birkák számára. Jó lesz az ennek is.

A gróf a helyzet fatalitásában is igen humorisztikusnak találta azt az ötletet; úgy kell a kalauznak, minek aludt el!

És szerencsésen sikerült a műtét, a birkaérvágó megtette a magáét, a kalauz magához tért és feltápáskodott.

— Mármost lássuk a kocsist!

Ez azalatt folyvást ordított, hogy eltörte a lábát, vegyék ki az árokból! A gróf mondta neki, hogy csak várjon ott békével, még az az iszap jót tesz a lábának.

Mikor aztán a kalauzzal készen voltak, akkor kihúzták a sárból, s lefektették az út közepére.

Sajátságos jelenet volt, hogy ez a két férfi milyen nyugalmas flegmával végezte az ambulance kötelességeit, ahelyett, hogy szitkozódott és jajveszékelt volna.

— Melyik lábát törte kend? — kérdé Gyula az ordító atyafitól.

— Ezt a jobbikat, tekintetes uram — nyögé az keservesen. — Itt a bokámban tört ketté.

Gyula végigtapogatá műértő ujjakkal a fájdalmas lábat, melyről tollkással fejtette le a csizmát.

— Nincs ez eltörve, atyafi, hanem csak ki van ficamodva. Kérem, méltóságos úr, legyen olyan jó, fogja meg ennek a legénynek a vállát, míg helyreigazítom a csontjait. Ennek a *tarsus* csontjai közül ugrott ki az *astragalus*, s félrecsúszott az *os navicularétól*, s emiatt a *ligamentum talianicum* félreacsavarodott; egyéb baj nincs.

(Mégis valami doktor lesz — gondolá magában a gróf.)

Most egyszerre egyet rántott Gyula a fájós lábón, egyik hüvelykével megnyomta a csontját, a kocsis nagyot ordított, a másik lábával felrúgva a levegőbe.

— No mármost állj fel!

Az ember talpra tudott állni.

— Semmi bajod sem lesz, csak maradj veszteg; ülj oda a partra, míg a kocsit felállítjuk; hol az emelőgép?

A gróf és Gyula kifogták a lovakat a feldűlt hintóból, azután nekifeszítették az emelőcsavart, talpra állították a bárkát, a beteg kalauzt és kocsiszt beültették a hintóba, maguk befogták megint a lovakat, s kiültek a kocsisülésre.

— Én alkalmasint jobban értek a lóhajtáshoz, mint ön — szólt a gróf, kezébe véve a gyeplőt.

— Átengedem. Ámbár én is megszoktam, hogy a lovaimat magam hajtjam, de azok igen jámbor párák, s csak kettős fogat; ez pedig ötös, amit még nem próbáltam.

(Talán mégis gazdatiszt lesz — jegyzé magában a gróf.)

— Én már nem először járok így — szólt a gróf —, hogy ebben az útban felfordítanak, de mégsem tudom magamat rávenni, hogy mikor csak egyedül kell Pestre mennem, a saját lovaimat használjam, mikor az igen haszontalan kiadás, s négy ló közül legalábbis elront egyet.

(Hm, furcsa gróf lehet az — gondolá magában Gyula —, aki azt nézi, hogy mi a haszontalan kiadás, s a lovakat sajnálja.)

A gróf igen ügyesen kocsizott; néhány óra múlva Nagyváradra értek: ott a grófot saját hintója várta; ő arra ült, és másfelé ment, a gyorskocsi lovat, kocsist és kalauzt váltott, Gyula nem tudta meg, hogy ki volt hát az, akivel utazott.

Gyula néhány hét múlva a sz...i fürdőre utazott. Tett magának annyi időt és pénzt félre, hogy egészsége kedvéért néhány hetet ott tölthessen. Bizony csak az egészsége kedvéért tette, s okos ember, aki dolga után él, jól tudja azt, hogy az egészség kapitális, azt tehát épségben kell tartani.

Árpás falu mintegy óra járásnyira fekszik ettől a fürdőhelytől; mikor e falu alá ért, az éppen lángba volt borulva, egész utcasor égett; ordítás, kiabálás hangzott minden oldalról.

Gyula rögtön leszállt kocsijáról, s a veszély színhelyére sietett, ha lehet valamiben segíteni.

Mikor a templom elé ért, ott látta a legnagyobb embercsoportot, mely a szent épület megmentésén fáradozott; a téren állt egy nagy fecskendő, melynek rúdjait két oldalról hajtották szakadatlanul, a fecskendő tetején állt egy nyári blúzba öltözött férfi, ki a csövet irányozta. Ez arc, e kék szemüveg ismeretes volt már Gyula előtt. Az ő grófi útítársa.

A fecskendőnek azonban valami hibája lehetett, mert bár elég magasra lőtte a vízszugárt, de nem folytonosan, hanem szüntelen megszakadozva, ami az egész oltási műtételt meg hiúsította.

— Mi az átok baja lehet ennek a fecskendőnek? — kiálta a gróf, hevült arcáról le sem törülve az izzadságot, mely azon végigfolyt.

— Mindjárt segíték rajta, gróf úr — szólt Gyula oda sietve —, nem nagy baj az.

— Ah, ön az! Tegye, az isten áldja meg, hisz ön mindenhez ért.

Azzal nem is üdvözölték egymást (jó napot csak nem kívánhattak egymásnak egy égő falu piacán), hanem kisorfolták a gép egyik oldalát, Gyula elkérte a gróf egyik szarvasbőr

kesztyűjét, azt széthasította, egyik darabját rákötötte a vízgép zárcsappantyújára, s azontúl folytonosan és szakadatlanul lövellt a vízszugár a tömlőből, magasabban is hordott, mint azelőtt. Estefelé sikerült a tüzet elfojtani. A gróf és Gyula egyformán lucskosan, kormosan, fáradtan találkoztak össze az utolsó üszöktanyánál.

— Nagyon köszönöm önnek a segítségét — szólta a gróf megszorítva az ifjú kezét. Megszoríthatta, az éppen olyan szenes volt, mint az övé. — Hogy jött ön ide?

— Én a sz . . . i fürdőbe indultam.

— Én pedig onnan jövök. Amint megláttam az égést, a fecskendő elé fogattam, s siettem ide. Ön szíves lesz engem kocsiján most visszavinni, mert a lovaimnak még itt kell maradniok vizet hordani.

— Igen szívesen.

— Én pedig igen szívesen látom önt házáznál Sz . . . on, úgylis nehezen kapna ott most szállást, mert minden el van foglalva.

— Igen lekötelez, gróf úr.

A két férfi a bíró házánál lemosta magáról a kormot, ruhát váltott.

A fürdői vendégek könnyen osztentációnak vennék, ha ilyen szenesen, égetten hajtatnánk be Sz . . . ra — mondá Gyula, s véleménye nagyon tetszett a grófnak, ő maga is úgy találta.

A bíró nagyon köszönte az uraknak a segítséget, csak azon sajnálkozott, hogy az iskola és a paplak is leégett.

A gróf egy percre félreinté a bírót, mikor menni akart, s titokban átadott neki száz pengőt, hogy a kárvallottak között ossza ki. Azért tette titokban, hogy útítársát ne hozza kényszerűségbe.

— Köszönöm, kegyelmes uram. Rögtön ki fogom mind a kétszázat osztani; az a másik kegyelmes úr is olyan jó volt.

A gróf ebből megtudta, hogy ismeretlen ismerőse éppen azon a gondolaton volt, amin ő, sőt még a tárcájából is éppen annyit vett ki; mintha összebeszéltek volna. — Ez mégsem masiniszta.

Amíg a gróf és Gyula a sz...i fürdő felé haladtak, valami tíz kocsival és hintóval találkoztak szemben, melyek mind meg voltak rakva urakkal, gavallérokkal; némelyiken hatan is ültek, s szörnyű sietséggel iparkodtak az égés felé sietni; — a gróf nagyon kérte Gyulát, hogy ne feleljen nekik semmit, akármit kérdeznek.

— Ezek léhűtő renommisták, akik addig ki nem mozdultak a helyükből, amíg baj volt, most aztán, hogy látják, milyen szépen elmúlt a vész, nyargalva sietnek oda, s iszonyatosan fognak lármázni, lábalattoskodni, s egy óra múlva szörnyű kormosan és lucskosan térnek vissza a fürdőbe; mint akik egy Etnát oltottak el. Majd holnap hallgassa ön el, milyen deklamáció lesz a sétányon a hölgyek előtt, ki-ki hány eleven gyereket hozott ki az égő üszkők közül, hogy mászott fel a lángoló toronyba, s milyen utcasorokat mentett meg bátor lélekjelenléte által.

Gyula minden szemközt jövő nevét megkérdezé a gróftól, s feljegyezte tárcájába.

— Mit akar ön ezzel?

— Egy kis veszedelmen töröm a fejemet. Holnap sorbajárom ezeket a derék urakat, akik ilyen nagy részvétet mutatnak ma szerencsétlen embertársaik iránt, s segílyt gyűjtök nálók a leégettek számára.

A gróf nevetett az ötletnek.

— Nem rossz. Tréfának igen jó lenne; — ha multságos ábrázatokat akar ön gyűjteni karikatúra-album számára, akkor ez célra vezet; hanem ha pénzt akar gyűjteni az égettek számára, akkor kevésbé. Egyet talán megfog ön, a többi szétszalad, vagy alkuba bocsátkozik, s filléreket ír alá. Ah, jótékony célra nem ilyen ijesztgetéssel szokták az embereket összegyűjteni. Annál

nekem sokkal jobb eszmém van. Adunk műversenyt az égettek javára.

— Ez praktikus gondolat.

— Hallatlanul magas árakat szabunk; mentül nagyobb lesz a belépti díj, annál jobban fogják magukat törni az emberek, hogy helyet kapjanak, mert itt mindenkinek az uraságát kell bebizonyítani. Ezen az úton kemény összeget be lehet hajtani, amit különben semmi ékesen szólás ki nem bírna csalogatni az emberek zsebeiből.

— Az igaz. De hol vesszük a versenyhez való művészeket?

— Ah, az a legkevesebb. Kitelik az belőlünk. Tud ön énekelni vagy szavalni?

— Egyiket sem próbáltam még; de úgy hiszem, hogy ha akarom, hát tudok.

— No, ez mindjárt egy. Nekem van egy leányom, aki csinosan énekel; meg egy mostohaleányom, aki a zongorát veri; az emberek kíváncsiak lesznek megtudni, hogyan énekel és zongorázik egy grófkisasszony, s aztán akárhogy énekeltek és zongoráztak, annyi bizonyos, hogy megszólják őket, hanem ez már egy kis áldozat.

— Nem fognak tőle irtózni a grófnők?

— Óh nem. Az egyik megteszi jószívűségből, a másik megteszi hiúságból. Ismerem őket. Aztán nekem mind a kettő szót fogad.

A gróf olyan elégtelenen mondta ki azt az utóbbi szót, nehezen is mondta ki, mert egy kis dicsekedés volt benne. — Egy gróf, akinek a gyermekei szót fogadnak!

Mind a két férfi olyan idején levő dolognak kezdte már találni, hogy a másiktól megkérdezze: „Miatán ilyen összeköttetésbe léptünk, talán jó volna, ha egymástól megkérdeznők kölcsönösen, hogy melyikünket kinek hívnak”, azonban csak mindenik azt gondolta ismét, hogy majd talál holnap a fürdőn olyan emberre, akitől megkérdezhesse, hogy „Ki az az én jó

barátom, akivel olyan régi jó ismeretségben vagyok, de nem tudom a nevét?" S mentül tovább halogatták ezt a kérdést, mentül bizalmasabb beszélgetésbe kezdtek merülni, annál képtelenebbnek, ügyetlenebbnek tűnt fel azzal szakítani meg a társalgást, hogy de én még most sem tudom ám, hogy ön kicsoda.

Azt kitanulhatták kölcsönösen, hogy egymás társaságába beillenek. Gyula észrevehette a grófon, hogy az okos, szabad-elvű, előítélet nélküli ember; aki szeret ugyan nemesember lenni, de másnak is megengedi, hogy az legyen, s azért, hogy ő maga büszke, nem kíván mástól alázatosságot; megkívánja ugyan, hogy őt mindenki úgy respektálja, mint grófot, hanem azután ő is úgy bánik minden emberrel, mintha azok mind grófok volnának. Viszont ő is láthatott annyit Gyuláról, hogy ez nem iparlovag; más egyéb zsánert pedig nincs oka az embernek kerülni, s megbánni, ha elhirtelenkedett szóval vendégül találta meghívni házához.

Gyula úgy gondolá, hogy majd a gróf házánál bemutatja magát, hogy kicsoda.

Nemsokára elérték a fürdőt. A gróf megmagyarázta, hogy merre hajtsanak; a sétány végében egy kis csinos nyári lak állt, az a gróf tulajdon háza volt, mert mint mondá, itt szokta a nyarat mindig tölteni, nem megy külföldre; hanem inkább más ismerőseit is biztatja, hogy emeljék a hazai mulatóhelyek hitelét. Ha már egyebet nem tesznek, legalább tudjanak mulatni patriotizmusból.

Gyula kocsija behajtatott a csinos kis udvarra, melynek közepét egy teljes nyílásban levő tulipánfa foglalta el. Gyula megdicsérte a tulipiferát, a gróf megjegyezte rá, hogy ő azt saját maga nevelte — magról. (A gróf régi kertész lehet.)

A gróf elébb szobájába akarta vezetni vendégét, hogy az hadd piperézze fel magát, midőn az asszonyoknak be akarja mutatni — tudjuk, hogy a férfiak milyen hiúk; — azonban a véletlen meghússítá ezt az illemszabályi jó szándékot, mert alig

léptek a tornácba, a terem ajtaja eléjük nyílt, s a két grófleány, kiket a kocsizörgés figyelmessé tett, a gróf elé jött sietve.

Abban a percben a gróf három különböző módon meglepetett arcot látott maga előtt; két leányáét és Gyuláét, kik az első tekintetre bámulva néztek össze; míg végre a nagyobbik grófhölgy kedélyesen nyújtá egyik kezét Gyula elé, másikat atyjának, s mind a kettőt szívesen megszorítva, leplezetlen örömmel mondá:

— Hozta isten! Ez már meglepetés. Hol találtál erre a mi fiunkra, apám?

— Erre a mi fiunkra? — kérdé elbámulva a gróf.

— No igen, Fehér Gyulára, akit annyiszor emlegettünk.

A két férfi most egymás felé fordult: most mind a kettő megtudta, hogy ki a másik. Gyula Somlyóházi grótot mint hírhedett derék hazafit becsülte rég; talán valami egyéb is sokszor juttatá e nevet eszébe.

— Valóban sokszor beszéltünk önről — szólt a gróf. Többet nem mondott, de ez soknak is elég volt. — Mármost jőjön, hadd mutassam be nőmnek! Jól van ön így is; — hiszen úgysis itthon van nálunk.

Itthon van nálunk; mit jelent ez a szó?

A gróf neje nem volt a szobában, azt mondák, hogy a kertbe ment le hortenziáit átültetni, miket sohasem bíz a kertészre; mindig saját kezeivel ápolja. Kedvenc virágai.

— Akkor menjünk utána — szólt a gróf, s karon fogva Gyulát, levezeté a kertbe; ott mutatá be a grófnénak, kinek az még kezet sem csókolhatott, mert a delnő kesztyűi egészen feketék voltak a hortenzia-földtül. A grófné azonban igen nyájasan fogadta vendégét, még azt is megengedte neki, hogy kedvenc virágai átültetésében segítségére legyen, ami hallatlan kegy volt a delnőtől azon ifjú irányában, aki akkor cseppent az égből közéjük.

Az egész család olyan gyöngéden fogadta őt, mint valami régi kedves ismerőst; Szeréna annyi szépet tudott neki mondani

legelső találkozásuk órájáról, s hallgatag testvére olyan szépen tudott pirulni hozzá.

Valami gyöngébb fejű ember, mint Gyula, ebben az első órában agyon-szerelmes lett volna az egész grófi családba, elkezdve a derék családfőn, annak legifjabb virágáig; hanem Gyula elég szerencsétlen volt, vagy mondjuk inkább szerencsésnek, elébbjárni az eszével, mint szívével.

Akármilyen szépen mosolyog az ég a földre, azért az egyik mégis ég, a másik föld, s mekkora úr van a kettő között, azt még eddig a csillagászok nem bírták számokkal kifejezni.

M Ű V E R S E N Y F Ű R D Ő N *

Estére még egypár fiatal úr vetődött Somlyóházi gróf házához: egy Hálomi Aladár gróf, derék, csinos fiatalember, szőke szakállú, szelíd, behízelt modorú ifjú, meg egy bánáti földesúr: Rajcsovics Szilárd; bár nem mágnás, de azért mágnás-számba megy; erős fekete szemöldei, sűrű szakála, olajbarna arcszíne bizonyítják szerb eredetét; egyébiránt mindenki tudja róla, hogy dühös magyar, minden ultránál ultrább, ki még saját magának is opponál, s annyira szabadelvű, hogy ha ma azt mondanák neki: gyere, pajtás, vetkőzzünk le mezítlábra, adjuk oda csizmáinkat azoknak, akiknek nincsen, s magunk menjünk fát vágni és kapálni, bizony mondom, megtenné; pedig azért arisztokratább a kínai császárnál.

Ezekkel együtt a gróf és a kisasszonyok szépen kifőzték a tervet, hogyan fogják a jótékony műversenyt rendezni; a két grófné próbáit is adta egész készséggel a zongora mellett játékban és éneken tanúsítható képességének; azután a hölgyek szobáikba távoztak, a férfiak pedig félrevonultak a pipázóba, s ott folytatták a beszélgetést.

— Barátom — szólta Rajcsovics Somlyóházihoz —, tudja a magas mennykő, hiszen szép-szép az a koncert; ha éppen kell,

* Hangversenynek nevezték eddig; de ez a szó nekem nem elég (legtöbb új szavunkkal így vagyok), mert még abban az esetben sem kifejező, ha pusztán énekelnek és muzsikálnak benne; ha pedig szaválásra is kerül a dolog, éppen képtelen: mert itt a művészet versenyez — ha versenyez — és nem a hangerő.

még magam is fellépek benne, s elfújok egy tilinkón valamit; de az engem nagyon undorít, hogy mi itt ettől a száj tátó publikumtól kolduljunk valamit, mikor ha négyen-öten összeállunk, saját zsebünkből kidobhatjuk azt az összeget, amit így száz embertől kell összekunyorálnunk. Tudja patvar, én még a más részére sem tudok kérni, inkább odaadom az ingemet magamról. Mennyi kell arra a leégett templomra?

— Nem arról van itt kérdés — szólta a gróf, szép csendesen végighallgatva a fiatal földesurat, ki e rövid beszéd alatt három pamlagra ült le, és ugrott fel újra. — Tudom bizony, hogy egypár ezer forint miatt nem iratnának meg bennünket az unokáink, de nem arról van itt szó. A mi szerepeink nagyot változtak. Vagy veszitek észre, vagy nem, annyi bizonyos, hogy mi, kiket földesuraknak neveznek, nem vagyunk ennek a népnek többé urai, de lehetünk jó barátai. Ezelőtt az volt a viszony közöttünk, hogy a paraszt felszántotta földeinket, learatta gabonáinkat; mi megtizedeltük borát, búzáját, viszont ha háború volt, hadakoztunk helyette; viseltük az ország hivatalos terheit, s ha valahol veszély támadt, nagy kár esett, ki-ki segített a maga emberein, s nem folyamodott a szomszédjaihoz. Ez idestova másképpen lesz. — Én két év előtt örökváltság útján felszabadítottam jobbágymat, tíz év óta küzdök köztelherviselés, adóegyenlőség mellett; s a jövő évtizedben bizonyosnak hiszem az időt, amelyben nem lesz különbség köztünk és jobbágymat között egyéb, mint az öltözet; még ez is amazoknak az előnyére.

— Hogyan?

— Mert kényelmesebb, olcsóbb és tartósabb, mint a miénk. Aki ezt az intését a sorsnak birtokos uraink közül át nem látja, az tíz év múlva szegényebb lesz az utolsó parasztnál, s szánni sem fogja senki, hanem nevetni fog minden ember azon a szerencsétlenül, aki több ezer holdnyi birtok mellett tönkretes. Ti csak parádénak veszitek az egyenlőség eszméit, mik mellett oly szép dikciókat tudtok tartani, azt hiszitek: ez csak egy

új cifra gomb a ruhán; én pedig azt mondom, hogy ez egy egész új öltözet. Bele kell magunkat találunk. Fel kell magunkat sok olyan dologtól mentenünk, ami eddig nálunk az urat jellemzé. Nem mondom, hogy ezután a gróf is járjon darócban, és fogja maga az eke szarvát, meg hogy szakácsot ne tartson, hanem érje be piritós kenyérrel; azt sem mondom, hogy asszonyainkat szoktassuk a zongorától a guzsalyhoz; hanem azt igenis mondom, hogy a ragyogásról le kell mondanunk, mert az nem a miénk többé, az már nemzeti tulajdon. Ez legyen éppen olyan közös a tisztelt publikummal, mint az útcsinálás és adófizetés. — Mindenre, ami közügy, a közérzületnek kell kontribuálni; nem szabad és nem lehet annak többé egyesek áldozatai után emelkednie. A protektori szerepet letettük, és beálltunk a nemzet közmunkásai sorába, s elég szép feladat, ha azt be tudjuk tölteni jól. Öt-hat magyar mágnás — *mecénásnak* — annyi a kiáltó szükségekhez képest, mint a csepp a tengerben; de öt-hatszáz mágnás — *kitartó publikumnak* —, ha nem éppen tenger is, de mindenesetre hajókázható víz. Azért csak szoktassuk mi a közönséget ahhoz, hogy vegyen részt a közügyek pártolásának dicsőségében, s ne bizzon mindent földbirtokosai buzgóságára, mert ha egyszer azután azok is el találnek esni, akkor zátonyon vagyunk mindenestül.

— Tudja patvar, nem tudok velük összeférni. A legnagyobb uraság közelléte nem zseníroz annyira, mint egy ártatlan lateineré (a bánáti földesúr nem is gyanította, hogy Fehér Gyula is az). Ha én valakinek valami közcélra ezer forintot adok, azt mondom neki: itt van, dugd el; ne mondd senki-nek, hogy kaptad, és meg ne próbáld köszönni, mert elszaladok; ha pedig ezek közül valamelyik tíz forintot ad egy miscmondó ruhához, vagy elszaval egy verset valami jótékony hangversenyen, ha járát egypár hírlapot, már azt akarja, hogy a nevét minden újságban kinyomtassák, hogy verseket írjanak hozzá, s minden ember ujjal mutogassa az utcán: „Íme, itt megy az a nevezetes ember vagy asszonyság, aki ezért meg azért nagy

hazafi vagy honleány”. — Vigye a patvar, inkább fizetek helyette, csak ne halljam, hogy más dicsekszik azzal, amit adott.

— De hát baj ez? — kiáltott közbe Gyula nevetve. (Somlyóházinak jólesett, hogy Gyula nem érezte magát sértve e beszéd által.)

— Hogy a tatárba ne volna baj? — pattogott a banátusi úr — én ott hallgassam, hogy Torhányi Máté uram mint dicsekszik azzal, hogy ő száz forintot adott egy zártszékért: olvassam három hétig valamennyi rongyos újságtokból sorban, hogy ezek meg ezek a mágnások egy leégett templom javára fürdői koncertet adtak, s ott derék gypjúkereskedőnk, Torhányi Máté úr száz forintot adott egy zártszékért; azután egy szonettet Torhányi Amáliához, aki a karperecét áldozta fel e célra; mert kitelik az ettől.

— Kérem, kérem — szólalt fel Hálomi gróf —, meglehet, hogy valamelyikünk szerelmes bele.

— Hát hisz én nem sértettem meg; de nekem nem tetszenek ez emberek, mert kevélyebbek, hiúbbak és rátartóbbak pénzük miatt az első zászlósúrnál, s kapnak az alkalmon, ha azt akarják, hogy a börze asztaláról beseprert olcsó ragadmány hulladékait az ember hazafiúi áldozatoknak nevezze.

— No és hadd nevezzék annak — vágott közbe Gyula, ki kezdett e vita alatt elemébe jönni. — Miért ne vetnők ki az adót — közérdekből — az emberi hiúságokra, kíváncsiságra, ha ezek olyan könnyen megadóztathatók? Azután azt sem kell egészen feltenni, hogy az a lateiner publikum mind olyan tetszelgő, kitűnni vágyó. Mennyi nemzeti ügy virágzik a középosztály részvéte után, amit az még csak áldozatnak sem akar tekinteni. Hisz az irodalom, köziskolák, takarékpénztárak, gazdasági egyletek mind olyan konvencionátus lábbon állnak, hogy azokról sohasem tudni, ki kegyelme tartja fenn. Követeli-e valaha egy könyv megvevője vagy egy színházba járó, hogy őt megdicsérvék, hogy háladatosak legyenek hozzá? Pedig általa él irodalom és művészet. Ön nem találja zseniánt

állapotnak búzát vagy repcét adatni el a piacon, s ha Torhányi urammal megalkudott az egynyíretűre, eszébe sem jut, hogy milyen büszke képpel fizet érte majd ez a pénz embere: hát akkor ugyan miért restelkednék, ha az a kérdés kettőnk között: „Ím én önnek egy szép dalt fogok énekelni, egy derék verset szavalok, egy szép furcsaságot trombitálok el, ha tetszik, megadhatja az árát, ha nem kell, odább mehet”? Talán az, ki dalait árulja, alábbvaló ember, mint aki gyapját adja el?

Somlyóházi kezdte észrevenni, hogy Szilárd nagyon összehúzta sötét szemöldeit, s sietett tréfásan félreirányozni a vitát.

— Az a vége a beszédnek, hogy miután az indítvány határozatba ment, te pedig igen szépen tudsz gordonkán játszani, magad is részt veszsz a versenyben.

— Én? — kiáltá talpra pattanva Szilárd — én?

— No ne ütögsd úgy a melledet, mert fájni fog. — Mégpedig saját szerzeményedet, azt a szép *hajnalköltét*, amit én úgy szeretek.

— No iszen akkor lássanak Sz . . . on *hajnalköltét*!

— Ne esküdjél, ne esküdjél! Szeréna fogja kísérni zongorán.

— Ah! Sokkal szebb lesz az, ha ő egyedül játssza zongoráján; én jobb leszek odalenn tapsolónak vagy billétszedőnek.

— És ha én azt mondom, hogy magam fogom a karmesteri szerepet viselni?

— Kicsoda? Te? Te magad, Somlyóházi gróf, saját személyedben? Te fogsz regens chori lenni? A Kapellmeister? No, akkor én leszek brugós. — Kezet ide!

Szilárd azt hitte, hogy a gróf csak tréfál; ez azonban hirtelen felcsapott, s többé lehetetlen volt a visszavonulás. Most már csak abban keresett vigasztalást, hogy osztályosai is lesznek e bajban.

— Hát ez mit fog csinálni? — kérdi Hálomira mutatva.

— Ez furolyálni fog.

— Szép. Hát ez a másik? Cimbalmozik?

— Nem tud hozzá. Ez Garay Kont vitézét fogja szavalni.

— Hm, veszedelmes ember. Még a nevét sem tudom.

— Fehér Gyula.

Gyula meghajtá magát tréfás bizalommal.

— Miféle ember az? — kérde Somlyóházitól Szilárd, de úgy, hogy Gyulának is kellett hallani.

— Ez, barátom — szólt a gróf mosolyogva —, ez egy lángész.

— Az ördög! — kiálta az fel. — Az se nem rang, se nem hivatal, se nem mesterség. Mi hát mégis?

Gyula tréfás komolysággal felelt rá:

— Szegcsináló mesterember.

Szilárd kezét nyújtá neki.

— No hát üdvözöllek, szegcsináló mester barátom.

— Mondtam, ugye — szólt másnap a bánáti földesúr Somlyóházinak —, nem megmondtam? Én elvállalom a kedvéért a kolportőrséget; vőfélykedem, verbuválok, mint a bolond, a műversenyedre részint publikumot, részint komédiást; no iszen szép tapasztalásokat aratok mindenfelől. Egy helyen azt mondták, hogy ugyan már nem szégyenlenek ilyen nagy urak koldulni. Másutt a drágaságról kezdtek el beszélni, hogy mennyi mindenre kell pénzt kiadni; akadt olyan okos, aki felvilágosított felőle, hogy ha biztosítva lett volna templom és torony, most kárpótolnák érte a községet, mért nem biztosítottak? Egyik fitymálta: mire való az, szavalni, énekelni ebben a melegben; ülni egy helyen, mikor odakinn olyan szép idő van; másik jó tanáccsal szolgált, hogy ne kompromittáljuk magunkat úr létünkre, léptessük fel inkább a cigánybandát, azzal is egyre megyünk. Hát még azután akiket részvétre szólítottam fel, ott kaptam nekem való válaszokat! Legjobban jártam még, ahol egyszerűen kinevettek, s azt mondták, hogy csak tréfálok: lehetetlen az, hogy nóbel emberek komédiázza-

nak a publikum előtt! Egy szigorú mama majd leforrázott, mikor azt mondtam, hogy a kisasszonya fújjon el egy nótát a publikum előtt; hogy kinek nézem én őket. Egy ember, akiről tudom, hogy furulyáz, majd megduellált, mikor arra kértem, hogy nem tilinkózna egyet velünk. Azután tudtam meg, hogy titokban verseket ír a számár, s azt várta tőlem, hogy azoknak az elszavalására szólítsam fel. — Egy gazembert meg alig tudtam lerázni a nyakamról, hogy ő fellép magánytáncban magát produkálni; alig bírtam vele megértetni, hogy itt nem lesz bukfenchányás. Hanem azután legszebben jártam Torhányiékkel. Tudtam jól, hogy Amália kisasszony szokott énekelni, hallottam elégszer; mindig hamisan énekel, és ütenyről nincs fogalma; ezt hát okvetlen fel kellett szólítanom; meg is örült neki nagyon, és rögtön megígérte a közreműködést, még én magam olyan bolond voltam, hogy segítettem neki keresni a hangjegyek között, hogy mit énekeljen; hát amint hazaérkezem a vőfényi körútból, az asztalomon találok egy levelet, kívül rá van írva: „100 pengővel terhelve”, mintha én delizsánszos posta volnék, akinek csak a borítékra szabad nézni. Azt a levelet Torhányi úr küldi, és azt írja benne: hogy igen sajnálja, de Amália hirtelen rosszul lett, s nem vehet részt a műversenyben, hanem íme ő küld a költségek fedezésére száz pengőt. Én rögtön megfordítottam a borítékot, belepakoltam a száz pengőt, lepecsételtem, s ráírtam, hogy „köszönik a száz forintot, a költségek már egy névtelen úr által fedezve vannak; arról a hirtelen való rosszullétről pedig orvosi bizonyítvány váratik, mert ez a regula”.

— Hova írtad?

— Kívül a borítékra. Ha ő az enyimre kívül ráírta, hogy száz forint van benne, ráírtam én az övére az egész tartalmat.

— No de az nagy gorombaság.

— Legyen az. Meg van érdemelve. Ezek az emberek, ezek a pénztözsérek formaliter lenéznek bennünket. Egymás között éppen olyan megvetőleg, olyan kicsinylőleg beszélnek

rólunk, mint ahogy a színpadi bárók és grófok szoktak beszélni (néha az igaziak is) a lateinerekről. Egyenesen azt akarta velünk tudatni: hogy ami mulatság megjárja nekünk, jöttment földesuraknak, az nem illik az ő rangjához, aki előkelő bankár s tősgyökeres gyapjúkereskedő, aki ha saját magáról beszél is, per nagyságos úr címezi magát, s ezüstös libériát hordat az inasával ebben az átkozott melegben, s minden palack pezsgővel kijön az utcára, hogy lássák, mit iszik, s ha a zöldben reggelizik, akkora ezüst teakannákat állít ki, mint egy torony, s gúnyosan mosolyog rajta, hogy gróf Somlyóházi kisasszonyai azalatt egyszerű üvegpohárból szürcsölik a savót. De hisz én nem tűröm ezt a fajt, s könnyebb a lélekemnek, ha a tyúkszemére léphetek, s azt sem mondom rá, hogy „pardon”.

— Nem kell azon indulatba jönni, uram — szólt közbe Gyula —, minden ember, aki önálló, büszke azok iránt, akiktől nem függ.

— Kérem, nagyon sajnálnám, ha ön vett volna valamit magára azokból, amiket mondtam. Tudom jól, hogy ön is iparos és spekulál; s én az iparnak és spekulációnak nem vagyok ellene; sőt ha ésszel és becsülettel viszik a kettőt, hazafiúi feladatul is szépnek találom; de utálom a szédelgőket; ezeket a senki- és semmiembereket, akiknek semmi vállalatuk sincs, mint a szerencse, a börzei árapály, akiknek minden mesterségük a kontremin; akik milliomosokká lesznek anélkül, hogy valami iparágat felemeltek volna; de azért elismert tekintélyek; díszpolgárok, jótékony intézetek elnökei, közhasznú társulatokban választmányi tagok; protektorok, mecénások, hercegek! s ha kérdi az ember: miért? azt felelik rá, hja, mert ez nagy ember; de miért? milliomai vannak! Hol vette? nem tudja senki. Egyszer azután véletlenül nagyon beüt a *hausse* vagy a *baisse*; a nagy ember, a protektor, az elnök, a mecénás egy hét alatt éppen úgy elveszti a millióit, ahogy szerezte. Ha magunkforma ember tönkrement, azért mégiscsak nemesember marad; de mivé lesz az ilyen pénzherceg, ha pénze elmúlt?

— Azonban mit tartoznak a mi hangversenyünkre ezek a te expektorációid? — szakítá félbe a nemes haragot Somlyóházi gróf. — Ennek itt úgyis hiába beszélsz, mert ez egy megfordított parvenü: egy *polgárrá lett nemes*.

— Jól van, hát nem beszélünk erről többet, *szegcsináló* barátom.

Azzal leültek a komoly férfiak az asztalhoz, megcsinálták a programot nagy komolysággal és jó tapintattal, s másnap estére kitűzték a műverseny óráját.

Másnap estig erősen dolgozott a kontremin, mégpedig oly ügyesen, hogy alig lehetett észrevenni, kik ássák az árkokat. Pletykabeszéd, mendemonda elszabadult, rágalmakat költöttek a hangversenyadókra s a benne résztvevőkre, gúnyt, kötekedést nekiszabadítottak; hanem az mind nem rendítette meg a gróf híveit; ők álltak, mint a szikla.

A műverseny napjának reggelén minden fürdői család, gavallér és mulató vendég kapott meghívó leveleket, melyekben Borcz uram, a gazdag birkás invitálja a válogatott közönséget magához, rózsaligeti új kastélyába, egy kis barátságos nyári mulatságra, mely el fog tartani másnap reggelig.

Itt már lehetett sejteni, hogy Torhányi uram dolgozik.

A kontremin igen ügyesen volt ásva: lehetetlen, hogy ez estén Somlyóháziék hangversenyén az előadókon kívül valaki jelen legyen. Milyen szégyen lesz már az is, ha el kell azt halasztaniok.

De a gróf hívei rendületlen álltak, s nem vonták vissza hirdetményüket; őket nem hatotta meg a pánik; pedig tudták, hogy az egész fürdő hivatalos Rózsaligetre.

Este azután olyan tele volt a műversenyi nézőterem, hogy ember nem mozdíthatta benne a tagjait, bejött rá az egész provincia; a gúnyolódók, kötekedők tapsoltak és éljeneztek, csakúgy rengett; a gróf úgy dirigált, akár egy maestro, Cecil úgy énekelt, mint egy angyal, a bánáti úr úgy trombitált,

mint egy triton, Szeréna úgy zongorázott, mint egy isten-asszony, s Gyula úgy szavalt, mint egy hérosz!

Az egész multság pompásan ütött ki, mindenki meg volt elégedve; az égettek számára begyűlt annyi, hogy építhettek belőle iskolát és paplakot.

Ilyen ez a mi közönségünk, külön-külön akármilyen ákácíuskodó is, de együttvéve szeretetre méltó.

. . . A rózsaligeti nyári multsággra pedig Torhányi úron és kisasszonyán kívül csak egyetlenegy ember jelent meg a környékből; hogy az ki volt, azt megmondom majd a jövő pillanatban; ellenkezőleg pedig eltávozott a gazda tulajdon egyetlen fia, Adorján, a multság elől, s átment a sz . . . i fürdőbe műversenyt hallgatni, míg apja a kedvéért otthon dárídót rendezett. Otthagyta az egész kompániát.

A KONTREMIN

Az, aki Torhányi úron kívül még megjelent a rózsaligeti kastély megnyitási ünnepélyén a hivatalosak közül, senki sem volt más, mint Ludvéghy báró.

Semmi okunk sincs eltitkolni afeletti csodálkozásunkat, hogy Rózsaligeten kastélyról beszélnek, mert az valóban hallatlan tünemény lehet. Mégpedig nem valami vályogrezidenciáról van szó, amit pipás nemesember saját maga kastélynak szokott titulázni, hanem valóságos egyemeletes, vaskerítéses, erkélyes kastélyról, amiben negyvenkét vendégszoba van, s torony a közepén, csengettyűvel.

Az egész világ töri azon a fejét, hogy mi lelhetne Borcz uramat késő vénségére. Őneki palota, költséges építkezés! aki az épületet csupáncsak arra valónak tartá, hogy ember és barom meg ne ázzék; aki annyira szerette mindenben a közönsegest, a szegényest válogatni, hogy Pesten sem szállt soha valami díszesebb fogadóba, hanem kikereste magának a Két Kecskét vagy más afféle régi korbelti csárdát, s ott is összepörölt a kocsmárossal, ha neki a legjobb szobát adta, mert nem illeti az a birkás embert, akinek a cserény alatt is meg kell hálni.

És most egyszerre palota!

Pedig nem ment ám el az esze Borcz uramnak vénségére: tudta ő, hogy mit kaszál.

Azt már vette észre, hogy fia nem akarja elvenni Torhányi Amáliát, mert Szeréna grófnőért bolondul. — Tehát ha már bolondul, legalább okosan bolonduljon érte: tudniillik vegye

el. Így ami kárt tett Amália elhagyásával, a grófnővel annyi hasznot hozhat vissza. Hogy a grófnőt megnyerhesse: neki is meg kell mutatni, hogy úr.

Egy napon arra a csekélységre kérte fel Borcz uram Ludvéghy bárót, hogy engedje meg őneki — de írásban —, hogy *holmi szükséges* építkezéseket tehessen a bérlett jószágon. Ludvéghy báró, ahogy már tudjuk róla, nagyon jól ismerte a pomádékat; de még ilyen pomádéba bele nem ült soha, mint amelyet Borcz uram csinált számára; — a szerencsétlen írásba adta, hogy építhet Borcz uram Rózsaligeten, amennyit neki tetszik, csak tessék. Fél esztendő alatt nagy kastély, mellette aklok, pajták emelkedtek a régi szennyes udvartól távol; ölték a pénzt a sok épületbe, a téglavetőnek éjjel-nappal volt dolga, s nem akadt egy jóindulatú ember, aki Ludvéghy bárónak az-alatt megrántotta volna a gérokkját, mondván: „Uram, ugyancsak építenek ám a jószágodon; mire a haszonbéri szerződés lejár, annyi épület lesz rajta, hogy soha ki nem tudod fizetni az árát!” Magának Ludvéghynek pedig nem volt esze erre rájönni.

Igen szépen el volt intézve, hogy Borcz uram lassankint Rózsaliget haszonbérlőjéből annak tulajdonosává válják. Akkor aztán — lehet a grófnő után tudakozódni Adorjának.

Ez azonban mély titok volt még, s az érdekelteken kívül senki sem tudott még felőle semmit, azok pedig még egymásnak sem szóltak felőle soha.

Torhányi úr még mindig kedves leendő nászurának nevezte a birkást, mikor összejöttek, s olyankor mind a két kezét a zsebébe szokta dugni, mintha már ott őrizné azt a százötvenezer forintot, amit az vőlegényi váltságdíjul fog fizetni fiaért.

Furcsa! vőlegényi váltságdíjat fizetni.

Valamint Borcz uram is minden intézkedését úgy vitte, mintha Torhányi Amália kisasszonyt várná haza leendő menyéül, s sok tárgyban kikérte az érdemes kalmár tanácsát:

milyen ízlése van a kedves kisasszonynak a lakás, a bútorok tárgyában? jobban szereti-e a porcelánt vagy az ezüstöt, a selymet vagy a bársonyt? a festést vagy a szőnyegezést? s előlött sokat korrespondeáltak, mintha minden a legkomolyabban menne. Pedig mind a kettő tudta jól, hogy abból már nem lesz semmi.

Mikor a sz . . . i fürdőről Torhányi írt Borcznak; hogy ő nagyon szeretné, ha a tekintetes úr holnaputánra az egész fürdői közönséget meginvitálná magához mezei mulatságra az ő — és Amália kedvéért: Borcz uram, ki soha életében vendég kedvéért meg nem erőttette magát, olyan természetesen találta e kívánságot nyomban teljesíteni, hogy válaszgyanánt másnap már a meghívó jegyeket küldte Torhányinak in bianco, a bankár írta fel maga rájuk a címet, ahogy legjobbnak találta.

Amint látjuk, tehát a kölcsönös egyetértés a legszebb volt a két derék férfiú közt.

Akit azonban személyes címmel hívott meg maga a birkás, az Ludvéghy báró úr volt, ki ott közel a sz . . . i fürdőhöz lakott, s be is szokott oda rándulni, amikor azután nagyon szerette azt mutogatni, mintha gróf Somlyóháziékat bosszantaná jelenlétével; akik pedig őt fel sem vették.

Az ünnepély napján tehát Torhányi uramon és kisasszonyán kívül nem jelent meg más Rózsaligeten, mint a báró. Ellenben eltávozott hazulról Adorján. A vőlegény a menyasszony elől.

Az ilyen eseteket az életben fatalitásoknak szokták nevezni. Hanem hát mire való az okos ember, ha nem arra, hogy a balsorsot hasznára forgassa?

Torhányi úr nagyon mutatta, hogy mennyire meg van illetődve azért, hogy Adorján éppen most nincs idehaza; pedig gondolta magában, közelednek az én százötvenezer forintjaim, szép csendesesen közelednek, mint egy nyáj szomjas bárány az itató felé; csak hadd járja az úrfi a bolondját!

Borcz uram még jobban haragudott azért, hogy annyi szép vendég megvetette úri meghívását, ámbátor a legszépe és legjava mégis eljött; de hogy ő is gondolt magában valami jót, azt az ebéd fölötti étvágyáról nagyon ki lehetett venni. Ha nem lett volna meglegedve a sorssal, bizonyosan nem evett volna annyit abból a pástétomból, amit az erdői urasági szakács készített ropant pénzért.

Borcz uram e napon rendkívül splendidus volt. Megmutatta, hogy ő ma mindenáron ünnepélyt akar tartani: nagy és fényes ünnepélyt. Ha el nem jöttek a sz . . . i nagyságos és méltóságos urak, itt lesznek a tekintetes és nemzetes urak, környékbeli tisztartók, rövid földesurak, mezei honorációrok, az etikettel nem sokat körülmenyeskedő derék emberek. Azok majd megjelennek a hívásra, ha mindjárt a lakoma napján kapják is az invitációt. Azokat lóhalálában felidéztette.

Különös gondja volt neki a meghívásoknál valamire. Arra, hogy olyan családot nem hitt meg, amelyben valami tűrhető arcú kisasszony vagy tensasszony fordult elő, a kitiüntetettek mind tisztos meglett matrónák voltak, vagy pedig olyan szerény hajadonok, akik notorie rosszul választják a színeket arcaikhoz. Mit akart ezzel, azt ő bizonyosan nagyon jól értette.

Nem is csalatkozott jó emberismeretében; délután négy órára, amikor az ebéd ideje volt kitűzve, a meghívott komposz-szesszor urak és asszonyságok mind jelen voltak az új kastélyban; látni lehetett a Napóleon óta elmúlt divatok minden esztendei mutatványait együtt, szép összességben; látni lehetett igen sok becsületes, hanem kissé ráncos és naptól megsütött arcot, jó izmos tenyereket, mikén fölösleges volt a kesztyűviselés, mert csuklóig úgyis más színű volt rajtuk a bőr, mint azon túl; valamint igen sok tisztességes főköttöt, előre és hátrafelé csapottat, s frizurákat, amiken nagyon kevés javítani vagy elrontani való maradt hátra.

Ebben a társaságban a szépek között is szép Amália valóban úgy ragyogott, mint egy nap. Valóban nap volt; Borcz úr gon-

doskodott számára felhőkről. Vaknak kellene lenni, aki bámulatos szépségét meg ne látná, akit bájainak látása el ne ragadna, aki meg tudna állni feleúton, ha feléje indult . . .

Ilyen vak ember ugyan volt már egy a világon; Adorján úrfi volt az, elég nagy kárára apjának; de hátha . . .

. . . De hátha Ludvéghy báró szerencsésebb talál lenni, mint ő volt.

Óh, ez a zsíros tenyerű birkás nem olyan együgyű ember, mint amilyennek szeretné magát mutatni!

Az öreg Borcz iszonyú kedves ember volt ma. Mintha feladatul vette volna, hogy minden vendégét mulattassa, úgy enyelgett, úgy pajkoskodott velük. Ő maga kezdte meg a pompás lakoma után a táncot; nem volt ugyan olyan híres táncos, mint fia ura, de csak ő is eljárta még a kállai kettőst; éjjelig nem hagyott békét a vendégeinek, mulatniok, jól mulatniok kellett; ha kifáradtak, puncsot, fagyaltot, barbarászt hordatott közöttük, a sok becsületes ember összeitta mind a hármat.

Eközben biz az megtörténhetett, hogy a báró egyetkettőt táncolt Amáliával is, s nincs benne semmi különös, ha azután is vele beszélgetett. Senki sem volt a társaságban olyan feltűnő szép, mint ő; akár egy kamélia a mező közepén. Az is meglehet, hogy mint nagyvilághoz szokott kisasszony, inkább rátermett arra, hogy a báróval valami beszélgetést tudjon kezdeni, mint a nemzetes urak szerény kisasszonyai. Hanem hát ebben senki sem talált semmi különöst; Torhányi uramnak meg éppen esze ágában sem volt, hogy törődjék vele. Ő már megcsinálta a jó üzletet kisasszonyával; arra, hogy az miként viseli magát, neki semmi gondja; ez nincs a kontraktusban stipulálva.

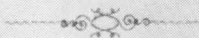
Borc uram egy táncszünet alatt alkalmat vett magának a báróhoz vetődni. Mosolygott, köhécselt, hamisan kacsintott.

— Ej, ej, ej, báró úr. Nem szeretem a dolgot, nem szeretem a dolgot.



Jókai arcképe 1857-ből

FELFORDULT VILÁG.



IRTA

JÓKAI MÓR.

KÉT RÉSZ EGY KÖTETBEN.

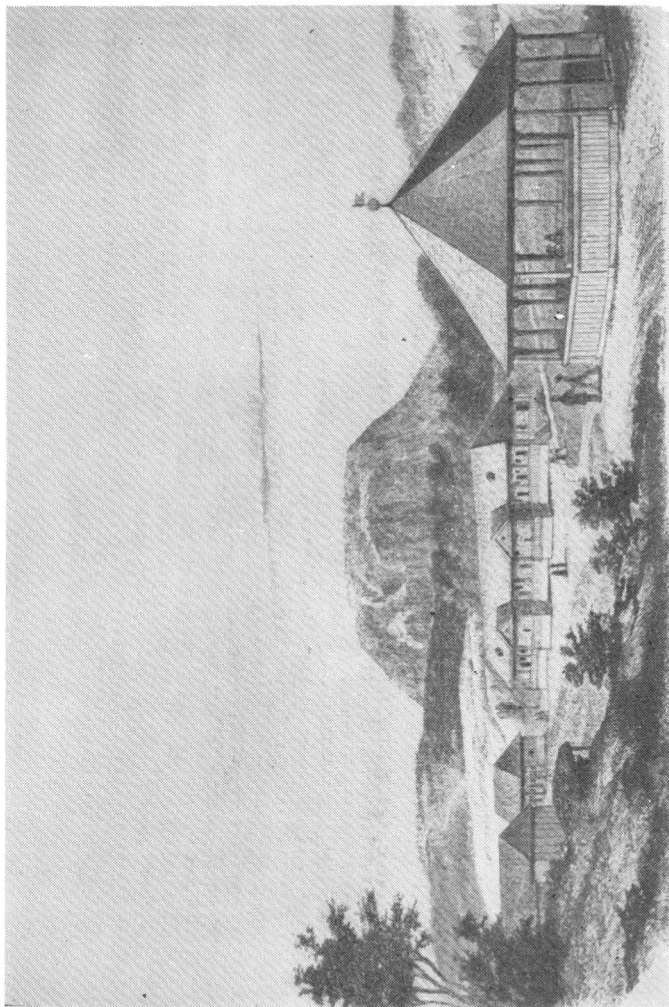


PEST.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

1863.

Az első kiadás belső címlapja



A sztojkalvi fürdő Erdélyben

A báró hüledezve kérdezé, hogy mit nem szeret a jó úr.

— Dejszen, báró úr, látom én, amit látok. Látnak az én szemeim jól. Hanem a báró úr szemei is ugyan gonosz szemek.

A báró zavarában a szemüvegét kereste, mintha azzal akarná megnézni, hogy milyenek hát az ő szemei.

— Látom, hová kacsingat; látom azokat a pillantásokat. Ej, ej; báró úr; az a leány már menyasszony ám; az a leány az én fiam menyasszonya; nem szabad ám már ott galibát csinálni.

Ludvéghy esküdni akart, hogy neki esze ágában sincs, amint hogy nem is volt; de Borcz nem engedte szóhoz jutni.

— No, no, no, hiszen én nem izgágáskodom; az bizonyos igaz, hogy a leány nagyon szép leány, kapitális leány, akárkinek is megakadhat rajta a szeme; hanem csak tessék tekintetbe venni, hogy az már menyasszony, Adorján mátkája, egypár hét múlva meglesz az esküvője, tehát ne tessék neki életre-halálra udvarolni.

Azzal nagy nevetgélve és hunyorgatva ismét elhagyta a bárót, ki előtt Amália most már kétszeresen kezdett érdekes lenni. Menyasszony; Adorján mátkája, pár hét múlva akarnak esküdni; — ez megérdemli a fáradságot.

Most már halkabb suttogással beszélt a báró Amáliával, s mélyebben nézett annak szemeibe a legközelebbi tánc alatt, s amint ő melegebben nézett annak arcára, az is annyival elevebb lett. Így történik az mindig a világon.

Borcz uram úgy tett, mintha rájuk sem nézne, s kezeit dörzsölte örömeiben, amint úgy látta őket együtt suttogni.

A táncterem jázmin- és rododendronbokrokkal volt feldíszítve, miket a birkás Pestről hozatott ide nagy pénzért, egy ilyen bokor alatt állt egy karosszék, melyen Amália szokott ülni, ha a táncból visszatért, a mellett meg volt egy gömbölyű, kartalan szék; arra tette le a báró kalapját, midőn őt táncba vitte.

Borcz uram észrevevé, hogy Amália egyik kesztyűjét ott feledte a karszéken, s szép csendesen odasompolygott, s mikor a füzértánc szövevénye minden ember figyelmét lefoglalá,

akkor felvette a karszékről a fél kesztyűt, s belehajította a báró kalapjába.

Azután rávárt, míg a füzértáncban elviszi valaki Amáliát a báró mellől, s ez egyedül marad. Akkor odalopózott a háta mögé.

— Hm, hm, báró úr; kegyed táncosnéjának ugyan szép fehér keze van.

— Azt nem tagadhatom, Borcz uram.

— Hihetőleg azért vetette le fél kesztyűjét, hogy lássák, milyen fehér keze van.

— Borcz uram olyan sokat tart az etikettre, hogy azt is észreveszi, ha valaki fél kesztyű híjával táncol.

— Kivált, ha sejtem, hogy az a fél kesztyű hová lett.

— Ugyan hova lehetett?

— Ha jól láttam, egy olyan világos rózsaszín kesztyű a báró úr kalapjában van.

Ludvéghy zavarultan monda:

— Micsoda? Én nem tettem oda.

— Ah! Azzal azt akarja mondani báró úr, hogy a kisasszony maga hajította bele — szólt rá Borcz uram neheztelő nevetéssel. — Hahaha; ez nem volna rossz, talán saját kalapjának nézte volna azt a kisasszony.

Hölgy-keringő volt, a bárót elvitték Borcz uram elől, visszatért helyette Amália.

Borcz úr atyai komolysággal kezdett vele beszélgetni.

— Nem vesztett el valamit, Amáliácskám?

— Én? Nem — felelt a delnő fanyaron.

— Gondoltam; a fél kesztyűjét.

— Óh nem, ott hagytam, ahol ülni szoktam, a széken.

— Vagy úgy? Már az más. Én mást gondoltam; az imént láttam, hogy a báró úr egy világos rózsaszín kesztyűt fölvelt a földről, s azt megcsókolta, és azután a kalapjába tette. No, csak-hogy nem a kegyedé volt. Engedje hát azt a szép kezét megcsókolnom.

Amália kesztyűtlen kezét nyújtá neki, a másikat ruhája fodrai jól elrejték; halavány volt, mint a fal, s nemsokára ismét piros lett, mint egy tetten kapott gyerek. Pedig még nem vétett semmit.

Borcz uram mosolyogva ment odább, s egy óráig éjfél után vissza sem tért a terembe. Látni lehetett, hogy leült Torhányival kártyázni, ami sohasem volt szokása, és vesztett nagy pénzeket olyan könnyű szívvel, mintha az csak polyva volna.

A báró és Amália pedig most már félénk bujdoklással találkoztak, s elfogult kebellet váltottak szót; Ludvéghy valóban elrejté keblébe Amália fél kesztyűjét, s a leány nem merte azt keresni. És azután elkezdték egymást kerülni, s csak mesziről néztek össze: ez már rossz jel.

Éjfél után két óraker Amália kijött a táncteremből, s apjának mondá, hogy feje fáj, nyugodni szeretne menni.

Borcz uram maga ugrott fel helyéből, odadta a kártyát valami szájtátó ispánnak, hogy játsszék helyette, s kapva egy gyertyát, saját maga kívánta a kisasszonyt azon szobáig elvezetni, ahol a nőcselédség szolgálatára vár.

Három-négy pompásan szőnyegezett és díszesen bútorozott szobán kellett keresztülmenniök.

Borcz uram édeskés hangon kérdezé Amáliától, hogyan tetszik neki ez a kastély.

Amália szórakozottan felelé, hogy biz ez nagyon szép.

— Kár, kár — mondá Borcz uram —, hogy csak rövid ideig marad a mienk.

Amália ránézett nagy, méla szemével, s azt kérdé, hogy miért.

Borcz uram igen őszinte hanglejtéssel felelt:

— Mert az én haszonbéri szerződéselem rövid időn lejár, s akkor a jószágot minden rajta levő épülettel együtt vissza kell a báró kezébe eresztenem.

— Hát ez a jószág a báróé? — kérdé Amália csodálkozva. (Neki mindig azt monda az apja, hogy azt már Borcz uram

rég úgy eltakarította a báró kezéről, hogy annak egy bokorhoz sincs többé joga benne, ami igaz is volt.)

— Persze hogy a báróé; no hát természetesen a báróé; mi csak árendások vagyunk itten, én vagyok az öreg birkás, Adorján a fiatal birkás, a nagyságos báró úr a földesúr; no hisz az természetes. A nagyságos úrnak igen sok birtoka van; maga sem tudja, hogy mennyi; Rózsaligetet tán tíz esztendeje, hogy nem látta.

A szobalyány átvette Borcz uram kezéből a gyertyát; a birkás jó éjszakát kívánt leendő menyének, s engedte őt hálószobájába menni.

Ő pedig sietett vissza a báróhoz.

Ludvéghy arcán meglátszott a titkos tartózkodás, midőn Borcz uram komoly arccal karját érinté, s azt mondá neki, hogy egypár komoly szót akarna vele váltani egy szögletben.

— Megbocsásson, báró úr — szólt a birkás, midőn a sokaságtól félrehúzhatta Ludvéghyt —, amért olyan vakmerő vagyok, hogy nagyságodat így-amúgy bátorkodom egyről-másról szólógnatni. Mert nem mintha ez vagy amaz, hanem már csak mégis, tetszik tudni, rám nézve nem közönyös a dolog. Mert jöhetne valami közbe; én nem mondom, isten mentsen; hanem az ránk nézve igen nagyon kellemetlen dolog volna. Amália igen jó parti volna az én Adorjánomra nézve; kérem alássan, az apjának kétmilliója van; ez nem bolondság magunkforma szegény emberek közt. Az öreg Torhányi minden órában kivethet a zsebjéből öt-hatszáz ezer forintot. Ez nagy rubrika. Én csak azért szóltam nagyságod előtt ilyen őszintén, hogy valami módon ez a házasság el ne romoljék, ami nekünk nagy kárunkra volna. És én remélem, hogy nagyságod annyi esztendei hűségünkért nem kívánja azt a kárunkat. Egyébiránt hiszen nincsen is voltaképpen mitől félnem; a fiatalok szeretik egymást, bolondulnak egymásért. Adorján derék legény, s nem hiszem, hogy olyan könnyen kivesse őt Amália fejéből;

hanem csak úgy beszéltem. Ezer bocsánatot kérek szertelen bátorságomért.

Ez volt Ludvéghy fejének az utolsó ütés, hogy tökéletesen elkábulva oda essék, ahova Borcz uram akarja. Torhányi kétmilliója nagy szó. Körülbelül annyi elég volna, hogy Ludvéghy állapotjai ranzsírozva legyenek. Hogy a birkásnak valami kára ne történjék emiatt, arra ugyan nem nagy lelkifurdalást érzett magában, arról a régi húségről pedig éppen sokat tudott volna beszélni. S utoljára még csak azt kelle hozzá hallani, hogy különben nincs mit félteni tőle Amáliát, mert hisz Adorján derék legény! Ez egymaga elég ok lett volna eldönteni a kérdést, de volt ott még több is.

Borcz uram megint leült Torhányival kártyázni. Reggelig ütötték a kártyát; a bankár jó csomó pénzt elnyert a birkástól, s iparkodott úgy tenni, mint aki föl sem veszi a nyereséget.

De Borcz uram még kevésbé törődött a veszteséggel, mert az ő játékában is meg volt nyerve az első *robber*; ezen az éjszakán Amália és a báró nem hunyhatták le szemeiket; — egymásról gondolkoztak! . . .

Adorján reggelig sem érkezett vissza; a vendégek sügtakbúgtak, mindenféle mesét fújtak egymás között: képzelhetni, milyen nagy zavarban lehet most az öreg Borcz és a menyasszony apja, különösen maga a szép menyasszony, ki iránt vőlegénye ennyire figyelmetlen, és mégis mind a hárman úgy tesznek, mintha e kimaradás őket legkevésbé sem érdekelné.

Az öreg birkás és a kalmár a kávé reggeli óta egy félreeső szobába vették magukat, s ott tanakodnak a jövő dolgai felől. Borcz uram igen beszédes kedvében van ma, olyan kedélyes, olyan barátságos leendő nászura ellenében, elnézi annak úrhatnámos ferdeségeit, nem szólítja meg érte, ha Torhányi úr csizmáit is felrakja a bársonypamlagra (máskor a hárságyról is lekergette volna velük), hogy porcelán csészéit rongálja azzal, hogy cukros rumot éget bennük, s hetykén fitymálja a főzött teát, belekóstol, s miután annyi drága cukrot,

rumot és tejszínt belevesztegetett, otthagyja: — Borcz uram most mindezzel nem törődik. A nászhozományon alkuszna. Olyan komolyan, mint akik valósággal össze akarják gyermekeiket házasítani. Nem engedékenységgel, valóságos szeleburdisággal, ahogy e nevezetes pozíciót el engedik egymásnak foglalni. Mindegyik azon iparkodik, hogy többet ígérhessen a másiknál. Milyen hintókat, milyen lovakat fognak adni gyermekeiknek, hány személyre való ezüstöt, asztali készletet? milyen rengeteg évpénzt? hová fogják őket utaztatni a lakodalmom után? Párizsba-e vagy Ostendébe? Kiket kérnek fel násznagyokul? A börzeüzér nagy dolognak tartja, hogy az ő leányának a híres X. lesz a násznagya, aki báró Sina után a legelső ház Bécsben; Borcz uram pedig azzal kérkedik, hogy az ő fiának maga a báró úr lesz a násznagya, egy mágnás; ahogy illik nemesemberhez a választás. Ezen egy kicsinyt összekocódnak, aztán megint kibékülnek, s azzal végzik, hogy elkezdik egymás násznagyait kölcsönösen dicsérni és magasztalni, s bámulnak rajtuk minden megbámulható tulajdonságot; végtére aztán meghatározzák az esküvő napját; egymás kezéből kapkodják ki a kalendáriumot; egyiknek a hétfő ellen van kifogása mint szerencsétlen nap ellen, másiknak a szombat nem tetszik, mert akkor a cselédséggel kell számolni, a vasárnap nagyon közönséges, akkor csak mesteremberek lakodalmaskodnak, végre megegyeznek egy csütörtökben, mely egyforma távolságban esik mind a gyapjúnyíratástól, mind az ultimótól, amikor egyik-másik úr nagyon el van foglalva, azt a napot megjegyzi vörös tintával, s Torhányi úr beírja tárcájába kettős notabene alá.

Azt egyik sem ejti ki a száján, hogy hátha mindebből semmi sem lesz; amit már előre tudnak. Arra az esetre ott van már a vinkulum. A két úr olyan szívesen mosolyog, mikor egymással kezét szorít az alkudozás szerencsés bevégeztével: vajon melyik fog közülök utoljára nevetni?

Amália és a báró a kastély parkjában sétálnak ezalatt.

Óh, ti érzékeny lelkű ábrándozók, kik szeretitek megtudni, minő hangon beszél a keletkező szerelem, jertek velem, rejtsük el magunkat e vén platánfák mögé, ide a sűrű jázminbokrok közé, s hallgassuk ki, mit beszélnek itt oly egyedül, oly csendesen, midőn nem félnek leskelődő hallgatózástól, midőn az öregek odafenn a zugban üzletről és számokról értekeznek.

— Ez a park itt nagyon régi — szólt a báró Amáliához, kit alá s fel kísérget a tekervényes utakon —, ezt nem a birkás ültette (képesnek hitte tán Amáliát, hogy azt is elhiggye, mintha egy esztendő alatt a birkás erdőket tudna elővarázsolni a földből), ez csak utakat csináltatott bele: megengedtem neki; de azzal is rászédett, mert az utakat mind arra vitte, ahol legsűrűbben álltak a fák, s útrendezés örve alatt egypár száz öl fát eladott a parkomból.

— Óh, minekünk nem ilyen parkunk van Kis Édenben — szólt bele Amália —, papa egy egész szigetet vett magának a Duna közepén, azt töltéssel vétette körül, s pálmafákkal ültette végig.

— Valóságos pálmafákkal? — kérde a báró. — Az grandióz!

— Óh, igen, ott nagyon sok van.

(Tudniüllik, hogy Győr—Komárom tájékán az olaszjegyenyt pálmafának híják.)

— Azután abban nincsenek ilyen közösleges fák. Én az ilyenek alatt járkalni sem szeretek. Nálunk csupa egzotikus fák vannak, amiknek pompás levelük és viráguk van, egy kis liget egészen tulipánfákból ültetve, meg idegen fenyőfák, amiket nagy cserepekben télire az üvegházban tartanak; az aztán sokkal szebb.

— Ah, hátha még az én aranyvári kastélyom kertjét látná a kisasszony — sietett Ludvéghy folytatni a szót —, azok az aruariák, malvariák, rendrondonok, radicalisok, amik ott vannak!

Amália egészen meg volt hatva e furcsa nevek által, mikért valami botanikus nagyon megnézte volna a bárót, s bámulatában azt kérdezte tőle:

— Van talán a báró úr angolkertjében olyan Nelson-fa is, amilyenről most olvastam a Leipziger Modejournalban?

— Óh, de mennyi! — válaszolt Ludvéghy könnyű szívvvel.

Tudni kell, hogy azt a Nelson-fát akkor fedezték fel Kaliforniában, egynek-egynek a kerülete derékban tizenkét öl; a lombjai alatt pedig elférne a bárónak az egész aranyvári domíniuma, ahogy az már körül van harapdálva bírói zárolásokkal.

— Kegyed járhatja a Leipziger Modejournalt? (Most erre tért át a beszéd.)

— Óh, csak a divatképek végett. Azok szerint szoktam a hímzeteket megrendelni.

— Úgy hiszem, hogy a párizsi Moniteur szebb mintákat közöl.

— Mi magunk szoktunk minden évben egypárszor Párizsba menni. S akkor legjobb alkalom van a divatot megismerni. Óh, ide csak akkor jön már minden, mikor elavult, s kiment a divatból.

— Hát nagyságtok többször járnak Párizsba?

— Óh igen. A papának mindig el kell menni, mikor a vasút-részvényesek gyűlést tartanak, neki is van egynehány száz részvénye, ilyenkor azért szeretek vele menni, hogy ha jó kedvében van, mindent vásárl. Tavaly is hogy elvitt, egyszer csak felültetett a hintóba, a Palais Royal mellett álltunk meg egy elegáns valence-i csipkeárus boltja előtt; — ekkor azt mondta a papa: „Mademoiselle (mindig úgy hí), én ma az összeszámolásnál százhúszezer frankkal többet nyertem a rögtöni hausse által, mint amennyire számítottam, azt íme most önnek a rendelkezésére bízom”, s ki nem engedett addig jönni a boltból, míg azt ott el nem költöttem.

Ludvéghynak ennél a szónál kápráztak a szemei.

— Ah, én akkor éppen Párizsban voltam. Emlékezem rá, hogy kegyedet látnom kellett akkor az Italiennes-ban; mindenkinék fölűnt; az a ragyogó szépség, az a választékos öltözet; mindenki kérdezte egymástól: ki lehet ő, de senki sem tudott felelni; nemde egy földszinti páholyban ült, vizaví a proscéni-ummal?

— Igen — szólt Amália, lesütve szemérmesen nagy ragyogó szemeit, s alattomban ismét félrepillantva udvarlója arcára.

— Megálljon, megálljon! most még többet is tudok. Másodszor ismét találkoztunk a longchamps-i mezőn; nagysád egy elegáns tilburyban ült, fehér brüsszeli csipkeruha volt rajta, florentin kalapját kezében tartotta, hogy gyönyörű fekete hajfūrtei à l'anglaise szabadon omolhassanak alá, úgy nézte a futtatást; nemde így volt?

— Igen, igen — helyeslé Amália elevenen.

— Nem emlékezik már rá, hogy egy lovag odaléptetett nagysádtok hintaja mellé, kék voile-lal a kalapja mellett?

Amália a fejével inté, hogy emlékezik.

— Az én voltam. Valakitől megtudtam annyit, hogy nagysád egy ausztriai bankár kisasszonya, s gondoltam, hogy kellemben fogom meglepni abban az idegen francia városban, ha egyszerre ismerős nyelven szólítom meg: „Welches gefällt Ihnen am meisten unter diesen Pferden?” Kegyed meg volt lepetve, és elmosolyodott rá.

— Igen, igen, már emlékezem.

— És azután kegyes volt nyájas mosollyal felelni, hogy azon sötétpej telivérnek adja át szimpátiáját, melyet kék csíkos, veres sapkás zoké lovagol. És én erre azt feleltem: igen boldoggá vagyok e nyilatkozat által téve; az éppen az én lovam, a „Son of the Sun”, így ez, ha a nagy jutalmat nem nyeri is, mégis nyertes marad.

Erre a nyilatkozatra Amáliának igen jól illett félrefordítani arcát és szemérmesen elpirulni.

— És nagysád szimpátiája csodálatos bűvszer volt rám nézve, mert a nagydíjat csakugyan a Son of the Sun nyerte el azon a versenyen. És én akkor azt mondtam nagysádnak, hogy e csodahatású rokonszeny mennyit érhetne egy férfirra nézve!

Amália nagy legyezőjével hajtotta arcáról a forróságot.

— Azért tetszett nekem nagysád oly ismerősnek e mostani találkozásunkkor; és nagysád nem emlékeznék énreám és azon jelenetre ott a longchamps-i versenyenél, ahol az én Son of the Sun-om az ötezer sovereigndort elnyerte?

— Óh, igen jól — rebegeg halkán Amália, s reszketeg sóhajtást engedve szép hullámos kebléből feldagadni — az édes emlék nevében.

Most már mind a ketten jól emlékeztek egymásra.

Legszébb volt a dologban az, hogy azon a kérdéses lóversenyen egyik sem volt ott közlők. S az egész kölcsönösen emlékezetes eset sohasem történt meg; nem volt az egyéb, mint két hiú lélek fitogtatása, mely dicsekedést csinál abból, hogy neki csak a külseje aranyos. Amália gondolta magában, jó lesz elfogadni annak a delnőnek képét a báró szívében, aki azt a longchamps-i mezőn úgy megigézte, a bárónak pedig csak arra volt szüksége, hogy Amáliával tudassa, miszerint az ő lovai a longchamps-i mezőkön szoktak első versenydíjakat nyerni. Hogy ez historice nem igaz, az nem tesz semmit. Ki járhat utána? Úgyes gavallérok sok ilyen jeles adattal gazdagítják a kisasszonyok ismereteit.

Ezalatt Borcz uram hajdúja annyira vitte az igyekezetet, hogy rátalált a báró úrra és Amália kisasszonyra a ligetben, s tudtukra adá, hogy az öregurak már odafenn várnak rájuk régen a reggelivel; mind elhűl a csokoládé.

Felmentek; odafenn Borcz uram igen szívesen fogadá őket, s a báró urat félrevonván, barátságos susogással tudtára adá, hogy Torhányival éppen most határozották el fiának Amália kisasszonnyal leendő egybekelése határnapját, s hogy mind a ketten éktelenül le lennének kötelezve, s rendén túl boldognak

éreznek magukat, ha a méltóságos báró úr kegyeskednék elvállalni a násznapyi hivatalt a vőlegény részéről.

Ludvéghyt meglepte az ajánlat; annyira meglepte, hogy az első szóra elfogadta azt.

Azután Torhányi úr a jelenlevő vendégeket mind meg-invítálta fejenkint és személyválogatás nélkül leányának Borcz Adorján úrral tartandó menyegzőjére saját úri házához, ami igen olcsó nagylelkűség volt tőle, miután saját úri háza a Rába és Duna összeszakadásánál van építve, a meghívott vendégek pedig Szatmárban, Beregben laknak, vasút még nincs, s nemigen valószínű, hogy valamelyik nemzeti úr aratás idején saját fakóit befogassa, hogy egy Duna melléki lakadalomban pipázhasson; — aztán meg — úgysem lesz az egészből semmi.

Végül aztán összecsókolóztak vendégek és nászurok, elbúcsúztak egymástól külön és összesen, ki-ki rátalált a maga kocsijára, s ment, amerre lakott, a báró és Torhányiék vissza a sz...i fürdőbe.

Feleúton találkoztak Adorjánnal, ki lóháton nyargalva jött Sz...ról Rózsaliget felé. Mikor megismerte őket, sarkantyúba kapta paripáját, s ahogy elhaladt mellettük, egy kissé megbillenté a pörge kalapot fején; ez volt minden üdvözléte menyasszonyához. Ahogy tovavágtatott, Torhányi utánanézett a hintó ablakán át sokáig, azután belső örömtől mosolyogva ült vissza helyére, mikor nem láthatá többet; Adorján egyszer sem nézett vissza. Minden nagyon jól megy.

Vőlegény és menyasszony szíve olyan sebesen távoztak egymástól, amilyen sebesen a nyargaló paripák vitték őket keletnek, nyugatnak.

A JENKI TRIKK

— Na, te korhely — kiálta fia elé Borcz uram enyelgő hangon, amint az lováról leugrott az udvaron. — Hát most kell jönni? Jól van, jól no; már elmentek, senki sincs itt. — Azzal leporolgatta fia kabátját, s bekísérte a szobába, szépen előrebocsátva őt mint úri gavallért.

Adorján is bizalmas lábon látszott állani ezáltal apjával, mert egy cseppet sem félt tőle; enni kért valamit, mert nagyon megrázta a ló, s végigfeküdt a pamlagon, mert huszonnégy óra óta nem aludt.

— Hát mennyire vagy a comtesse-szel, he? — kérde az öreg, odaülve fia lábához. — Beszélte már veled?

— Rendén vagyok — szólt Adorján, mind a két kezét feje alá téve. — Hallgasson csak ide, apám!

— No, hallgatok; hogyne hallgatnék: hát hogyan volt? mi történt? Mondd el csak, fiacskám!

Az öreg birkás most nem fenyegette vasvillával a fiát, nem ordított a százötvenezer forintja után; még fiacskájának nevezte őt.

— Jól ment minden. Szeréna úgy zongorázott, mint egy istenasszony; még most is itt zúg a fülemben. Nem tánkra való nóta volt ugyan, de azért nagyon szép. Én közepett ültem, és úgy tapsoltam, hogy előttem és mögöttem nem maradt ép pad.

— No, azt szerettem volna látni.

— Egy ember pisszegni próbált mellettem; no iszen belecsaptam annak a kalapot a fejébe úgy, hogy nem tudom, hogy jött ki belőle.

- Azt ugyan derekasan tetted.
- A koncert után meg odavitettem a comtesse ablakai alá a bandát, s a legszebb nótákat húzattam egy óra hosszat.
- Lám, hogy tudja, mi a gavalléros! Hát magával nem beszéltél, Adorjánkám?
- Csendesen csak! Várjon sorára! Onnan elmentünk a fürdőházba, kompániástul; a fiúk ösztönöztek, hogy mulassunk még; én bankot adtam.
- Nono. Megint vesztettél?
- Bomlottul nyertem. Reggelre az egész fiatalság svarc volt.
- Mi? Mennyit nyertél? — kapott rajta az öreg birkás, ki emberi közönséges szokás szerint csak azt szokta játékosnak szidni, aki vesz; aki nyer, tisztességes ember.
- Ötezer egynéhány száz forintot takarítottam el tőlük — felelt lusta nyugalommal a korhely.
- Megvan? Elhoztad?
- Nincs biz abból egy fillér sem. Üres a tárcám, mint új korában, mikor a kucséber rám disputálta.
- Te bolond, te!
- Dehogy vagyok én bolond. Nagyon is okos ember vagyok. Mikor reggel felé vége volt a játéknak, a megkopasztott fiatalság hosszú képpel lézengett erre-arra; akkor azt mondtam: „Adjatok ide egy ív papírost; adjatok tintát és tollat; mondja meg őszintén mindenki, mennyit vesztett, s írja ide a nevét meg a vesztett összeget! Rám néztek, hogy mi lesz már ebből. Az ív tetejére felírtam: „Jótekonny adakozás a sz . . . i vendég úrfiak részéről Borcz Adorján felszólítása folytán a **i tűzkárvallottak részére, ajánlva a gróf Somlyóházi kisaszonyok kegyes kezébe.” Azzal kivettem az asztra a bankot, számlálja ki belőle ki-ki, mennyit vesztett; a pénz már úgysem az övé, írja alá. — Ami fennmarad, az az enyim, azt én írom alá.
- Ej, te bolond, azt mégis nem kellett volna odaadnod.

— Hagyjon békét! Ötletem furórét csinált. A gavallérok szíves örömet csináltak nagylelkűséget a veszteségből, s akkor én egy deputáció élén vittem el a közel hatezer forintra menő összeget Somlyóháziékhoz, s átadtam azt a károsultak számára Szeréna kisasszonynak egy szép dikció mellett. Ez aztán megtette a hatását. Az öreg gróf kezét szorított velem, s úgy megdicsérte a mai lelkes fiataliságot, mely ahelyett, hogy vagyonát haszontalan kártyaasztalok mellett fecsértené el, nemes áldozatokra adózik vele.

— Nono, hátha majd megtudja.

— Nem tudhatja azt meg. Akik jelen voltak, mind áldozatul estek, s van eszük, hogy el nem árulják magukat, mikor így tiszteletet vehetnek maguknak azon a veszteségen, melyért különben kinevették volna őket. Szeréna el volt érzékenyülve, ő is odajött, és megszorította a kezemet; egy szót sem tudott szólni, de szemében könny ragyogott. Óh, milyen szép volt ez a leány! Ha látná őt, apám!

— Látnám? mit látnék rajta? Szépség: — szépség; egyik leány olyan szép, mint a másik. Amália még szebb. De Amália csak egy kupec leánya, ez pedig egy grófkisasszony. Ez már tesz valamit. Gondolod, hogy hozzád adják?

— Én azt hiszem, hogy szeret.

— Nem az a kérdés, hanem hogy hozzád adják-e?

— Azt nem tudom.

— Hát miért ne adnák? Tán azért, hogy csak közönséges nemes vagy? Hát nem lehet-e tebelőled is báró vagy gróf? Nem tudok én annak utánajárni? Ha éppen az kell; ha éppen azt kívánják. Nem hangzanék elég szépen Rózsaligeti gróf Borcz de eadem? Én nem ijedek meg semmi költségtől; amibe kerül, abba kerül. Az én fiam gróf lehet; a birkás fia egy gróf, és menyé egy grófkisasszony.

— Hát Torhányiékkal mit végezett, apám?

A birkás szemrehányó sóhajtással mondá:

— Ott a te bolondságod szép galibába kevert engem;

hanem — az én eszem majd kiségt abból, csak bízd őket rám, és amire kértelek, azt el ne felejtse.

— Micsoda?

— Hogy senkinek ne mondd, hogy Amáliát nem fogod elvenni; várd be, míg ő mondja, hogy nem megy hozzád. Hogy azt kimondja, az az én gondom lesz.

Ezzel magára hagyta fiát az öreg Borcz, s míg az jóízűen falatozott növekedő szerelme mellett, addig a birkás bement saját szobájába; magára zárta az ajtót; papirost készített levélnek, és leült írni.

Levelet írni nem valami rendkívüli dolog akárkinél is; de ha ép jobbkezdű ember arra a gondolatra vetemedik, hogy mikor levelet ír, *bal kézre* fogja a tollat, s ha azt éppen Borcz uram cselekszi, az csakugyan különös tréfa. Mert először is bal kézzel senki sem tud olyan szépen írni, mint jobbal; aztán lassabban is halad vele, s végtére éppen nem hasonlít az írás saját autografonjához . . .

Aha! tehát hogy nem hasonlít saját kéziratához.

Az egyik levélbe e következő dolgokat írta Borcz uram ákumbák kezevonásával:

„Kedves kisasszony!

Milyen nagyon sajnálkozásra méltó a kisasszony, hogy egy olyan korhely, csapodár emberhez vesztegették el, mint az a Borcz Adorján. Nem elég, hogy elég goromba volt éppen akkor elmenni hazulról, amidőn a kisasszonyék az új kastélyban meg akarták látogatni, hanem ugyanakkor a sz*ⁱ fürdőben egy más kisasszonnyal mulatott. Egy grófkisasszonnyal, aki után bolondul, me-t olyan polgárleány, mint a kisasszony, nem elég a kevélynek. Azt gondolja, hogy a kisasszony is nem mehetne grófhoz vagy báróhoz, ha akarna. Én csak együgyű cseléd vagyok, aki ezeket írom, de én nem állhatom meg, hogy meg ne írjam a jó kisasszonynak, milyen rossz ember az az Adorján úrfi. Mikor le-leissza magát, olyankor kibeszéli, hogy csak azért veszi el a kisasszonyt, mert sok pénze van, hogy

adósságait kifizesse. Ha ráunt, majd le tudja rázni a nyakáról. Ő meg a vén apja nem is híják másképpen a kisasszonyt, mint „az a kupecfajta!” Gyalázatos dolog ez. Csak arra kérem a drága kisasszonyt, hogy ne mutassa ezt a levelemet senkinek, mert még ráismernének az írásomra, és rögtön elcsapnának innen.

N. N.”

Így ni. — Azzal borítékba tette a levelet, ráírta a címet: Nagyságos Torhányi Amália kisasszonynak, poste restante Sz^{en}.

Tapasztalatból tette-e, vagy lélektani kombinációból? Anynyi bizonyos, hogy igen helyesen tevő a birkás, midőn azt írta a levélre, hogy poste restante, mert egyenes úton aligha az apa kezébe nem jutott volna a levél; míg az nagyon valószínű, hogy a jó nevelésű kisasszonyok mindenkor ismerik levelezéseiknél a poste restante előnyeit, s használják is minden alkalommal.

Ez volt az egyik. Ezt egyszerűen beküldte egy lovaslegénytől a legelső postaállomásra.

A második levél ilyen tartalommal tölt meg:

„Szervusz Bruder!

Ha nem tudtad még, hát mármost megtudhatod, mi oka volt annak, hogy Szeréna grófné a faképnél hagyott. Más ifjút szeretett: a szép Borcz Adorjánt, s mondhatom, hogy nem rossz ízlése van. Még talán hozzá is menne, ha a fiú házasulandófélben nem volna. Az a legszebb a tréfában, hogy Adorjánnak éppen te vagy a násznagya, ki menyasszonyát számára megkéred. Ha csak annyi eszed volna, mint egy falusi kisbírónak, s annyi kurázsíd, mint egy harangozónak, igen jó tréfát csaphatnál ezúttal, bosszút állva magadért és másért; de minthogy egyik sincs, hát szervusz; maradj ülve!”

Ezen levél báró Ludvéghynek lett címezve.

Ezt már nem bírta másra Borcz uram, maga tette zsebébe; befogatott érte, s elment vele hat mérföldnyi messzeségre, Nagyváradra, ott tette fel a postára: senki sem tudhatta, ki küldi.

Az ember nem hinné, mennyi bennszületett ravaszság van az ilyen emberekben, akik csak egy héten egyszer mosdanak.

Mind a két méregadag megérkezett küldetése helyére, s mind a kettő megtette hatását.

Amáliának ártani kezdett a sz . . . i víz. Valami együgyű orvos volt ott, az elhitte neki, hogy ez a fürdő a kisasszonynak veszedelmes vértolulást okoz, s Torhányi úr atyai kötelességének tarthatá leányát felvinni Karlsbadba, ami igen szép járó föld Erdély szélétől mérve.

Mintegy véletlenből báró Ludvéghy is éppen Karlsbadba utazott.

Egyik sem tűrhette, hogy mindennap lássa, hallja, mily nyilvánosan udvarol Adorján Szerénának, hogy suttognak az emberek, miszerint a gróf nem ellenzi, ha Szeréna hozzá akar menni, anyja nem törődik vele, mert már évek óta nem szól Szerénához egy szót sem; de hiába is elleneznék, mert a grófnő akkor csak csupa szeszélyből is hozzámenne, s ha tiltaná neki, elszöknék utána.

Akkor feltűnt előtte az ifjú, mikor a leégett falusiak számára oly jelentékeny összeget gyűjtött össze barátai és saját zsebéből; azt nem is sejti, hogy ez a gyűjtemény milyen furcsa úton ment végbe. Akkor, mondom, még csak feltűnt előtte Adorján. Egypár emberrel találta tudatni, hogy becsüli ez ifjút; persze minden ember rögtön azzal válaszolt neki, hogy elmondta, ami rosszat Adorjánról csak tudott, hogy ez milyen korhely, mily kicsapongó, mily csapodár, műveletlen, durva, iszákos és a többi.

Ettől azután egészen szerelmes lett bele Szeréna.

Mentül jobban szólták, annál becsesebbé lett előtte.

Lehet, hogy durva, kicsapongó, gondolá magában; de nemes szíve van, de lelke romlatlan, őszerejű; egy nő, ki igazán szeret, ki élni tud azért, akit szeret, drágakővé fogja őt simíthatni. Szeréna boldog volt abban a gondolatban, hogy ez elvetett gyöngyszemnek ő adhatja meg eredeti ragyogását.

S annyi önérzet, annyi hiúság volt benne, hogy erre képesnek hitte magát. A léha ifjú gondatlan szavaiban kereste a mély értelmet, rendetlenségeiben zseniálist talált, s becsülte benne azt, ami különben nagyon keveset ér a világban: a nyers, egyenes őszinteséget.

Pedig semmi sincs annyi hamisításnak kitéve, mint ez a szép, becsülésre méltó őszinteség; még a csokoládé sem. Vannak goromba, válogatatlan beszédű emberek, kik ha rákerül a sor, olyan szépen el tudják mondani a hazugságot, mint a legsimább udvaronc, aki abból él.

Vége egyszer azt is megmondták Szerénának, hogy Adorján, míg előtte olvadozik, azalatt egy más nővel jár jegybe; akit el kell neki venni, mert 150 ezer forintnyi kötvény van a visszalépés ellenébe róva: ez pedig nagy pénz; Szerénának összes vagyona sem megy annyira, mert apja nem volt különösen gazdag.

Szeréna úgy tett az ellenvetéssel, ahogy magához és Adorjánhoz legméltóbbnak gondolá.

Mikor egyszer alkonyatkor a sz . . . i kert virágos fái közt sétáltak, megfogá imádója kezét, s tiszta, sötét szemével annak szeméibe nézett.

— Feleljen nekem egy szavamra őszintén, Adorján!

— Parancsoljon velem — szólt az ifjú határozott arccal.

El volt tudniük határozva, hogy annyit fog hazudni minden kérdésre, amennyit csak elbír.

— Ön jegyben jár Torhányi leányával.

Adorjánnak e helyen jó módja volt kétértelmű válaszokat adni.

— A világ azt beszél; apáink is úgy végezték; de mi magunk nem tudunk róla semmit.

— Hogy határidő is van kitűzve, melyben önöknek meg kell esküdniök egymással.

Adorján elnevette magát.

— Határidő van valamire tűzve; hanem én azt hívő

vagyok, hogy inkább fizetésre, mint esküvőre. Kereskedők dolga az, nagysád; akik igen veszedelmes alapra üzérkedést építettek: gyermekeik hajlamára. Gyerekkorunkban jók voltunk egymáshoz, apáink „rizikót” csináltak éretlen hajlandóságainkból, s megkötötték az alkut, anélkül, hogy tőlünk kérdezték volna, beleegyezünk-e. Így szoktak repcére, cukor-répára, dohányra alkut kötni; lehet, hogy a repce elfagy, a jég elverí, az ára szállhat lejjebb és alább; a visszalépő fél bánatpénzt fizet.

— Azt mondják, hogy önnek atyja százötvenezer forintot kötelezett bánatpénzül, ha ön lép vissza.

— Azt, bizony mondom, meg is fogja fizetni, legalább én meg nem szabadítom tőle.

Adorján oly forró szenvedéllyel tekintte e pillanatban Szeréna szeméibe, hogy a hölgy meg volt igézve általa. Szinte reszketett a hangja, midőn tovább beszélt.

— Azon nő pedig nagyon gazdag.

Adorján tudott már valamit e rejtélyes gazdagság mibenlétéről, hanem azért igen jó alkalom volt rá nézve büszke elvetéssel felelhetni erre:

— Ah, micsoda férfi volna az, aki egy nőnél, kitől szeretmet vár, gazdagságot keresne. Én nem becsültem soha a pénzt. No, ebben igazat mondott.

— És igen szép nő — folytatá a félelem bátorságával Szeréna —, mondják, hogy jó is, és igen mívelt.

— Nem tagadok meg tőle semmit; szép, jó, mívelt; — de ha én nem szeretem!

Szeréna most egyszerre kigyulladt arccal fordult Adorjánhoz:

— S tudja ön, hogy én szegény vagyok?

Ez vallomás volt in optima forma. Mégpedig őszinte, tiszta lélekből jövő vallomás.

Igazi, egyenesen nőtt lelkű férfit e szavak holta napjáig boldoggá tettek volna; azt mondta volna: elvetek magamtól

mindent, amit kívüled bírhatok, te magad többet érsz nekem az egész világnál. Hanem Adorján nem volt ez a férfi.

Neki először is hiúságát illeté igen kellemesen e biztató, megelőző szó, azután arra gondolt, hogy a grófnő nem is oly szegény, milyennek mondja magát, és utoljára — hogy hiszen van út és mód, azt az áldozatot is megkímélhetni, amibe ez összeköttetés más részről kerülne; Borcz apó már felvilágosította őt afelől, s a fiúnak tetszett az eszköz: nem mondani le Amáliáról, hanem addig játszani vele a komédiát, amíg az szokik meg tőle, ha máshonnan nem — az oltár lépcsőjétől.

Ennélfogva Adorján igen válogatott kifejezésekben mondhatá el Szerénának, hogy ő boldognak fogná magát érezni, ha a grófnő semmi vagyonnal nem bírna is; hogy azon perctől fogva, melyben őt először meglátta, el volt bűvölve általa, hogy az életét is odaadná szerelméért s más efféle ostoba közbeszédeket, amiket az egész világ elkoptatott már.

Szeréna gyöngéden szorítá meg a keze után nyúló kezét. A nők olyan rossz kritikusok akkor, midőn azt hiszik, hogy ideáljukat feltalálták.

— Lássá ön — szólt a grófnő —, énnekem rossz szeszélyeim vannak; néha kiállhatlan vagyok mindazokra nézve, akik környeznek; sokszor megbántom azokat pillanatnyi szenvedélyből, akiket szeretek, becslök; azt én mindig megbánom, keserűen megbánom, de soha meg nem vallom, hogy megbántam. Minden hízelgést, nyájaskodást utálok, mert azok mögött mindig tettetés, hazugság rejlik, emiatt azt hiszik, hogy szívtelen vagyok; saját édesanyám gyűlöl, mert nem tudom előtte mutatni, mennyire szeretem, s én inkább évekig nem váltok vele szót, mint hogy gyöngéd közeledéséből azt sejtse, hogy érdekből térek meg hozzá. Lássá, én igen kiállhatlan jellemmel vagyok megverve. Gondoljon rá, midőn hozzám közelít!

Adorján közel volt ahhoz a bolondhoz, hogy kimondja, miszerint ezt már elegen mondták neki, de ő erre nem ad semmit. A férfi könnyen segít azon. Ehelyett megdicsérte a

grófnő szép szemeit; ez volt a legokosabb tőle, amit kigondolhatott.

Szeréna Adorján karjába fűzte kezét:

— Ha valakit szeretek, legyen az rokonom, kedvesem vagy kedvenc állatom, azért vakon tudok áldozni mindent. Volt egy kis kutyám, azt mondták felőle, hogy megveszett, lövessem agyon, én nem engedtem, szobámban tartottam, ápoltam azzal a tudattal, hogy a legszönyűbb halállal játszom, egész véglehetőleg; azt mondták rólam, hogy bolond vagyok, de szerettem a kis teremtetést nagyon. Mostohaapámat nagyon megbántotta egy ember, én világ előtti híremet áldoztam fel érte, hogy bosszút álljak rajta, és bosszút álltam. Megítélt mindenki, de én meg voltam elégedve magammal. Én nem kérdelek öntől, mi rangot, mi sorsot oszt meg velem. Szalmás-kalyibába visz-e, ahol fősvény kéz méri ki a napi eleséget, s beszámolják este, mit dolgoztam nappal? Nem kérdezem öntől, milyen emberek rokonai, akik közé visz. Lesz-e haragos napam, házártos ángyom? Én mindenbe beletalálom magamat. Csak azt kérdelek öntől, olyan nemes szíve van-e önnek, amilyennek én azt hiszem. Képes-e ön úgy elvetni magától mindent, amit szerethetne, azért, akit szeret?

Adorján fel volt rá buzdulva, hogy most mindjárt úgy feldicséri magát, ahogy csak a grófné óhajtja, hanem Szeréna megelőzte ebbeli szándékát:

— Én tudom, hogy ön sokszor könnyelmű volt, nyers, szilaj magaviseletét ismerem; (no hisz akkor hát sokat ismerhet felőlem, gondolá Adorján) de tudom jól, hogy a szilaj lángnak nemes kő ad tűzhelyt; mikor önnek áldozatkészsége az enyimmal találkozott, akkor én azt képzeltem, hogy egy ritka derék jellem kulcsát találtam meg.

Jaj! — gondolá Adorján — hátha egyszer ennek a kulcsnak a kulcsát találnd meg.

— Én éppen oly önfeláldozást kívánok attól, akire sorsomat rábíztam, mint amilyenel én közelíték hozzá, s nem

tudnám azt a gondolatot elviselni, hogy habozhatott valaha, amidőn választania kellett.

Adorján arcából észrevehette Szeréna, hogy ez olyan magas stílusból van mondva, amelyet ő nem ért.

Szeréna szemközt állítá őt magával, s éles, átható szemeit Adorján gondtalan szemcibe mélyesztve, ezt mondá neki:

— Meri ön nekem megígérni, hogy e perctől fogva semmi kötelék nem létezik azokból, amik önt egy más nőhöz kötötték, hogy még csak pókfonálszál sem marad meg belőle, hogy sem szerelem, sem önérdek nem vonja önt többé hozzá?

Adorján esküdött, mint bármily rend szerinti lovag.

— Akkor — bízzék bennem — szólt Szeréna, forrón megszorítva az ifjú kezét, s lángoló arccal hagyta őt el; sietve távozván fel a nyári lakba.

Adorján szomjú tekintetével követé e mítoszi alak lebbenését a kert tekervényes utain, s gondolá magában önelégülten: „Szerelmes belém, örülten szerelmes.”

Adorján másnap este otthon volt apjánál.

— Nos, mennyire vagy már? — kérdezé az öreg nyugtalanul. (Az idő sürgetős már, a Torhányi terminus közeleg.)
— Hogy megy a dolgod?

— Jól is, rosszul is. A lány persze odavan, az halálosan szerelmes belém. Az kész volna ma elszökni velem.

— No hisz, az kellene csak nekem! — kiálta fel megrettenve a birkás. — Hát a Torhányi vinkulum?!

— Úgy? Igaz. No, hiszen addig szó sincs róla; hanem az apjával különösen jártam.

— Halljuk, halljuk! Nos?

— Hát én még aznap este, hogy a comtesse megvallá szerelmét — ő hozta elő, én nem is forszíroztam; — elmentem az apjához, a grófhhoz, s solenniter megkértem Szeréna kezét.

— No, és nem volt haragos a gróf?

— Óh nem!

— Ez jó.

— Dehogy jó. Nevetett, mikor mondtam neki, hogy el akarom venni Szerénát, s azt mondta, hogy tegyem, amit legjobbnak látok. Egy nagy csibuk volt a szájában, arra sokkal többet látszott ügyelni, mint az egész diskurzusra. „Kedves Adorján, én már régóta elszoktattam magamat attól, hogy Szeréna leányom viselt dolgain a fejemet megfájdítsam. Az én házamnál mindenki ura magának, s teszi, amit jónak lát. Én nem járok családom tagjai előtt fegyverbe öltözve, nem beszélek velük haragosan, börtön és kancsuka pedig sohasem divatozott nálunk. Engem is úgy neveltek; s én is úgy neveltem gyermekeimet, és nem volt okom megbánni: mind leányom, mind mostohaleányom igazán szeret és ragaszkodik hozzám, bárha mindegyik egészen más modorban. Cecil úgy szeret, mint egy gyermek, Szeréna, mint egy férfi. Ha kell, párbajt is ví értem. Én nem parancsolgatok, nem kegyetlenkedem, csak sejteni engedem, hogy mit szeretek vagy nem szeretek, s ő megérti azt. Hanem szerelmi dolgokban, házassági ügyekben még sejteni sem engedek semmit. Az nekem mindegy. Kérem, félre ne értsen! Nem azért mindegy, mintha nem bánám, akármiféle emberhez megy nőül; boldog lesz-e, vagy boldogtalan, becsülést vagy megvetést szerez-e magának; nem azért, hanem azért, mert már nagyon sokszor rászédett. Kedves Adorján, nem ön az első, aki azzal a szóval jön hozzám: „Adja ön nekem Szeréna kezét, a kisasszony beleegyezését bírom”, s akit én azzal a felelettel nyugtattam meg: „Járjon ön, kedves barátom, utána, de vigyázzon, hogy el ne maradjon tőle!” Mármost megszoktam az ő szeszélyeit nem venni komolyan. Azért, kedves Adorján, üljön le nálam, gyújtson pipára, s beszéljünk másról: én nagyon köszönöm, hogy bizalmába beavatott, hanem megbocsát, ha nem jegyzem fel magamnak ezt a kérdést.”

— No de hát így mégis nem utasított el?

— Gonoszabb ez az elutasításnál. Azt értette meg velcm, hogy bennem sem lát egyebet, mint egyikét annak a sok lóvá

tett bolondnak, akikből Szeréna mulatságot csinált magának, kihallgatta szerelmi vallomásaikat, buzdította őket merész reményekre, s mikor megkérték, akkor mint a madárfogó az ostoba veresbegyét, felfűzte őket egymás után nyakuknál fogva egy pórásra.

— Hm, hm. Ezt szokta volna tenni?

— Óh, velem nem teendi ezt. Engem igazán szeret. — És itt Adorján elhallgatott, lesütötte fejét; az jutott eszébe: „Szeret, mert derék, nemes lelkű lovagnak hisz, én pedig nem vagyok az, és ő nem tudja, hogy az mind hazugság, amit bennem szeret”. Könnyelmű volt, hamar kiverte fejéből ezt a szomorító gondolatot. — Kérdezém a gróftól, hogy van-e ellenem valami kifogása. Azt felelte rá, hogy ez egészen fölösleges kérdés; arra a szavamra pedig, hogy Szeréna anyjával is akarok beszélni, igen udvariasan adá tudtomra, hogy a szegény grófné különben is oly ideges, annyira alterálja minden legkisebb rendkívüliség, hogy az orvosok egyenesen megtiltottak neki minden felindulást, legalább arra az időre, amíg a fürdői kúra tart. Mennykő baj az ilyen grófforma emberekkel eligazodni! Más azt mondta volna: oda bizony nem mehetsz; ez meg olyan szépen kiostábláz azzal a szóval, hogy a feleségének megtiltották az orvosok, hogy Borcz Adorján meg ne kérje a leánya kezét. S utoljára ez is csak annyit tesz, hogy be van az ajtó csukva.

— Tudom én, hogy mi az ő bajuk, hogy mit tudjanak felhozni ellened — szólt a birkás ravasz arcfintorítással, mintha valami nagyon titkos dolognak került volna a háta mögé. — Majd segíték én azon.

Adorján rámereszté a szemeit: vajon mit tud az öreg? Mert hiszen azt, hogy ő országos korhely, kártyás, részeges, tivornyázó, azt ország-világ tudja, azt nem szükség az öregnek felfedezni. Tudja azt bizonyosan Somlyóházi gróf is, csakhogy nem akarja az embernek úgy minden allegória nélkül szemébe mondani; és bizonyosan Szeréna is sokszor hallotta már azt;

hanem az ilyesmi csak annál érdekesebbé teszi a férfit a nő előtt. A nő mindig azt hiszi magában, hogy neki hivatása szerelme erejével bukott lelkeket fölemelni. Hanem hogy ezen miként akar az öreg segíteni, az nem volt egyszerre átlátszó Adorján előtt. Tán meg akarja neki tiltani a boritalt?

— Az a bajuk — szólt titkolózva az öreg Borcz, s Adorjánát zsinórjánál fogva közelebb húzá magához —, hogy te nem vagy gróf, mint ők.

Üm. Ezt Adorján is tudta régen; hanem hiszen éppen az a nagy szerencse, hogy egy grófkisasszony egy köznemes fiúba szerelmes, s ha elveszi, mindig így beszélhet felőle mások előtt: „feleségem, a grófné”, s a cselédek többé nem tekintetes úrnak, hanem nagyságosnak híják, mert comtesse-t vett feleségül. Hisz ez az esszenciája az egész viszonynak.

— Mikor Ludvéghy báróhoz akart menni a comtesse — szólt az öreg, okosan ujjaira szedve a mondást —, akkor két-ségbe voltak esve a grófék, mert haragudtak rá, mert rongált vagyonú, aztán meg mivel nagyon mihaszna ember is az, ha meg kell neki adni az igazat; midőn pedig Borcz Adorján kéri leányukat, akkor csak nevetnek, akkor rá sem ügyelnek a dologra: mert az csak egy birkás fia; pedig a birkásnak van pénze, több, mint nekik. De nem fognak ők soká nevetni, nem fognak soká fumigálni, azt fogadom!

Adorján várta, hogy miféle talizmánja van az öregnek, melynek erejével meggátolhassa, hogy aki nevetnének, ne nevéssen.

— Te is gróf fogsz lenni! — kiálta az öregúr, s elkezdett örömeiben kacagni. Olyan jólesett neki az a gondolat, hogy kacagott rajta, és egészen nekipirult.

Adorján előtt nem volt egészen tisztában a kilátás, nem tudta, mi úton képzei ezt apja elérendőnek. Tán valami régi kutyabőr fedezett fel, melyből kisül, hogy elődeik, mielőtt juhokat nyírtak volna, zászlósarak voltak? Vagy azt várja a

fiától, hogy az valamiképp megmentse az országot, s hazafiúi érdemeiért kineveztessek mágnásnak? Vagy csak amúgy via facti el akar foglalni egy bitangjában járó grófi címet, s szeretné látni, hogy ki választja el őt attól?

Az öreg Borcz még mindig nehezen tudott magához térni a nagy nevetésből, s munkájába került komolyan értekezni a fiával.

— Hát tudod; van nekem egy ágensem Bécsben. Igen derék, okos ember. Azzal én már értekeztem, hogy mi úton-módon lehetne az embernek gróffá lenni. Tudod: egy gróffá, akinek azt mondja minden ember, hogy „méltóságos gróf úr!”, akinek szabad az udvarba bejárni, szabad a király asztalához leülni . . .

— Jól van, jól no; tudom én, hogy mi minden szabad neki.

— Hát ez az ágens úr, ez a derék, okos ember azt mondta, hogy az nem lehetetlen. Hogyha az ember valami nagy áldozatot, valami nagy szolgálatot tenne, ami hát sok pénzbe kerülne; én nem tudom, hogy hogyan, de ő már tudja, mert ő nagyon okos, tapasztalt ember. Ez az úr mondott is nekem több olyan grófokat, még hercegeket is, akik így lettek nagy urakká. No, én herceg lenni nem kívánok, az nekem sok; de gróf csakugyan lehetnék. Lehetnék! Tarthatnék olyan lovakat, mint akármelyik, mert van miből. Vehetnék uradalmat, ahol nekem tetszik, amilyen nagyot tetszik. No hát nem igaz?

Adorján elgondolkozott; valami homályos sejtelem azt súgta neki, hogy az a hölgy, aki megszerette a rangján alul levő ifjút, s kész volt címéről lemondani, hogy hozzá leszálljon: nem fogná-e megvetni azt a nevetéses embert, aki pénzen vett magának rangot, hogy kedveséhez emelkedjék. Hanem azután az a kellemes gondolat kitörülte azt a fejéből, hogy az mégis szép volna, ha az ember azzal az öntudattal dughatná a szivart a szájába: „Én is mágnás vagyok”.

— Hanem akkor neked is meg kell ígéred, Adorján, hogy nekem szót fogadsz abban az egyben, amire kértelek, ugyebár?

Adorján elnevette magát, vállat vonított.

— Jól van.

Miért ne ígérhette volna meg, hiszen csak egy kis tréfás játékról volt szó, amit végre kellett hajtani . . . igen: egy utálatos, alávaló, nemtelen játékról.

Adorján készen volt rá.

KIS ÉDEN

Torhányi úr azon időkbén nagy tekintélyű férfiú volt a kereskedő világban. Akik emlékeznek még azokra a tágas raktárakra a Duna partján, megmondhatják, mennyi tenger nép jött-ment, dolgozott azok körül napestig: itt hajókról hordták a gabonát nagy kétkerekű talyigákra rakva; amott társzekerekről emelgették le a roppant árukötegeket, deszkaládákat, hengergették a rengeteg tonnát előre, cipelték ötenhatan vállvetve a gyapjús harazsákokat; tevékeny speditőrök számláskönyveikkel jöttek-mentek közöttük, megbízott ügensek alkudoztak kisebb-nagyobb kalmárokkal; s a bíróban ott ült egy sereg írnok, s reggeltől estig írt roppant könyveket tele számokkal.

Torhányi úr üzlete ragyogóan halad. Milliók forognak a kezén, tudja az egész világ. Mindenben szerencsés, amihez fog; sohasem panaszkodik rossz időkről; neki a legmostohább évszak is gazdagon fizet.

Ő ért minden ághoz a kereskedelemnek; gabonát, gyapjút, délgyümölcsöket ad és vesz; váltókat eszkomptál, hitelpapírokkal nyereszkeedik, és az mind jól üt be neki: spekulációi mindig szerencsések; semmi portéka rajta nem vész; mankó, deficit, behajthatatlan tartozás nincs rubrikái közt, el tudja találni a pontot, mikor kell a hausse-ról egyszerre a baisse-re fordulni, s mintha a szerencse istenasszonya is ahhoz szítana, aki már úgysis gazdag, csaknem minden évben éri egy-egy sorsjáték főnyerője; valóságos publicum scandalum már, mikor sors-húzás után olvassa az ember, hogy ismét Torhányi nyert

ötven-, hatvan-, nyolcvanezer forintot, aki eddig sem tudja már, hogy hova legyen a sok pénztől.

Mert ha igen-igen fölöslegesen nem volna a pénze, nem tehetne olyanokat, mint például néhány év előtt, amidőn egy bécsi nagykereskedő ház megbukott, s sok egyéb házat is belevont a kondolenciába; akkor azt beszéltek, hogy Torhányi is úszik vele egypár százezer forintig; s ekkor ő, midőn legjobban sajnálkoztak rajta, megvett egy pusztá szigetet a Duna közepén, raktáiraival szemben, saját költségén áthidaltatta ott a folyót, erős töltéssel körülfogatta a szigetet, s olyan angolkertet telepítettett rá, hogy azt később méltán megillette ez a büszke cím: „Kis Éden.” A legritkább becses fák virágzó bokrai között tündéri mulatólakok emelkedtek elő, befuttatva kúszó rózsafajokkal, hogy messziről szinte égni látszott az egész ház a nyíló rózsáktól; s mesterséges szökőkutak lövellték a vizet márvány medencéiket körülfogó keleti virágokra s művész faragta szobrok fehér tagjaira.

Igy felelt meg Torhányi a sajnálkozó közvéleménynek, midőn az legjobban aggódott őmiatta. Óh, Torhányit nem kell félteni egypár szegény százezer forint miatt; Torhányi meg sem érzi azt, egy helyen elveszti, másikon kétszeresen visszanyeri. Fekvő birtokain kívül ki tudja mennyi pénze van, amit látni nem, csak sejteni lehet szegény emberfiának.

Torhányi úr hitelét az is rendkívül szokta emelni, hogy minden szerencsés sikerű vállalata után megemlékezik a jótékony segélyre szorult szegények háziról, százakat, ezreket ajándékoz kórházaknak, szent eklézsiáknak, város szükségére: ki nem marad sehonnan, ahol valami hazafiúi aktust lehet elkövetni, országos intézetek alapításában részt vesz; jótéteményeit nem késnek hirdetni a háládatos hírlapok, s olyankor tudhatja az ember: Torhányi úr megint nyert igen sokat, mert az év végén a bilance-on maradó tiszta haszonból busásan adózott minden szép és nemes célra.

Torhányi úr egyszóval derék ember, szilárd ember, szerencsés ember! . . .

Pedig hát mindez csak káprázat.*

Torhányi úr egész üzlete jégre van építve: csak a napnak kell rásütni, s rögtön összeolvad. Minden, minden ámitás itt. Ámitanak a ki- és berakodó hajók, a társzekerek, a hengerített hordók; ámitanak a főkönyvekbe írt erős számok; a nagy nyereségek, a jótékony adakozások, a Kis Éden gyümölcsfái; még Amália kisasszony gyémántjai is.

Mind káprázat az egész.

De hát ki tudhatja azt?

Ki tudhatja azt, hogy mi van azokban a bezárt máhacsmagokban? Hogy Torhányi már régen folytatja azt a veszedelmes szemfényvesztést, hogy nagy áron hitelbe megvesz kevesebbet érő árukat; azokat eladja készpénzen olcsóbbért, mint vette. Az így támadt pénzzel fizet régi tartozást, s új adóssággal törleszti a lejárat napján számláit.

Ki tudhatja azt, hogy vannak egész osztályok Torhányi raktáraiban a padlásig rakva tonnákkal, tele cukorral, kávéval, gállickővel (egyben sincs egyéb homoknál), mikre bármikor ezreket kaphat kölcsön a banktól. A bank szolid hipotékákat keres mindig, minthogy holmi földbirtokra nem kölcsönözhet.

Ki tudhatná azt, hogy Torhányi üzlete már évek óta úgy libeg a semmiben, mint a Mahomet koporsója, legalább kétszer annyi adóssággal, mint amennyi értéke van. Nagyon szép tudomány az: két hitelező közül az egyik pénzével fizetni ki a másikat, s a harmadikéval az egyiket.

Hát azok a nagy nyereségek a börzén? Az is mind káprázat. A diadalból nagy zajt csinál az ember, a kudarcot elhallgatja, így azt hiszik, hogy mindig szerencsés; bátor, mosolygó arc a

*Jobb szónak találok a «Schwindel» kifejezésére a szédelgésnél; mert aki ebben bűnös, nem maga szédeleg, hanem mást szédít.

legnagyobb veszteség idején annyit ér, mint a tele erszény, legalább az üzletvilágban.

És a pompás sziget a Duna közepén, a gyönyörű, magasztos nevű Kis Éden? — az régen el van már adva egy gazdag bécsi bankárnak, forma szerint átruházva rá, csak titkos egyezés tartja még, hogy egy évig ne tudjon róla senki semmit.

Hát a sorshúzási nyeremények? ennyi egymásra következő tüneményes szerencse? Ez is csak káprázat. Torhányi nagyszerű hazardjátékot űz abban; amennyit nyer, sokkal többet ad ki a megvásárolt jegyekre, s mennyit vesz e titkos játékban, azt nem számíthatja utána senki.

Még többet:

A jótékonyaságok, az adakozások játéka is csak szemfényvesztés, mégpedig a legártalmasabb; azok a jámbor intézetek, miknek a kalmár néha nagylelkű adományokat szokott ajándékozni, mind igen biztos helyre gondolták vinni tőküket, midőn a nagy hitelű kereskedőt kérték fel, „hogy viselje gondját pénzeiknek”. Ő ugyan szabadkozott, a kezelés sok dolgot ad; de hát mégis egyszerűségekből csak elfogadta, s szíveségből, minden fizetés nélkül kegyeskedett azoknak elhelyezéséről gondoskodni; nem is lehet semmi hibát találni bennük; a kamatok rendesen fizettetnek, a számadások mindig rendben vannak, a pénztárak filléres pontosságig telve; kurátorok, direktorok meg lehetnek nyugodva, hogy olyan derék férfiú kezeibe tették le községeik vagyonát.

De vajon ha egyszer — egy szép reggelen azt találják mondani: Torhányi úr nem jött haza a határidőre, melyen itthon kellene lennie, melyen hosszú képű emberek várnak rá hosszú levelekkel, és azután nap múlik nap után, s mindennap több hosszú képű ember kezdi a csengettyút rángatni s a Kis Éden hídján tombolni, s a képek mindig hosszabbak, a hosszú papirosok türelme mindig rövidebb lesz; akkor! akkor igen, mit fognak majd mondani azok a szépen patrocínált közinté-

zetek, amiket hirtelenében megtanítottak arra a gyönyörű természettudományi igazságra, hogy ha a jeget hármassal lakat alá zárják is vasas ládába, mégis elolvad?

A hazafias intézetek kezében maradnak nagyszerű összegekről szóló kötelezvények, amik nevetségnek okáért be vannak táblázva itt meg amott fekvő domíniumokra, de amely domíniumok mindössze is egypár hold kaszálóból állnak, egy kidült-bedült oldalú csőszházzal a szögletben.

És végre a termék pompája, a roppant ezüst és arany készlet és a hamis gyémántok Amália fülönfüggőiben; . . . de pardon, ezer bocsánat, engedelmet kérek, hiszen én egy szót sem szóltam, ez mind csak olyan föltételes vélemény; ne tessék megijedni miatta; én nem akartam Torhányi úr hitelét megintgatni; hiszen éppen most készülődik az egész ház a pompás, nagyszerű menyegzőhöz, mely egy milliomos (valódi milliomos) fiával hozza kapcsolatba a házat, s így bizonyosan újabban megerősítendő azt; ha pedig az meghiusulna, 150 ezer forint készpénzt hajtana a kasszába, amivel megint szép ideig el lehet vesztetni a közönség szeme fényét.

A menyegző előtti nap is elérkezett már, vendégek, nász-nagyok mind felgyülekeztek, menyasszonyi öltönyök is elkészültek, pástétomokat, tortákat sütöttek, pörkölteket hozzáértő egyéniségek — egy olyan lakodalomra, ami nem fog végbe-menni.

Amália az angolkertben sétál báró Ludvéghyval, s beszél neki atyja vállalatairól, megálmodott főnyertes sorsjegyeiről, tengeren járó hajóiról; a báró pedig rendkívül érdekes mulatságot szerez neki azáltal, hogy tisztartóiról, kasznáiról mesél, kik gulyákról, ménesekről referálnak neki; végre mindkét rokonszenves lélek édes ábrándjai találkoznak egy közös köszénbányában, melyet báró Ludvéghy főmérnöke fedezett fel, s melynek kiaknázására ha tőkepenzes vállalkoznék, csak úgy meríthetné ki belőle a milliókat egyik vederral magának, másikkal a bárónak.

Torhányi úr ezalatt érkező vendégei elfogadásában remekel. Minden szava, minden mosolygása remekben van csinálva, a tettetés mesterei nem találhatnak azokban semmi hibát, semmi szakadást: senki a világon fel nem fedezheti vidám, önelégült arcán azt a megáradt patakviz a malomkereket: „Vajon eljönnek-e? Vajon nem jönnek-e?”

Minden kocsi, melynek robogását a szigetre vezető hídon hallja, azt a kint újítja meg szívében: vajon eljönnek-e?

Legnagyobb aggodalmi közepett egy levelet kap Bécsből, ottani ügynökétől. Félre megy vele, ahol arcát kipihentetheti a fásasztó mosolygástól; s amint e levelet elolvassa, egészen fellelevenül tőle, most már nem erőszakból mosolyog, hanem igazán jó kedve van.

Azt írják neki, hogy Borcz Adorján lépéseket tett magát főnemesi rangba emeltetni; az öreg Borcz arra utasítá ügynökét, hogy semmi áldozatot ne kíméljen.

Ez biztos jelenség, erre bátran lehet spekulálni. Majd olyan szilárd alap az értelmes üzérre nézve, mint egy kéthetes fagy 22 mínusz fok Réaumur a repcéket illető vállalatnál. Világos, hogy 22 mínusznál a repce kifagy, s a meglevőnek az ára felmegy; az is világos, hogy Borcz Adorján nem azért akar gróffá lenni minden áron, hogy egy polgári származású kereskedő leányát nőül vehesse.

Adorján kétségtelenül biztosítást kapott Somlyóháziéknál, hogy Szeréna kezét megnyerheti, s csak a rangkülönbség tesz még nehézségeket közöttük. Világos a kombináció.

Az öreg Borcz az utolsó percig húzza a lemondást, azt remélve, hogy talán nászura fogja őt abban megelőzni. Abban pedig nagyon csalatkozik. Torhányi úr rendületlen spekuláns; ő minden fordulatra készen van. Visszalépni semmi esetre nem fog; ha arra kerül a sor, hogy Borcz uramék csakugyan eljönnek, szívesen látja őket; ha Adorján csakugyan elveszi Amáliát, az is jó. Hidegvérrel fogja elnézni, hogy esküszik meg leánya

egy olyan emberrel, akit nem szeret, s aki őt nem szereti, — aki mást szeret; és akit ő gyűlöl.

Ah, de íme ismerős hangok kezdenek hallatszani a mellékteremben; olyan ismerős hangok, aminőkhöz Torhányi úr éppen nem reménylette ezúttal szerencséjét: valósággal Borcz uram krákogó szavai azok. Borcz úr mindig olyan hangon beszél, mint egy varjú; minden ötödik szó után köhint, nem azért, mintha idült náthában szenvedne, hanem hogy magát azzal is kellemetlenebbé tegye.

Ezt a torokreszelő krákogást vélte Torhányi úr legédesebb konjektúrái közt dísztermeiben hallani.

No! ezt elvihetné a manó, ha a vőlegény csakugyan elérkezett volna a menyegzőre! Tán csak van még annyi igazság a nap alatt, hogy ily égrekiáltó rosszaság nem követetik el. Az rettenetes volna, ha a vőlegény szavát tartaná, s megülné a lakodalmat.

Az inasok nyitják Borcz úr előtt az ajtót; annak azonban még egy kis veszekedése van velük, mert odakinn levettetik vele, úri szokásból, a felső kabátját, s fél, hogy valamit kilopnak belőle.

— Nono! Abban a katufrékomban van ám holmi egyes-más. Egy zsebkendő meg egy juholtó kés; el ne vesszen ám valami belőle! Ki visel rá gondot? Maga? Hogy híják magát? Zsán? De igazán Zsánnak híják? Hát aztán magától kérem ám elő a katufrékomat. Aztán ne hibázzék belőle valami, azt mondom! Mert én mindent tudok, hogy mi van benne. Ördög vigye az ilyen módit! Az ember olyan messzire elhagyja magától a kabátját. Még ki is cserélhetik. Annyi ember között.

Az igaz, hogy sok ember volt már a díszteremben, mind lakodalmos vendégek távolabb vidékekről, kik egy nappal hamarabb érkeztek, hogy el ne maradjanak — egy olyan ünnepélyről, amit a főszereplők maguk semmi esetre sem akarnak megtartani.

Torhányi úr kétség és remény közt nézett leendő nászura elé; őt magát már látta nagyon, de — Adorjánt sehol.

Az öreg Borcz egyedül jött.

— Hozta isten! Hozta isten, kedves tiszteletre méltó nászuram!

Következett a kézszorítás és összecsókolózás.

— Meg tetszett érkezni?

— Meg bizony. Pedig fatális utunk volt. De hát csak megteszi az ember — a hasznáért.

— És a gyermekei boldogságáért — toldá a kalmár kegyes arculattal.

— No meg azért.

— Tehát méltóztatott megérkezni?

— Méltóztatam hát! Látja már, hogy itt vagyok. Ebben a disznó sárban el nem jöttem volna Szatmárból idáig senki háromszáz forintjáért. Hanem hát az úr kedveért eljöttem. Azt ne mondja, hogy elmaradtam. Itt van a kontraktus a zsebemben.

Torhányi úr aggódva nézett körül: a szomszéd teremben levő vendégek nem hallanak-e valamit?

— Úgy hiszem, hogy szerződésünket kölcsönösen meg fogjuk tartani. Tehát Adorján úr is megérkezett?

— Óh, igenis. Itt van már a városban; hanem biz az egy-pár pajtására akadt, s most azokkal egy búcsú-poharat költ el; tudja nagy jó uram, szokták ezt a fiatalemberek esküvőjük előtt, hogy hát búcsút vegyenek a szabadságtól, mert ha már egyszer feleség van a háznál, hát vége ám a szabadságnak.

— Tehát bú-elfelejtésre?

— Ami igaz, az igaz. Mai világban bizony úgy fordulhat a dolog, hogy nem a menyasszonyokon, hanem a vőlegényeken lesz a sor sírva fakadni, mikor az oltár elé kell menni. Hanem azért állunk a kontraktus mellett.

— Óh, ez nekem nagy örömömre szolgál! — sietett rá megfelelni Torhányi úr. — Rám nézve a legnagyobb szerencse,

amit egyetlen gyermekemnek kívánhatok. Olyan szép vagyon, és hozzá egy gróf.

— Egy gróf, micsoda gróf? — kiálta föl Borcz uram, viszsztatéva a tálcára a félig kiivott maraschino pohárkát. Nem volt még szokva ahhoz a gondolathoz, hogy neki gróf fia van.

— Hát kicsoda? Hát gróf Rózsapallagi Borcz Adorján. Nem tetszik ismerni? Hehe! Én már ezt is tudom. Mondhatom, hogy én is segítettem benne bécsi ágenseim által, hogy megkapta ezt a titulust. Természetesen; az nekem is büszkeségem lesz.

— No, igaz, ez igaz — szólt Borcz úr, ki jónak látta leülni erre a fölfedezésre. — Úgy gondoltam, hogy miért ne lehetne Adorján is gróf, mikor annyian vannak.

— Igazán nagy szerencse Amáliára nézve. Egy polgárleány! Nem csodálnám, ha valami comtesse vagy baronesse kedvéért történt volna; de éppen egy polgárleányért. Ez igazán felfordult világ; de nagyon szép.

Borcz urat nagyon kelletlenül ez a fordulata a beszédnek.

— Hiszen ami igaz: az igaz. Adorján úrfi bizonyosan igen szép partiákat csinálhatott volna, hanem már az megvan, ezen nem segíthetünk; itt a zsebemben a kontraktus, én ehhez ragaszkodom.

— És Adorján gróf is? — kérdé hamis célzattal Torhányi.

— No, természetesen! Neki azt kell tenni, amit én parancsolok. A gróf úrnak azt kell tenni, amit a birkás parancsol! Csak azért is hagytam gróffá lenni, hogy elmondhassam: a birkás parancsol a grófnak; mert a birkás az apa, a gróf pedig a fia! Azért neki kezét kell nekem csókolnia, mikor könyökig kulimászos vagyok is; mert én vagyok az úr!

Torhányi úr hagyta őt kiabálni, tudta, hogy ez nem igaz.

— Meg fog érkezni az ebédre Adorján gróf? — kérdezé nagy nyájassággal.

— Nem szükség rá várakozni; akkor jön, amikor neki tetszik; nem lesz az éhes. Különbén ha későn lesz az ebéd,

én sem várok ám rá, mert tisztességes ember hat órákor vacsorálni szokott, nem ebédelni; hát csak nekem adasson valamit harapnom elébb. Különben sem szeretek ott, ahol sok ember eszik egy rakáson. Megszoktam magamban ebédelni, megszoktam felkönyökölni az asztalra; aztán megpihenni és közben; azért nem szeretem az ilyen társaságot. Az ember a lajbliját sem gombolhatja ki, ha jóllakott; meg azokkal a kanálforma ezüstvillákkal sem tudok enni; aztán meg szeretek a tálba mártogatni kedvem szerint. No hát csak az én kedvemért ne várakoztatassa becses vendégeit, hanem nekem tálaltasson elébb és valahol külön; úgyszincs énrajtam mit nézni. Biz énrajtam ne figurázzék az a sok incifinci kis városi kupcihér!

— Kérem alássan — szólt sértődötten Torhányi úr —, az én vendégeim mind igen előkelő urak, udvari ágensek, fináncrátok, prezidensek, igazgatók . . .

— Ejh, mit! Egynek sincs annak gróf fia!

Ezzel ketté volt vágva a beszéd. Borcz uramnak csakugyan külön tálaltak; mit Torhányi úr azzal mentett ki összegyűlt vendégei előtt, hogy a derék úr el van törődve, korán le akar pihenni; a vőlegény meg nem érkezett pedig azzal magyarázá ki, hogy az úton valami kis baja esett, de mindjárt ő is meg fog érkezni.

(Amitől ugyan minden égi és földi hatalom őrizzen meg! — gondolta hozzá magában.)

Torhányi úr nagyon örült, hogy ilyen számosan megjelentek házánál, kik a holnapi ünnepélyre voltak hivatalosak; különösen Bécsből jöttek sokan. Torhányi úrnak egy nagynénje vitte a háziasszonyi szerepet, kit más időkben aztán nem szokás respektálni, csak az előszobák felett uralkodik. Ezt a vidéki vendégek nem tudhatják.

A menyasszonyt nem fárasztják most az asztalhoz; a menyegző előtti napon szabad neki elrejtőzni utolszor magányos szobájába, ahol csak bizalmasabb ismerőinek van kiváltságuk őt egy üdvözlésre meglátogatni. Ez ismerősök közé

tartoznak a násznagyok; azoknak egyike pedig Ludvéghy báró. Ki találna abban valami felötlőt, ha a *kérő násznagy* a menyegző előestéjén néhány szót vált a holnapi ünnep királynéjával? Senki sem; senkinek sincs az érdekében.

A vendégek mulatnak, a menyasszony mulat, a vőlegény is mulat; — tíz óra tájon egy ismerős üggyárta Torhányi úrnak a városból érkezik, arcán nagyon is észrevehető nyomaival a megrezzenésnek, amit szeretne egy kis haraggal ékesíteni; ki Torhányi urat félrehíja nagy titokban valami sürgető közlendő végett.

— Nos, mi jót hoz, Háfner barátom?

Háfner barátom egészen el van fulladva a nagy sietésben, és nem hiszi, hogy maszk volna a képén, amiből azt lehessen olvasni, hogy valami jót hozott.

— Egészen el van fáradva, nem tetszik egy pohár pezsgő?

— Köszönöm, dehogyzom: beszélni is alig tudok. Képzelve, nagyságos Torhányi úr, — most jövök a vendéglőből.

— Aha, tehát azért nem iszik.

— Dehogyz. Nem azért beszélek. A vendéglőben láttam a nagyságos úr vőlegényét.

— Manót? Az enyimet? Nem vagyok én menyasszony!

— Jajh! Elbotlott a nyelvem; a leendő vejét vagy mit, egyszóval Adorjáni Borz urat.

De már nem állhatta Torhányi úr a nevetést.

— Ördögöt Adorjáni Borz! Borcz Adorján.

— De kérem alássan, ne tessen olyan hangosan lenni; én nem szeretném, ha a vendégek figyelmessé lennének aziránt, amit beszélek.

— Nos, hát mit látott, Háfner barátom; miben botránkozott meg? Fiam uram jól mulat, ugye?

— De kérem alássan, micsoda mulatás? No iszen én is voltam fiatalember, de fi donc, hisz ez orgia, ez valóságos botrány!

— Látják mások is?

— Akinek csak tetszik. Minden ember skandalírozva van általa. Én nem állhattam meg, hogy meg ne szólítsam az úrfit: nagyon tisztelt úr, én az ön leendő ipának igen nagy jóakarója vagyok, ennél fogva nem állhatom meg, hogy szívesen meg ne kérjem, hogy miután kegyed holnap fogja ülni menyegzőjét Amália kisasszonnyal: az ilyen zajos mulatságot legalább ne tenné a világ előtt; legalább ne csinálna belőle közbotrányt.

— No és erre a szóra kivetette önt az ajtón, nemde?

— Jobban esett volna, ha azt teszi velem. Dehogy. Megölelt, összecsóskolt, per tu nevezett, s azt mondta: „Ne félj, pajtás, nem veszem én el a vén Wucherer leányát soha. (Engedelmet kérek, úgy fejezte ki magát.) Nem rablom én el Amália kisasszonyt, ha egyedül van is a világon; pedig hát nincs egyedül: van énnekem szebb, is jobb is, ha akarom, grófleány is, húzd rá cigány azt a nótát: „Amin megszerettük egymást!”” Azzal lehúzta a jegygyűrűjét, amit Amália kisasszonytól kapott, s a serhordó pincérnő ujjára akarta dugni. Szerencsére annak a körme hegyére sem ment rá, olyan vastagok az ujjai. Én, nagyságos uram, azt hittem, a földbe süllyedek, s most sem tudom, hogy ébren vagyok-e vagy álmodom.

Torhányi úr tréfásan veregetett az ijedt ember vállára.

— Bohóság az az egész, Háfner barátom: kár volt érte magának olyan aggodalmat csinálni. Olyan ember ez az Adorján: mikor néha iszik, akkor minden bolondot összebeszél; különben pedig aranyos egy jó fiú. Tudja, énnekem volt egy jó ismerősöm, aki mindig azt kérdezte a fiától, aki leánykérőbe jött hozzá: „Volt-e valaha korhely, öcsém uram?” — ha a legény szabadkozott, hogy ő soha életében sem volt, azt mondta neki, akkor ezután fog az lenni öcsém uram. De amelyik megvallotta, hogy biz ő már volt korhely, az tetszett neki, mert ez már átesett rajta. Mind átestünk biz ezen, édes Háfner barátom, csakhogy némelyikünk jobban el tudta titkolni. Csak nagyobb baj ne legyen a világon!

Háfner úr nem beszélt aztán tovább, megiszogatta a pezsgőmaradékot, amit eléje tettek, Torhányi úr pedig derült arccal tért vissza vendégeihez; ennél jobb hírt sem hozhattak volna neki. Adorján nem akarja elvenni Amáliát, mert egy grófnéba szerelmes.

Még húsz palack pezsgőt erre a hírre! (Hisz ez 150 ezer forint készpénz.)

Éjfél felé kezdett már az idő járni; a vendégek sugdos-tak egymás közt: a vőlegény ugyancsak hosszúra elmaradt; tán nagy baja is lett; kezdtek már kérdezősködni is rejtélyes holléte felől, míg végre Torhányi úr idején valónak találta az aggodalmakat eloszlatni egy jókor alkalmazott tószttal, felemel-vén poharát e szavakkal:

— Az én kedves jövendőbeli vőm egészségére, ki bár távol van is e percben múlhatatlan foglalatosságai miatt, a mi szíveinkben örökké jelen van ő.

Alig csördültek össze a poharak, midőn egy inas jelenteni jön Torhányi úrnak, hogy Adorján úrfi megérkezett.

Torhányinak csaknem a lélegző gégéjére ment az a kis pezsgő erre a tudósításra. Ezt ő nem várta.

— Az úrfinak valami nagy baja történhetett az úton — sietett a cseléd ijedt arccal tudósítani a társaságot —, mert úgy emelték le a kocsiból, s emelve hozzák négyen fel a lépcsőn.

— Az istenért! Valami nagy szerencsétlenség! — kiáltá-nak minden oldalról, s törték magukat az ajtó felé.

— Óh nem, ne tessék semmin aggódni! — igyekezett megnyugtatni a társaságot Torhányi; ő tudta már jól, hogy mi baja van Adorján úrfinak.

Azonban már későn volt a veszedelmet megelőzni, mert az öreg Borcz, ki a kocsit régóta leste magányszobájából, nagy lármázva jött maga a lépcsőn fel; utána cepelte négy cseléd Adorjánt kezénél, lábánál fogva.

— Oda a fiam! Meghalt a fiam! — kiabált a birkás torka-szakadtából. — Hol egy doktor? fussanak tilógusért! kitörte a

nyakát, elragadták a lovak, elsült a pisztoly a zsebében, keresztülment a szívén! szaladjanak frissen!

Nosza a lármára Paffmann úr, a város főorvosa, félretaszítva az előtte állókat, törte magát az öntudatlanul cepelt ifjú felé, s futtában keresgélni kezdte érvágóját oldalzebeiben, s annyira meg volt indulva az igyekezettől, hogy egy fogpiszkálót fogott el helyette. A cselédség a terembe ért fel Adorjánnal, ott lefektették a szőnyegre; doktor Paffmann odatérdelt mellé, s megfogta üterét, ekkor a deli ifjú kirántá kezét a doktoréból, azon a sajátságos ábrándozó hangon, mely bizonyos betegséget annyira jellemez, elkezdé: „Ne izélj, Csillás! húzd rá azt a szépasszony nótáját, aki angyala van! mert különben betöröm a bőgőd!”

Doktor Paffmann elszörnyedve ugrott fel mellőle.

Hisz ez nem halott, hanem holtrészeg.

Torhányi lökte a cselédeket, hogy vigyék gyorsan félre; a vendégek zavarodott ábrázatokkal iparkodtak tisztulni a teremből, s három perc múlva nem volt a nagy étteremben senki, mint Torhányi úr és Ludvéghy báró.

A báró csak a zajra jött elő.

Torhányi úr őt is örömet kikerülte volna ugyan, de nem lehetett, mert Ludvéghy egyenesen felé jött. A nemes úr igen felindultnak látszék, s nem mutatta, hogy Torhányi urat vigasztalni jött volna.

— Tisztelt uram — szólt nagy lélegzetet véve —, ez infámia! Amit ez a birkásnép megenged magának honett emberek irányában, az több az elégnél. Igenis birkásnak neveztem őket, és nem sokat fogom magamat mérsékelni kifejezéseimben; mert ha én magam silány ember vagyok is, de apáim között volt igen sok derék ember, akikre büszke vagyok. Ha az úr elég spekuláns egy ilyen emberhez odavetni egyetlen gyermekét, ki önmagát ilyen órában így kompromittálja, az az úr dolga, hanem egy ilyen házasságnak én násznagyja nem lehetek. Az ifjú Borcz, úgy tudom, hogy grófi rangot vett magá-

nak, és így tudni fogja, hogy a nemesi címerrel nemesi kötelességek is járnak. No, ezt majd meglátjuk. Én még ez órában elhagyom e házat, de fogadom nemesi szavamra, hogy Borcz úrfi nem fog e házból úgy távozni, mint Amália kisasszony férje. *Nyugodalmas jó éjszakát kívánok.*

Ezen az éjszakán pedig nagyon rossz nyugodalma volt mindenkinek.

Torhányi úr nagyon mélyen belelátott már a birkás csel-szövényébe. Biz az brutális gondolat volt: egy apát ilyen érzékeny oldalán támadni meg. Hanem Borcz uram tapasztalni fogja, hogy ezen érzékeny testrészt Torhányinál nem létezik. Ha azt hiszi a birkás, hogy a kalmár ezt sértésnek veendi, s majd az ily botrány után kiád a vőlegényen, akkor ugyan rosszul számított. Ilyen tréfáért nem dobja ki a börzeüzér a kész procentot a zsebéből. „Aki szégyenkedik, az nem lesz gazdag.” Híres bankár mondá ki ez arany szót, Torhányi úr ezt jelszavának fogadta el. Akinek pénz kell, ne legyen sérthető! Hát amit a báró beszélt? Olyasmivel fenyegetődött, hogy Adorjánt párbajra hívja. Ez is nagyon jó lesz. A báró úgy lő, mint Tell Vilmos; ha Adorján ezt tudja, megszökik, s ebben az esetben ő szegte meg a házassági szerződés föltételeit, ha pedig nem tudja, meglövik, Amália özvegyasszony lesz, s megkapja a móríngot. Így is jól van. De azt ne higgye senki, hogy Torhányi meghátráljon Borcz előtt, s ha az csakugyan nem akarja kárba veszteni a móríngját, ha inkább lemond grófi kilátásairól, új szerelméről: ám ő lássa, a börzeüzér mosolyogva fogja nézni, mikor Adorján az oltár előtt megesküszik Amáliával. Nem fogják egymást szeretni, de hozzá lesznek kötve.

Hanem a börzék embere mégsem tanulta ki eléggé az embereket! Nem gyanította a kulimászos kezű Borcz fejében azt a furfangot, mely túlment a kézzelfogható brutalitáson; nem fogta fel jól Ludvéghy jellemét. Egészen más történet reggelig, mint párbajra kihívás!

A derék kifestett gentleman egészen más nemét találta ki

a bosszúállásnak és az ártatlanság védelmezésének. — Elszöktette azon éjjel a menyasszonyt.

Jól összeboronálta ez esetet a vén birkás! Nagyon tudta ő azt, hogy ennek az utolsó órában be kell következni. A menyasszonnyal meggyűlölteté a vőlegényt, s a násznagyba szerelmesíté, s elkábítá mind a kettőt egymás gazdagságával.

Torhányi úr másnap reggel, midőn leányát indult keresni, egy levelet talált annak asztalán, mely atyjához szólt, s melyben szemére volt hányva, hogy vele mily kegyetlenül bánt, hogy e gyalázatot nem tűrheti többé, inkább elmenne a világba szolgálni, ha történetesen az a szerencse nem kínálkoznék számára, hogy báró Ludvéghyhez mehessen uralkodni.

Ekkor nyílt fel a szeme a börzeüzérnek! Ezek „döglött halak!” (Börzekifejezés).

Jól van biz ez, kedves leányom. — Ha te elszöktél, — hát én is megszököm! . . .

NŐK ILLÚZIÓI

— Ugyan, édes Szeréna grófné, mondja meg, mikor megy már haza?

E kérdéssel lép meg egy napon a somlyóházi tisztartóné Szerénát, ki már akkor a hatodik hetet tölté Somlyóházán.

Mulatságos kérdés, mikor az ember azt hiszi magárául, hogy szívesen látott vendég, s hogy körülbelül *itthon van!* Szeréna grófnénak azonban sokkal több kedélye volt, mint hogy azt kellőleg méltányolni ne tudja.

— Kedves, jó, zsörtölődő mama, ne verjen még ki! Tudja, hogy gazdasszonnyá akarom magamat kiképezni szárnyai alatt, addig nem megyek el.

— A grófné pedig sohasem lesz jó gazdasszony!

— Ah! Miért nem?

— Mert nincs semmi talentoma hozzá. A grófné jobban tud lőni, mint rántást behabarni; jobban ért a paripákhoz, mint a ludakhoz; egyébiránt nem is ebben áll az, ami a gazdasszonyságot teszi, hanem abban, hogy az ember mindennek tudja a rendjét; ez hiányzik a grófnénál, édes lelkem, ne haragudjék, de nagyságodból, úgy segítjen, nem lesz soha semmiféle gazdasszony.

— De ha én erősen azt akarom, hogy az legyenek:

— Szeszély, kedves grófné. Kápric; semmi más.

— Nem kelek-e fel öt órakor? Nem ügyelek-e a cselédekre? Nem adok-e ki az éléstárból?

— Mind igaz, de mind nagyobb baj, mintha nem tenné. A cselédek, ahelyett, hogy félnének jelenlététől, minden hibájukban bizonyos védelmére számítanak, az éléstárban meg

mindig benne feledi a kulcsot; aztán tegnap is két icce lisztet adott palacsintához három embernek, már ki látta azt? Nagyságodnak haza kellene menni Kolozsvárra; ott van az úri palota; ott az előkelő társaságok, ott van a jó atyja, édesanyja, Cecil testvére; ott van a grófnénak a helye, nem itten. Ne haragudjék, de már én, tudja, hogy ami a számon, az a szívemen.

— No hát nekem is az a számon, ami a szívemen. Én nem akarok grófné lenni, meguntam azokat az arisztokrata köröket, amikben felnőttem. Nem szólom meg őket, de kerülni akarom. Én csak keserűséget találtam azokban. Meg kell vallanom, hogy igen nagy szerencsétlenségnek találom, hogy grófné vagyok. Milyen irigylésre méltók a közrendű családok világtól elvonult, csendes, elégedett magányukban, egyedül önmaguknak, a józan örömöknek s nem a világi félszeg előítéleteknek élve.

— Hagyja el, grófné, azoknak is megvannak a maguk bajai. Aztán már egyszer az kicsinált dolog, hogy úr nem élhet úgy, mint szegény ember, s azzal vége van.

— De nincs vége!

— Már teszem föl?

— Ha például egy grófleány egy közrendűhöz megy férjhez.

— Azt teheti, hanem akkor az urát minden ember fél magának fogja tartani.

— Miért hiszi azt?

— Mert még az sohasem történt, hogy ha egy tekintetes úr egy méltóságos kisasszonyt vett feleségül, ez lett volna tekintetes asszony, inkább a férj lett nagyságos úr.

— Kedves mama! Majd fog az ellenkezőre példát látni.

— Tán Szeréna grófné akarja azt produkálni?

— Igen. Én. Látja, nekem az büszkeségem; én büszke vagyok arra, hogy egy köznemes ifjúhoz menjek nőül; hogy legyek nő, ki *férje nevét* s nem *férje családjának* nevét viseli! Hogy tudjak élni nem a világnak, hanem egy embernek, aki

szeret, és akit szeretek. Ezért nem szeretek most atyám házánál lenni; ő nem szól ellenem, sokkal jobb, de abban a mosolygásban, mellyel untalan találkozom nála, meg kell találnom azt az örökös gúnyt, amivel szememre hányja, hogy csak magamat ámitom, hogy csak szeszélyem ez; ami pedig vérem, életem, meggyőződésem. Anyámmal találkozni sem merek: ő lenéz; hozzám nem szól, vagy ha szól, az egészen közönyös. S hát még ha ilyenkor szegény kis húgomra esik tekintetem, aki ha sóhajt, csak én értem, miért; aki szólni nem mer, mert előtte vasrács az a gát, ami énelőttem csak nádkorlát. Óh, ha másért nem, Cecilért kell bebizonyítanom a világ előtt, hogy egy grófné lehet tekintetes asszony, és lehet igen boldog.

A tisztartóné furcsán összehúzá ajkait, ami kövér, telt arcának sajtáságos kifejezést adott, s fejét egyre csóválgatá Szeréna rajongásai alatt.

— Hm, hm, no, no, ej, ej. Hát a grófné csakugyan azt hiszi, hogy tekintetes asszony fog lenni?

— Igen. Hiszem és akarom!

— Nono! Ez az „akarom” szó nem való tekintetes asszonyoknak, ez grófnénak való.

Szeréna nyugalmat erőtetett, pedig nagyon ingerelve volt már.

— Mondhatom, hogy „akarom”, miután csupán rajtam függ.

— Vajon?

— Atyám és anyám nem tettek ellenvetést.

— Tudom. Hanem azért mégis azt mondom, hogy a grófné nem lesz tekintetes asszony, hanem csak grófné lesz, amint illik.

— No már, kedves mama, azt csakugyan bohóság kegyedtől állítani. Ennél jobb lett volna, ha kizár az ajtón.

— Bohóság? Édes grófné, én bohóságokat már régen nem mondok. Nem is tudok. Az nem az én természetemhez való. Én régen tudok már valamit, amit a grófnénak nem lett volna

szabad megtudni, hadd lett volna meglepetés, hanem hát mivel a grófné engem azzal vádol, hogy bolondoskodom, kénytelen vagyok előrukkolni vele. Igenis, a grófné grófné marad.

— Visszalépne tán esküjétől?

— Óh, nem! No iszen a kellene! Én csapnám agyon az akasztófárávalót. — Engedelmet kérek; elszaladt a nyelvem. No de csak gondolatnak is, hogy ilyen menyasszonytól visszalépne!

— Nos hát?

— Meg fognak esküdni, az már bizonyos. Hanem kérem, el ne árulja, amit most mondok, hogy éntőlem tudta meg. Adorján örökre haragosom lenne, amivel én persze őerte nem sokat törődném, ha az én szeretett grófnémnak férje nem lenne a — kópé.

— De kérem, ne mondjon hát akkor grófnénak — szóla bele Szeréna egy makrancos gyerek esdeklő hangján.

A tisztartóné vállat vonított, s folytatá:

— A grófné semmit sem fog tudni, azaz, hogy jól van, jól, no, Szeréna kisasszony semmit sem fog tudni mindaddig, amíg az oltár elé nem állanak. A tisztelendő úr egymásba teszi kezeit, így ni, mintha ez a csomó kulcs volna a vőlegény keze, akkor elkezd először a vőlegénynek: Szereted-e te ezt a derék hajadont, kinek kezét kezekben tartod, nagyságos Somlyóházi Szeréna grófnét? Az persze azt feléli rá, hogy „hogy az ördögbe ne szeretné”. Ekkor következik a sor a menyasszonyra. No: várja, ugye, hogy mi lesz? De el ne árulja, hogy én mondtam.

Szeréna türelmetlenül toppantott.

— Akkor azt kérdi a pap: Hát te, jámbor hajadon, szereted-e ezt a kegyes férfiút, kinek kezét kezekben tartod: Rózsapallagi gróf Borcz Adorján urat?

Szeréna arca vörös lett, mint a széljőlő esti ég.

— Micsoda?

A tisztartóné kacagott előadása hatásával elégtelen.

— Rózsapallagi gróf Borcz Adorján. A biz úgy van. — Három nap óta itt van már nálam az úrfi levele, melyben tudósít, hogy sikerült apja ágensének Bécsben számára megnyerni a gróf címet, s én el tudtam azt hallgatni; pedig ugye lelkem, „tekintetes” grófné, ez nagy meglepetés. S én el tudtam idáig hallgatni.

Szeréna arca még egyre égett — a szégyen miatt. Nem felelt semmit a nyíltszívű asszonyságnak, ki igen mulatságos dolgot vélt elkövetni azáltal, hogy Szerénával e meglepetést előre közölkötte.

— Mármost hát, édes lelkem, grófné, csak hagyjon fel minden időre azokkal a „tekintetesasszonykodási” kísérletekkel; mert láthatja, hogy azokból semmi sem lesz. Akit isten úrnak rendelt, maradjon úrnak; marad szegény ember elég: azokat nem kell szaporítani, teremnek maguktól. Mármost hát azt is megértheti, miért kérdeztem én az előbb, hogy meddig tetszik itt még mulatni, s miért nem tetszik hazamenni atyja úri házához. Mert ámbátor én igen nagy tisztességnek tartanám, ha én tarthatnám ki a lakodalmat, s a grófi család sem neheztelne meg érte, de csak mégis illendőbbnek tartanám, hogy mikor egy mágnás leányát egy mágnás úrfi veszi nőül, az a szokott ünnepies pompával és díszességgel menjen véghez.

Szeréna nem mondatott magának többet, karjára ölté kalapját, s szóltanul kitámolygott a kertbe, ott megállt az ugrókút medencéje előtt, s nézte a táncoló szúnyogokat. Egy-egy néha belecsapódott a vízbe; azt, ha menekülni nem bírt, elkapkodták a kis virgonc aranyhalak. És Szeréna olyan szívtelen volt, hogy a szegény szúnyogocskát ily halálveszedelemből ki nem segíté. Nagy dolognak kellett vele történni, hogy a más szerencsétlenségét ilyen könnyen tudja nézni!

Ha az igaz volna!

Ha bűn volna ábrándozni; ábrándozni egy grófnőnek arról, hogy rangján alól válasszon férjet, s beleálmodja magát abba a zajtalanabb életbe, ami a köznemesi társaságokat jel-

lemzi — persze az ő képzeletében; ha sok időn keresztül a szeszély kitarásával makacsul magára vitatta azt a meggyőződést, hogy az arisztokraták nem is lehetnek boldogok; ha erős lemondással törekedett elszokni mindarról, amiben nevelték, hogy egy új életrendszerhez törje meg magát, ha boldognak érzi magát abban a gondolatban, hogy feláldozhatja magát, eddigi ismerőseit, családkörét, címét, igényeit a világ irányában egy férfiért, ki szemében a boldog középosztály képviselőinek eszményképe, — s akkor egyszerre azzal a hírral lepik meg, hogy vőlegénye gróffá lett, a legegyszerűbb úton-módon, ahogy csak lehet azzá lenni; — megadta az árát.

Óh, mily kikacagni való helyzet!

A jámbor kertész, ki pelargoniumokat ültet egy rabattba, el nem tudja gondolni, mit kacag a grófnő olyan jóízűen rajta, mikor kérdésére megnevezi a jámbor muskátlikat saját kertészeti neveik szerint: ez a duke of Wellington, ez a vicomte de Bellegarde, ez a marquise de Pontalba; emezek itt, a tarka levelűek, hybridumok, ez itt a comtesse de Berny, emez a lord Evendale . . . (Csupa gróf és herceg, aki könnyen jutott hozzá!)

— Hahaha! Hahaha! vicomte de Bellegarde! marquise de Pontalba! Hahaha! Emezek meg hybridumok? egy gróf meg egy herceg ivadéka! comtesse, mylord! báró és gróf! Hahaha! És még hybridumok is! Hahaha!

A kertész abban maradt, hogy kár kicsúfolni az öreg embert; pedig dehogy csúfolja őt Szeréna grófné, — saját magán kacag ő oly nagyon; saját sorsán nevet ő oly haragos hahotával. — Grófok és hercegek; egy forint 30 krajcárért darabszámra!

Amint visszatér a kastélyba, éppen akkor szövik le paripájáról Gábor, Adorjánnak hajdani korhely pajtása, kinek ismerjük azt a jeles tulajdonát, hogy nyáron át igen komoly férfiú szokott lenni.

Esztikéhez jött, a tisztartóné leányához, ki a múlt farsang óta vele van eljegyezve. Ez nyílt titok.

Szeréna grófné a kert rácsozata mögött állva, önkényt nem láttatja magát a lovaggal; hadd keresse fel menyasszonyát, kár volna boldog ember perceit közönyös dolgokkal elrabolni.

Azonban úgy intézte el, hogy mikor Gábor ismét távozni fog, akkor találkozzék vele, szava volt hozzá.

Félóra múlva megsokallta a várakozást; eszébe jutott, hogy hiszen Gábor ebédre is itt maradhat, s akkor ő hiába vár rá a kertajtóban; tehát azt tette, hogy beizent a kertészlyánkától Esztikéhez, hogy nem jönne-e ki hozzá a kertbe sétálni; tudta, hogy így Gábor is utána fog majd jönni.

Esztike sietett ki a grófnőhöz; nagyon jól illett neki a menyasszonyi arc; Szeréna gondolá, hogy az mégis boldogabb, mint ő; pedig hiszen ő is csak azt akarta, hogy boldog legyen.

— Esztikém, galambom — szólt Szeréna grófné, karjára fűzve a tisztartó leányát. — Nekem egy nagy kérésem volna hozzád. Mamád egy óra előtt azzal a hírrel ijesztett meg, hogy Adorján gróffá lett — vásári áron.

Itt meg kellett állni Szerénának, oly közel volt hozzá, hogy sírva fakadjon.

— Én azt hiszem, hogy ez csak tréfa. Gábor bizonyosan fogja tudni, hogy igaz-e. Magam nem kérdezősködhetem felőle, tedd meg a kedvemért, édesem, hozd elő neki, s aztán mondj meg nekem mindent, de mindent, hogy mi véleménynyel van felőle Gábor; az ő szavára én olyan sokat adok; tudod: oly régi hí barátok. Ugye megteszed ezt a kedvemért? Unalmas dolog másról beszélned ővele, de csak egy perc.

Esztike állítá, hogy óh, neki úgyszincs semmi egyéb beszélőnivalója Gáborral.

Mint Szeréna grófnő előre tudta, a türelmetlen vőlegény nem várta be, míg Esztike visszatér, hanem utánajött; Szeréna meglátta őt a kerti sétány végén.

— Látod, már jön is; de ne beszélj itt a fák között erről vele, valaki meghallhatná, s azt nem szeretném. Csald el a kerti pavilonig, s ott hozd elő csak Adorját.

Azzal Szeréna az út ellenkező irányában elvált Esztikétől, a legelső útfordulónál azonban, használva a bokrok sűrűjét, sietett a pavilonhoz, s annak a hátulsó ajtaján besuhant; az első ajtót is bezárta, úgyhogy mire a két boldog szerelmes nagy andalogva odaérkezett, ha akart sem mehetett volna be a nyaralóba; de amit nem is próbáltak meg, hanem ott maradtak a veranda alatt. A vékony deszkafalon át Szeréna minden szavukat hallhatá.

Esztike kérdezé Gábortól:

- Mikor beszéltél Adorjánnal?
- Nagyon régen — volt rá a közönyös válasz.
- Mikor fogsz vele ismét találkozni?
- Sohasem.

E felelet nagyon megzavarhatta Esztikét, egy ideig alig tudta hogyan folytatni.

- Ti tán összeszólkoztatok?
- Nem is láttuk egymást — éktelen idők óta.
- Talán megbántott?
- Akkor neki volna oka engemet kerülni.
- De hát mi bajod van velem?
- Nekem éppen semmi sincs.
- És mégis kerüled?
- Utálom.
- Talán azért, mert gróffá lett?
- Óh, biz azért nem. Annyi gróf van, akit becsülök!

Ha tehetné, az az ő dolga.

— Azt hittem, ezért hasonlottál meg velem, hogy náladnál magasabb rangra iparkodott jutni — pénz által.

— Óh nem! Sőt én vagyok végtelenül magasabb rangban, mint ő.

— Micsoda?

— Én egy becsületes nemesember vagyok; ő pedig egy alacsony lelkű csaló.

— Az istenért, ne beszélj olyan hangosan! Talán játékban?

— Igen; a legcsúfabb játékban: a becsülettel, az adott szóval, a szerelemmel való játékban! Emlékezel Torhányiékra, ugye?

— Nagyon jól.

— Amália Adorján menyasszonya volt.

— De a viszony már régen felbomlott; azon perctől fogva, hogy Adorján a grófnét megpillantotta. Emlékezel arra a polkára farsang utolsó napján?

— A szívviszony felbomlott; de volt egy írásbeli szerződés, mely szerint mind a két fél őrizkedő szüléi roppant bánatpénz fizetésére kötelezék magukat azon esetben, ha egyik vagy másik fél visszalépeése miatt felbomlanék a tervezett házasság.

— Erről hallottam, sőt azt is tudom, hogy Adorján Szeréna grófnénak becsületszavát adta, hogy engedi apjával fizettetni a bánatpénzt Torhányinak, s soha többet Amáliával nem találkozik.

— Ezt ugyanazon napon mondhatta a grófnénak, amidőn kártyán az egész társaság pénzét elnyerve, azt mint önkényes adakozást íratta velük alá a grófné által pártfogolt tűzkárvallottak számára. Egynehány százzal több vagy kevesebb, mit tesz az.

— Ah!

— Hogyan tartotta meg becsületszavát? Azt majd mindjárt megmondom. Apjával együtt egy cselszövényt fontak a Torhányi családnak ezzel a Ludvéghy báróvali megismertetésére, akit Szeréna grófnő egy ízben az oltár előtt hagyott. A báró deranzsírozott ember, szüksége volt rá, hogy egy milliomosnak hitt leány kezével hozza helyre dülőfélben levő gazdaságát. A két Borcz szépen összeboronálta őket. Eközben a házassági előkészületek mentek olyan szépen, mintha Adorjánra nézve semmi Szeréna grófnő sem volna a világon. Az utolsó nap, a menyegző előtti döntött.

— S Adorján megjelent volna a menyegzőre is? Ha ezt a grófnő megtudja valaha!

— Megjelent, mégpedig négy ember által hurcoltatva mint holtrészeg.

— Holtrészegen?

— Dehogy úgy! Csak tette magát annak!

— Hogyan? Nem értem.

— Nem érted? Hogy azzal a nővel, akit holnap az oltár elé kellene vezetnie, megutáltassa magát.

— Ah, ez rút dolog!

— Ugye? És annyival rútabb, hogy a cél teljesen sikerült; Amália még azon éjjel báró Ludvéghyval megszökött.

— Csitt! Csendesebben!

— A világ meg fogja tudni; mert emiatt Torhányi, vagyonilag kénytelen levén megbukni, szintén eltűnt, vagyonát dobra verték; dobra fogják ütni nemsokára a leány hírnevét is: akit a báró, megtudva, hogy vagyontalan, most már nejjé bizonyosan nem tesz.

— Ah, ez rettenetes!

— Ez alávalóság! Százötvenezer forintért Borcz Adorján megszegte becsületszavát, jegyben járt egyszerre két menyasszonnyal, megbuktatott egy családot, s meggyalázott egy nőt, ki menyasszonya vala. Akkor azután százötvenezer forintért grófi címet vásárlt, s mármost azt hiszi, hogy pénzét jó helyre tette.

— S ezen ember lesz Szeréna grófnő férje!

— A grófnő maga keresi a fátumot.

— Ne légy hozzá igaztalan, ő oly ábrándos; akit megszeret, annak nem látja hibáit.

— Akkor még boldog is lehet vele.

— De az irtóztató gondolat, hogy egy ily nemes lélek egy olyan aljas emberhez legyen örökre láncolva. Ezt tudatni kellene vele.

— Hova gondolsz? Halálos ellenségeddé tennéd vele. A legaljasabb embereket a legállandóbban szokták szeretni. Az asszonyszív titkai ezek: csodák, amiket nem értünk.

— De hiszen előbb-utóbb meg fogja tudni.

— Tudja meg mástól! Akitől ezt meg fogja hallani, azt gyűlölni fogja egész életén keresztül; a férfit pedig annál jobban szereti. Nem érti azt senki, hogy ez miért van így, de ez így van mindig.

— Szegény Szeréna!

A boldog pár elhagyta a verandát, s a kert tekervényes utain, boldogabb eszmékről susogva, továbbhaladt.

A grófleány pedig benn a nyaralóban a földön fekve hevert, s könnyeivel áztatta a néma padlatot, mely egyedüli tanúja volt kitörő fájdalmainak.

Félóra múlva megjelent az ebédnél Szeréna. Újra öltözködött, s soha jobb kedvű nem volt, mint most. Csak úgy szórtá az élceket mindenfelé.

A tisztartóné kockáztatta azt az észrevételt, hogy a grófné aligha „valamit nem érez”.

Ebéd után Eszti megsúgta Szerénának, hogy Adorján grófsága csakugyan igaz, hanem hogy Gábor ezért nem ítéli meg Adorjánt.

Szeréna megfordította magában a tételt: „nem ezért” ítéli meg Adorjánt, s olyan jókedvű volt, miként még soha életében.

A VŐLEGÉNY MELLETT

E naptól fogva Szeréna kedélye nagy változáson ment keresztül. Mintha kettévágták volna gazdasszonykodási szcenvédelvét, abbahagyott konyhát, éléstárt, veteményeskertet. Későn kelt, későn feküdt; a hosszas pipere miatt késleltette az ebédet; lovával, zongorájával volt elfoglalva, s a családias együttlétet a tisztartó családjával átfordítá azon megelőző szívességre, melyet a jólnevelt grófnők olyan jól ki tudnak mutatni, ha olyan emberekkel találkoznak össze, akiket megbecsülni okuk van; de akikkel mégis nem kíváncsiak minden este egy kemencét körülülni.

A tisztartóné mindjárt észrevette azt, s szót is tett felőle Esztinek, megjegyzeznén, hogy úgylis előre tudta ő, hogy hamar vége lesz annak a bohóskodásnak. Annyival inkább szükségesnek tartá a grófnét sürgetni, hogy menjen haza Kolozsvárra. Hisz az lehetetlen, hogy egy grófi vőlegény egy grófi kisasszonyt éppen a tisztartótól vigyen az oltárhoz.

— Oda nem megyek — monda a grófné —, Kolozsvárra semmi esetre sem. Ismerem az ottani köröket, egy újonsült mágnást ott nagyon rosszul fogadnának: annak Adorjánra nézve rossz vége lenne. Különösen atyámnál éppen nem számolok Adorján számára valami előzékenységre; ő nagy demokrata, asztalánál tudósok, professzorok, művészek szoktak ülni. Könnyen megtehetné azt a tréfát, hogy a „vett gróf” számára a „Katzentische” terítettne. Nem állanám ki azt az iróniát, amivel ott találkoznom kellene.

No, ez már okos beszéd — gondolá magában a tisztartóné —, Adorjánt félti, jól teszi. Átlátta, hogy mulya fickó,

de szereti. Így is jól van. Az is isten áldása, ha egy ostoba férjnek okos asszony jut házasársul.

— Hanem azt gondoltam, hogy inkább nagynénémhez megyek vissza Pozsonyba.

— Bizony nagyon jó lesz; legalább annál még a múlt évekről megmaradt „stafírungról” is azon módon megvan.

Szeréna összeráncolá szép szemöldecit, ami neki oly jól illett; hanem a tisztartóné jámbor teli arca meggyőzhető felőle, hogy semmi malícia sem volt ez észrevételben. A jó asszonyság csupán azt látszott igen illendőnek tartani, hogy egy menyaszszony rangjához illő mennyiségű batiszt zsebkendővel legyen ellátva az esküvő napjáig.

— Azért is jobb lesz Pozsonyban esküdnünk, mert ott már több előszeretettel fogadnak olyan embereket, kik valami nagyon friss megtiszteltetést kaptak Bécsből.

— Minthogy közelebb vannak oda.

— Aztán végétére is, minden grófi cím Bécsből jön; igen sokan, ha nagyon keresnek titulusaik kútforrását őseik biográfiájában, még elhallgatásra méltóbb indokokat is fedeznének fel, mint Adorján „hű szolgálatait”.

(Védelmezi az úrfit, gondolá a tisztartóné, nagyon jól van. — Nem jön ez többet Somlyóházára.)

— S mikor szándékozik a grófné Pozsonyba utazni nagynénjéhez?

— Azt még magam sem tudom. Majd ha rágondolom magamat.

— De én pedig szeretném azt jó eleve tudni a készületek végett.

Szeréna nevetve mondá:

— De hisz énmiattam még csak útra való pogácsát sem szükség sütni.

— Tudom, hogy a grófnénál minden percben készen van a „fogj be, indulj”, de nekem ám rendben kell hagynom a házat, ha olyan hosszú útra távozom.

Szeréna úgy tett, mint aki csodálkozik.

— Ah, hiszen én azt nem kívánom kegyedtől, hogy miattam törje magát olyan hosszú, kellemetlen útra. Aztán én éjjel-nappal szoktam utazni, kegyed abba belebetegednék.

— De kedves grófné, gondolja meg azt, hogy engemet micsoda szegyenbe hozna azáltal édesatyja, a gróf előtt, ha megengedném, hogy egyedül, az én kíséretem nélkül induljon olyan hosszú útra; nem mernék soha szembe elé kerülni. S ha valami történnék a grófnéval az úton, akkor akár mindjárt én is világgá menjek.

— Mi bajom történhetnék? Utaztam már elégszer egyedül. Aztán velem lesz szobaleányom meg pisztolyaim.

— No, azok talán megőrzik a betegségtől meg a zsványoktól; — de a világ nyelvévtől?

— Ah! — szólt Szeréna gúnyosan nevetve — az engem nem sebesít.

A tisztartóné egészen elszomorodott e világmegvetésre, mely úgy nem illik egy fiatal leány liliom arcához, s még egyszer kérte, hogy gondolja meg, mit tesz . . .

— Ne szóljunk erről többet! Tudhatják, hogy mentül jobban biztatnak valamire, annál kevésbé hajlok rá. Ez az út nem kegyednek való, egyedül *fogok* utazni.

Ez végét szakítá az értekezletnek. Tisztartóné asszony megállapodott abban, hogy egy kigyógyíthatatlan makrancsal van dolga: bár az isten soha ide ne hozta volna, s ha már idehozta, segítené mentül előbb valami biztos helyre, ahol más dolga lenne a rávigyázás.

Szeréna pedig még abban az órában leült levelet írni. Írt kettőt. Úgy összepecsételte mind a kettőt spanyolviasszal, hogy abba ugyan bele nem lehetett lopózni emberi tekintetnek.

Az egyik levél szólt Borcz Adorján úrnak; a másik Fehér Gyula úrnak; mindkettő térti vevény mellett. A leveleket a bécsi postára küldte el.

Azontúl mindennap volt dolga a lovásznak benyargalni Désre, megtudni, ha visszaértek-e a vevények.

Először Fehér Gyuláé érkezett meg, s csak másnap Adorjáné; ugyanekkor két levél is jött a grófnéhoz a mondott uraktól.

Amint czecket megkapta a grófné, rögtön intézkedéseket tétetett, hogy holnapután utazhassék. A tiszttartó család irányában oly visszatartó volt már, hogy többé senki sem látta jónak ellenvetéseket kísértetni meg elhatározása iránt.

Egészen félrevonulva rendezé Szeréna útikészületeit, saját szabalyánya segélyével; kocsisa utasítva volt hosszú útra készülni, aminek az nagyon örült. A háziakat nem avatták többé semmibe.

A legutóbbi napokban már ebédelni sem jött le Szeréna a tiszttartóékhoz, szobáiba vitette étkeiket, s egyedül falatozott. Igazán azt akarta, hogy senkinek se legyen nehéz szíve utána, ha eltávozik.

Elutazása előtti estén sietett röviden elbúcsúzni a háziaktól, igen száraz utasításokat adva a tiszttartónak, hogy mit mondjon majd atyjának, ha Kolozsvárra érkezik.

Akkor mégis reszketett egy kicsit a hangja, amidőn arra kérte, hogy jó testvérét, Cecilt üdvözölje.

Esztikét kérte, hogy fogadjon el tőle egy karperecet menyasszonyi ajándokul. Az ugyan jobban örült volna egy barátnéi csóknak búcsú fejében, amivel még néhány nap előtt a tekintetes asszonnyá készülő Szeréna irányában oly adakozó volt; hanem hiszen ma már tudja, hogy nem lehet grófnének nem lennie, s azok értékes tárgyakat szoktak ajándékozni.

Végül arra kért mindenkit Szeréna, hogy miatta korán ne keljenek, mert ő igen korán hajnalban fog elindulni, amikor még mindenki alszik a háznál.

A kis tiszttartó oly félszegül mosolygott arra a szóra: lehet is őelőtte azt mondani: igen korán. A gazdaemberre nézve nem kezdődik és végződik a nap; az ébren alszik, s

éjféln is sorra látogatja az aklokat. Nincs annak semmi korán.

Szeréna azonban azt hívé, hogy azzal rászedheti a tiszt-tartóékat, ha akkor, amidőn gondolni lehet, hogy most a legéberebbek is első álmukat alusszák, szép csendeszen befogat, s elhagyja az udvart, anélkül, hogy valaki észrevenné. Szép holdvilágos az éj, az utak jó karban vannak, könnyű az utazás.

A kifőzött terv egészen sikerült; az első kakasszó után készen állt a hintó; Szeréna felült minden nesz nélkül, s elhagyta a kastélyt, anélkül, hogy valakit felzavart volna, még a kutya sem nyiffantotta el magát.

A falun keresztül mentében nem találkozott egyébbel, mint az éjiőrrel, ki találomra éppen akkor kiáltotta a tizenegyet; pedig bizonyosan volt már éjfél. A házak kapuiban ülő komondorok ugattak egy kicsit nagy álmosan a haladó hintó után, hanem aztán azok is abbahagyták, s nemsokára kint robogott a hintó a nyílt országúton.

Amint a holdvilágos útra kiértek az árnyas utcák faszorai közül, Szeréna kinézett a hintó hátulsó ablakán, s egy távolról kocogó ekhós szekeret vett észre, mely utánuk jött.

Kereskedő lehet, ki ily későn utazik; ki járna más ily órában maga jószántából?

Félóra múlva megint hátranézett; már akkor közelebb járt az ekhós szekér. Csak három lóval volt, de könnyű szerrel lévén, versenyt futhatott a négylovas hintóval.

Ezentúl kezdett az ekhós szekér Szeréna figyelmének tárgya lenni, minden tíz percben kinézett utána, néhány száz lépésnyire beérte az a hintót, s azután mintha meg lenne elégedve a sikerrel, nyomában maradt, nem akarta elkerülni.

Egyszer azt parancsolá Szeréna a kocsisnak, hogy sebesen hajtson, azután visszanézett az ekhós szekérrre, mit csinál. Ha elmaradt is az egy időre, de félóra múlva ismét nyomába volt, nem bírták elhagyni.

Majd meg azt parancsolá Szeréna, hogy álljanak meg,

akkor az utána jövő is megállt; a kocsis leszállt, s annyi rendbe hozni valót talált lovai szerszámán, hogy kifogyasztá Szeréna türelmét. Ha pedig ő továbbhajtattott, az ekhós szekér is mindjárt nyomult utána.

— Micsoda ember lehet az, aki utánunk jön, s sem el nem akar hagyni bennünket, sem elmaradni tőlünk? — kérdé végre a grófné kocsisától.

— Valami jámbor kupec lehet — felelt az —, aki örül, hogy ily későn éjszaka valakit lát maga előtt.

Ezt a magyarázatot Szeréna maga is a legvalószínűbbnek tartotta, s azzal fejét a kocsi oldalvánkosára hajtva, elkezdett álmodozni; maga sem vette észre, hogy pedig mégsem alszik, hanem ébren van.

Abban az ekhós szekérben pedig, amely makacsul követte a hintót, senki sem volt más, mint — a kis tiszttartó maga, ki feladatául vette, hogy a grófkisasszonyt követni fogja, ha mindjárt az óperenciáig is.

Mikorra az utazókocsi az ilondai magas hegyi útra felvergődött, akkorra feljött a hajnalcsillag is a láthatárra; amíg a lovakat néhány percre pihentetni megállíták a hegytetőn, Szeréna is kiszállt a hintóból.

Gyönyörű őszi hajnalhasadás volt; a magas hegytetőről mélyen be lehetett látni a magyarországi rónára, melynek láthatára még ködös lilaszínben borongott, a mindig alacsonyabbá váló hegyhátak, mint óriások lépcsői, következtek egymásra; a borongós hegyoldalból egy hánior vérvörös tűzszele világított nagy messziről idáig; a túlsó láthatáron pedig már rózsaszínt kezdett játszani az ég, s a székely havasok aranyos párkányai fölött ragyogott a hajnalcsillag.

A rétek zöld bársonya itt-ott ezüsttel van behintve, a tiszta égen vándor darucsapat vonul végig, tán éppen a kelő napot üdvözölni, melynek tűzképe, mint egy támadó aranyhegy, kezd már emelkedni a havasok mögül előreküldött csillaghírnöke után.

Szeréna olyan sokáig nézte a darucapat röpülését, szinte észre sem vevé, hogy alul a kapaszkodón egy másik ötlovas hintó jön fel szemközt, s csak az rezzenté eszméit oda a földre, midőn a három első paripa csengettyűi a közelben kezdtek csilingelni.

A delnőnek csak egy pillantás kellett, hogy a lovakra ráismerjen.

— Hó! Megállj! — kiálta a szemközt jövő hintó kocsisának, midőn amaz hintóját elérte. — Ezek Borcz úr lovai.

— Igenis, a *gróf* úré! — felelt a cseléd.

— A gróf úr bizonyosan alszik?

— Meglehet, mert egész éjjel jöttünk.

— Majd felköltöm.

Szeréna azt a tréfás nemét találta ki a felébresztésnek, hogy amint Adorján eszményietlenül nyitott szájjal feküdt a hintó vánkosai között, egyik pisztolyát elsütötte a feje fölött.

Igen mulatságos volt azt látni, amint az álmából ekképpen felriasztott úrfi egyszerre életre tért, s az első pillanatban azt sem tudta: égben van-e vagy a víz alatt, először is a tárcájához kapott, azután a hintó túlsó felén kiugrani készült, a puskájához nyúlni nem jutott eszébe.

— Hahaha! — kacagott egészséges kedvvel Szeréna, az üres pisztolyt nekiszegezve: — „la bourse ou le coeur!” — pénzedet vagy a szívedet.

A második percben már öt érzéke használatában volt Adorján, megismerte menyasszonyát, elgondolta, hogy jó képet kell csinálni a tréfához, ámbár azért rendesen mindig szokott haragudni az ember, ha jól aluszik és felzavarják; egy ugrással kiszökött kocsijából, s készen volt a parolával.

— Mind a kettő nagysádé régen.

Azzal volt kézcsókolás, többet Szeréna nem engedett meg.

— Igen szép öntül, hogy szót fogadt, és elém jött.

— Különben is jöttem volna már, a kedves levél útban talált.

- Helyesli, amit írtam?
- Tökéletesen.
- Készen van a diszpenzációval?
- Csak egy szavamba került az alispánnál. És nagysád?
- Az enyim is velem van. Gondoskodott ön tanúról is?
- Násznagyom, gróf X., mint nagysád parancsolta, Szatmáron vár reánk.

— Minek választott ön oly előkelő násznagyot. Az enyim Fehér Gyula lesz.

Ez kissé zavarba látszott hozni Adorjánt; de nem szokott kellemetlen tárgyakon tovább gondolkodni.

— Hiszi ön, hogy még ma eljutunk Szatmárra?

— Mindenütt pihent fogatok várnak reánk; egyebiránt, ha nagysád fáradt volna, Nagybányán megpihenhetnénk.

— S nem sajnálná ön azt a napot, melyet így elvesztenék? — szól Szeréna azzal a mélyen néző mosollyal, mely a férfiakat örültté tudja tenni a boldogság miatt.

Adorján e szóra csókjaival halmozta el a kezét, mely boldogsága ajtaját volt felnyitandó, s azt hitte, hogy most már egészen érti azt a szép arcú szfinxet, akinek talányait még addig férfinak nem sikerült megfejteni.

Szeréna ezzel hintójába tért, egy kézzorítással búcsúzva rövid időre Adorjántól, ki őt kezénél fogva segíté a hágcsón föllépni. Az úrfi példátlan önfeláldozással oly messze ment, hogy maga vette ki a kocsis kezéből a gyeplőt; gyöngéden megmagyarázva, hogy amíg a veszélyes lejtő végét elérik, nem élhetne nyugodtan, ha idegen kezekben tudná azt a gyeplőt, melynek hiányos kezelése miatt boldogsága istennő-jének nyaka is kitörhetnék.

Remélte, hogy finom érzésű hölgynek lesz annyi helyes érzete, hogy átlátandja, miszerint ez csak ürügy. A szerelmes vőlegény illedelmi szempontból nem várhatván azt, hogy benn a hintóban üljön menyasszonya mellett; ámbár az bizony mindegy, akár ma, akár egy nappal később; tehát legalább

hogy vele egy kocsin utaznék, s hozzá közel maradhasson, a kocsiülést foglalja el.

Szép eszme ez, csak hogy nem ér rá az ember bővebben kidolgozni.

Az ekhós szekér megint állt ezalatt néhány száz lépésnyi távolban, s tisztartó uram látta és szemlélte az egész rövid, de sokatmondó jelenetet.

Tehát így vagyunk.

Már ilyenformán tökéletesen fölösleges lett volna neki a grófnét csak egy tapodttal is tovább követnie. Ha ő úgy látja jónak, hát csak tessék. Halálveszedelem ellen megőrzi mármost a vőlegénye, tőle magától pedig *őriztetni* nem, csak *őrizkedni* lehet.

Tisztartó úr megegyezett magával abban, hogy ez a szép pásztori jelenet egészen hasonló ahhoz, ami Mózes I. könyve XXIV. részének 63. és következő verseiben olyan szépen meg van írva; tudniillik ahogy Izsák kimegy a mezőre, s látja Rebekát, az ő menyasszonyát jönni a tevékkel, Rebeka is meglátja Izsákot, az ő vőlegényét, s leszáll a tevéről, Izsák eléje fut, bevezeti anyja sátorába, „és szereté vala őtet”.

A kis öregúr nagyon patriarkális, egyszerű érzelmekkel bírt még, s megnyugodott a sors intézkedéseiben.

De jaj annak, akit a természettudományok más székszisra tanítottak!

Akik tudják, hogy az ég kékje nem terjed a mennyországig, csak a földi gőzkör az, mely egy geometriai mérföldre terjed, azon túl az ég csillagos és fekete.

Akik tudják, hogy a hajnalcsillag nem valami lyuk az égen, melyen keresztül annak dicsőségébe belátni, hanem csak egy olyan otromba sziklatömeg, mint ez a mi földünk, ha a naptól nem süttött fele van felénk fordulva, akkor fekete. Hogy az a felhő ott a nap előtt nem az istenek arany hajója, hanem a földi párának sztratokumulusz alakban csoportosult tömegesülése; hogy az a tűzgolyó ott a láthatáron nem is a nap

maga, hanem csak annak a gőzkör által sugártörési teóriák szerint a látkör alul felemelt optikai csalképe.

Akik tudják, hogy az az ezüstpor a rét bársonyán nem csillaghamu, hanem dér, s az a bársony maga nem egyéb, mint gonosz mezőmoha, amit rég fel kellett volna fogasolni a jó gazdának, mert előli a füvet.

Akik tudják, hogy a vándor darvak nem azért vándorolnak el innen, mintha fájna nekik az itteni politikai viszonyok kínos alakulása, s boldogabb hazát mennének keresni, hol még nincs cenzúra és lapbélyeg, hanem csak azért, mert már itt betakarították a gabonát, s máshova kell menni, ahol másodszor is aratnak.

És akik tudják, hogy mi az, mikor vőlegény és menyasszony találkoznak egymással, véletlenül egymást meglepve. A pirulás, a hevülés, a szemérmes szemlesütés, a bátorító kézszorítás, az elfojtott sóhaj, a szívdobogtató vágy, a suttogó szó, a boldogsugárú mosoly, az enyelgő tréfa, a delejes egyakarát, a ki-magyarázhatlan összeérzés! Akik tudják, hogy mi az a szerelem!

Akik tudják, hogy az sem egyéb, mint köd és pára; földi gőzjelenet, optikai csalódás!

Hanem azt a kis tisztartó nem tudta, azért tehát visszafordult szekérével; azt határozván magában, hogy amiket tapasztalt, elébb elmondja otthon a feleségének, aztán őszinteséggel a grófnak Kolozsvárott.

Szeréna a lejtő aljánál megállítatá hintóját, s Adorjának egyenesen megparancsolta, hogy menjen át saját hintójára. A vőlegény szót fogadott.

Délre erőtettett hajtással Nagybányára értek, ott egy rövid falatozás után, mely csak annyi ideig tartott, ameddig az új fogatokat felszerszámozták, ismét továbbhajtattak.

A déli rövid találkozás alatt Adorján egészen elhitte, hogy a grófné szerelme türelmetlen. Hogy sietteté az előfogatosokat! Erősen biztatta őket borraivalókkal, ha jól fognak hajtani, s egy percig sem várakoztatá őket, mikor már készen voltak.

Jó későn volt mégis, mire Szatmárra bejutottak. A két hintó egymás után hajtattott be a fogadó udvarára, ahol semmi más kocsi nem volt.

Szeréna nem várt Adorjánra, hogy lesegítse kocsijából, oly könnyeden, mintha legkisebb úti eltörődést sem érezne, szökött le onnan mindenkinél hamarább.

— Három szobát, amik egymásba nyílnak — parancsolá a grófné az eléje siető vendéglősnek.

Ah, ez pompásan megy — gondolá magában Adorján, kinek az egymásba nyíló szobák eszméjénél kezdett a vér a fejébe menni.

Paranca szerint felnyitattott a három szoba, melyek közül mindegyiknek volt külön kijárása is. A középső egy nagy kétaablakos, teremszerű; mellette kétfelől egy-egy kisebb.

— Ez itt jobb felől az ön szobája, a balfelőlít a szobaleány foglalja el, a középső az enyim — szólt Szeréna Adorjánhoz, ki az elrendezést egészen szeretetreméltónak találta. — Most, kérem, egy kis időre távozzék szobájába, míg átöltözöm. A túlsó ajtón kijárhat.

Adorján igen természetesnek találta ezt a kívánságot, sőt még abban is, hogy Szeréna bezárta utána a benyíló ajtót, több ingert talált, mint visszautasítást.

Amint egyedül maradt szobájában, két feladatot tűzött ki magának; egyiket, hogy maga is át fog öltözni: az út össze gyűri az embert, sokat levon a tournure-ből, márpedig a legközelebbi percben minden férfiú előnyét ragyogtatni kell egy hölgy előtt, ki maga is szép akar lenni vőlegénye szemeiben.

Másik kitűzött feladata pedig az volt, hogy az áruzó kulcslyukon keresztül meglopja saját boldogsága jövőjéből azon pillanatokat, midőn egy szép és szeretetreméltó hölgy gondtalanul pipereasztala előtt ül. A tolvajpillantásnak ingere van a szabad gyönyörködés felett.

Hevült képzelete e második feladatból elsőt csinált: gondolta, a másodikra azután is ráér, de itt elszalaszthat valamit. Tehát legelőbb is a kulcslyuk.

Az áruló nyíláson át éppen ráláthatott az asztalra, melynél Szeréna úti neszesszerjéből keresgért. Bizonyára mosdószerkeket. — Csalatkozott. — Írószereket vett elő, s leült az asztalhoz — írni.

Ah, ez unalmasan kezdődik: addig ráér az ember megmosdani.

Adorján is előkeresé tehát az útításkájából mindenféle segéd-eszközöket a férfiszépségnek. Az ezervirág-vizet, a szájosót, az illatos szappant, a hajtépőt, a kezitükröt, a viaszkenőcsöt, a parfümös olajt, s azokat mind hadirendbe állítá asztalán; munkájához fogott.

Nemigen használt ilyesmit, míg gróffá nem lett, azelőtt jobbnak látta természeti vad szépségével hódítani meg a női szíveket; hanem mikor az ember rangja megszaporodik, akkor illendő, hogy kezdje el kvalifikálni magát.

Amint legegébb a borotválkozással készen volt, ez nem sokáig tartott, éppen csak az álla közepét kellett journal szerint kiszabadítania; letette borotváját, s újra a kulcslyukhoz ment. Szeréna akkor éppen — levelet pecsételt.

Bizonyosan most ír szülőinek gyors elhatározása felől. Adorján visszatért mosdani.

Most Szeréna csengetett: a szobaleány bejött. Szeréna halkán beszélt vele.

Ah, bizonyosan nincs még meleg vize a mosdáshoz, azt hozat elébb. A szobaleány eltávozott, s viszont a maga részéről odakinn csengetett, s az elősiető háziszolgának egy levelet adott át; azután visszatért a szobába.

Adorján ismét a kulcslyuknál volt, Szeréna inte a szobaleánynak, hogy távozzék a maga szobájába, s fekdjék le, mert korán fel fogja költeni.

Tehát végre! De mikor kezd az átöltözéshez?

Adorján bizony ráért még a haját is felbodorítani; s bár azalatt kétszer is odalopózott a „trou Judas”-hoz, ahogy a vendéglői keresztajtók kulcslyukait híják, az nem mutatott

neki egyebet egy néma hölgyalagnál, ki szép fejét szomorúan tenyerébe hajtva az asztalra könyököl, s a lobogó gyertya fényébe bámul.

Ugyan mire várhat oly sokáig?

Adorján azután még a körmeit is elmetélhette, a bajuszát is kifenhette, új mellényt, otthonkát vehetett magára, zsebken-dőjét beparfümözhetette, s megnézhetette haját a kézi- és faltükör összeműködő segélyével, ha jól áll-e hátul; Szeréna még mindig nem mozdult meg azon helyzetből, hogy magát előtte érde-keesebbé tegye.

Végre férfileptek hangzottak a folyosón végig; valaki kocogtatott az ajtón, Szeréna felkelt, kinyitotta előtte; Adorján a kulcslyuknál volt már, és látta belépni a szobába — Fehér Gyulát.

Szeréna, amint meglátta a belépőt, azzal a villanyozott kedéllyel sietett eléje, amivel régen és őszintén óhajtott ismerő-söket szokás fogadni.

— Hozta isten! Köszönöm önnek, hogy egy bohókás nő szavára kegyed nem restelt idefáradni.

Gyula engedé kezét a grófné két kicsi kezébe szoríttatni.

— Kötelességemnek tartottam Szatmáron lenni, miután a grófnő azt írta, hogy igen komoly ügyben kívánja szolgálato-mat.

— Nem „szolgálatot” írtam: „szamaritánus segély” áll levelemben. Jól emlékezem a kifejezésre. Önnek egy elveszett gyermeket kell apjához visszavezetni.

Gyula mosolygott a kifejezésre, azt hitte, szívéig lát ennek a nőnek.

— Ez az elveszett gyermek? . . .

— Ön tudja jól, hogy én magam vagyok.

— S mi célra kívánja nagysád közbenjárásomat?

— Mint sejtethi: ki akarok atyámmal és anyámmal békülni.

— Engedjen meg a grófné egy magamforma iparvállal-kozóhoz illő gyakorlati kérdést: mi célja van e kibékülésnek?

A grótot kell-e rábírní, hogy adja megegyezését nagysád házasságához, vagy pedig a grófnét, hogy nagysád atyai birtokrészét szolgáltatassa ki?

— Egyikről sincs szó. Én egyelőre nem megyek férjhez.

— Nem megy férjhez? Hisz az egész környék beszél róla.

— Hadd beszéljenek, majd belefáradnak. Én hazavágyom.

Atyám, anyám után vágyom.

— Különös!

— Különös, ugye? Hogy egy némben, ki eddig még rab-szolgáiban is válogatott, most egyszerre maga keresse a helyet, ahol nincs más föltétel, mint kényre-kedvre megadni magát. Pedig úgy van. Én engedelmes leánya akarok lenni szülőimnek, töredelmesen port hintve fejemre, s elismerve, hogy mindaz, amit eddig önfejtem szerint tettem, hiba és tévedés volt, s ígérve, hogy ezután föltétlenül alávetem magamat azok akaratának, kik bölcsőbbek, mint én, s kik még mindig szeretnek engemet úgy, mint én őket.

— Tisztelt grófné! Én nem tudom magamat egyhirtelen feltalálni. A grófné arról beszél, hogy nem fog nőül menni, hogy szülőihez akar visszatérni, én pedig éppen csak ma hallottam az alispántól, hogy Adorjánnak diszpenzációs levelet adott, s Adorján rögtön elutazott Somlyóházára. Felbomlott-e e viszony? Mi oka lehetett? Alapos volt e szakítás? Azt énnekem sejtenem se lehet. Látja a grófné, hogy miután tőlem egy igen komoly ügyben kíván beavatkozást, én valóban egészen beavatva akarok lenni.

— Az meg fog történni. Nekem van néhány órai időm itt tölteni való; ön szíves lesz azalatt velem maradni, s ez időt feláldozza nekem.

— A legnagyobb élvezettel.

— Foglaljon hát helyt mellettem!

Szeréna maga mellett mutatott helyet Gyulának a pamlagon.

— Ön most azt gondolja magában: no iszen, akadtam én most egy valóságos futóbolondra; ez itt egy szeszélyes kalan-

dornó, akinek legkisebbik hiúsága az, hogy vőlegényeit az oltár küszöbénél hagyhassa el. Megérdemlem, hogy azt gondolja felőlem. Ez büntetés nekem azért, hogy kivétel akartam lenni a világ tisztas rendéből, mely azt írja elénk, hogy a nőnek ne legyen akarata. Pedig lássa ön, nincsen igaza; én nagyon, nagyon szerettem ezt az embert.

Szeréna mély csüggedéssel hajtá le szép, fürtárnyalta fejét, arcán egy pillanatra a legvalódibb fájdalom árnyéka borult el; de csak egy pillanatra; a másik percben már ismét erős volt, mint egy férfi; nem! erősebb: — mint egy asszony.

— Azt hittem, hogy ez emberben találtam föl az ideált, akit keresek. Ön emlékszik az ünnepélyes percre, midőn a sz . . . i fordőben jótékony műversenyt adtunk, ő oly nagylelkű, oly áldozatkész arccal lépett elém, hogy el kelle hinnem, miként szívében a legnemesebb gyöngyök hevernek elrejtve, csak a bűvár hiányzik, ki azokat felhozni leszálljon. Ön, ki e jótékony gyűjtemény eredetét ismeré, nagyon jókat nevetett rajtam akkor; nem, nem, meg ne sértsem ön jó szívét: ön titokban bizonyosan nagyon szánt engem; de hallgatott, azt gondolva, hogy ez életben a legtöbb boldogság alapja csalódás. — Különben is nem az ön feladata volt engemet megóvni balsorsomtól; voltak rokonaim, atyám, anyám; hallhattam az ő ellenségeitől elég rosszat múltja felől; intve, figyelmeztetve voltam; miért lépett volna ön kettőnk közé, midőn látta, hogy én őt mindenki ellen védem, hogy szeretem? . . . Valóban szerettem ezt az embert. Azt hittem, ideálokat lelém fel benne. Azt, kinek megfordított képe mindazok, kik magukat kívül festik, belül bemocskolják, kik a derék ember hírét szeretik magukra ölteni, de a kivarrott ruhán belül önző, gyáva, szívtelen köznapi lelkek. Ő pedig mindazoknak ellentéte. Rossznak akar látszani, hogy hozzájuk ne hasonlítson; de lelke mélyében siratja azt, hogy nem talál olyan egy pár szemet a világon, akiért érdemes volna valódi lényét felleplezni: egy férfi, kiből a polgári küzdelem hazafit, a harc hőst varázsolna elő; míg e

rothadt tespedő időszak nem tud neki más szerepet adni, mint egy korhely verekedőét. — Nagyon szép öntől, hogy még nem kacagta el magát fennhangon.

Gyula pedig nagyon jól látta Szeréna szemeiben azt az elfojtott villámot, amiből a könny támad.

— Majd évek múlva, mikor a tegnapi „én” már saját magam előtt is idegen személy lesz, sokat fogunk nevetni. Hogyan hitette el egy elkényeztetett nő magával, hogy már ő czentül egészen megfordít két életrendszert egyszerre, egy férfiét és saját magát. Hogy törte meg kedélyét a polgári élet parancsoló körülményeihez; hogy járt gazdaság, gazdálkodás után; havakat töltött apja tisztartóságánál, hogy ellesse attól az előtte mindeddig ismeretlennek maradt misztériumokat, amiket a köznemes oly nagyra becsül feleségénél; hogy iparkodott elszakítani múltjának minden fonálát, s új jövőt szőni-fonni azok nélkül; hogy vetette meg ismerői jó tanácsát, hogy viselte szívén atyja gúnymosolyát és anyja hidegségét. Ah, uram: ez borzasztó nevetséges fog lenni évek múlva; de még most összeroskaszt. Azon ember, kinek kedvéért én az őseimtől rám maradt szeplőtelen címer koronájából ágakat akartam letördelni, hogy az övével egyenlővé tegyem: az ugyanez alatt szerzett egypár szarvval többet a magáéhoz — pénzen, hogy az legyen egyenlő az enyimmel!

Szeréna úgy szégyenlette ezt, hogy két kezével eltakarta égő arcát.

— Óh, mennyire meg voltam alázva, mennyire megbűnhődtem! Éreztem, hogy el kell tépnem e szövevényt, amibe szívem úgy belebonyolódott, bárha utána szakad is az. Gyógyíthatlan marad a seb; de mégis leért a fájó részig. Belehalok; de nem élek e polypusszal keblemen.

A grófnő arcán a legszilajabb fájdalom kitörése volt látható, amidőn egyszerre felkacagott, felállt helyéről, s az őt követő Gyulának naivul karjába öltve kezét, közönyös hangon mondá:

— Ne ijedjen meg, kedves barátom, már ki vagyok gyógyulva. Amint az imént beszéltem, csak eleven képzelődés volt, nem éreztem belőle semmit.

Azzal elkezdte Gyulával karöltve alá s fel sétálni a teremben, így folytatva a beszélgetést.

— Ha csak ennyit tudok: ez megöl; de miután most már mindent tudok: ő van meghalva — rám nézve. Úgy szólhatok felőle, mint egy teljesen idegen emberről; úgy mondhatom el mindazt, mint egy adomát, melyet valamelyik napilapban olvastam. Gróf Borcz Adorján úr öméltósága nemcsak köznapi lélek, hanem valóságos válogatott semmirekellő. Évek előtt szerelmi viszonyt kötött egy szép, s úgy hiszem, szeretetreméltó hölgygel, ön is láthatta azt; egy este találkoztunk vele Somlyófalván. A két apa, két kupec, e szerelmi viszonyra üzletet épített, mint ahogy szokás a börzén játszani fejedelmek jó barátságára vagy haragjára. A leány apjáról megsejték amott, hogy gazdagsága látszat, s iparkodtak a szerződést megsemmisíteni. Másfél százezer forint volt a bánatpénz, melyet azon félnek kellett fizetni, amelyik a házasságtól visszalép. Én tudtam azt, midőn az ifjú Borcz legelőször nyilatkozott előttem, s megemlítém neki: ő becsületére fogadta előttem, hogy semmi köze az egész üzéri kérdéshez, ezt végezte a két kupec egymással, ahogy tudja; ő határozottan visszalépett, és soha a felbontott viszonyra gondolni nem fog. Én hittem neki, miért ne hittem volna? Egy férfi elvesztett kártyán százezreket, miért ne tehetné ugyanaz, hogy szíve hölgyeért is elveszítsen annyit, amennyit a „coeur dame”-nak áldozott. — Azt hittem, könnyelmű, ki megveti a pénzt, s nem gondol anyagi veszteségre, mikor szívéből kér tanácsot. Ön tudja, mi történt tovább?

— Csak általánosan. A szerződést a másik fél szegte meg.

— De hogyan? Ezek az emberek, hogy élére vert pénzüket megmentésük, elébb egy szegény védtelen, gyanútlan nő szívét törék össze, hogy ne álljon útjukba. Folyvást tetteték, mintha állnának a házassági szerződés mellett, készületeket

tettek a menyegzőhöz; eközben alacsony cselszövényt fontak, hogy a menyasszonyt megejtsék, elcsábítva azt egy léha kalandornak, kit násznapyi címmel csaltak a lépre; s míg az öreg Borcz piszkos kerítővé aljasítá magát, az ifjú más szerepet játszott a komédiában, egy undorító, becstelen szerepet; a korhely jegyesét, kinek feladata menyasszonyát kétségbe ejteni, magát megutáltani vele: és játszotta azt a szerepet teljes öntudattal, ságó után, mint valami falusi komédiás! Ugyebár mulatságos történet ez? — kérdezé Szeréna, szándékosan megállva a benyúló ajtó előtt.

Azután némán sétált egyszer végig, összekulcsolt kezeit ölébe eresztve.

— A színdarab teljesen sikerült: egész az utolsó jelenetéig. A menyegzőre kitűzött napon megjelent az ifjú Borcz a menyasszonyi háznál, magát ittasnak színlelte, elébb a városban mindennemű botrányból készítve el híre fekhelyét, s a báró azon éjjel megszökött a menyasszonnyal. Az egyik kupec erre kridát mondott, szintén megszökött, a másik diadalmasan hazajött, pénzét megmenté, s fiát megváltá a házasságtól ingyen, mint ahogy szokás a katonaságból kiszabadulni tettetett nyomorékság mellett. És én ez idő alatt folyvást jegyben jártam vele, és álmodtam őt magamban egy fél-istennek!

Hát Adorján hogy érezte magát e beszéd alatt, melynek minden szavát hallania kellett?

Mint érzi magát a verembe esett vad?

Szobájából nem volt külön kijáras, nem menekülhetett bűnhődése elől. Végig kellett hallgatnia a rettentő megalázás minden szavát, túrni a korbácsolás minden sújtását; nézni magát az eléje tartott tükörben, mely lelkét egész benső valójában mutatá föl, és mellé csendesesen lenni, lélegzetet elfojtani, egy helyben állni; nehogy a túlsó szobában azt kérdezze valaki, ki jár ott, s megtudja, hogy éppen az, akiről beszélnek.

Egyszer a düh és szégyen annyira vitte, hogy az ajtóhoz lépett, az villant át agyán, hogy felszakítja a zárt, kitör, és azt fogja mondani azon férfinak, ki mindazt hallotta felőle: uram, ön olyan dolgokat tudott meg, amiktől vagy önnek, vagy nekem meg kell halni. Asszonyom, nyújtsa zsebkendőjét, s nézze, hogy fog itt most két férfi, zsebkendő szegletét fogva, egymásra lőni. De éppen akkor egy gúnykacaj hangzott Szeréna ajkáról, s e kacaj elveré minden bátorságát: reszketett, mint a bűntudatos gyermek, s ahelyett, hogy az ajtót felszakította volna, odalapult hozzá, hogy jobban hallhasson.

És azután mentül többit hallott, annál jobban elhagyta minden bátorsága; minden íze reszketett bele, minden izmát elhagyta az erő; nem volt férfi többé; utoljára leroskadt térdére, az áruló kulcslyukon át csak térden állva lehele nézni. És aztán térden állva nézte kulcslyukon át menyasszonya kerubarcat, amint oly megvetéssel beszélt vőlegényéről.

Ilyen kíváncsisággal nézte egykor Damiens, mikor a bakó nyílt sebeibe égő olajat töltögetett.

Végre kitombolta magát a harag. Szeréna lankadtan roskadt le egy székre.

— Ön láthatja — szólt oly csendesen, mintha már azt nem kívánná, hogy mások is hallják —, nekem szükségem van egy helyre, hová szégyenpírtól égő arcomat elrejthessem. Ez anyám keble.

— Ebben igaza van, grófné; hanem előttem még mindig rejtély marad egy kérdés. Önt Somlyóházán éri a kiábrándulás; szülői Kolozsvárott laknak, Kolozsvár Somlyóházához keletnek fekszik, s én mégis Szatmáron találok önt, nyugatra a somlyóházi kastélytól.

— Ön előtt ez talány. De meg fogja érteni, ha emlékezetébe hozom, hogy mielőtt Somlyóházáról szülőim lakába érnék, által kell menni a Szamoson; s midőn a hídon keresztül-megyek, és arra gondolok, hogy most anyám megvető arca elé kell állnom: — attul tartok, hogy nagyon csábítónak talál-

nám a víz fenekét. Meg kell előzni valakinek jöttömet, valakinek, aki elmondja felőlem: az elveszett leány visszakerül, bolond volt, de nem bukott; valakinek, akiről tudjam azt, hogy amidőn engemet szülőim előtt ment, akkor magában, önmeggyőződése előtt is kimentett, és akiről szülőim tudják, hogy igazat mond. Rokonaim között senki sincs ilyen. Távol és közel ismerőim közül egyedül ön az.

— Azt az egyet leszámítva, hogy önt lelkemben minden rágalmon felülemelve látom, a többire nézve nagyon túlbecsül engem a grófné.

— Egy hajszállal sem. Sokszor hallottam önt családjunknál emlegetni, mindig a legnagyobb szeretettel, önt nálunk mindenki szereti; érti ön: — mindenki.

Gyula nagyot sóhajtott, és nem felelt; hanem lesütötte a szemeit, és kerülni látszott Szeréna tekintetét.

Szeréna egy darabig vizsga figyelemmel nézett az ifjú arcára, mintha olvasni akarná annak vonásaiból, hogy miről gondolkozik most.

És amint kitalálni vélte, lassankint mélyen elpirult szép alabástromsima arca, mindig jobban égett; egyszer aztán elkezdet kacagni.

— Ah, ha! Ön most azt gondolja magában: imhol van egy az újtestamentomi hét bolond szűzek közül, aki a második vőlegényét hagyta el a faképnél, s most keres magának egy harmadikat, akivel a két elsőért revánst vegyen! Nem, kedves barátom; nem úgy értettem azt. Én szeretem önt mint testvért — mint reménybeli testvéremet, szülőim szeretik önt mint gyermeküket, és azután van még valaki házunknál, aki önt másként szereti, mint én.

Most aztán Gyulán volt a sor benső hőségtől elpirulni.

— Óh, grófné, ez öntől szomorú tréfa.

— Se nem szomorú, se nem tréfa. A csillagokba van ez már írva, jó barátom, ön nagyon sok szomorúságot okoz avval, hogy házunk táját kerüli, s okozza azt a leg-

jobb, a legangyalibb szívnek. Miért szakította ön félbe látogatásait?

— Grófné, én nem tudok ön előtt titkolózni. Érzem, hogy minden vonásom elárul; megadom magamat. Megvallo-
lom, hogy nagyon szeretek: megvallo-
lom, hogy nagyon szeretek: megvallo-
lom, hogy nagyon bol-
dogtalan vagyok.

— S miért nem siet akkor oda, ahol önt viszonzszeretik?

— Őszinte fogok lenni. Világi állásunk annyira van egy-
mástól, mint ég és föld. Én ipar embere vagyok, ki az étellel
küzd, ki sárral és földdel vesződik, hogy a szerencsét kényszerítse
visszaadni azt, amit elvett: ő pedig túlvilági lény, kinek az
élet prózájáról semmi sejtelmé nincs. Igaz, hogy a szív nem
kérdi, hogy kit szeressen, de néha itt benn még van valami
más is a szíven kívül, amit úgy híznak, hogy „jellem”. Ez meg-
kérdi azt: mit akarsz? Olyan körbe akarsz-e fölemelkedni,
ahol idegen vagy, ahol más szokások, más életmód, más
szenvedélyek uralkodnak, vagy azt akarod, hogy valaki, akit
szeretsz, hagyja el eddigi életét, s kezdjen a kedvedért mást;
alázatosat, mint a tied? Mert, grófné, az én életem alázatos
élet. Nem vagyok az a büszke megyei szónok, a pártvezér, akik
őseim voltak; iparúzó vagyok, dolgozom, kereskedem.
Mármost mit enged meg inkább a sors: azt-e, hogy egy ipar-
úzó legyen a felesége kedvéért mágnás, vagy azt, hogy egy
grófné legyen a férje kedvéért kereskedőné? Nem örökké
ismétlődik-e itt a regebeli halász szerelme a hableányhoz?
Akár ő szállt ehhez a vízbe alá, akár ez követte őt a partra: az
egyiknek halála volt.

— E kérdésre Cecil fog felelni, és én tudom, hogy mit
fog felelni.

— Ön tudja?

— Biztosan tudom. Sokszor beszéltünk mi erről. Cecil
lelke egészen tárva áll előttem. Óh, mi erről nagyon sokat
szóltunk egymással. Emlékezem rá, mikor egyszer nagy társa-
ság volt nálunk, csupa nők, valami vén fadessa a rangok elsőbb-

ségéről kezdett értekezést. A vita úgy támadt, hogy valaki nem tudta elhatározni, hogy a „márkinő” alatta vagy fölötte áll-e a grófnőnek. Volt, aki azt állította, hogy több, mint „bárónő”, de kevesebb, mint „grófnő”, míg más véleményárnyalat azt állítá, hogy sőt egyenlő rangban áll a „hercegnővel”. Midőn végre szavazattöbbséggel abban megállapodának, hogy a „hercegnő” cím csakugyan a legeslegmagasabb, ami rangban elérhető, akkor Cecil közbeszólt: Én még ismerek annál is magasabb rangút, annak a címe „boldog nő”. Mindenki nevetett az ötleten, s magában mindenki igazat adott neki. Ön talán nem?

— Óh, grófné!

— Ne mondja: óh, grófné! Mondja: óh, testvér! Látta, ez olyan ritka eset, talán nem is fog többet megtörténni az életben, hogy férfit kérjenek így, mint én kérem most önt: „Jer, ne maradj távol, ott szeretnek, viszonozd!” Ez ugyan elég rendkívüli eset, de ön megérdemli azt, hogy így történjék.

Gyula pirulva kelt fel.

— Jól van. Én hiszek és megyek.

— És „ott maradok”.

— Az nem tőlem függ.

— Az bizonyos. Önnek legelső szava az leend szülőimhez: „Én e családnak tagja akarok lenni”. Higgye el, hogy tárt karok fogadandják. És amikor ez így történt, akkor azt fogja ön mondani: Van ennek a mi családunknak még egy tagja; egy elveszett gyermek. Ez a szegény leány kinn áll kaputok előtt a bűnbánó szörkötéllal nyakán. Ez a leány most már nekem „húgom”, szabad érte szót emelnem; szabad kérnem, hogy megnyíljék előtte a szülői ház, a szülői kebel; alázatosan tér meg, bánva, amit tett, bánva, amit álmodott. Ön ezt fogja mondani, ugye ezt? édes — édes — bátyám!

S itt önfeledten borult Gyula vállára Szeréna, és zokogva fűzte körüle karjait, és megcsókolta az ifjú arcát, azután maga is összerezent, s mély hangon suttogá:

— Ön tudni fogja, hogy e csókkal bátyámmá van eljegyezve.

— Még ez órában indulok Kolozsvárra.

— Nagyon kérem; tudja, hogy a rágalomnak szárnya van. Félóra múlva én is indulok utána. Minden állomásnál újra találkozni fogunk.

— Az isten áldja meg önt!

— Mondja inkább: az isten bocsásson meg!

Gyula vette kalapját, és indult.

Szeréna az ajtóig kísérte; Gyula már kilépett, Szeréna visszatartá:

— Egyszer sem mondja ön: „rossz húgom?”

Gyula érzékenyen ragadá meg a szép hölgy kezét.

— Isten veled, édes, édes jó húgom!

Szeréna várt, míg az ajtók bezárultak Gyula után; azután visszatért szobájába, s a pamlag végében leomolva, összetett kezeire fektetett homlokkal sokáig, sokáig imádkozott.

Sokat kellett imádkoznia, hogy azt az átkot mind ellensúlyozza, amit odaát a másik szobában egy feldühített fenevad ellene a poklokra küldött.

Adorján most már sebesen kezdett fel s alá járkálni szobájában, mint egy valóságos kalitkába jutott hiéna.

Ily szándékos meggyaláztatástól minden csepp vérnek méreggké kelle válni.

Ez irtózatos néember nem találta elégnek, amit más nő tett volna, hogy midőn kedvesét megvetni tanulta, azt levélben tudassa vele: vakmerően magához hívá, bezárta egy szobába, s ott hányta szemére egy harmadik füle hallatára alávalóságait.

E jelenetnek szomorúan kell végződni.

Aki hiénát produkál a közönségnek: legyen rá készen, hogy annak egyszer eszébe juthat a szegényítő korbácsütésre fékezője torkának rohanni s a bámulók szeme láttára összemarcangolni azt.

Egy gyöngé asszony! Ilyet merni egy férfi ellen! Akinek csak az öt ujját kell összeszorítani, hogy belőle a lelket kioltsa.

Arra iszonyú esküt tett magában, hogy ezt a nőt meg fogja ölni. Nem fog többet kacagni azon, amik ez órában történtek. Először öt, azután saját magát.

Felöltözött; kétszövű pisztolyát felső kabátja zsebébe téve, gyertyáját odabenn eloltá, s megfogta a közajtó kilincset, hogy azt sarkából kiemelje. Ez nem lesz nehéz munka. Ha zaj lesz belőle, legyen zaj. Két lövéssel úgylis vége lesz mindennek: az emberek aztán találgassák, hogy miért történt ez.

Egy percre megállt, mert Szeréna hangját hallotta. A grófnő szobalyányát költé fel, hogy készüljön a továbbutazásra, fogassa be a lovakat.

A szobalyány ásitozva ment ki, mint akinek kedve ellen esett legjobb álmát félbeszakítani.

És azzal Szeréna egyedül maradt a szobában.

Most Adorjának egy új gondolat fordult meg agyában.

Minek volna a zajütés, minek volna az öngyilkosság? Alkalom van a bosszú büntetlen kitöltésére: az ajtót sarkából hirtelen kiemelni; azzal a nőre rohanni, száját egy selyemkendővel betömni, s ott tartani, míg meg nem fullad; — és azután rázárnai az ajtót és menekülni a világba.

Amint e gondolat felforralta agyát, hirtelen azt hallá, hogy Szeréna felől a kulcs elfordul a zárban, s önkényt feltáru előtte az ajtó: a hölgy ott áll vele szemközt — egyedül.

A fenevad visszavonult e tekintet elől. Arca sápadt volt, és haja szétzilálva; fogai egymáshoz verődtek; tagjait zsibbasztó félelem állta el; nem bírta kiállni ezeket a szemeket.

— Nos, uram — szólt Szeréna nyugodt, csendes hangon. — Nem utazunk-e tovább? Én készen vagyok.

Adorján ajkain valami fehér tajtékszerű hab mutatkozott, szeme fehére csupa vér volt; a selyemkendőt, melyet kezében tartott, görcsösen gyúrte össze.

Háromszor is meg akart szólalni, de mellét úgy összezorítá valami, s amint hangjához jutott, egészen be volt rekedve.

— Azok után, amiket a grófné az imént — itt e szobában — beszélt — lehet-e arra gondolni?

— Ön tehát hallgatózott? — csattant fel Szeréna büszkén.
— Még azt is? — Fi donc!

Azzal végignézte kevélyen, méltóságosan, megölő szemekkel a férfit, ki e kevély tekintet előtt semmivé lenni érzé magát; — visszatámolygott sötét szobájába, s ahol nem érte a gyertyavilág, végigveté magát a pamlagon, s mint a vert hiéna, a kezében tartott selyemkendőbe harapott; azt rágta összevissza.

És azután hallá, mint hagyja el a szobát Szeréna, mint megy végig a hosszú sötét folyosón, a vendéglőben mindenki alszik; és akkor azt képzelé magában, hogy ő most lábhegyen utána siet: a hosszú, hangtalan sötét folyosón utoléri, ott nem láthatja büszke szemének villogását; ott megragadja hosszú selyemhaja tekercseinél fogva, ott lábai alá gázolja, szép természetnek istennői kecsét sarkával tiporva össze; ott megfürösztí meleg vérében kezeit, s hosszú hajánál fogva végigvonszolja maga után a hideg kőpadlaton, míg egy élő ideg mozdul benne.

És mindez csak hagymáz-képzelet volt: ott feküdt ő zsibbadtan, tehetetlenül a sötét szobában, s nem bántott senkit, csak a fogai közé akadt selyemkendőt.

Azután még sokáig figyelt, nem hallhatja-e még egyszer hangját annak a bűbajos nőnek, akit már magáénak hitt, akivel pompázhatni képzel, akinek szépségétől megittasult. Mire való lett volna neki ezt a hangot még egyszer hallani? Mért várta azt olyan nagyon? — Sohasem hallotta többet.

Csak azt hallá, hogy egy idő múlva ajtók nyíltak, lovak dobogtak, hintó gördült, kapu záródott, s azután ismét csendes lett minden. Éjszaka volt még.

Ekkor aztán fölkel; elgondolta magában, hogy a kerek földön nincs ilyen nyomorú ember, mint ő; s azzal selyemkendőből kötelet csavart, hurkot csinált rá, keresett egy nagy szeget a falon, ami egy embert meg fog bírni; a selyemkendő egyik végét hozzákötötte, azután kezével belekapaszkodva megpróbálta, elég erősen tart-e, azután meggondolta magát: ez rút halál, s csendesen lebontotta ismét a kendőt a szegről.

Az ember nemesember, és pisztolyai vannak. És ez sokkal szebb halál. Egy kettős csövű fegyver, egyszerre mind a két ravaszát elrántva, bizonyosan öl. Csupán az a kérdés: a szívbe-e vagy a homlokba? A szívbe löni érdekesebb; az arc épen marad; de nem eléggé bizonyos. Ha a kéz rosszul irányoz, nem lesz rögtöni halál; sokáig lehet vele kínlódni; a golyó a bordákban megakadhat és félremegy. A főbelövés biztosabb, csakhogy ez elégteleníti az arcot; könnyen széthordja a koponyát, s az rút látvány lesz.

És azután sokáig elnézegetett a pisztoly kettős üregébe, e két fekete barlangba, amikben a halál madarai laknak, felhúzta a sárkányokat, a cső végét a szájába fogta, és elgondolta, hogy milyen különös az, most csak egy nyomás a hüvelykujjal, és nincs többé körülötte világ, és azután megint kivette szájából a pisztoly végét, leeresztette a sárkányait, s visszatette a tokjába.

Nem volt ennek bátorsága se magát, se mást megölni soha.

MÁLAI MÁTÉ URAM PERPLEXITÁSA

A jámbor tisztartó azok után, amiket a hajnal kelő fényénél látott, nem gondola egyebet, mint hogy ebben íme ő is megnyugodjék, s visszatérjen Somlyóházára.

Mert hogy mielőtt a grófot az esetről tudósítaná, elébb okvetlenül szükséges az eljárás módszerei fölött nejevel értekezni, azt már csak mindenki meg fogja engedni, akiben egy szikrája az alkotmányos érületnek s a parlamentáris kormányzat iránti tiszteletnek világít.

Mit hágy helyben az asszony?

Evégre tehát elébb hazautazott; a családi konferencia azt állapítja meg, hogy Máté úrnak elébb levélben foglalva kell előadni az eseményeket egész odáig, ahol Szeréna grófné útra indul, ő pedig kíséretére inkognitó vállalkozik.

Ez a levél hadd menjen el elébb a postán.

Rögtön utána másnap üljön kocsira Máté úr, s igyekezzék le Kolozsvárra. Ott ejtse úgy a dolgot, hogy külön találkozhassék a gróffal, s annak szép óvatosan mondja el, amiket élő szemével látott.

Így legjobb lesz.

Tehát Málai még aznap és másnap otthon maradt, s csak következő hajnalban indult útra Erdély fővárosa felé.

Tisztartó úr nem szokott lóhalálában utazni; ezúttal elég ideje levén estig helybe érkezni, csendesen kocogott két mokány lovacskájával, ekhós szekerevel, s nem törődött vele, ha az utána jövők akárhányszor elkerülik is.

Szamosújváron innen, a fürdőház előtt van egy csárda,

ott szokott rendszeren megegetetni. Ismerték már, mintha otthon volna.

Az örmény csapláros nem is terítettett neki külön asztalt, hanem szokás szerint csak a családi terítékhez ülteté, ami igen jó szokás. A vendégre nézve nagyon megnyugtató az, ha látja, hogy a vendéglős is abból a borból iszik, amiből neki töltött.

— Mo nagy járás van ezen az úton — szólt a komoly örmény úr azzal a sajtós kiejtéssel, mely a nyelvnek csaknem tréfás lágytságot kölcsönöz. — Csak az imént jöve egy ári hintó, abban öle egy fiatal ór, aki megrendelete neki magának négy friss lovat, és meg azonkívül megparancsolá, hogy másik négy ló álljon a szerszámban, majd megjön nemsokára egy másik hintó, annak megkell.

— Vajon ki lehet, aki úgy siet?

— Bizony, ki lehet?

Arra aztán nekiállt a két férfiú találgatni, vajon ki lehet.

— Talán staféta jön öfőlsegitül, aki a kormányzót hívatja?

— Talán beteg valaki Kolozsváron, s Bécsből hoznak neki doktort?

— Talán a török követ megy Bukaresztbe, az siet olyan nagyon?

— Vagy talán szökik valaki valahonnan, valami elől?

— Én bizony nem bánom — szólt sztoikus nyugalommal a vendéglős —, csak fizesse meg az árát a hajtásnak.

— Én sem sokat törődöm vele.

Alig egyeztek meg abban, hogy kölcsönösen nem fognak azon bánkódni, ki és mi utazik ilyen nagy sietséggel, midőn ostorpattogás, trombitaszó, kocsirobaj jelenté, hogy valaki érkezett a vendéglő elé. A kocsi azonban kívül maradt a kapu előtt, nem hajtattott be. Csak azt várták, míg a lovakat kifogják, s újakat fognak elé.

Az érkezett hintó csupa sár volt, mert egész nap esett az eső, s evvel összefüggésben az oldalait védő oldalbőrök is mind le voltak csatolva, nem lehetett beclátni.

Pedig mind a vendéglős, mind vendége dacára a neutralitási fogadalomnak az ablakhoz sietének, hátha lehetne valamit kitudni abból a hintóból.

A bőrfüggönyök azonban meg sem mozdultak.

A vendéglős diplomáciai fogáshoz folyamodott.

— Te Jutka! — szólt tányérválogató szolgálójának — elmenj ahhoz a hintóhoz, és szólj be neki, hogy ha nem parancsol-e valamit őexcellenciája.

Jutka futott ki a parancssal; körülkerülgeté a hintót, sehol bele nem tudott nézni, utoljára aztán csak úgy taláalomra interpellálta. A választ megkapta, és visszajött.

— Nos, mit parancsolt őexcellenciája?

— Lovakat mentül elébb, meg egy pohár vizet.

— No, azt miért ne adná neki. Milyen az az ór?

— Nem láttam én.

— Milyen a hangja?

— Hát vékony.

— Jól van, hát itasd meg!

Azzal ismét az ablakhoz álltak; most már csak ki fogja legalább a kezét nyújtani, hogy a poharat elvegye; arról majd megláthatni, van-e rajta arany paszománt, zsinór, hajtóka vagy prém; generális-e vagy basa, vagy doktor, vagy pedig muszka herceg.

A szolgáló megjelent a pohár vízzel az egyik kezében, meg egy fekete korsóval a másikban, hogyha talán még egy pohárral tetszenék.

Erre aztán a bőrfüggöny egyik hajlása kissé fölemelkedett, s kinyúlt egy kéz a pohár után, mely pedig nem volt sem katonatiszt, sem török úr, sem doktor, sem muszka herceg keze, mert az a legfinomabb fehérebb hölgykéz volt.

— Hiszen az az ór kisasszony — dörmögé a vendéglős lehangoltan. S azzal mind a ketten visszaültek az asztalhoz, ahol azután sokáig eltanakodtak még azon a rendkívüliségen, hogy egy úri dáma mi oknál fogva siethet ilyen nagyon. Abban aztán

megállapodtak, hogy bizonyosan haldoklik valaki a famíliájából, azt akarja még életben találni.

Néhány perc múlva be voltak a hintó elé fogva a pihent lovak, trombitaszó, ostorpattogás, kerék- és patkórobogás hirdeté, hogy az utazás tovább foly, s többet nem törődött vele senki.

Málai uram időt szokott adni a lovainak utazás közben; maga szokott utánanézni, hogy kellő korszakokban legyen nekik szolgáltatva elébb a széna, azután az abrak, utoljára a víz, azután még egy kis széna, mert a ló ebédje ugyan kevés szakácművészetet kíván, de a tálaláshoz nagyon kell érteni.

Csak úgy délután felé vett azután búcsút gazdájától, kifizetve neki ételt és italt abban az árban, amibe annak magának került, mert hisz az örmény kocsmáros nem a vendégei falatján gazdagszik meg; s azután elhelyezé magát szekérébe, s úgy engedvén az égiek, egész Kolozsvárig békén szunnyadozott.

Kolozsvárott az urasági majorba volt megszállása, ott volt a tisztség számára is leszálló szoba, ahol átöltözködhetett, s nagy szívdobogással ballagott az úri lak felé, mely a főpiacon vala.

Valakinek rossz hírt vinni sohasem tartozott a kellemetes missziók közé; de rossz hírt vinni azzal a szándékkal, hogy azt úgy kell előadni, mint jót, és meg lenni fölöle győződve, hogy rossz: erre csakugyan precedens eset nem jutott eszébe Máté úrnak az ó- és újtestamentomból.

Mert ha veszi az ember Éli esetét, a hírnök annak sem mondá: uram, örülj, nem kell már őrizned a frigyládát, mert elvették a filiszteusok; hasonlóképpen Jób patriarchának sem mondá a cseléd: bízzál, uram, nem kell már szénáról gondoskodnod, mert a tevédet agyoncsapta az akol; szent Dávidot sem biztatá a követ, ki Absolon lázadását tudtára adá: bízzál uram, mert a fiadat ugyan szereti a te néped; egyedül ő az a szerencsétlen, aki mint valami kedves eseményt kénytelen előadni azt a dolgot, hogy Kalondai Szeréna grófnő

Borcz Adorján gróffal itt meg itt találkozott csalhatatlan körülményei között a találkozni akarásnak, s hogy itt mármost nincs egyéb hátra, mint az esetet örvendetes tudomásul venni.

Tisztartó úr elébb saját lakosztályában keresé a grófot, ott azonban csak a pitvarnokot találta, kitől megtudta, hogy a gróf odaát van nejenél, s hogy Máté úr jöveteléről értesülve van már, rendeletbe is adta, hogy amint megjön, utasítsák a grófné lakosztályába.

Ez kellemetes lesz — gondolá magában Máté úr —, tchát a grófné is tőlem tudjon meg mindent. No, ha most innen ki nem vernek, hát akkor sehonnan sem.

Egészen más lépcső vezetett fel a grófné szobáiba; Máté úr aggodalmasan számlálá meg a lépcsőket, amíg felment, s nevelte rossz előérzetét, hogy minden lépcsőszakasz páratlan számban ment ki. De csak mégis felment.

Az előszobában felkérte a szolgálattevő inast, hogy szólítsa ki egy szóra a grófot. Az visszajött azzal az izennettel, hogy csak tessék besétálni.

— Mások is vannak odabenn?

— Mind együtt vannak, s egypár idegen úr is.

— Jó kedvük van-e?

— Nagyon jó kedvük van.

— No — gondolá magában Málai Máté —, már ez aztán csak isten ellen való véték lesz, egy ilyen szép jókedvet elrontani. Pedig hát csak el kell azt rontani.

A grófné szobáin nem voltak ajtószárnyak, csak hosszú nehéz függönyök, két-három terem lakói hallhatták egymás beszédét, s ha nem látták is egymást, úgy vehették, mintha egy szobában volnának.

A grófon és nejen kívül Rajcsovics, a bánáti ismerős volt az első teremben; kit mindjárt az első üdvözlés után úgy mutatott be a gróf, mint leendő vejét.

Málai Máté forró szavakban gratulált a derék úrnak; igazán angyalt kap nőül a szelíd grófkisasszonyban.

A szelíd epithetonnál mindenki mosolygott: Málai Máté el nem tudta gondolni, miért.

De mindamelllett is nem volt szándéka idejövetele indokairól beszélni; sokkal érdekesebbnek vélte azt tudakolni, hogy nem fognak-e ma őnagyságaik elmenni a színházba.

— Ma nem — felelt a gróf —, mert mindenféle családi ünnepélyünk van, amire ön is hivatalos lesz.

(Családi ünnepély. Ezt gonosz munka lesz egy rossz hírrel megzavarni. Ha a gróf nem fog tudakozódni Szeréna grófnő felől, ő ugyan egy szóval sem hozza elő ma. Bárcsak a levelét ne kapta volna!)

Mily nagy volt azonban ijedelme, midőn a gróf a tárcájába nyúl, s onnan az említett levelet vonja elő.

— Kedves Mátém; öntül ma reggel egy levelet kaptam.

Málai Máté úgy kezdé érezni, mintha annak a karszéknek, melyen ül, valami titkos gépezete volna, mely azt felfelé emelgetné. Hogy felelhessen e kérdésre itt ezen a helyen?

— Igenis, kérem alássan. Egy levelet? Mi van abban a levélben?

— Hát hiszen ön tudja; mert maga írta.

— Igazság, hogy én írtam. Az valóban igaz.

— Azt írta ön benne, hogy Szeréna leányom utazik.

— Igaz, igaz, ezt írtam, hogy Pozsonyba utazik. Emlékszem már rá — felelt a jó öregúr, mintha valami olyan történet jutna eszébe, ami gyermekkorában történt vele.

— Mármost én szeretném tudni, hogy mi történt tovább.

— Hogy mi történt? (Valamit mégis csak kell vallani.)

Igenis. Tehát másnap csakugyan befogatott a hintóba, és elhajtattott a kastélybul.

— Látta ön elmenni?

— Igenis láttam; sőt, amint el méltóztatott hajtatni, én készen tartott szekeremen rögtön utána ügettem, és azontúl egész reggelig nyomában maradtam; nehogy éjszaka valami veszedelem érhesse.

— És azután?

— Azután?

— Hol hagyta el?

— Hogy én hol hagytam el? (No most jön a haddelhadd!)
Egy helyen meg méltóztatott állni a hintóval az erdőben.

— Az nem rendkívüli eset.

— És ott le tetszett szállni a hintóból.

— Még azt is hajlandó vagyok föltenni róla.

(No de most?) Máté úr hallotta, hogy a mellékteremben is vannak, vidám hölgybeszéd hangzott ki onnan, közelgő öltönysuhogás figyelmezteté, hogy olyan hallgatók támadnak, akiknek talán nem is kellene mindent hallaniok, ez aggodalmas helyzetében amint megfordítá fejét, hogy hátratekintsen, csaknem úgy maradt a feje. Akit maga előtt látott, az nem volt más, mint Szeréna, ki vidám mosollyal támaszkodott Cecil vállára; a két hölgy mögött láthatta még Gyula ismerős arcát.

— S hát aztán, mikor leszállt? — sürgeté Málait a gróf tréfás kegyetlenkedéssel.

Máté úr egy ravasz fordulatot tett szorultságában.

— Hát azután megint felült a hintóba — megfordult — és visszahajtatott Kolozsvárra.

Csaknem leszedült a székről, míg annyi roppant hazugságot ily hirtelen kigondolt, elmondott — és maga is elhitt.

Amire aztán a legátalánosabb kacaj tört ki egyszerre minden oldalról.

A kiseded férfiú ajkai és szemci nyitva maradtak bámulatlukban.

Mi nevetnivaló van itt?

A zavarból Szeréna segíté ki.

— Ne mondjon ön érettem több históriai falsumot, kedves Máté bácsi. Én már megvallottam mindent. Ha ön volt az, ki az ekhós szekéren mindig nyomomban járt, akkor azt látta, hogy egy hintó jött szemközt, abban egy fiatalember

ült; — nem: aludt. Azt én felébresztettem pisztolylövessel. Ugye így volt?

— Valóban igaz — szólt Máté úr lábait maga alá kapva.

— Akkor az megismert, leszállt; a kocsis kezéből kivette a gyeplőt, s maga hajtotta lovaimat. Egész Szatmárig jött velem. Ott az éjszaka utolért; én szállást nyitatték, három egymásba nyíló szobát. A középsőt elfoglaltam én, a balfelőlit szobalyányom, a jobbról valót ő. Én egy percre bezártam őt, hogy átöltözzem. E perc alatt felkeresett leendő sógorom.

Máté úr karikaszemekkel nézett Rajcsovicusra, s meghajtá magát.

— Nem az! — szólt Szeréna — hanem Gyula, Cecil mátkája.

Máté urat egyre nagyobb csodák környékezték. Hát ez a másik akkor...?

— Gyula azt kérdezte tőlem, miért hívtam. És én akkor elmondtam neki, hogy vezessen szülőimhez vissza. Én azt az embert, akit fölvettem a sárból, ismét visszadobom oda, anélkül, hogy kezemhez ragadt volna a szennye. És ez az ember hallgatta azt mind az ajtón keresztül. És hazajöttem, keresztbe tettem a két kezemet, hogy íme verjék rá a vasat.

— Amit mi azonnal meg is tettünk — szólt a gróf, Szeréna kezét megfogva s Rajcsovicuséba téve. — Itt van a te láncod; s ez, mondhatom, erős lánc lesz. Ezt nem hagyod ott az oltárnál.

— Csak „az ásó, kapa választ el” — szólt Szeréna érzéstől ragyogó szemekkel.

Most már aztán Málai Máté is értett mindent.

— Hát ugye, hogy van okunk családi ünnepélynek nevezni ezt az estét?

— Valóban.

Szeréna odatérdelt anyja lába elé, arcát annak kezére nyugtatva. A grófné lehajolt hozzá, megsimítá fejét, és megcsókolá leánya homlokát.

... Talán először életében!

AKI NEM TUD HOVÁ LENNI A PÉNZÉVEL

Borcz uram azóta, hogy Adorján fiát gróffá tette, arra a hitre tért, hogy most már egy gróf apjának nem illik birkásnak lenni többé.

A rózsaligeti kastélyt a szerzett uradalommal együtt egyenesen Adorján nevére íratta, hogy a tömérdek örökségi adót megtakarítsa vele.

Még a vételár kifizetése után is egész százezer forint készpénze maradt. Ezt magának rezerválta. Adorján az uradalomból rangjához illően élhet, a grófi feltség is hoz a házhoz valamit, apai öröksége rögtön kiadatik, Adorján első úr lehet azon a környéken.

Legyen is az. Legyenek neki is agaras paripái, amik futtatáskor az újságban kijönnek, cifra cselédjei és hivatalnokai, akik méltóságos úrnak címezik, mert ez őt mind megilleti.

Adorján grófilag el van látva, s amellet Borcz uram is úr maradt.

Aszázezer forintjával letelepedett egy Tisza melléki városba.
Százezer forint! Készpénz!

Ki látott ebben a városban valaha annyi pénzt egy rakáson? Senki! Még az adószedő sem.

Ez annyi pénz, amennyit elkölteni teljes lehetetlenség.

Borcz uram, mikor Rózsaligeten regnált, felszámított minden garast, amit saját szükségeire kiadott. Mind fel volt az jegyezve a kalendáriumba. Az sem telt meg vele. S mikor esztendő végén összeadta, kisült, hogy sohasem haladta az meg a száz rénes forintokat.

S ha mármost elgondolta Borcz uram, hogy ezentúl neki minden évben, törvényes hatos kamatú jövedelem mellett tizenötezer váltóforintot kell valamire elköltenie, akkor egészen meg volt elméjében zavarodva.

Mire lehetne ilyen iszonyú pénzt elkölteni? Jó bor, jó étel, jó élet. Erre el lehet költeni, tegyük fel, tíz forintot. Legyen kerek summa négyezer forint. Még tizenegyezer marad. Szabóra, csizmadiára, üsse kő! menjen el kétszáz forint; — koldusnak, iskolának s más afféle tribulációkra, legyen az ember generózus! számítson megint kétszáz forintot; még ez is csak négyszáz; — kocsit, lovat tartson az ember, kerüljön az hatszáz forintba! Marad még tízezer forint.

Mit kezdjen az ember ennyi fölösleggel, ha csakugyan nem akarja magát többé a vagyonszaporításra adni?

Egy napon a Tisza-parton sétálgatott Borcz uram, s nézegette az éppen érkező gőzhajót, mely akkor kötött ki a kiszálló hídnál.

Borcz uramnak rettentő mód megtetszett ez a magában járó alkotmány. Abban a percben elhatározta magát, hogy ilyet ő is fog készíteni.

Jól meg tessék érteni a dolgot: — nem készíttetni, hanem készíteni.

Mert ha az jutott volna Borcz uramnak eszébe, hogy kiadjon egy kis százezer forintot, azon vegyen magának egy gőzhajót, azt valami olyan vízen elértesse, ahova a szabadalmazott gőzhajózási társulat előjogai ki nem terjednek; vagy pedig tartsa dugaszban addig, amíg amannak kiváltsága letel, s addig használja kukoricamorzsolásra; hát akkor azt mondanák, hogy vállalkozó szellemű férfi; de nem azt cselekedte; ő maga akarta kitalálni, hogyan lehet egy hajóval két kerékkel megindulni a vízen, anélkül, hogy valami állat húzná.

Ebbe a vállalatba úgy ölte bele az ezereket, mintha csak az ablakán hullottak volna be.

Egy ember, aki soha a matézis szabályait nem tanulta,

most rávetette magát, hogy saját fejéből kitaláljon egy olyan csudát, mely magától mozog. Kovács, lakatos, bádogos, ács, molnár, kerékjártó fát faragott, szegezett, kalapácsolt megrendelésére csodával határos egyenes, görbe rudakat, lemezeket, kerekeket, korongokat, gerendelyeket; de azt egyik sem tudta, hogy mire való lesz az, amit csinál. A szörnyű hajó ott állt az öbölben, belemenni senkinek sem volt szabad; csak a készítő mestereknek, azoknak sem látni mindent, csak éppen ami rájuk volt bízva.

A hajó természetesen nem mozdult helyéből soha, de megmozdult ahelyett Borcz uramnak a háza, mégpedig úgy kimozdult a lába alól, hogy ott is hagyta.

Úgy történt ez, hogy nagy gépészeti mániájában egyszerű másszor Borcz uram annyira kifogyott a költőpénzéből, hogy az ácsoknak nem fizethetett: ekkor aztán arra a felfedezésére jött, hogy pénzt könnyű kapni, ha az ember váltót ír alá. Azt azonban ismét elmulasztá megtanulni, hogy a váltó napjára úgy kell ügyelni, mint a sátoros ünnepre, most azt nem lehet húsz esztendeig elhúzni, mint a zálogos pert. Egyszer aztán odajutott, hogy bepereltek. Ekkor látta át végre, hogy vannak emberek a világon, akikkel nem lehet tréfálni.

Nagy szorultságában, mikor már éppen arról volt szó, hogy a nagy háza mindjárt odahagyja, és más gazdához költözik: kap egy levelet a fiától, amelyben az tudósítja, hogy ma tartotta menyegzőjét egy baronesse-szel, s nagyon örülne, ha apját minél előbb láthatná.

Az öreg mindjárt kocsira ült; sietett Rózsapallagra. Ott a kastélyban lakó fia bizonyosan hatalmasan ranzsirozta magát egy bárónővel házassággal; ettől most vissza lehet kérni valamit azokból a százazrekből, miket grófi méltóságának fenntartása végett rávesztegetett.

Az öreget elegáns inasok emelték le kocsijából, s vezették fel a kastélyba. Adorján maga lejött eléje, s nagyon örült, hogy újra ölelhette sokévi távollét után, míg a külföldön utazott.

Azután, hogy az öreg kimosdózott az úti porbul, bevezette a baronesse-hez, hogy bemutassa.

A baronesse látása által csakugyan nagyon meg volt lepetve az öregúr. A baronesse nemigen akart másképpen beszélni, mint franciául. Ő pedig így nem értett.

— Te Adí! — sугá a fiának az öreg — nekem úgy tetszik, hogy a te baronesse-ed szörnyű módon hasonlít Torhányi Amáliához.

Adorján nagyot nevetett.

— Ördögös szemed van, atyus. Hát hiszen ő maga az. Mindig egymásnak szántál bennünket, végtére is összekerültünk.

— De hát hogyan lett ez baronesse?

— No, tudod, Ludvéghy után.

— Elvette volna a báró?

— No, csak úgy.

— Hát most meg te vetted el?

— Én is — csak úgy.

— Hát mért hittál most engemet emiatt ide oly heventén?

— Tudod, öreg, néhány apró zsenánt adósság üldöz, szeretnék tőled kölcsönözni.

— Űm. Hiszen magam is azért jöttem hozzád oly készséggel, mert én meg tőled akartam kapni . . .

Nem sok évnek kellett elmúlni, hogy Amália, ki tökéletesen tönkretette Ludvéghy bárót, Borcz Adorjánt is a kapcáira juttassa. A kereskedő leánya remekül értett gazdaságok elpusztításához.

Az öreg Borczot is látták a Tisza-parton mint gabona-szenzált ácsorogni foltos télkabátban, más szolgálatában. Amit épített, házai, hajói mint használhatatlan építési anyag jutottak kótyavetyére. Amit uzsorán nyert, uzsorán elveszté.

És azalatt a táblabíró fia és a gróf leánya, mint szerény gazda, mint szorgalmas gazdasszony, ha kincseket nem is, de független, senkinek nem bókoló állást tudtak kivívni maguknak.

Íme, ez a „felfordult világ”.

J E G Y Z E T E K

R Ö V I D Í T É S E K

BpSz	Budapesti Szemle
CentK	Jókai Mór művei. Centenáriumi kiadás. 1—100. k. Bp. 1925—1932.
CsK	Családi Kör
FL	Fővárosi Lapok
Hf	Hölgyfutár
HhM	Jókai Mór hátrahagyott művei. 1—10. k. Bp. 1912.
I. OK	A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei
It	Irodalomtörténet
JKK	a jelen kritikai kiadás
MBiblSzlc	Magyar Bibliofil Szemle
Mikszáth Krk	Mikszáth Kálmán összes művei kritikai kiadása
MS	Magyar Sajtó
NK	Jókai Mór összes művei. Nemzeti kiadás. 1—100. k. Bp. 1894—98. — Felfordult világ: 34. k. 1895. 204 l.
PN	Pesti Napló
OSzK	Országos Széchényi Könyvtár
PolUjd.	Politikai Ujdonságok
VU	Vasárnapi Ujság
	[szögletes zárójelben] a sajtó alá rendező kiegészítései

A regények és novelláskötetek lapszámain — ha külön nem jelezzük — az NK-ból idézzük.

KIADÁSOK, FORDÍTÁSOK

Kézirata nem ismeretes.

Megjelent először a Magyar Sajtóban. (Felelős szerkesztő: Hajnik Károly, kiadó tulajdonos: Heckenast Gusztáv.) 1858. jan. 2—júl. 31. (IV. évf. 1—91. sz.) minden harmadik (szombati) számban, harmincegy folytatásban, a Szombati tárca.— Közli Jókai Mór c. rovatban. Közlése befejezetlen maradt. Részletezése a következő:

1. jan. 2. (1. sz.) I. *Egy farsang az alföldön* c. fejezet „A tisztartóéknál nagy ünnepélyre készültek . . .” kezd. szakaszig.
2. jan. 9. (4. sz.) Az eml. szakasztól a „Hajh, másforma világ volt az!” kezd. szakaszig.
3. jan. 16. (7. sz.) Az eml. szakasztól a „Pedig a kicsiny ur . . .” kezd. szakasz végéig. („ . . . tehát nem nyujthatja oda.”)
4. jan. 23. (10. sz.) Az „A mint belemelegedtek a társaság tagjai . . .” kezd. szakasztól „A vendégek hozzá ültek . . .” kezd. szakaszig.
5. jan. 30. (13. sz.) Az eml. szakasztól az „Egy óranegyed mulva . . .” kezd. szakaszig.
6. febr. 6. (16. sz.) Az eml. szakasztól „Az öreg tisztartó is úgy tett . . .” kezd. szakaszig.
7. febr. 13. (19. sz.) Az eml. szakasztól a „Tisztartóné asszony nagyon örült rajta . . .” kezd. szakaszig.
8. febr. 20. (22. sz.) Az eml. szakasztól a fejezet végéig.
9. febr. 27. (25. sz.) II. *A rózsáligeti birkás* c. fejezet „A vendégeknek az alatt . . .” kezd. szakaszig.
10. márc. 6. (28. sz.) Az eml. szakasztól a „Torhányi [JKK: Torhányi úr] még szebben is tudott . . .” kezd. szakaszig.
11. márc. 13. (31. sz.) Az eml. szakasztól az „Ebéd után, jól végezték . . .” kezd. szakaszig.
12. márc. 20. (34. sz.) Az eml. szakasztól a fejezet végéig.
13. márc. 27. (37. sz.) III. *A maga szolgája* c. fejezet a „Somfalvi [JKK: Somlyóházi] gróf azonban . . .” kezd. szakaszig.
14. ápr. 3. (40. sz.) Az eml. szakasztól a fejezet végéig.

15. ápr. 10. (43. sz.) *IV. Egy ember, a kiből még lesz valaki* c. fejezet „A burjánosi láp valóban . . .” kezd. szakaszig.
16. ápr. 17. (46. sz.) Az eml. szakasztól a „Jött azonban a tavasz . . .” kezd. szakaszig.
17. ápr. 24. (49. sz.) Az eml. szakasztól a „Két év múlva alig . . .” kezd. szakaszig.
18. máj. 1. (52. sz.) Az eml. szakasztól „A vidéken kezdett Fehér Gyula . . .” kezd. szakaszig.
19. máj. 8. (55. sz.) Az eml. szakasztól a fejezet végéig.
20. máj. 15. (58. sz.) A *Hogy támad az ismeretség?* c. fejezet az „A míg Gyula és a gróf [JKK: Amíg a gróf és Gyula] . . .” kezd. szakaszig.
21. máj. 22. (61. sz.) Az eml. szakasztól a fejezet végéig.
22. máj. 29. (64. sz.) A *Műverseny fürdőn* c. fejezet a „Mondtam ugy-c . . .” kezd. szakaszig.
23. jún. 5. (67. sz.) Az eml. szakasztól a fejezet végéig.
24. jún. 12. (70. sz.) A *Contremine* c. fejezet „Az öreg Borcz iszonyu kedves . . .” kezd. szakaszig.
25. jún. 19. (73. sz.) Az eml. szakasztól az „Adorján reggelig sem érkezett vissza . . .” kezd. szakaszig.
26. jún. 26. (76. sz.) Az eml. szakasztól a „Legszébb volt a dologban az, hogy azon a kérdéses lóversenyen egyik sem volt ott közölők” mondat végéig.
27. júl. 3. (79. sz.) Az „Ez alatt Borcz uram hajduja . . .” kezd. szakasztól a fejezet végéig és A *Yankee trick* c. fejezet „Az egyik levélbe . . .” kezd. szakaszig.
28. júl. 10. (82. sz.) Az eml. szakasztól az „Ez vallomás volt . . .” kezd. szakaszig.
29. júl. 17. (85. sz.) Az eml. szakasztól az „Adorján másnap este otthon volt . . .” kezd. szakaszig.
30. júl. 24. (88. sz.) Az eml. szakasztól a fejezet végéig.
31. júl. 31. (91. sz.) A *Kis Éden* c. fejezet az „És végre a termék pompája . . .” kezd. szakasz végéig. („ . . . el lehet veszteni a közönség szeme fényét.”) — A regény közlése ezzel a (Folytatása következik) jelzés ellenére megszakad.

A CsK (Szerkesztő: [Szegfi Mórné Kanya] Emilia.) 1861. dec. 29. (2. évf. 52. sz.) 815–17. l. A *menyegző napja* címmel, Mutatvány „Felfordult világ” regényéből lábjegyzettel a *Kis Éden* c. fejezet második részét közli az „Ismerős [JKK: Ah, de ismerős] hangok kezdenek hallatszani . . .” kezdetű szakasztól a fejezet végéig.

- I. *Felfordult világ*. Két rész egy kötetben. Pest 1863. Heckenast Gusztáv kiadása 1. r. 180 l.; 2. r. 116 l.
- II. Bp. 1876. Franklin-Társulat 280 l.
Kiszlingstein könyvészetének adata szerint népszerű kiadás; az OSzK példányából ez nem tűnik ki.
- III. 3. kiad. Bp. 1887. Franklin-Társulat 280 l.
Nem azonos a II.-kal, új szedésről készült. Előkötve: *Az elátkozott család* 3. kiad. 1886.
- IV. a) Bp. 1895. Révai Testvérek 204 l. | Jókai Mór összes művei. Nemzeti kiadás 34. |
Egybenyomva az utána következő *A debreceni lunátikus* (205-277. l.) és *Észak honából* (279–403. l.) című művekkel. Ugyanez a kiadás megjelent nagy 8° alakban, Nemzeti díszkiadás elnevezéssel és vele teljesen azonos, finomabb papírra nyomott „amateur-kiadás”-ként is.
- b) 1904.
Címlapkiadás.
- c) 1907.
Címlapkiadás.
- d) 1910.
Címlapkiadás.
- e) 1910.
Címlapkiadás. Az NK-t jelző lap hiányzik.
- V. 4. kiad. Bp. 1896. Franklin-Társulat. 273 l. | Jókai válogatott művei |
Vele egybekötve: *Észak honából*, *A debreceni lunátikus*.
- VI. a) 5. kiad. Bp. 1907. Franklin-Társulat 296 l.
Vele egybekötve: *A legvitézebb huszár*, *Fortunatus Inure*, *Shirin*.
- b) 6. kiad. 1907. | Szépirodalmi könyvtár |
Címlapkiadás, nagyobb lapszéllel, az előbbi elbeszélések nélkül.
- c) 7. kiad. 1909.
Címlapkiadás, a VI. a)-val azonos.
- d) 8. kiad. 1911.
Címlapkiadás, a VI. a)-val azonos.
- e) 10. kiad. 1914.
Címlapkiadás, a VI. a)-val azonos. Ugyanez fűzve magában is, gerincén 98–99. sorszámmal. Lehetséges, hogy volt egy közbeeső 9. kiad. is, mely az OSzK-ból hiányzik.

Az OSzK katalógusa a VI. a) kiad. sorozatcímét Jókai Mór válogatott munkái 27-nek, a VI. c), d), e) kiad.-ok sorozatcímét Jókai Mór munkái. Népszerű kiad. 27-nek tünteti fel. A példányokon sorozatcím nem található, csak a kötetben a 27. sorszám.

- VII. Bp. 1931. Franklin-Társulat – Révai Testvérek 164 l. | Jókai Mór művei. Centenárium kiadás 90. | Egybenyomva az utána következő *Mesék és regékkel.* (165 – 241. l.)

IDEGEN NYELVŰ KIADÁSOK

Az idegen nyelvű kiadások példányaihoz nem tudunk hozzáférni. Ezek adatait Ferenczi Zoltán (*Jókai idegen nyelvekre fordított műveinek jegyzéke.* MBiblszle 1925.), Gál János (*Jókai élete és trói jelleme.* Berlin 1925.), továbbá Jan Ślaski (*Jókai lengyelül.* Világirodalmi Figyelő 1958.) összeállításai nyomán közöljük. Az idegen nyelvű Jókai-kiadásokat feltáró források szerint a regényt *Tollhäuslerwirtschaft* címmel közölte a *Magazin des Auslandes* c. folyóirat. Abban az időben ilyen című folyóirat nem létezett; valószínűleg a *Magazin für die Literatur*-ban megjelent kritika indította el a téves adatot.

Német:

- I. a) *Tollhäuslerwirtschaft.* Transl. Ein Landsmann und Jugendfreund des Dichters. 1 – 2. vol. Berlin 1873. O. Janke Verlag. A fordító Kertbeny Károly.
- b) 2. Auflage. 1876. [?]
Címlapkiadás. [?]
- c) 3. Auflage 1881. 196 p.
Címlapkiadás. [?]

II. *Verkehrte Welt.* Berlin 1884. O. Janke Verlag 208 p.

Lengyel:

Swiat na opak. Transl. Z. Zajaczkowska. Warszawa 1886. M. Orgelbrand i Synovic 182 p.
Ferenczi és Gál a fordítót Zajaczkowskinak nevezik; Ferenczi említi ugyane fordításnak 1884-i kiadását is.

KELETKEZÉSE, FORRÁSAI

A *Felfordult világ* keletkezésének ideje egyike a legtevékenyebb időszakoknak Jókai életében, de egyben olyan, amely láthatóan nem kedvez nagyobb szabású művek létrehozásának. A Hf 1857. júl. 2-i száma (667.) így jellemzi szerzője tevékenységét: „Jókai Mór a P. Naplóban bevégezte ‚Elátkozott család‘ című regényét, s ugyanitt nem sokára egy új regény közlését kezdi meg. Jókai ezenkívül művezeti a M. Sajtót, ír ide novellákat, vezércikkeket, újdonságokat; a V. ujságban referál a színházról, műtárlatról; csinálja a ‚Nagy tükröt‘; folytatja ‚Decameron‘ című száz novelláját, miből közvetlenül mondva majd nekünk is jut egy pár; e közben egy kis öt felvonásos drámájára készülnek a színháznál; végre pedig gazdálkodik a svábhegyen, szánt, vet, s még arra is ráér, hogy apró szobrocskákat faragjon, s ha találkozik vele az ember, panaszkodik, hogy most kevés dolga van.” A sok munka és a sokféle kapó érdeklődés oka azonban nemcsak Jókai szinte hihetetlen munkabírása. Anyagi nehézségei is arra készítetik, hogy mind több munkára vállalkozzék. Anyja halála után örökségéből házat vásárolt a Magyar utcában. A teljes vételárát nem tudta kiegyenlíteni, kamatokat kellett fizetnie a fennmaradt összeg után. Egyéb bajai is voltak. Felesége 1856-ban hosszabb ideig betegeskedett. „Az asszony betegsége alatt szabadjára hagyatván, jobban férhettek hozzá úgynevezett barátai, felhasználták semmit megtagadni nem tudó természetét, váltókat írtattak vele alá ‚pillanatnyi‘ pénzzavarukban. De ezek a ‚pillanatok‘, kivált az akkori frói világban, hosszúak voltak, rendszeren hosszabbak, mint a váltók lejáratí ideje. A váltók tehát kezdtek visszatérgetni óvatolások alakjában. Anyja halála ezenkívül egyéb hitelezőit is felkavarta. A kis örökségek rendszeren bajt hoznak az eladósodott emberre. Egyrészt, mert a hitelezők, akik eddig csendesen várakoztak, mind mozgolódni kezdenek bélyeges papírjaikkal és a pumpoló ismerősök is vérszemet kapnak kihasználni az alkalmat. Egyszerre indultak Jókaiakra adósok és kölcsönkérő gentlemanok. Helyzetük hovatovább mindinkább nyomasztó lett, pénzzavaruk folyvást nagyobb. A költséges és rendetlen háztartás fölemésztette jelentékeny keresményüket. Jókainé fényes

tolettjei azonképpen nem álltak arányban 3100 forintos évi fizetésével. De a legtöbbbe került az a rossz szokásuk, hogy adóssági ügyüket mindig csak az utolsó stádiumon igazították el, mikor a körmükre égett s a nagy perköltség már megszaporítá.” (Mikszáth Krk 19. k. 11.) Szabó László életrajza (*Jókai élete és művei*. Bp. 1904. 159.) s maga Jókai (*Életemből* I. k. 31.) az Üstökös megindításával (1858. augusztus) kapcsolatosan hangsúlyozzák az anyagi motívumot. A *Felfordult világ* keletkezésénél azért fontos Jókai anyagi helyzetének, nehézségeinek hangsúlyozása, mert ezek a nehézségek s a megszüntetésükre irányuló lázas tevékenység értetik meg a regény félbehagyását s a sietős munkából eredő sok hibát, következetlenséget, s részben ezekkel magyarázhatjuk azt is, miért szentel Jókai ebben a regényében nagyobb figyelmet a pénznek, az anyagi problémáknak, mint korábbi műveiben.

★

Jókai korábbi regényei 1851 óta a PN-ben jelentek meg. (1851: *Erdély aranykora*, 1852: *A kétszarvú ember*, 1853: *Egy magyar nábob*, 1854: *Kárpáthy Zoltán*, 1855–56: *A régi jó táblabírák*, 1856: *Szomorú napok*, 1856–57: *Az elátkozott család*.) A Hf fentebb idézett híre szerint a következő regénynek, vagyis a *Felfordult világnak* is ott kellett volna megjelennie. Jókai azonban 1857. júl. 6-tól az MS „földolgozóértára” lett, s mivel a PN-nel való viszonya az ott megjelen kritikák miatt is elhidegült, a következő regényét az MS-nek adta.

Az MS 1855-ben keletkezett. Előbb Bécsben jelent meg, s Török János szerkesztette, 1857-től adták ki Pesten Hajnik Károly szerkesztésében. 1857 végéig napilap, 1858-tól hetenként csak háromszor (kedden, csütörtökön és szombaton) jelent meg, 1859 áprilisától lett ismét napilap. A Hf 1859. szept. 24-i száma szerint 4000-es példányszámával ekkor a legelterjedtebb magyar lap volt.

Jókai 1857-ben kezdett írni az MS-be. Már ebben az évben itt publikálta több szépirodalmi művét is. (9. sz.: *Dobozy és néje*, 128–130. sz.: *Hogyan lett Dúl Mihály uramból Rácz János?* 139–142. sz.: *A struccmadár*.) 1858 januártól kezdve — a VU mellett — ez a lap vált működése fő területévé. Az MS 1857. nov. 26-i s ezt követő számai már jó előre beharangozták: „Különös gondot fogunk tárcánkra fordítani . . . lapunknak minden szombati száma hetenként egy egész oldalon merőben humoristicus tárcacikket fog közölni, melyet az eddig annyi tetszéssel fogadott Nagy Tükör befejezése után, az onnan lapunkhoz megnyert Kakas Márton tolla fog szolgáltatni . . .” Mégsem Kakas Márton, hanem Jókai egy másik teremtménye, a politikus csizmadia költöztette át „a Nagy Tükör házából a Magyar Sajtó kastélyába.” (Nagy Tükör 1857. 189.) Az ő *Politikai körut a nagyvilágban* c. beszámolója lett az ígért heti

humorisztikus oldal egyik állandó száma, másik a *Felfordult világ* c. folytatásos regény. Ez az oldal „Szombati tárca. — Közli Jókai Mór” fejléccel jelent meg 1858. jan. 2-tól (1. sz.) júl. 31-ig (91. sz.). A júl. 31-i számban a politikai csizmadia elbúcsúzik az olvasóktól. Többek között ezt írja: „Kell is, hogy helyet adjak ennek az alattam következõ regénynek, mert különben nem tudom melyik században jutna el a végére a tekenõsbékán nyargaló szerzõ?” Több folytatás azonban a regénybõl sem jelent meg.

Sem az MS késõbbi számaiban, sem másutt nem találunk rá magyarázatot, miért hagyta abba regényét Jókai. A politikai csizmadiat átvitte aug. 21-én megindult élclapjába, az Üstökösbe, regényét azonban egyelőre schol sem folytatta. Mégis valószínű, hogy a *Felfordult világ* félbehagyása is az Üstökös megindításával függ össze. Ez az újszerû vállalkozás nagymértékben igénybe vehette Jókai idejét és szellemi erejét. Mintha erre célozna a Hf 1859. jan. 29-i száma is: „Jókai ‚Fõlfordult világa’ befejezetlenül pihen, mert a közönség nagy része adomákat igényel.” (94.) A regény befejezésének szándékáról azonban nem tett le. A VU 1859. máj. 22-i száma azt írja, hogy Jókai „Heckenast számára a ‚Felfordult világot’ állítja talpra.” (247.) A CsK 1861. dec. 29-i száma pedig egy részletet közöl a regénybõl: az 1858-ban abbahagyott fejezet második részét. A teljes regény valószínûleg még ekkor sem volt készen, hiszen csak másfél év múlva, 1863. áprilisban jelent meg. Egyébként is éppen az utolsó fejezetek vallanak leginkább sietõs, elnagyolt munkára. Így a regény elsõ — nagyobb — fele és befejezése közé számos cikken és novellán kívül három nagyobb regény írása és megjelenése is beékelõdik: a *Szegény gazdagoké*, *Az új földesúr* és a *Politikai divatoké*.

*

A regény cselekménye ámbár minden határozott idõmegjelölés hiányzik belõle, csak néhány utalás nyomán tudunk tájékozódni — a múlt század 30-as vagy 40-es éveiben játszódik. A benne felvetett problémák azonban az 50-es évek problémái.

Az 50-es évek közepének három kérdése, ill. jelensége foglalkoztatta Jókait ebben a regényében: a birtokos köznemesség lehetősége s elég szórványos törekvései az új viszonyokhoz való alkalmazkodásra (modern gazdálkodás, ipari vállalkozások, polgárosodás), az arisztokráciának a nemzet életében való szerepérõl folytatott viták és az 1857—58-i gazdasági válság.

1. A kor hírlapjainak és folyóiratainak egyik leggyakoribb témája az okszerû gazdálkodás, a gazdasági és társadalmi értelemben vett polgárosodás követelése. A jobbágyi munkaerõtõl megfosztott nemesi birtok életképtelensége néhány év alatt bebizonyosodott, de bebizonyo-

sodott az is, hogy ahol van megfelelő tőke, szaktudás és vállalkozó kedv a belterjes gazdálkodásra való áttérésre vagy a mezőgazdaság termékeit feldolgozó ipari vállalatok létrehozására, ott a virágzás nem marad el. Mód Aladár írja az 50-es évek mezőgazdasági viszonyairól: „A mezőgazdasági termelés és értékesítés számára a vámhatárok megszűnése – szemben az iparral – a kivitel megkönnyítése és a piac kiszélesedése folytán kétségkívül széles konjunkturális lehetőségeket hozott... A konjunktúra itt volt, de kihasználása az elmaradt termelési mód mellett nem volt lehetséges.” (400 év küzdelem az önálló Magyarorszáért. 5. kiad. Bp. 1948. 114.) Hangsúlyoznunk kell, hogy nemcsak a tőke hiányzott, hanem a szaktudás és a vállalkozó kedv is. Berzeviczy Albert így jellemzi a kor nemesi birtokosait: „... a gazda maga..., ki a legtrikább esetben tekintette élethivatásának a gazdálkodást, a legtöbb esetben csupán a közéleti szereplés biztos alapját látta benne, rendszeren nélkülözte a változott viszonyok és a szabad verseny közepett sokkal szükségesebb gazdasági szakértelmet és üzleti szellemet is.” (Az abszolutizmus kora Magyarországon 1849–1865. 2. k. Bp. 1925. 375.) Ilyen körülmények között az írók és hírlapírók egész sora buzgólkodott azon, hogy a nemesi birtokosok közszelleme megváltozzék. Ebben a törekvésben olyan egyébként ellentétes szemléletű írók is találkoztak, mint pl. Kemény és Vajda. A kor újságjai tele voltak a modern mezőgazdaság és ipar hasznosságát hirdető és a gazdasági élet problémáit taglaló cikkeikkel. Jókai is több írást szentelt – épp a *Felfordult világ* keletkezése körüli időkben – a gazdasági haladás propagálásának. *Nemzeti haladásunk* c. cikkében a szellemi és művelődési eredmények mellett örömmel számolt be a javított gazdasági gépek, gazdasági lapok és könyvek nagy elterjedtségéről, az általános tagosításról, a hitelbank felállításáról, az új vasutakról, vasútépítési tervekről és a hazai találmányokról. (VU 1856. jan. 6.) Kakas Márton csörgős sipkájában is komoly tanácsokat osztogatott: „,Takarékosság!’ Ez az 58-ki farsangban a jelszó” – írta *Farsang bolondjai* c. cikkében a VU 1858. febr. 14-i számában, egyidőben a *Felfordult világ* farsangi mulatságról szóló fejezetének megjelenésével. Majd így folytatta: „Kezdünk megtérni a magunk jóvóltához. Torta helyett hajdukása, fagyfalt helyett füstölt kolbász, máztopány helyett bagaria, kártya helyett gazdasági könyv, zongora helyett varróasztal; szerető helyett feleség. Így aztán csak lesz belőlünk valami.” A polgári haladás szükségességét hangoztatta igen erőteljesen *Vatha lázadása* c. cikkében a múlt hagyományaira hivatkozó csökönyös Vatha-utódokkal szemben: „Nekünk szól a tanítás! Most is vannak még közöttünk Vathák elegen, a kik azt hiszik, hogy a magyar nemzetséget csak a puszták menedéke őrzi; a kik félnek attól, hogy a magyar, kinek olly jól állt kezében a kard és a kézij, most könyvet vegyen a

kezébe, rőföt, mérleget, cirkalmat, vésüt, ecsetet s más afféle szentségtelen eszközt s rontsa meg ősi egyszerűségét tudománnyal, munkával, kereskedéssel, művészettel és iparral; a hogy az egész világ cselekszi . . .” (VU 1858. szept. 26.) Az okszerű gazdálkodást a szépirodalom is igyekezett népszerűsíteni. A *Felfordult világ* hírlapi közlésével egyidőben jelent meg Pálffy Albert *Mint lőn vagyonos emberré ifjabb Adorján Péter c.* hosszabb novellája, amelyben a szerző a munka és a helyes gazdálkodás hasznát hirdette. (VU 1858. jan. 3—febr. 7.)

A haladás vágya mellett azonban erős volt a régi, patriarkális magyar világ vonzása is. Jellemző erre Albertfy Pál *Haladunk-e Magyarországon* c. cikke. (VU 1857. máj. 3., 10. és 17.) Ez — ellentétben témájával és célkritikájával — nem annyira az új eredményeket dicséri, mint inkább a régi, patriarkális szokásokat: a gazdatisztek független jólétét, a nagy traktákban megnyilvánuló szíves vendégszeretetet, az evés-ivásban való bőséget. A régi világ iránti nosztalgia éppúgy hatott Jókaira regénye megalkotása közben, mint a haladásért való lelkesedés. Fehér Gyulát, az okos gazdálkodás és vállalkozó kedv példamutató hőst, mérnök-alakjai hosszai sorának (Garanvölgyi Aladár, Harter Elemér, Berend Iván, Tatrangi Dávid, Mántay Móric, Tanussy Manó) időben első tagját vidéki, patriarkális környezetbe helyezte, s fontos szerepet juttatott regényében a régi világot oly híven képviselő rokonszenves tisztartó-családnak, Málaiéknak is. (Málai s főként felesége öntudatosabb s önállóbb, mint Jókai többi gazdatisztje. Megformálásukban hathatott Jókaira V. G. [Váradai Gábor?] *A gazdatiszti osztály és a magyar irodalom* c. cikke (MS 1857. febr. 8.), amely számon kéri az írótól, miért gúnyolják, kicsinyelik annyiszor ennek a derék osztálynak a tagjait. Fehér Gyula regénybeli legnagyobb vállalkozását, a mocsárlecsapolást a való-ságból vette az író. Petrich Mihály Tolna megyei birtokos Paks és Kömlőd között csapolt le egy mocsarat az 1830-as években. Jókai egy szemtanú elbeszélése nyomán *Egy nevezetes gazda honunkban* címmel írta meg Petrich munkálatainak történetét. (VU 1856. jan. 13.) Cikkében kiemelte, hogy Petrich kis birtokú, szerény anyagi eszközökkel rendelkező ember volt, akit munkájában senki sem támogatót. Érdemét így méltatta: „Ki e nagy művet végbevitte, becsesebb előtünk minden hadvezérnél, s méltán megérdemli, hogy például mutassuk őt fel egész nemzetünk előtt.” (Uo.) A regényben a mocsár lecsapolásának egyes mozzanatait ugyanúgy adja elő, hogy cikkében az elbeszélés nyomán leírta, azzal az egy lényeges különbséggel, hogy Petrichnek három évébe került a mocsár lecsapolása, a regénybeli Fehér Gyulának egy teljes évre sem volt szüksége ehhez.

2. Az 50-es évek társadalmi és politikai életének gyakran vitatott problémája volt, mi az arisztokrácia szerepe a nemzeti életben, milyen

legyen az arisztokrácia viszonya a társadalom többi rétegéhez. Jókai a regénye megírását közvetlenül megelőző hónapokban kétszer is efféle viták központi szereplője volt. Előbb az Akadémia anyagi támogatása érdekében az MS-ben megjelent cikkeivel, azután *Dózsa György* c. drámájával. Nagy Miklós helyesen állapítja meg, hogy Jókai ekkor már másként vélekedett az arisztokrácia szerepéről, mint korábban, az *Egy magyar nábob* és a *Kárpáthy Zoltán* írása idején. (*Két százéves Jókai-regény*. I. OK 7. k. 1–2. sz. 66–67.) Jókai nézeteinek összefüggő, teljességre törekvő ismertetése helyett ezúttal csak azt emeljük ki, ami a *Felfordult világ* eszmevilága felé mutat: Az arisztokratáknak nem szabad többé előjogokhoz ragaszkodniuk a hazafias áldozatok vállalásában sem. *Korán elszűnt a pisztoly* c. cikkében — védekező hangnemben — így ír erről: „... nem ismerünk főnemeseink között olyan hig jellemet, a ki okot találjon hidegszivűségre abban, hogy nálánál kisebb embereknek meleg szívük van; a ki elforduljon az áldozati oltártól azért, mivel kicsiny emberek szerény áldozata is ott álland az övéi mellett; a ki megvessen egy nemzeti ügyet azért, mert a kik arra felszólítják, rangjához nem elég magasak.” (MS 1857. júl. 13.) Ebben a felfogásban különben Mocsáry Lajos közvetlen vagy közvetett hatását is felfedezhetjük. Ő *A magyar társasélet* c. könyvében (Pest 1855.) már két évvel korábban ezt írta: „Ha hatni akar az aristocrata, csak az egyenlőség alapján léphet föl, csak mint közpolgár, hasonló eszközökkel, hasonló modorban bármely közpolgárhoz.” (54.) Nem látszik véletlennek, hogy a regény rokonszenves, az arisztokrácia megváltozott szerepét öntudatosan hangoztató és vállaló szereplője, Somlyóházi gróf erdélyi, kolozsvári mágnás. Köztudomású volt Magyarországon, hogy az erdélyi arisztokrácia nemzetibb és demokratikusabb gondolkodású, mint a magyarországi. (Vö. Mocsáry i. m. 81.) Jókai is tapasztalta, s örömmel állapította meg ezt még 1853-ban, erdélyi útja során. (*Úti levelek*. Délibáb 1853. 731–34.)

3. A kereskedőt, a pénzembert Jókai korábban sem szerette (Griffard az *Egy magyar nábobban*), az 1857-i gazdasági válság azonban különösen e felé a réteg felé fordította figyelmét és ellenszenvét. Az egymást követő csődökről szóló hírlapi cikkek csaknem mindig rámutattak arra, hogy a legtöbb bukás oka egyes kereskedők lelkiismeretlensége. Mészáros Károly a csődök egyik okának azt tartotta, hogy a kereskedők — a törvényes ellenőrzés hiánya miatt — nem létező forgalmi tőkét mutatnak ki. (MS 1857. febr. 26.) Az MS 1857. szept. 22-i számában, a Fővárosi és vidéki hírek rovatában ezt olvashatjuk: „Bukás bukásra. Szinte két hete, hogy Pesten csaknem mindennap bukik egy vagy más jó hitelben volt kereskedő, vagy virágzó üzletet gyakorlott iparos; mely szomorú hírek mellett keserűséggel hallja az ember több talpig

becsületes emberről, hogy ez vagy ama szédelgér . . . rántotta be.” Az okt. 23-i számba Fényes Elek írt cikket *A mostani pénzkriszről* címmel. A bukások gyakori okának a börzei üzérkedést tartja, s ezt mélységesen elítéli. Ezt írja: „Ha a kereskedő és iparos szédelgős szakvállalatokba bocsátkozván, megbukik, tevékenysége minden nyom nélkül nem vész el egészen; vállalatai legalább munkát adtak sok embernek, s az ez által szerzett nemzeti vagyon romjai s használható maradványai el nem enyésznek. Ellenben a börzei üzérkedések egészen inproductivus foglalatosságok. Az általuk szerzett értékek csupán képzeleten alapulván, s [a] nemzeti vagyont soha nem öregbitik; hanem megfordítva lényegesen csonkítják az által, hogy a pénz hasznos ipari s gazdasági vállalatoktól elvonják, s erkölcsöt és szellemet rontó hitvány játékokba fektetik.” A börzei harcról ugyanitt ezt írja: „. . . bár nem ágyuval és szuronnal, hanem csak egy kis nyelvecskével, hamis hírek koholásával, hazugságokkal, alakoskodással folytatattik: mégis pusztítóbb, mint egy háboru.” Torhányi alakjának és tevékenységének, sőt Torhányi és Borcz szerződésének és harcának ábrázolásában nem nehéz az idézett vélemények visszhangját felismerni.

★

Zsigmond Ferenc Gustav Freytag *Soll und Haben* c. regényét állítja párhuzamba a *Felfordult világgal* mint hasonló irányzatút. A hasonlóság azonban igen távoli, sőt jóformán semmi. Freytag regényének hőse kereskedő. Élesen elítéli a birtokos nemességet. („Régi jószágos családaink közül sokan vannak végromlás szélén, s az álladalomra nézve nem is lesz kár, ha elpusztulnak. Családi emlékeik jogtalanul gőgöskékké teszik őket, látkörüket korlátozzák, itéletüket megzavarják.” — Magyar fordítása: Kalmár és báró. Pest 1856. 5. k. 99.) Emellett agresszívan nacionalista és antiszemita is. Jókainál mindennek nyoma sincs. Így — bár a *Soll und Haben* három évvel, magyar fordítása pedig két évvel a *Felfordult világ* írása előtt jelent meg — nemcsak a közvetlen hatást kell kizárnunk, de még azt sem láthatjuk bizonyítottnak, hogy Jókai egyáltalán ismerte ezt a regényt.

A *Felfordult világ* forrása a kor társadalmi élete volt. Cselekményének fontosabb mozzanatait azonban — a már említett mocsárlecsapolás kivételével — nem tudjuk valóban megtörtént eseményekhez kapcsolni; ámbár nem lehetetlen, hogy a további kutatás ezen a területen még eredménnyel járna. A cselekmény egyes apróbb mozzanatainak és az alakok rajzának a korabeli hírlapi hírekkel és Jókai más műveivel való összefüggéseit, továbbá a cselekmény színhelyére és idejére vonatkozó megállapításokat a *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* között soroljuk fel.

I R O D A L O M

A regény megjelenésekor a korabeli napilapok és folyóiratok csak magáról a megjelenés tényéről emlékeztek meg (Hf 1863. ápr. 21., Sürögöny ápr. 22., PN ápr. 26., Koszorú ápr. 26., VU máj. 3., PolUjd. máj. 13., BpSz 17. k. 260.), kritikát vagy akár rövidebb ismertetést nem közöltek. Az első és egyetlen kritika 1874. júl. 25-én jelent meg a *Magazin für die Literatur des Auslandes*-ban, szerzője M. B. [-[Karl] Maria Benkert, vagyis Kertbeny Károly?] Ennek a kritikának magyar fordítását közölte az *Athenaeum* 1874-i évfolyama. Mivel ez a kritika nemcsak egyetlen, hanem — túlzó dicséretei ellenére — sok szempontból találó is, Athenaeum-beli fordítását egészében közöljük:

„Bárcsak magyarul tudnék, hogy e pompás költői művet eredetiben olvashatnám! Mindig e gondolat volt eszemben, midőn e remekműben gyönyörködtem. — Valahára egy valódi költő, a ki költői szemével az emberi szív- s a dolgok mélyébe belát, s mint valódi festő-költő erőteljes vonásokban állítja ezeket szemünk elé. Mit tesz az, ha itt-ott egy-egy kisebb vagy nagyobb valószínűtlenség is csuszik be? Figyelembe sem veszi az ember. Hiszen minden oly természetes és mégis oly rendkívüli e reális, és ránk nézve élethűsége dacára is idegenszerűnek tetsző világban, hogy csak később jut eszünkbe, hogy ez vagy az a költő festette világban sem valószínű.

Sok dicséretet hallottam és olvastam már Jókairól, de ennyit nem vártam. Mily pezsgő élet van e néhány erőteljes ecsetvonással odavetett alakban! Egész új világ tárul fel szemünk előtt a két vékony kötetkékben, és majdnem megfoghatatlan, hogy lehet ennyi életet kifejezni, ennyi személyt szerepeltetni ily szűk téren. Minden egyes ecsetvonás, rövidsége dacára, szivrehat; minden sor, minden szó azon élet közepébe varázsol minket, mely e színpadon lefoly, s a szereplők szívébe, kik e világot képezik. Nincsenek benne sem hosszú, sem rövid lélektani jellemzések, nem elemez minden mozdulatot, minden érzelmet a legapróbb részletig; de nyújt helyettük ecseteléseket, melyek néhány vonásban tükröztetik vissza azt, minek leírására a lelki élet jellemzőjének lapokra lett volna szüksége. E tekintetben az előttünk fekvő könyv rég

elfeledett, rég nem olvasott regényekre emlékeztet, melyeket még akkor irtak, mikor a finom lélektani jellemzések még nem voltak feltalálva. Regényekre, melyekben a cselekvény egyszerűen végbe megy, a legmegragadóbb és legfontosabb dolgok megtörténnek, a nélkül, hogy megtudnók, hogy hatottak a cselekvő hősök és hősnők kedélyére. Azután következett a lélektani fejtegetés kora, melyben jelenleg is élünk, s melyben mindent bonckés alá vesszünk. S ime itt van Jókai eleven, festői jeleneteivel, melyek nem szorulnak lélektani boncolgatásra; ecsetelési oly világosak, oly kézzel foghatók, hogy az olvasó önként is érzi a külső lepel alatt folyó belső munkát, s nincs szüksége magyarázatra. Nem hiányzik benne, mint az előbb említettem regényekben, a lélektani jellemzés, hanem feleslegessé van téve. A ruha ráncai, ha e hasonlattal szabad élnem, oly szorosan simulnak a tagokhoz, hogy a test bonctani alakját világosan lehet látni.

Mind pompás, kézzelfogható alakok, melyeket a költő szemünk elé állít; a kitünően rajzolt kutyától és lótól, a tetőtől talpig becsületes, férfias jellemű Fehér Gyuláig; Somody [!] grófig, kit mindenkinek tisztelnie és becsülnie kell; az egyenes, nyiltszivű, bár néha nyers számvevőnétől [!], Cecil kedves, gyengéd vonásokkal rajzolt, és mégis erőteljes alakjáig; s a szeszélyes és igézően önféjű Szerénáig.

Természetes, hogy nagy előnyben van a költő, ki egészen ismeretlen világot állít szemünk elé. Az élet és a viszonyok eredetisége bizonyára elősegíti a varázst, melyet ránk gyakorol. De ismét csak a költő képes minket egy előttünk egészen ismeretlen világba vezetni; élet-híven állítani szemünk elé, mint Jókai hatalmas átalakulásban levő hazáját, mint Bret Harte a még csak keletkezőben levő kaliforniai életet.

Kár, hogy a második kötet kissé rohamosan halad a befejezés felé; némely jelenetnél tovább szerettünk volna időzni, néhány mellékszemelet szerettünk volna beszöve látni, különösen Szerénának meglepően gyors eljegyzésénél. De hagyjuk ezt; fejezzük ki inkább köszönetünket a költőnek és reméljük, hogy közelebbi ismeretsége új irányt hozand be regényirodalmunkba. Az áramnak, mely Jókaiából indul ki, hatalmasnak kell lenni. Sz.” (Okt. 29-i sz. 2803—2804. has. — A Magazin cikkét az Athenaeum mellett más magyar lapok is említik, hosszan idéz belőle az FL 1874. okt. 29-i száma is.)

A Jókairól szóló cikkek, könyvek a *Felfordult világot* vagy mellőzik, vagy az író leggyengébb művei közé sorolják. Beöthy Zsolt „a Felfordult világ farsangi mulatozásának szilaj kedvét” dicsérettel említi, Jókai jellemző ereje és humora egyik példájának tartja, egyebet azonban nem ír erről a regényről. (*Jókai Mór emlékezete*. A Kisfaludy Társaság Évlapjai. Új folyam 40. k. 109—10.) Zsigmond Ferenc a regény eszmei mondanivalójában megmutatózó kettősségre hívja fel a figyelmet:

„A Felfordult világ hőseit, Fehér Gyulát elhalmozza Jókai az ő eszményítő hajlamának összes furfangjával és célzatosságával, de minden igyekezete ellenére is lépten-nyomon érezzük, hogy magát az író titkos rokonszenve a haldokló korszak felé vonzza.” (*Jókai*. Bp. 1924. 204.) Szinyei Ferenc igen elítélően nyilatkozik a regényről. A mesét naivnak, erőltetettnek és valószínűtlennek, szövést nehézkesnek, töredékesnek és zavarosnak tartja. Kijelenti, hogy ez a mese — ellentétben Jókai egyéb regényeinek meséjével — nem is érdekes. Valószínűtlennek, érthetetlennek tartja a jellemeket is. Fehér Gyula tökéletességét a Péterfy-től s követőitől megszokott módon igyekszik nevetségessé tenni. Néhány sikerültebb részletet talál ugyan a regényben („a tisztartóék régműdi, magyaros multságának színes képe, a kardos és gorombán őszinte tisztartóné alakja, a lépégés, a hegyvidék s a hajnali táj szép leírása”), de ezek — véleménye szerint — nem tehetik jóvá a szerkezet és jellemzés súlyos hibáit. A regény értékelését így foglalja össze: „Jókainak talán leggyöngébb regénye, mintha muszájból írta volna rossz kedvében.” (*Novella- és regényirodalmunk a Bach-korszakban*. I. k. Bp. 1939. 327–29.)

A felszabadulás óta megélnékült Jókai-irodalomban sem fordult eddig különösebb figyelem a *Felfordult világ* felé. Sötér István fejlődésrajza éppen csak megemlíti a regény címét a nemesség polgárosodása mellett bizakodóan érvelő művek közt. (*Jókai útja*. Csillag 1955. 389.) Egy lábjegyzetében már Szinyei Ferenc is említette (i. m. 329.), s Jókai válogatott elbeszéléseiről írt bírálatában Nagy Miklós is kitér rá, hogy a regény egyik alapmotívuma, a mocsárlecsapolás az írónak *Egy nevezetes gazda honunkban* c. elbeszélésében található. Nagy Miklós ezzel kapcsolatban Jókai életismeretének növekedését, művészi tapasztalatainak gazdagodását elemzi, s Fehér Gyulát a regényekben ábrázolt vállalkozói típus képviselői, a Berend Ivánok és Tanussy Manók közé sorolja. (It 1956. 231.)

Lengyel Dénes a *Nagy magyar költők* c. kiadványban (Bp. 1955. Szocialista nevelés könyvtára 106.) Jókai iskolai tanításával kapcsolatban viszonylag hosszasan foglalkozik a *Felfordult világgal*. Kiemeli, hogy a regény igyekszik felkelteni az érdeklődést a nemesi osztály fiaiban a mérnöki pálya iránt. „A retorikus nevelés ürességével szemben itt Jókai a természettudományok tanításának fontosságát hangsúlyozza.” E tekintetben a művet párhuzamba állítja a mérnöki hivatást népszerűsítő *Az új földesúrral*. A regény mondanivalójáról megállapítja: „Jókai itt is a Széchenyi kezdeményezte elgondolást követi, de már a főnemesség helyett a főszerepet a nemesi értelmiségnek szánja.” Elismerően ír Lengyel Torhányi életteljes alakjáról is. (149–50.)

S Z Ö V E G V Á L T O Z A T O K

Kiadásunk az 1863-ban megjelent első kötetkiadás (röv. 1863) szövegét követi. A szövegváltozatok szempontjából figyelembe vettük az 1858. évi MS-ben megjelent folytatásos közlést, az 1861. évi CsK-ban megjelent részletet, az 1887-i harmadik kötetkiadást (röv. 1887) és az 1895-i NK-t. Néhány esetben, amikor az első kötetkiadás szövege nyilvánvalóan hibásnak mutatkozott, a többi kiadásból megállapítható helyes szöveget közöltük — ilyenkor az 1863-i szöveget tüntettük fel változatként.

Jókai az első kötetkiadásban változtatott legtöbbit a regény szövegén. Először is az MS-ben folytatásokban megjelent szöveg következetlenségeit kellett eltüntetnie. A legfeltűnőbbek a névcserék voltak. (Pl. Fehér Gyula — Krassói Bálint, Somlyóházi — Somfalvi.) A neveket az 1863-i kiadás többé-kevésbé egységesítette, s kisebb-nagyobb betoldásokkal és kihagyásokkal igyekezett az író a regény egyéb hézagain és következetlenségein is segíteni. (Pl. 18 : 26—19 : 5, 23 : 10—13, 26 : 30—27 : 4, az *Egy ember, akiből még lesz valami* c. fejezet első mondatainak elhagyása.) Minden következetlenséget azonban a kötetben megjelent, véglegesnek tekintendő szövegből sem küszöbölt ki az író. Ezek egy része öröklődött kiadásról kiadásra, s ma már nincs jogunk változtatni rajtuk. Ilyenek: Somlyóháza egy helyen Somlyófalva néven szerepel (191 : 14); a regény elején más tájon találjuk, mint a végén (vö. *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* : A cselekmény színhelye); Rózsáliget neve Rózsapallaggal váltakozik (6 : 30, 167 : 31); a szatmári szálloda egymásba nyíló szobáiról először azt állítja az író, hogy valamennyinek volt külön kijárata (185 : 12), később azonban megelégedezik erről (192 : 27). (Itt említjük meg, hogy az MS-ben Száva, az 1863-i kiadásban váltokozva Dráva és Száva néven szereplő kutyát a későbbi kiadások alapján egységesen Drávának írtuk.)

A *Felfordult világ* is a JKK 1. kötetében, a *Bevezetés Jókai összes művei kritikai kiadásához* c. fejezetben közölt és a sorozat minden kötetére érvényes helyesírási elvek szerint készült. Éppen ezért az alábbiakban csak azokról a sajátos eltérésekről adunk számot, amelyek az írásmód

tekintetében kiadásunk és az alapul vett 1863-i első kiadás között fennállnak, és a jelzett *Bevezetés*-beli általános elvekből nem következnek.

A következő szavak o-ját változtattuk ó-ra: *birkozik, csóvál fogozik, koston, ohajt, operencia, sohajt.*

A következő szavak ö-jét változtattuk ő-re: *örs, felöl.*

Az alábbi szavakat az 1863-i kiadásban található rövid mássalhangzós alak helyett a ma szokásos hosszú mássalhangzós alakban írtuk: *aféle* (de *aféle* is!), *ahoz, aként, boszant, boszu, csengetyü, épen* („most”), *fenhangon, fentart, fris, kevesel, köny, lejobb, lövel, összesség, restel, roszt, sülyed* (de *sülyed* is!), *tüdőgyulladás*. Hosszú mássalhangzós alakban írtuk az 1863-i kiadásban rövid mássalhangzóval talált *-kép* ragot is. A *-t* végű igék műveltető képzős származékait az említett kiadásban talált régi *süetet, tetet* alak helyett a ma használatos *süttet, tettet* alakban írtuk.

Az alábbi szavakban a ma használatos rövid mássalhangzó helyett az 1863-i kiadásban hosszú mássalhangzót találtunk: *kaszálló* (de *kaszáló* is!), *kevésbbé, koppasztott, lehellet, porcellán*. Ezeket a JKK-ban rövid mássalhangzóval írtuk.

Itt említjük meg, hogy számos helyes alak mellett az 1863-i kiadásban háromszor előfordult a *tisztartó*, egyszer-egyszer a *mennyasszony, álhat* és *halattszott* alakváltozat is. Ezek nyilvánvalóan sajtóhibák, s írásukat helyesbítettük.

A mai helyesírásnak megfelelően írtuk az 1863-i kiadásban a következő alakban talált szavakat: *attiladolmány, éjtszaka* (de *éjszaka* is!), *esküüt* (de *esküdt* is!), *fekügyék, higgye, higgyen, itcze, játsza, játszék, játszon, játszanak* (felszólító mód), *keztyü* (de *kesztyü* is!), *léleket, lélekező, mingyárt* (de *mindjárt* is!), *mond* (felszólító mód), *valjon*. A *gróf* szó nevek előtt néhányszor rövidített *gr.* alakban fordult elő: a JKK-ban ilyenkor is *gróf*-ot írtunk. Az 1863-i kiadásban talált a *mie, mie* névmási alakok helyére a mai helyesírásnak megfelelő *amije, mije* alakot tettük.

Az 1863-i kiadásban kis kezdőbetűvel találtuk a következő tulajdonneveket: *alföld, ámor, archimedes, holt Tisza, italiennes* (színház), *két kecske* (fogadó), *kis Éden* (sziget), *palais royal* (párizsi palota), *pogány-sziget, rózsaliget* (puszta — többször előforduló Rózsaliget alak mellett), *váczi utca*. Mindezek kezdőbetűjét a JKK-ban nagyra változtattuk.

A következő francia köznevekben az 1863-i kiadásban talált szókezdő nagybetűt változtattuk a JKK-ban kicsire: *Cerat au beurre de Cacao, Eau de Botot, Quinquina, Syrop d'Erysimum, Syrop de Lactucarium*. A mai helyesírási gyakorlatnak megfelelően szólásokban kis kezdőbetűvel írtuk az 1863-i kiadásban nagybetűvel írt *Isten* szót is.

A személynevek közül az alapul vett kiadásban talált *Serena* névalakot a JKK-ban *Szerénának* írtuk. A felváltva használt *Cecil* — *Cecilie* változatokat megtartottuk. *Somlyóházi* neve néhányszor *y*-nal,

Ludvéghy néhányszor i-vel fordul elő az 1863-i kiadásban: a JKK-ban következetesen a gyakoribb alakot használtuk. A váltakozva használt *Dryász* – *Dryasz* névalakok közül is a gyakrabban előforduló elsőt tartottuk meg.

A földrajzi neveket ma használatos alakjukban írtuk. Az 1863-i kiadásban ettől a következők tértek el: *Aetna*, *Aranyosmegyes*, *Beregh* (de Bereg is!), *Deéz*, *Füzes-Gyarmat*, *Nagy-Bánya*, *Nagy-Károly*, *Nagy-Szőlős*, *Nagy-Várád*, *Páris*, *Szathmár* (de Szatmár is!), *Szinyér-Várallja*, *Tisza-Ujlak*.

Az idegen szavak írása terén a jelenleg érvényben levő gyakorlatot követtük, tehát túlnyomó többségüket magyarosan írtuk. Az alábbiakban felsoroljuk ezeknek az idegen szavaknak az 1863-i kiadásban talált alakját:

achat, *activa*, *Adonis*, *alabastrom*, *amabilis*, *ambitió*, *ambra*, *anecdota*, *angaria*, *archaeologia*, *arithmetica*, *aristocrata*, *aristocraticus*, *astrolabium*, *autographon*, *biografia*, *blouse*, *botanicus*, *bravo*, *broche*, *brutalis*, *brüsseli*, *bureau*, *calculál*, *calculus*, *California*, *camélia*, *canadai*, *capacitál*, *capitális*, *carricatura*, *casino*, *cassa*, *censura*, *chemikus*, *cherub*, *chinai*, *classicus*, *classis*, *cognac*, *colporteur*, *combinatió*, *complicált*, *componál*, *compossessor*, *compromittál*, *concentrál*, *concert*, *concurus*, *condolentia*, *confusió*, *conjectura*, *contractus* ill. *contractus*, *contremine*, *contribuál*, *conventió*, *conventionatus*, *conservál*, *consondedál*, *craváti*, *credit*, *creol*, *crida*, *criticus* ill. *critikus*, *curator*, *daemon*, *declamatio*, *democrata*, *deputatió*, *derangiroz*, *dictio*, *diligence* (delizsánsz), *diplomata*, *director*, *discursus*, *dispensatio*, *dispensationalis*, *doctor* (de doktor is!), *egoismus*, *elegantia*, *escomptál*, *essentia*, *etiquett*, *excellencia*, *excentricus*, *existencia*, *exoticus*, *expectoratio*, *forciroz*, *generosus*, *genialis*, *geniroz*, *genre*, *geognosia*, *gesticulál*, *gesticulatio*, *Hercules*, *hérós*, *honorator*, *hortensia*, *hótel*, *humoristicus*, *hyéna*, *hypothecca*, *idealis*, *illusió*, *incognito*, *inquisitio*, *invitatió*, *labyrinthus*, *laconicus*, *legalis*, *liberia*, *logarithmus*, *logikai*, *maecenas*, *magneticus*, *malitia*, *manquo*, *marquiroz*, *marquis*, *masinista*, *mathesis*, *matrona*, *melancholia*, *melodia*, *minus*, *missio*, *mysterium*, *mythos*, *narcotikus*, *necessaire*, *nivellatió*, *nobel*, *originalis*, *ostentatio*, *panique*, *parlamentaris*, *partie*, *parvenu*, *passiva*, *patriarchalis*, *pátriárka*, *patriotismus*, *pavillon*, *perse* (de perse is!), *pictor*, *plasticai*, *plausibilis*, *politica*, *polytechnicum*, *positio*, *practicus*, *praecedens*, *praesidens*, *professor*, *programm*, *proscenium*, *protector*, *psycholog*, *publicum*, *punch*, *pyramid*, *qualificál*, *rangiroz* ill. *randzsiroz*, *rath*, *renommcé*, *reservál*, *respectál*, *revange* ill. *revanche* (revans), *rhum*, *risico*, *rococo*, *romanticus*, *rubrica*, *salamandra*, *salon*, *samaritanus*, *scala*, *schmuké*, *sensal*, *sentimentalis*, *servus*, *skepszisz*, *solíd*, *sonett*, *speculál*, *speculans*, *speculatió*, *spediteur*, *sphinx*, *status*, *stoikus*, *stratocumulus*, *stylus*, *sympathia*, *theca*, *thema*, *theoria*, *toaszt*, *toilett*, *tribulatió*, *varians*, *vinculum*, *vis à vis*, *yankee*, *ypsilon*.

Az idegen írásmód szerint frt szavakhoz a mai helyesírási szabályzatnak megfelelően tettük a toldalékokat. Tehát az 1863-i kiadásban talált *baronessal* helyett *baronesse-szel*, *comtesset* helyett *comtesse-t*, *italienesban* helyett *Italiennes-ban*, *nonchalanceal* helyett *nonchalance-szal* stb. alakot írtunk. Megjegyezzük, hogy az általunk követett helyesírási elvet az esetek egy részében az 1863-i kiadás is alkalmazta: abban is találunk *Eau de Botot-val*, *pates digestives-ekkel* alakokat.

A fentebb felsorolt helyesírási változtatásokat, továbbá természetesen mindazokat, amelyeknek a típusait a JKK I. kötetében található *Bevezetés* felsorolta, nem tüntettük fel egyenként a szövegváltozatok között.

Jókai francia nyelvhasználatának jellemző hibáit (*au pierre divin* — *à la pierre divine* helyett, *chocolade* — *chocolat* helyett, *italiennes* — *Italiens* (Théâtre des Italiens) helyett) változatlanul hagytuk. A néhány szó végéről elhagyott néma c-t és a hiányzó ékezeteket azonban pótoltuk: ezeket egyenként felsoroljuk a szövegváltozatok között. A néhány-szor magyarosan írt *kontesz* alakot a mai helyesírásnak és az alapul vett kiadásban szereplő alakok többségének megfelelően *comtesse-re* javítottuk, de ez utóbbi változtatásokat is feltüntettük a szövegváltozatok között.

A szövegváltozatok egyenkénti felsorolása előtt összefoglalóan említjük még a következőket:

Somlyóházi neve az MS-ben az első folytatások kivételével s néhány helyen (133 : 29, 134 : 4, 144 : 32, 153 : 25) az NK előtti kötetkiadásokban is *Somsfalvi* ill. *Somsfalvy*.

*Borc*z nevét az MS helyenként — nyilvánvaló sajtóhibával — *Borez*-nak írta.

Az MS az első fejezet címe elé arab, a második—negyedik fejezet címe elé római számot, az NK előtti szövegkiadások az első fejezet címe elé római számot tettek. Ezeket elhagytuk.

Az NK a korábbi kiadások ritkított szedéssel való kiemeléseit megszüntette. A JKK-ban a kiemeléseket megtartottuk.

Néhány többször előforduló azonos változatot ezek első előfordulási helyén említettünk, de ott feltüntettük a későbbi előfordulások lap-, ill. sorszámát is.

Lap: Sor:

- 5 : 6 táncban (NK: tánczba)
- 8 fel Ugocsának (MS; 1863: Fel-Ugocsának)
Zemplénnek (MS; 1863: Zemplénnék)
- 13 kezdeni másnak (NK: kezdeni *négy közül* másnak)
- 15 alumni (1887; NK: aludni)

Lap: Sor:

- 5 : 22 közül (MS: közől)
megkezdék (1887; NK: megkezdték)
- 6 14 a közelgő (1887; NK: s a közelgő)
- 15 Majtény, Királydaróc (1887: Majtényi és Királydaróc
NK: Majtény és Királydaróc)
- 21 hiták (1887; NK: hítrák)
- 24 gondoltak (MS: gondolatok)
- 28 együgyűbb (1887; NK: az együgyűbb)
- 33 óhajták (NK: óhajtják)
- 34 lyánkától (1887: lánykától NK: lánykától)
- 7 7 Kevesebb (MS: Hevesebb)
- 8 30 barátságát (1887; NK: az ő barátságát)
- 9 10 Amor alakok (MS; 1863: ámoralakok 1887; NK: Amor
alakok)
- 14 Ámorkákon (MS; 1863: ámorkákon 1887; NK: Amorkákon)
- 20, 10 11 Dráva (MS: Száva)
- 21 majd egyik, majd másik (1887; NK: majd az egyik, majd
a másik)
- 23 jobbról (NK: jobbról)
talán balról (1887; NK: vagy talán balról)
- 27 tévelygő vándornak (1887; NK: a tévelygő vándornak)
- 10 7 hanyatf dönti (MS; 1863: hanyatdönti)
- 8 *ha volna mivel* (Az MS-ből hiányzik.)
- 12, 33 32, 33 jőni (MS: jönni)
- 15 éj (NK: ej)
- 22 a jó puha hóban (1887; NK: ott a jó puha hóban)
- 28 bajuszokra (1887; NK: a bajuszukra)
- 11 12 szólt (1887; NK: szól)
- 15 jőnek (MS: jönnek)
- 24 nagy öblös (1887; NK: a nagy öblös)
- 25 széles lábasokban (1887; NK: a széles lábasokban)
- 26 valami (1887; NK: pedig valami)
- 33 mazsolaszőlőből (MS: mazsolaszőlőből)
- 12 11 alakja csaknem (1887; NK: alakja már csaknem)
- 14 mindig (MS: mind)
- 18 bajuszáról, szakálláról (1887; NK: bajuszáról s szakálláról)
- 26 tréfálózék (1887; NK: tréfálkozék)
- 28 kiálta (NK: kiáltá)
- 29 utósó (1887; NK: utolsó)
- 31 ad (MS: ád)
- 13 11 ketyegője (MS; 1863: ketyegője)

Lap: Sor:

- 13 : 33 egy esztendő (1887; NK: esztendő)
14 : 1 lábai porát (MS: lábát)
23 s jövő esztendeig (1887; NK: s a következő esztendeig)
15 13 miként (MS; 1863: mikint)
14 szőrtül (1887; NK: szőrtől)
32 ezt (MS: azt)
16 : 20 halványbarna (1887; NK: halaványbarna)
17 : 4 egyik (1887; NK: az egyik)
5, 98 : 6 közől (1887; NK: közül)
6 mosolyodik (NK: mosolyog)
23 hála istennek (1887; NK: hála Istennek)
34 szemeiteket (1887; NK: a szemeiteket)
18 : 22 van (MS: vagon)
26—19 : 5 Mikor Torhányi urat... mint tisztos idegeneket.
(Az MS-ből hiányzik.)
18 : 34 közől (NK: közül)
19 : 30 lányt (MS: lyányt)
31 a fiatalság (MS: fiatalság)
21 8 levén (1887; NK: lévően)
25 sorsának (MS; 1863: sorsába)
22 : 1 helyéből (NK: helyéről)
17 attul (1887; NK: attól)
23 3 Ez azután (NK: És azután)
7 vonta magára a társaság figyelmét (MS: lett a társaság arszlána)
10—13 Senki sem ismerte... elmés ötlet volt tőle. (MS: Ki mit tudott felőle, elmondta másnak: hogy Krassói Bálintnak hiják, hogy szülői tehetőssek, ő maga jól készült ifju, rajzol, hegedül, francziául beszél, még tán verseket is ír. Hogy igen elmés, azt már ez egyetlen ötlet magában is untig tanusítja.)
19 abban (NK: abba)
24 : 15 legfőlebb (MS: legfeljebb)
20 szállok (MS: szóllok)
29 duzzog (MS; 1863; 1887: kaczag — Az NK alapján értelem-szerűen javítottuk.)
30 Fehér Gyula (MS: Bálint)
25 7 Gyuldt (MS: Bálintot)
11 Jósika (MS; 1863; 1887: Józsika)
13 Gyula (MS: Bálint)
22 zsebébe dugta (1887; NK: zsebre dugta)
26 : 1 e hangra (MS: a hangra)
7 ez nyugtalanítá (NK: az nyugtalanítá)

Lap: Sor:

- 26 : 30 - 27 : 4 *Képzelet nem éri utol . . . szerelmes volt belé.* (Az MS-ből hiányzik.)
- 27 : 13 köpönyeg (1887; NK: köpenyeg)
16 *vihog* (MS: *röhög*)
24 elvesztjük (1887; NK: elvesztjük)
25 *jőni* (MS; 1887; NK: *jönni*)
jő (MS: *jön*)
31 galoppban (NK: galoppba)
32 *mint* (1863: *mit* — Értelemszerű javítás a többi kiad. alapján.)
- 28 1 *szintén* (MS: *szinte*)
2 *száguldva* (1887; NK: *száguldozva*)
5 *laktalan* (1887; NK: *lakatlan*)
26 *a* fejével (1887; NK: *fejével*)
30 *Dráva* (MS; 1863; 1887: *Száva*)
- 29 3 *s* paripája (NK: *s a* paripája)
8 *tudja* (NK: *tudta*)
10 *beléptet* (NK: *belépeget*)
14 *kijő* (MS: *kijön*)
18 *kijőni* (NK: *kijönni*)
21 *abrákot* (NK: *szénát*)
neki pedig (NK: *őneki* pedig)
30 Ezüstlakadalmát (1887; NK: Ezüstlakodalmát)
31 *a* markában (1887; NK: *markában*)
- 30 : 13 *egyszer csendesen* megállt (NK: *egyszer* megállt)
20 *Azután* (1887: *Azon* NK: *Aztán*)
33 *olyan* mozdulatlanul (1887; NK: *oly* mozdulatlanul)
34 *másik* (1887; NK: *második*)
- 31 6 *szájában* (NK: *a* *szájában*)
15 *vihogni* (MS: *röhögni*)
22 *dohányzacskómat* (1887; NK: *dohányzacskómat*)
- 28, 30, 33 1 *jő* (MS: *jön*)
32 15 *bizonyosságot* (NK: *bizonyoságot*)
29 *halavány* (NK: *halvány*)
32 *felpillantott* (NK: *fölpillantott*)
- 33 : 15 *kérdé* (1887; NK: *kérdi*)
16 *kezde jőni* (MS: *kezdé jönni* 1887; NK: *kezd jőni*)
- 34 17 *sehogy sem* (MS: *épen nem*)
30 *ez a házasság* (1887; NK: *a házasság*)
33 *Ő* *nem* (1887; NK: *Oh* *nem*)
- 35 2 *Sírt?* — *szólt* (MS: *Sírt?* — *Ezt nem bocsáthatom meg magamnak* : *szólt*)

Lap: Sor:

- 35 : 3 tenyerébe — ő (MS: tenyerébe; — *hogy ő*)
6 háladatlan (1887; NK: háládatlan)
8 keserűen megbántotta (MS: keserűen *üldözte, úgy* megbántotta)
13 és a nemtől (1887; NK: és nemtől)
18 hihetlen (1887; NK: *hihetetlen*)
19 nem is vádolt (1887; NK: nem vádolt)
27 Elvitték-e (1887; NK: *Bevitték-e*)
28 ötet (1887; NK: *öt*)
36 9 meg is szokott *nálunk* (1887; NK: meg is szokott)
12 a legváratlanabbul (NK: *legváratlanabbul*)
25 gondol (1887; NK: *gondolhat*)
26 leánykát (1887; NK: *lánykát*)
29 mai (1887; NK: *a mai*)
31 odajőne (NK: *oda jönne*)
Megalázná (1887; NK: *Megalázza*)
37 10 úr (MS: *öreg ur*)
13 *somlyóházi* (MS: *somvári* NK: *sólyomházi*)
25, 28 Cecílie (NK: *Cecília*)
38 5 Szeréna (NK: *ãSerena*)
11 jőnek (1887; NK: *jönnek*)
18 rendkívülit (MS: *rendkívül levőt*)
20 érinték (MS: *érinték már*)
22 aki (1887; NK: *ki*)
33 ez a (MS: *az a*)
39 1 könyvből (MS: *könyvből*)
4 vidámon (1887; NK: *vidáman*)
5 megzavart (MS: *megkezdet*)
8, 41 : 23 Cecilt (MS: *Ceciliet*)
16 néhány (1887; NK: *nehány*)
16, 41 : 16, 42 : 29 Cecil (MS: *Cecilie*)
21 öregasszony (MS: *öreg asszonság*)
40 6 Cecilhez (MS: *Ceciliehez*)
7 Lyánkák (NK: *Lánykák*)
témáról (NK: *themákról*)
12 lányka (NK: *lányka*)
18 megtanítlak (1887; NK: *megtanítalak*)
23 és ismét (1887; NK: *s ismét*)
26 csudálatos (1887; NK: *csodálatos*)
41 : 23 s ismét (1887; NK: *ismét*)
31 magyar- és lengyelt (1887; NK: *magyart és lengyelt*)

Lap: Sor:

- 42 : 6 De bizony (MS: De bizony *csak*)
10 Somlyóháza (MS: Somfalu)
19 terem (1887; NK: termet)
lakosztályába (NK: a lakosztályába)
27 Cecilt (MS: Ceciliát)
43 3 arccal (MS: orczával)
8 a két jó öreg (1887; NK: a jó öreg)
44 : 7 felül (MS: felyül)
naponkint (1887; NK: naponként)
9 nem szakítja (1887; NK: sem szakítja)
14 cserény (NK: *hodály*)
egyalakúságot, (1887; NK: egyalkatuságot)
15 estenkint (1887; NK: esténkint)
19 telepítő (MS: építő)
22 agyagot (1887; NK: anyagot)
45 : 6 építési (1887; NK: építészeti)
egyformán (NK: egyforma)
19 középén (MS: közepén)
33 közölgét (NK: közöleg)
46 : 6 tekeríteni (1887; NK: tekeríteni)
16 abban az órában (NK: abban az órákban)
20 a dolmány (NK: a dolmánya)
27 tört bőrdolmányt (NK: törtbőr dolmányt)
47 5 olyan szép (1887; NK: oly szép)
7 gyógyíthatatlanul (1887; NK: gyógyíthatatlanul)
23 kulimászos (MS: kolimászos)
24 törölni (1887; NK: törülni)
48 2 az minő (MS: a minő)
4 mennyi küzdelmébe, mennyi pénzébe (1887; NK: mennyi
pénzébe)
13 báró címert (NK: báró czímet)
23 almáriumok (1887; NK: almáriumok)
26 ijeszgette (1887; NK: ijesztgette)
27 miken (MS: mikor)
29 almárium (1887; NK: almárium)
31 olyan (1887; NK: oly)
33 belezépett (1887; NK: belépett)
49 : 25 lánykáját (NK: leánykáját)
28 évődék (MS: ivődék)
50 : 3 monda (1887; NK: monda)
5 vonított (NK: vont)

Lap: Sor:

- 50 : 7 vállvonítással (NK: vállvonással)
25 lógatja (MS; 1863: lóggatja)
28 a kenyerrünket (1887; NK: kenyerrünket)
- 51 7 Milyen (NK: Mily)
13 azt nem (1887; NK: nem)
21 vásárolja össze (MS: vásárlja össze)
- 52 7 bankrészvények (1887; NK: a bankrészvények)
métallique-ok (valamennyi kiad.: metalliquok)
24 az az ípszilon (1887; NK: az ypsilon)
- 53 3 szokatlanul (NK: szokatlan)
- 54 4 Torhányi úr (MS: Torhányi)
20 Óh (1887; NK: Ah)
23 úgy hínak (MS: *hog*y úgy hínak)
- 55 8 húzott krétás ujjával (NK: húzott)
17 a Ludvéghy (NK: Ludvéghi)
18 Rózsaligeten (1887; NK: a Rózsaligeten)
- 56 6 milyen (1887; NK: mily)
9 pipahamuba (1887; NK: a pipahamuba)
25 Amáliáé (MS; 1863: Amáliaé)
- 57 : 33 kénytelen (MS: *hát* kénytelen)
- 58 10 elébb (1887; NK: előbb)
- 59 7 a bokros lovát (1887; NK: bokros lovát)
11 hátha Amália nem akar Adorjánhoz menni. *Akkor* Torhányi
uram (MS: *Amália mit szól hozzá? Ez Torhányi uram dolga.*
Ha Amália nem akar Adorjánhoz menni; Torhányi uram)
- 60 1 Borcz uram öröme (1887; NK: Borcz uramnak öröme)
annyira (1887; NK: oly annyira)
6 ezelőtt (1887; NK: azelőtt)
27 karmantyúját (NK: tuszliját)
32 vagy (1887; NK: vagy *ma*)
- 61 : 12 felfedezéstől (MS: felfedezésétől)
18 füttyülni (1887; NK: füttyölni)
19 füttyülj (1887; NK: füttyölj)
20 hogy (1887; NK: hogy *már*)
25 teneked (MS: te *veled*)
34 Somlyóházára (MS: Somfalvára)
- 62 4 vonított (NK: vont)
14 bakala (NK: *csiszta* bakala)
18, 63 : 14, 65 : 15 elébb (1887; NK: előbb)
- 63 12 somlyóházi (MS: *somfalvai*)
- 64 6 mikor egy (1887; NK: a mikor egy)

Lap: Sor:

- 64 : 10 hisz az (1887; NK: hisz ez)
22 hygiénique-be (valamennyi kiad.: hygieniquebe)
24 fürdőben (1887; NK: fürdőben)
25 fürdő (1887; NK: fürdő)
- 65 2 száját (1887; NK: száját)
4 papillote-ba (valamennyi kiad.: papillotba)
10 elcsillapítja (NK: lecsillapítja)
16 szürkére (1887; NK: szürkébe)
17 keserűmandula korommal (1887; NK: keserű mandula-
korommal)
25 sat. sat. (1887; NK: stb. stb.)
28 az a rettenetes (1887; NK: a rettenetes)
30 páte (valamennyi kiad.: pate)
31 chocolate colonial (NK: chocolate)
- 66 3 egyszer leckét is (1887; NK: még leczkét is)
6 tetétül (1887; NK: tetőtől)
9 gyeplőt (1887; NK: gyeplőt)
14 pátés (valamennyi kiad.: pates)
25 lefekünni (NK: lefeküdni)
28 kávéskalánnyi (1887; NK: kávéskandányi)
- 67 3 napról napra (MS: napról-napra)
15 azok a lanyha (MS: azok lanyha)
27 őseiről (NK: őseitől)
31 lánykának (MS: lánykának)
- 68 2 lánynak (MS: lányának)
4 lányka (MS: lányka)
- 70 : 16 ostobaságróli (NK: ostobaságról való)
17 bétise (valamennyi kiad.: betise)
28 kancsérojja (1887; NK: káncsérojja)
- 71 : 18 Sokat mernék rátenni (NK: Sokat lehet rátenni)
21 valódiságuk (NK: valódisága)
- 72 15 Rettenetes eset (Az NK-ban nincs új bekezdés.)
- 74 1 (Az Egy ember, akiből még lesz valami c. fejezet első sza-
kasza előtt az MS-ben: Ezekben az időkben egy fiatal embert
kezdték emlegetni, mint valami portentumot, a vidék szája tele
volt vele, a lapok is irtak gyakran róla.)
Neve biz ennek (MS: Neve)
2 apja (MS: ámbár családja a nevezetesebbek közé tartozik. Apja)
11 lehetne (MS: volna)
13 kinek (MS: kinek)
15 kereshet (MS: keres)

Lap: Sor:

- 74 : 17 *politikai tekintélyének* (MS: tekintélyének)
21 *fiú* (1887; NK: *fia*)
25 *részük* (MS: *része*)
- 75 : 2 *vagyonát* (MS: *a* *vagyonát*)
24 *Még* (MS: *Még ő*)
- 76 : 8 *procent* (NK: *percent*)
10 *szüksége* (MS: *több* *szüksége*)
12 *köpönyeg* (1887; NK: *köpenyeg*)
14 *Hét nap* (NK: *Két nap*)
20 *remélni*: (MS: *remélni*)
33 *procentet* (NK: *percentet*)
terhek pedig (NK: *terhek*)
- 78 : 25 *távolbul* (1887; NK: *távolból*)
28 *pezsdülő* (NK: *serdülő*)
33 *négyszögletű* (1887; NK: *négyszögletű*)
- 79 : 17 *soha* (1863; 1887; NK: *sok* — Szövegromlás javítása az MS alapján.)
19 *érne meg* (MS: *érne*)
32 *kiszáraztani* (1887; NK: *kiszárítani*)
- 80 : 8 *Hogy* (1887; NK: *Hol*)
15 *miken* (NK: *miket*)
- 81 : 12 *ide és ide* (1887; NK: *ide s ide*)
34 *széllel* (1887; NK: *a* *széllel*)
- 82 : 5 *ott lakos* (NK: *ottlakó*)
- 83 : 17 *aszu-páfrán* (MS: *asszu sáfrán* 1863: *asszu-páfrán*)
23 *burjánjóshoz* (NK: *burjánjóshoz*)
24 *burjánjósi* (NK: *burjánjósi*)
- 84 : 16 *meggyújtotta* (NK: *meggyújtatta*)
25, 34 *zsarátnak* (1887; NK: *zsarátnok*)
- 85 : 20 *fészkeről* (1887; NK: *a* *fészkeről*)
29 *vesz el* (MS: *elvesz*)
- 86 : 7 *elejthető* (MS: *elejthető őket*)
28 *azon túl* (MS: *azonnal*)
30, 88 : 12, 89 : 34 *burjánjósi* (1887; NK: *burjánjósi*)
33 *ízletes* (1887; NK: *ízletes*)
- 87 : 3 *lapályosabb* (NK: *láposabb*)
9 *fiánál* (1887; NK: *a* *fiánál*)
25 *kémikus* (MS: *komikus*)
27 *vis centrifuga és centripeta* (NK: *vis centrifuga*)
- 88 : 25 *utálatos* (MS: *utálatosan*)
33 *barangolásban* (1887; NK: *barangolásokban*)

Lap: Sor:

- 89 1 reggel *megint* (1887; NK: reggel)
2 *vasas végű* (1887; NK: *vasvégű*)
19 Ezért a kérdéért (Az NK-ban új bekezdés.)
90 : 20 *ezáltal* (1887; NK: *ezúttal*)
családját (1887; NK: *a családját*)
91 : 27 *leányt* (1887; NK: *lányt*)
31 *városba* (1887; NK: *városban*)
33 *sem kell* (1887; NK: *nem kell*)
92 14 legközelebb ismerői közül (MS: legközelebbi ismerői közül
1887: legközelebb ismerősei közül NK: legközelebbi ismerősei
közül)
25 *cselekesznek* (NK: *cselekszenek*)
93 5 *meg sem* (MS: *még sem*)
94 5 *tágabb* világnézet (MS: *biztos* világnézet)
8 *azok a főurak* (MS: *a főurak*)
95 16 *segítette fel* (1887; NK: *segítette föl*)
20 *szegletbe* (1887; NK: *szögletbe*)
köpönyege (1887; NK: *köpenyege*)
21 *sártengeren* (NK: *sártengeren át*)
25 *szegletében* (1887; NK: *szögletében*)
96 18 *kalauz* (1887; NK: *a kalauz*)
21 *felül* (1887; NK: *pedig* felül)
25 *szólt* (1887; NK: *szólt most*)
34 *mert különben* (1887; NK: *mert*)
97 1 *aki* (1887; NK: *ki*)
19 *azt az ötletet* (1887; NK: *az ötletet*)
31 *törte* (NK: *törte el*)
98 25 *ez pedig* (MS: *az pedig*)
26 *jegyzé* (1887; NK: *jegyzé meg*)
99 4 *ki volt hát az* (1887; NK: *ki volt az*)
5 *fördőre* (1887; NK: *fürdőre*)
6, 7 *kedvéért* (1887; NK: *kedvéért*)
7 *Bizony csak* (Az NK-ban új bekezdés.)
10 *órajárányira* (1887; NK: *félórányira*)
fördőhelytől; (1887; NK: *fürdőhelytől*)
25 *kiálta* (MS: *kiáltá*)
26 *izzadságot* (1887; NK: *izzadságot*)
100 3 *tömlőből* (MS: *tömlőből*)
101 5 *a gróf és Gyula* (MS: *Gyula és a gróf* 1863: *a gróf Gyula és*)
8 *felé sietni* (NK: *felé*)
15 *fördőbe* (1887; NK: *fürdőbe*)

Lap: Sor:

- 102 7 *be lehet* hajtani (NK: *lehet behajtani*)
26 *utóbbi szót* (1887; NK: *utolsó szót*)
27 *dicsekedés* (1887; NK: *dicsekvés*)
- 103 2 *ezt a* (MS: *azt a*)
- 104 19 *jőjön* (1887: *jőjjön* NK: *jőjjön*)
26 *az még kezét sem* (MS: *sem az még kezét*)
28 *földtül* (NK: *földtől*)
28, 145 13, 184: 32, 185: 8, 187: 33, 188: 18, 19, 24,
193: 25, 194: 10, 31, 195: 3, 19, 24, 196: 12, 13, 199: 4,
205: 8, 12, 26 *grófné* (1887; NK: *grófnő*)
- 105 8 *mosolyog* (1887; NK: *mosolyog is*)
10 *a csillagászok* (1887; NK: *csillagászok*)
- 106 5 *szemöldei* (1887; NK: *szemöldökei*)
- 107 19 *nagy kár esett* (1887; NK: *vagy kár esett*)
29 *a sorsnak* (MS: *az időnek*)
- 108 8 *mert az* (1887; NK: *mert ez*)
16 *a csepp* (MS: *csepp*)
23 *velük* (1887; NK: *velők*)
25, III: 17, II4: 34, 205: 30 *bánáti* (MS; 1863: *banáti* —
Javítás az 1887 és az NK alapján.)
29 *egy misemondó* (1887; NK: *misemondó*)
- 109 6 *banátusi* (1887; NK: *bánáti*)
14 *az ettől* (1887; NK: *ez ettől*)
25 *olyan* (1887; NK: *oly*)
33 *háladatosak* (1887; NK: *háládatosak*)
- 110 4 *miért* (1887; NK: *minek*)
34 *furolyálni* (1887; NK: *furulyázni*)
- 111 26 *biztosítottak* (1887; NK: *biztosították*)
- 112 8 *fellép* (1887; NK: *föllép*)
magánytáncban (1887; NK: *magántánczban*)
13 *nincs fogalma; ezt hát okvetlen fel kellett szólítanom* (1887;
NK: *nincs fogalma;*)
17 *hazaérkezem a vőfényi* (1887; NK: *hazaérkeztem a vőfélyi*)
21 *de Amália* (1887; NK: *hogyan Amália*)
26 *hirtelen való* (NK: *hirtelen*)
30 *tartalmat* (1887; NK: *tartalmát*)
- 113: 25 *de azért* (MS: *de a kiké azért*)
- 116 8 *egyemeletes* (1887; NK: *egyetemleges*)
12 *éptkezés* (1863; 1887: *érintkezés* — Javítás az MS és az NK
alján.)
18 *kocsmárossal* (NK: *korcsmárossal*)

Lap: Sor:

- 117 8 *bele nem ült soha* (MS: *be nem kente magát*)
30 *fizetni fiaért* (1887: *fizetni fiáért* NK: *fizetni*)
34 *kalmár* (MS: *bárkás* 1863; 1887: *birkás* — Értelemszerű javítás az NK alapján.)
- 118 4 *korrespondáltak* (1887; NK: *correspondáltak*)
11 *erőtette* (NK: *erőltette*)
27 *fatalitásoknak* (1887; NK: *fatálisoknak*)
- 119 : 11 *itt lesznek . . . derék emberek.* (Az MS-ből hiányzik.)
20 *színeket* (MS: *czimeket*)
- 120 : 28 *kisasszonyával* (1887; NK: *a kisasszonyával*)
- 121 : 24 *lett* (NK: *volt*)
- 122 17 *monda* (NK: *mondá*)
22 *azt a kisasszony* (1887; NK: *a kisasszony*)
30 *az imént* (NK: *imént*)
- 123 13 *ez már* (MS: *az már*)
16 *odadta* (1887; NK: *odaadta*)
24 *biz ez* (1887; NK: *biz az*)
29 *felelt* (1887; NK: *ekkép felelt*)
- 124 : 9 *szobalány* (1887; NK: *szobalány*)
27 *kivethet a zsebéből* (1887: *kivethet a zsebéből* NK: *kivethet a zsebéből*)
forintot. (NK: *forintot, van két milliója.*)
- 125 1 *úgy* (MS: *igy*)
6 *Hogy a birkásnak* (Az 1887-ben és az NK-ban új bekezdés.)
9 *kelle* (MS: *kell*)
28 *olyan kedélyes* (MS: *kedélyes*)
- 126 : 3 *Olyan komolyan* (Az 1887-ben és az NK-ban új bekezdés.)
21 *kifogása* (NK: *kifogás*)
23 *lakadalmaskodnak* (1887; NK: *lakodalmaskodnak*)
- 127 : 6 *leskelődő* (1887; NK: *leselkedő*)
9 *szólt* (1863: *szól*)
16 *parkomból* (1863: *párkomból*)
17 *Kis Édenben* (MS: *Kéjszigeten*)
- 128 : 5 *Leipzigier Modejournalban* (valamennyi kiad.: *Leipzigier Mode-Journalban* — Javítás a 128 : 12 sorban talált alakváltozat alapján)
26 *vásárl* (1887; NK: *vásárol*)
28 *valence-i* (NK: *velencei*)
29 *úgy* (1887; NK: *csak úgy*)
30 *összeszámolásnál* (NK: *összeszámolásnál*)
- 129 : 3 *az a ragyogó* (MS: *ez a ragyogó*)

Lap: Sor:

- 129 : 12 tilburyban (1863: tylburiban)
fehér brüsszeli csipkeruha (NK: brüsszeli csipkeruha)
18 voile-lal (valamennyi kiad.: voillal)
19 inté (NK: inte)
22 idegen francia (1887; NK: francia idegen)
33 illet (MS: állt)
- 130 : 14 azon a kérdéses (1887; NK: azon kérdéses)
15 közlők (1887; NK: közlők)
15–25 S az egész... kisasszonyok ismereteit. (Az MS-ből hiányzik.)
19 képét (NK: a képét)
34 le lennének (MS: lennének)
- 131 : 10 még nincs (NK: még nincs)
13 lakadalomban (1887; NK: lakodalomban)
- 132 : 6 ezáltal (1887; NK: ezuttal)
10 comtesse-szel (valamennyi kiad.: kontesszel)
- 133 : 2, 142 : 29, 145 : 16 comtesse (valamennyi kiad.: kontesz)
- 134 : 9 nemes áldozatokra (1887; NK: inkább nemes áldozatokra)
19 szebb (1887; NK: sokkal szebb)
20 kupec leánya (1887; NK: kupecznek a leánya)
28 hangzanék (MS: hangzik)
- 135 : 1 kisegft (MS: kicsitít)
16 lassabban is halad (1887; NK: lassabban halad)
17 autografonjához (MS: autographidjához)
19 e következő (NK: következő)
20 ákumbák (1887; NK: ákombák)
28 mint a kisasszony (1887; NK: mint kisasszony)
32 milyen rossz ember (1887; NK: milyen ember)
- 136 : 1 adósságait (1887; NK: adósságát)
17 lovaslegénytől (MS: lovaslegényétől)
32 maga (1887; NK: hanem maga)
zsebébe (1887; NK: a zsebébe)
- 137 : 2 csak egy héten egyszer (1887; NK: egy héten csak egyszer)
4 hatását (1887; NK: a hatását)
8, 10 Karlsbadba (NK: Marienbadba)
10 véletlenből (1887; NK: véletlenül)
22 Akkor, mondom, még (NK: Akkor még)
23 ez ifjút (1887; NK: ezt az ifjút)
- 138 : 3 zseniálist (NK: genialitást)
12 jegybe (NK: jegyben)
14 ellenébe (1887; NK: ellen)

Lap: Sor:

- 139 : 3 Gyerekkorunkban (NK: Gyermekkorunkban)
25, 26 művelt (NK: művelt)
33 *holta* napjáig (1887; NK: *élete végső* napjáig)
- 140 : 5 oly szegény (1887; NK: olyan szegény)
21 kiállhatlan (NK: kiállhataatlan)
34 segít *azon* (NK: segít *magán*)
- 141 : 16 milyen emberek (1887; NK: mily emberek)
19 olyan nemes (1887; NK: oly nemes)
- 142 : 9 marad (1887; NK: maradt)
15 *szomjú* (MS: *szörnyü*)
e mítoszi (MS: mythoszi)
16 tekervényes (MS: televényes)
20 a Torhányi terminus közeleg (1887; NK: a Torhányi terminusa is közeleg)
21 a *dolog* (NK: a *dolog*)
- 143 : 15 nem kegyetlenkedem (1887; NK: *se* nem kegyetlenkedem)
17 szerelmi dolgokban (MS: *szerelem* dolgokban)
31 *ezt* a (MS: *azt* a)
- 144 : 22 meg *ne* kérje (NK: megkérje)
23 *be* van (MS: *le* van)
25 tudjanak (MS: tudnak)
- 145 : 1 a nő előtt. *A nő mindig azt hiszi magában, hogy neki hivatása szerelme erejével bukott lelkeket fölemelni.* (MS: a nő előtt: *és van egy eltévedt, a kit a szerelem az igaz utra fog vezetni.*)
3 szerelme (1887; NK: szerelmi)
5 meg akarja neki tiltani (1887; NK: meg akarja tiltani)
14 híják (NK: hívják)
comtesse-t (valamennyi kiad.: *konteszt*)
24 fognak soká fumigálni (1887; NK: fognak *ők* soká fumigálni)
- 146 : 10 egy gróffá (NK: gróffá)
29 címéről (1887; NK: czimeréről)
- 147 : 2 kértelek (NK: kérlek)
4 *vonított* (NK: *vont*)
7 *volt* szó (1887; NK: *van* szó)
- 148 : 17 minden (1887; NK: minden *egy*)
a kereskedelemnek (1887; NK: a *kiterjedt* kereskedelemnek)
18 délgyümölcsöket (1887; NK: déli gyümölcsöket)
22 *baisse-re* (NK: *baissera*)
- 149 : 16 márvány medencéiket (1887; NK: a márvány medenczéiket)
18 Torhányi (1887; NK: Torhányi *uram*)
19 Óh, Torhányit (Az 1887-ben és az NK-ban új bekezdés.)

Lap: Sor:

- 149 : 34 adózott (NK: *áldozott*)
150 : 7 a főkönyvekbe (1887; NK: a főkönyvbe)
151 : 1 annyit (1887; NK: *majdnem* annyit)
11 s mennyit (1887; NK: s *hogy* mennyit)
24 a pénztárak (MS: s pénztárak)
34 patrocínált (1887: *patronikált* NK: *patronizált*)
153 11 kipihentetheti (1887; NK: *kipihenteti*)
20 22 mínusz (NK: 12 minus)
21 22 mínusznál (NK: 12 mínusnál)
27 *tesz* (NK: *okoz*)
nehézségeket közöttük (1887; NK: *nehézségeket*)
a kombináció (1887; NK: *combinatio*)
154 : 3 *Ah, de íme ismerős hangok* (CsK: *Ismerős hangok*)
5 *Borcz uram* (CsK: *Borcz*)
11 *konjektúrái* (CsK; 1863: *conjecturái* – Értelmszerű javítás
az 1887 és az NK alapján.)
dísztermeiben (CsK: *díszteremében*)
hallani (CsK: *hallhatni* 1863: *hallatni* – Értelmszerű javítás
az 1887 és az NK alapján.)
18 *levettették* (NK: *levettették*)
21 *katufrékomban* (CsK: *katufrákomban*)
egyesmás (1887; NK: *egyetmás*)
25 *katufrékomat* (CsK: *katufrákomat*)
valami, azt mondom! Mert (CsK: *valami, mert*)
28 *Annyi* (CsK: *ennyi*)
31 *lakodalmas* (NK: *lakadalmas*)
32 *hamarább* (CsK: *hamarabb*)
155 2 *már látta* (1887; NK: *látta már*)
6 *összecsókolózás* (CsK: *összecsókolódzás*)
8 *utunk* (CsK: *napunk*)
16 *kedvéért* (1887; NK: *kedvéért*)
20 *levő* (CsK: *evő*)
25 *esküvőjük* (1887; NK: *esküvőjük*)
26 *ha már egyszer* (1887; NK: *ha egyszer*)
30 *nem a menyasszonyokon, hanem a vőlegényeken* (CsK: *nem*
a menyasszonyon, hanem a vőlegényen)
33 *örömmre* (CsK: *örömemre*)
156 : 1 *amit* (CsK: *mit*)
vagyon, és (CsK: *vagyona, és*)
4 *maraschino* (valamennyi kiad.: *marasquino*)
5 *szokva* (1887; NK: *hozzá szokva*)

Lap: Sor:

- 156 : 5 gróf (1887; NK: *egy gróf*)
7 *ezt is* (CsK: *azt is*)
8 ágencsim (1887; NK: *ágensem*)
megkapta ezt (CsK: *megkapja azt*)
10 lesz (1887; NK: *leend*)
11 *ez igaz* (CsK: *az igaz*)
18 *kellelteníté* (CsK: *föllelkesité*)
20 *partiakat* (CsK: *pártikat* 1887; NK: *pártiakat*)
28 *csókolnia* (CsK: *csókolni*)
30 *hogyan ez* (CsK: *hogyan az*)
157 : 6 *szeretem* (CsK: *keresem*)
12 *ne figurázzék* (CsK: *ne figurázzon* 1887; NK: *ne is figurázzék*)
kis városi kupcihér (CsK: *kisvárosi Kopczihér*)
13 *szólt* (CsK: *szól*)
16 *Egynek sincs annak* (1887; NK: *Egyiknek sincs azok közül*)
21 *hogyan az úton* (1887; NK: *hogyan annak*)
33 *ismerőinek* (CsK: *ismerősinek* NK: *ismerőseinek*)
158 : 9 *félrehíja* (NK: *félre hívja*)
22 *vejét* (CsK: *nejjét*)
26 *hangosan lenni* (1863; 1887: *hangosan tenni* — *Értelemszerű javítás a CsK és az NK alapján.*)
29 *Nos* (1887; NK: *No*)
31 *iszem* (CsK: *épen*)
32 *ez orgia* (CsK: *az orgia*)
159 : 5 *fogja ülni* (NK: *ülni*)
12 *Wucherer* (CsK: *„Wucherer”*)
13 *úgy* (CsK: *így*)
16 *„Amin megszerettük egymást!”* (CsK: *a min megszeressük egymást!*)
19 *körme hegyére* (1887; NK: *körömhegyére*)
23 *az az egész* (CsK: *ez az egész* 1887; NK: *az egész*)
24 *ez az Adorján* (CsK: *az az Adorján*)
25 *bolondot* (CsK: *bolondosat*)
30 *fog az lenni* (CsK: *az fog lenni*)
160 : 6 *erre* (CsK: *arra*)
17 *jelenteni jön* (CsK: *jön jelenteni*)
29 *későn volt* (1887; NK: *késő volt*)
30 *magányszobájából* (1887; NK: *magányszobájából*)
34 *fussanak tilógusért* (CsK: *ki fusson a kilógusért*)
161 : 3 *a lármára* (CsK: *e lármára*)
6 *igyekezettől* (CsK: *ijedéstől*)

Lap: Sor:

- 161 : 32 az az *úr* dolga (1887; NK: az az *ön* dolga)
33 hanem (1887; NK: hanem *azt kijelentem, hogy*)
- 162 : 4 Amália *kisasszony* (NK: Amália)
9 brutális (1887; NK: *elég brutális*)
10 Hanem Borcz (Az 1887-ben és az NK-ban új bekezdés.)
- 163 : 2 azon éjjel (1887; NK: az éjjel)
3 ez esetet (NK: az esetet)
4 ennek (CsK: *annak*)
15 *elszöktél* (CsK: *megszöktél*)
- 164 : 3 somlyóházi (1863; 1887: *somlyófalvi*)
4 Somlyóházán (1863: *Somlyófalván* 1887: *Somlófalván*)
5 magáru (1887; NK: *magáruól*)
- 165 : 5 a helye (1887; NK: helye)
13 önmaguknak, a *józan örömöknek* (NK: *önmaguknak*)
23 az urát (1887; NK: az urat)
- 166 : 20 asszonyoknak (1887; NK: *asszonyoknak*)
- 167 : 5 esküjétől (1863: *esküjén* — Értelemserű javítás az 1887 és az NK alapján.)
6 a kellene (1887; NK: az kellene)
18 *vonított* (NK: *vont*)
- 168 : 4 gróf (1887; NK: *grófi*)
- 169 : 11 *lehet* azzá *lenni* (NK: *azzá lenni lehet*)
16 duke of Wellington (valamennyi kiad.: *djuke af Uvellington*)
26 oly nagyon (1887; NK: *olyan nagyon*)
- 170 : 1 állva (1887; NK: *megállva*)
8 vár *rá* (NK: *vár*)
kertészlánykától (1887; NK: *kertészlánykától*)
13 boldog legyen (NK: *boldogabb legyen*)
- 171 : 6 próbálták meg (1863; 1887: *próbáltak még* — Értelemserű javítás az NK alapján.)
17 éktelen (1887; NK: *már éktelen*)
27 ezért (NK: *azért*)
- 173 : 13 levén (1887; NK: *lévén*)
22 vásárlt (1887; NK: *vásárolt*)
- 174 : 4 érti (1863; 1887: *érzi* — Értelemserű javítás az NK alapján.)
- 175 : 17 újdonsült (1887; NK: *ujjdonsült*)
19 rossz (1887; NK: *nagyon rossz*)
20 ő (1887; NK: *hiszen ő*)
21 professzorok, művészek (1887; NK: *professorok és művészek*)
- 176 : 5 *legaldbb* annál (1887; NK: *annál*)

Lap: Sor:

- 176 : 8 tisztartóné (1863: tisztartó — Értelemserű javítás az 1887 és az NK alapján.)
teli (1887; NK: tele)
18 titulásaik (1887; NK: titulusaik)
- 177 : 20, 26 mentül (1887; NK: mentől)
- 178 : 9 kísérteni (NK: kísérleni)
11 szobalyánya (1887; NK: szobaleánya)
25 barátnéi (NK: barátnői)
34 s éjféiben (1887; NK: és éjféiben)
- 179 : 16 hanem *aztán* azok (1887; NK: hanem azok)
22 maga (1887; NK: a maga)
32 nyomába (1887; NK: nyomában)
- 180 : 11 oldalvankosra hajtva, elkezdett (1863: oldalvankosra hajtva, s elkezdett — Értelemserű javítás az NK alapján.)
23 lehetett (1887; NK: lehet)
25 óriások lépcsői (NK: óriási lépcsők)
28 a *székely* havasok (NK: a havasok)
31 vonul (1887; NK: vonult)
- 181 : 1 röpülését (1887; NK: *egyenletes* röpülését)
3 szemközt (1887; NK: *vele* szemközt)
s csak (1887; NK: csak)
4 midőn (1887; NK: midőn *már*)
- 17 *amint* (1863: a *mivel* — Értelemserű javítás az 1887 és az NK alapján.)
álmából (1887; NK: *álmában*)
30 nagysádé (1887; NK: a nagysádé)
32 öntül (1887; NK: öntől)
- 182 : 8 enyím (1887; NK: enyéim)
- 183 : 1 utaznék (NK: utazzék)
10 tapodtál (1863: tapodtal 1887; NK: tapodtat)
16 XXIV. (1887; NK: XXIV-ik)
63. (1887; NK: *hatvanharmadik*)
20 anyja sátorába (1887; NK: *anyjának* sátorába)
23 *jaj* annak (1863; 1887: *fáj* annak — Értelemserű javítás az NK alapján.)
- 184 : 3 *bársonyán* (1863; 1887: *látsorján* — Értelemserű javítás az NK alapján.)
26 hintójára (1887; NK: hintójába)
- 185 : 14 balfelőlít (1863: balfelől — Értelemserű javítás az 1887 és az NK alapján.)
szobaleány (1887; NK: szobalány)

Lap: Sor:

- 185 : 15 foglalja el (1863: fogadja el — Értelemszerű javítás az 1887 és az NK alapján.)
24 *tournaire* (1863: *tournier* — Javítás az 1887 és az NK alapján.)
- 186 : 10 állítá (NK: állítva)
- 187 : 27 *a* kifejezésre (1887; NK: *e* kifejezésre)
- 188 : 23 volt *e* szakítás (NK: *volt-e e* szakítás)
24 *se lehet* (NK: *sem lehet*)
- 189 : 13 *fördőben* (1887; NK: *fürdőben*)
20 *a* legtöbb (1887; NK: *legtöbb*)
27 *kinek* megfordított képe mindazok (NK: *ki* megfordított képe mindazoknak)
- 190 : 16 ismerői (1887; NK: ismerősei)
- 191 : 5 folytatva (1863: *folytatá* — Javítás az 1887 és az NK alapján.)
30 általánosan (1887; NK: általánosan)
- 192 : 16 *a báró* azon éjjel (1863: *azon éjjel* — Értelemszerű kiegészítés az 1887 és az NK alapján.)
31 lélegzetet (1887; NK: lélekzetét)
- 193 : 8 elveré (1887; NK: elvevé)
34 attul (1887; NK: attól)
- 194 : 7 ismerőim közül egyedül (1887; NK: egyedül)
18 gondolkozik (NK: gondolkodik)
31 öntül (1887; NK: öntől)
- 195 : 33 szoltunk (1887; NK: beszélünk)
- 196 : 6 megállapodának (1887; NK: állapodának meg)
8 annál is (1887; NK: annál)
9 rangút (1887; NK: rangot)
24 karok (1887; NK: karokkal)
26 kaputok (1887; NK: kapunk)
27 nyakán (1887; NK: *a* nyakán)
- 197 : 13 ragadá meg (1887; NK: ragadta meg)
21 sebesen (1887; NK: dühösen)
24 kelle (1887; NK: kell)
- 198 : 13 szobalyányát (1887; NK: szobalányát)
készüljön *a* továbbutazásra (1887: készüljön tovább az utazásra
NK: készüljön *az* a továbbutazásra)
15 szobalyány (1887; NK: szobaleány)
- 200 : 2 nincs ilyen nyomorú (1887; NK: nincsen olyan nyomorú)
selyemkendőből (1887; NK: *a* selyemkendőből)
7 lebontotta ismét (1887; NK: *ismét* lebontotta)
13 rögtöni (NK: rögtön)
16 *s az* (NK: *s ez*)

Lap: Sor:

- 200 : 20 *hüvelykujjal* (NK: *mutatóujjal*)
201 : 20 csak következő (1887; NK: csak a következő)
202 : 17 öfölségitül (1887; NK: ö felségitül)
33 *evvel* (1887; NK: *ezzel*)
203 : 12 parancsolt (1887; NK: parancsol)
13, 204 : 9, 205 : 4 *előbb* (1887; NK: *előbb*)
27 Erre aztán (Az NK-ban nincs új bekezdés.)
28 sem katonatiszt (1887; NK: semmi katonatiszt)
204 : 3 Nehány (1887; NK: Néhány)
5 foly, s (NK: foly, és)
9 nekik (1887; NK: neki)
13 magának (NK: magában)
18 megszállása (1887; NK: megszállás)
30 a tevéidet (1887; NK: tevéidet)
205 : 10 tőlem (1887; NK: én tőlem)
206 : 12 a tárcájába (1887; NK: tárczájába)
14 öntül (1887; NK: öntől)
24 mintha valami olyan történet jutna eszébe, ami gyermekkorában történt vele (1887; NK: mintha valami olyan történet volna vele)
29 kastélyból (1887; NK: kastélyból)
31 hajtalmi (1887; NK: hajtani)
33 valami veszedelem (NK: valami baj)
207 : 7 hintóból (1887; NK: hintóból)
18 sürgeté (1863: sürgeté — sajtóhiba)
25 legáltalánosabb (1887; NK: legáltalánosabb)
34 azt látta (1887; NK: azt is látta)
szemközt (1887; NK: velünk szemközt)
abban (1887; NK: abban pedig)
208 : 1 Azt én (1887; NK: Azt a fiatal embert én)
5 gyepplőt (NK: gyepplőt)
8 szobalányom (1887; NK: szobalányom)
16 szülőimhez (1887; NK: szülőimhez)
21 Amit mi azonnal (1887; NK: A mit azonnal)
szólt (1887: szólt *meghatottan* NK: szólt *meghajtottan*)
26 Málai Máté (1887; NK: Málai Máté *uram*)
30 odatérdelt (1887; NK: *bűnbánólag* odatérdelt)
33 *életében* (1887; NK: *éveke óta*)
209 : 8 Adorján (Az NK-ban új bekezdés.)
211 : 3 kerékyártó (1887; NK: kerékyártó)
5 gerendélyeket (NK: gerendélyeket)

Lap: Sor:

- 211 14 költőpénzébül (NK: költő pénzéből)
15 fizethetett (1863: fizethette – Értelemszerű javítás az NK
alapján.)
18 most (1887; NK: mert)
29 ettül (NK: ettől)
- 212 : 1 porbul (NK: porból)
10 Ördögös (1887; NK: Ördöngös)
27 gabonaszenzált (1887; NK: gabnasensált)

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A regény címe — mint a kor hírlapirodalmából kitűnik — gyakran használt kifejezés volt különféle visszasságokkal, furcsaságokkal kapcsolatban. (Pl. MS 1858. jún. 12.: „Tökéletes felfordult világot élünk . . .”; Hf 1863. júl. 21.: „. . . igazán ‚felfordult világot’ kezdünk élni.”) Jókai szombati tárcája a regény folytatásos közlésével egyidőben *Felfordult világ* c. verset is közölt, 1858. márc. 6-án, Kolompos névvel. Bár az NK nem vette fel Jókai versei közé, s bár a Kolompos név Gulyás Álnévllexikonában nem szerepel Jókai álneveként, ez a vers bizonyosan Jókaié. Nemcsak a rovat fejlécének „közli Jókai Mór” kifejezése vall erre, hanem a versforma is, amely egyezik az Üstökös *Prológjának* (99. k. 79–80.) versformájával. Itt közöljük a Vers első strófáját:

De már elhiszem, hogy a világ folyása
Rendéből kihágott:
Akármerre nézünk, mindenütt fonákság . . .
Soha, soha ilyen felfordult világot!

A cselekmény idejét nem jelölte meg az író félreérthetetlen világossággal. Szokásától eltérően a cselekményt nem kapcsolta össze semmiféle olyan történelmi eseménnyel, amely az időpont tekintetében útbaigazítást adhatna. A regény problematikája — mint említettük — az ötvenes évekre utal. A „néhány évvel ezelőtt” kifejezés a regény elején szintén azt mutatja, hogy a cselekmény nem sokkal a mű megírása előtt játszódik. Ennek alapján állapíthatta meg róla a Szabó Ervin Könyvtár bibliográfiája: „Az ötvenes évek vagyonos osztályának társadalmi regénye.” (*Jókai Mór. Bibliográfia életrajzi adatokkal* . . . Bp. 1954. 45.) A szöveg egyes részletei azonban korábbi időre utalnak. A „Hajh, másforma világ volt az!” felkiáltás és a jelen és múlt ezt követő összehasonlítása az ezüstmenyegzői mulatság leírása közben (14.) nagyobb, egy-két évtizednyi távolságot sejtet a cselekmény és a megírás ideje között. A polkát új táncként említik (40.), ez pedig az 1830-as években vált divatossá. A forradalom előtti korra utal a pozsonyi országgyűlés

említése (69 : 1) és Somlyóházának az a kijelentése is, hogy örökváltság útján szabadította fel a jobbágyait (107 : 21). Az életből mintázott mocsárlecsapolás a valóságban a harmincas években történt. Ezek a mozzanatok, továbbá az a jellemző negatívum, hogy a forradalomra, a szabadságharcra egyik szereplő életútjának megrajzolásánál sem történik semmiféle célzás, arra engednek következtetni, hogy Jókai regénye cselekményét az 1830-as vagy 1840-es években játszódónak képzelte, s a későbbi problémákat — szokása szerint — visszavetítette ebbe a korba.

A *cselekmény színhelyét* pontosabban megismerjük. A legtöbb várost és falut valódi nevén említi az író. Az említett s kevésbé ismert helyek közül Szinérváralja [Seini], Szamostelek [Somejeni] és Aranyosmeggyes [Medișa] (5.) Szatmár megye Szatmárnémeti [Satu Mare] és Nagybánya [Baia Mare] közötti részén (Román Népköztársaság), Tiszaújlak [Vilok] (5.), Gödényháza (6.) és Nagyszöllős [Vinogradov] (81.) Ugocsa megyében (Kárpát-Ukrajna) van. Bélték, Erdőd [Ardeud] Majtény [Moftinu Mare] és Királydaróc [Craidorolt] (6.) Szatmár megye déli részén, Nagykárolytól [Carei] keletre fekszik (Román Népköztársaság). Mándok (5.) Szabolcs megye északi részén van.

A költött nevű helységek közül Somlyóházát valahol az Érmelléken kell keresnünk a Nagykárolyból a Szilágyságba vezető út mellett (7 : 32). Az MS-ben Somfalvának, Somfalunak is nevezte az író. Szilágy megye északi részén van egy Somfalu nevű község, de ez már nagyon távol esik az említett úttól, még inkább az Alföldtől, ahol a fejezetcím szerint (Egy farsang az Alföldön) feküdnie kell. A regény későbbi írt befejező részében azonban Somlyóháza váratlanul jóval keletebbre, valahova Szolnok-Doboka megyébe kerül. Erre vall, hogy Szeréna grófnő a dési postára küldi lovászát (178 : 2), Szatmárba pedig Ilonda és Nagybánya felé utazik (180., 182.).

Borczék bérelt pusztáját Rózsaligetnek is, Rózsapallagnak is említi Jókai. Szatmár megye északi részén, az Avasságon van egy Rózsapallag nevű falu. De gondolhatunk esetleg a Szabolcs megyei Vencsellő község melletti Rózsás pusztára is, ahol Fényes Elek geográfiai szótára szerint nemesített birkákat tenyésztettek. (*Magyarország geographiai szótára* . . . Pest 1851. 3. k. 302.) Borcz — a regény szerint — az erdői urasági szakáccsal készítettet pástétomot lakomájára (119.), Erdőd azonban mind a két feltételezett helytől messze van. Nagyvárad — szintén a regény szerint — hat mérföldre volt Borczék pusztájától. (136.) Ha ezt vesszük figyelembe, Rózsaligetet is valahol az Érmelléken kell keresnünk: az Erdődhez is közel van.

Fehér Gyuláék birtokai közül sem a beregi Burjánost, sem a máramarosi Vaczkót, ill. Varbót (mind a két néven említi Jókai) nem lehet

megtalálni a térképen. Ökörmezőtől délre, a Nagyg mellett volt egy Vacskómező nevű helység: ennek a neve hasonlít a Vaczkó névre. A burjányosi halmot említi Jókai az *Egy magyar nábobban* is (JKK 1. k. 272.), de ott is, itt is minden valószínűség szerint költött név.

Torhányi „úri háza” a Rába torkolatánál volt. Nem tudjuk meg a regényből, hogyan került olyan messziről az érmelléki társaságba, hogyan vált ott olyan otthonossá. Jókai ezzel nem is törődik. Nem is említi Torhányi lakhelyét, csak a regény második felében, a 131. lapon, s csak itt sopánkodik rajta, milyen messze is esik az Szatmártól – Beregtől.

A sz-i fürdőt s a mellette fekvő Árpás falut sem tudtuk azonosítani valóságos helységekkel. Árpás falu csak Sopron és Fogaras megyében van, mind a kettő messze a feltételezhető színhelytől. A sz-i fürdőről egy helyen megtudjuk, hogy Erdély határszélén fekszik. (137.) Talán a Szolnok-Doboka megyei Sztojkafalva fürdőre gondolt Jókai. Erről a VU 1858. jún. 13-i számában jelent meg ismertetés.

Nem tudjuk, miért ezen a tájon játszatta regényét, hiszen ezt a vidéket nem ismerte, Szatmárban, Beregben, Ugocsában, Máramarosban nem járt. Talán a cselekményt elindító mozzanat, a négy Szatmár megyei fiatalember különös fogadása s farsangi útja volt valóságos esemény, ez keltette fel érdeklődését, s emiatt kötötte az egész cselekményt ehhez a tájhoz.

Lap: Sor:

- 7 : 22 A régi vidám farsangok féltő szeretete ellentétes *A farsang bolondjai* c. cikkének mondanivalójával. (VU 1858. febr. 14.)
- 9 : 11 *pulider* — fiú bugyogó
- 11 : 20 A régi konyhát hasonló módon írja le a *Kedves atyafiakban* (*Népvilág* 52.) és a későbbi regények közül *A kőszívű ember fiai* Mindenváró Ádám c. fejezetében. (2. k. 89–90.)
- 22 *vaskutya* — vaslábakon álló, a tűzhelyen keresztül fekvő vasszál, amelyre a fát rakják. (L. még *A kőszívű ember fiai* 2. k. 89. és *A fekete vér* 154. — Vö. MNy 21. k. 146.)
- 24 *dorongosfánk* — más néven: kürtösfánk, Erdélyben: kürtöskalács. Ezt a nevet onnan vette, hogy nyitott tűzhelyen dorongon sütötték. (L. még: *A kőszívű ember fiai* 2. k. 90.)
- 13 13 *dominus Kocsmá de eadem* — kocsmai Kocsmá úr; tréfás elnevezés a nemesi nevek mintájára.
- 14 : 9 *Hajh, másforma világ volt az!* — Az itt kezdődő részhez hasonlóan emlegeti Jókai a régi mulatságokat *Petki Farkas leányai* c. közel egykorú novellájában. (*Erdélyi képek* 26.)
- 16 *konjektúra* — vélekedés, feltevés
- 15 : 7 *molnárszínű* — világoskék, „molnárkék”

Lap: Sor:

- 15 8 *filigrán* — fonalakból és szemekből összeállított finom ötvösmunka
- 17 : 26 *zselleszék* — zsöllye
kalamajka — gyors ütemű, szilaj tánc. A galíciai Kolomea városról elnevezett „kolomejka” tánc nevének átvétele.
- 18 : 5 *kapitális* — nagyszerű, remek
- 19 13 Váli Mari emlékezése szerint az itt leírt játékokat Jókai is gyakran játszotta gyermekkorában. „Társasjátékok kitalálásában is páratlan volt az én kis Móric bátyám. Milyen geniális büntetéseket tudott ő a zálogosdi elítélteikre kiszabni! Milyen ideális vagy komikus szobrot tudott formálni a ,szoborrá tevés’-re ítelt félből! Ő találta ki a csillagos ég behozatalát’, a ,végnélküli fát’, a ,spanyol király gyászolását’, a ,Hollandiából érkezett legyezőszállító hajót’, a ,liszthegy tetejébe tűzött jeggyűrűt’, a ,kártyavásárt’, a ,hogyan teszszik?’-et. Ezeknek a ma már oly általánossá vált társasjátékoknak a premierje a komáromi névestéken látott nap-, illetőleg gyertyavilágot.” (*Emlékeim Jókai Mórról*. Bp. 1955. 17.)
- 24 *sceptrum* — uralkodói pálcá
- 22 : 23 *nonchalance* — hanyag előkelőség
- 24 : 3 „*populeam virgam*” *etc. számítás* — kiszámoló a latin „*populeam virgam mater regina tenebat*” hexametersor szótagjaival. Vö. *Névtelen vár* (2. k. 7.). Eredetét leírja Jókai *A királynő nyárfavesszeje* c. cikkében. (Nemzet 1893. ápr. 2. és Pesti Hírlap 1893. ápr. 4.)
- 10 *amabilis konfúzió* — kellemes zűrzavar. (L. még: *Népvilág* 69.)
- 26 : 6 *Ah, a cigány!* — A cigányok e korbéli kedveltségére jellemző a VU egy kis híre: A nagybányai ifjúság álarcosbált rendezett a helybeli cigánybanda javára. (1857. febr. 22. 67.)
- 19 Az ötvenes években a már feledésnek indult magyar táncok újból divatba jöttek, a nemzeti érzés kifejezőivé váltak. (Vö. Mocsáry: *A magyar társasélet*. Pest 1855. 75–78. és Berzeviczy: *Az abszolutizmus kora Magyarországon*. 2. k. Bp. 1925. 415–16.)
- 30 : 27 *ideális alak* — itt: képzeletbeli alak
- 33 : 31 A házasság felbomlása közvetlenül az egyházi szertartás előtt kedvelt motívuma Jókainak. Pl. *A régi jó táblabrátkban* Dobokyné tervezett házasságai gyakran az oltárnál bomlottak szét (163.); *A készülő ember fiaiban* Edit arra készül, hogy az oltárnál üti arcul a vőlegényt, akihez hozzá akarják

Lap: Sor:

- kényszeríteni (2. k. 259.); *Az aranyemberben* Athalie és Kacsuka házassága bomlik szét az esküvő napján (203. sk.).
- 38 : 21 *filius prodigus* — tékozló fiú
31 *diákos társaság* — lateiner, értelmiségi társaság
- 39 : 33 *pro coronide* — záradékul, végül
- 40 : 9 *écossaise* — skót tánc
- 41 : 28 *indigenátus* — honosság, honosítás
- 44 *A rózsaligeti birkás* — Mocsáry Lajos id. művében jellemző emberfajtaként állítja elének az ötvenes évek magyarországi fősvényeit. (89–90.) Jókai több regényében is megmintázta ezt a típust. Borczhoz időben legközelebb *A régi jó táblabírák* Krénffy áll. A praktikus gazdasági célokra átalakított brenóci vár is (65. sk.) sok tekintetben hasonlít a rózsaligeti majorra. Krénffy is, Borcz is bérlő birtokot. Borcz a későbbiekben éppúgy fényűzést fejt ki céljai megvalósítása érdekében, mint a zsigori Krénffy. (84–85. és 88–89.) Világnezetük is rokon: „Ezen a világon minden attól függ, hogy tudja az ember bolondítani egymást.” (86.) Különbség a két alak között, hogy Krénffy a cselekmény folyamán ördögi gonosztevővé válik, Borcz végig valóságosabb alak marad.
- 45 7 *cirmos* — piszkos, mocskos
24 *dzsindzsulaprém* — csincsilaprém
27 *csajhos* — lucskos, csatakos
34 *bális* — faluról falura járó házaló olasz árus
- 46 : 4 *esztrenga* — juhakol
28 *szironyvarrás* — keskeny, színes bőrszálakkal való kivarrás
- 49 11 *vaslapocka* — vaslapát
- 52 7 *métallique* — bizonyos államadóssági címletek nemzetközi neve volt; ma már nem használják ebben az értelemben.
32 *lucri bonus odor* — a nyereségnek jó az illata
- 54 26 *konvenciósi pénz* — más néven: császári vagy birodalmi forint. Nevét az 1753-i osztrák–bajor pénzügyi megegyezésről kapta. A pengő(forint) a konvenciósi pénz érme. 1 konvenciósi forint kb. 2,5 váltó forintnak felelt meg.
- 57 : 3 *rénis forint* — más néven: rajnai forint. A Rajnai Szövetség államaiban elfogadott pénz. 1,2 rénes forint tesz ki egy konvenciósi forintot. Borcz — mint a későbbiekből (58 : 27) kiderül — valójában nem rénes, hanem váltó forintban számol. Így nyer százötvenezerért ötszázezret, ugyanis a Torhányitól felajánlott kétszázezer pengő forint váltó forintban tesz ki ötszázezret. (A pengő és váltó forint egymáshoz

Lap: Sor:

- viszonyított értékére I. Falvy István *Új pénz* c. cikkét az MS 1858. szept. 23. számában.)
- 62 14 *bakala* — a bakk kártyajáték nevéből alakult kártyakifejezés
- 64 *A maga szolgája* — Ludvéghy báró az *Egy magyar nábob* Kárpáthy Abellinójának rokona, de középszerűbb alak, hiányzik belőle Abellino démonikus rosszasága. A számtalan lényeges különbség ellenére Eötvös *Nővérek* c. regényének gróf Káldoryja is hathatott Jókaira megformálásában. A *Nővérekről* szóló kritikájában így ír Jókai: „... a költő saját intentioja volt gróf Káldoryt úgy állítani élénk, a mint az nagyon sűrű kiadásban él közöttünk, egyike az élet nagy színészeinek, a ki csak akkor csal meg más, midőn önmagát is csalja, mikor szól, abban a pillanatban érez is, hanem a szóval együtt elhangzik az érzés is, ki ha valótlanságot mond, azt önmaga is elhiszi.” (MS 1857. júl. 4.)
- 22 *bain hygiénique* — egészségügyi fürdő
- 25 *syrop d'erysimum* — az erysimum növény kivonatát mellbajok és skorbut ellen használták.
- 65 4 *papillote* — hajcsavaró papír
- 7 *benzoetinctura* — a benzoésav alkoholos oldata
- 10 „*collyre au pierre divin*” (*collyre à la pierre divine*) — szó szerint: „isteni kő szemkenőcs”
- 12 *cerat au beurre de cacao* — kakaóvaj-kenőcs
- 14 *quinquina* — kinin
- eau de Botot* — ávizst, szegfűszeget, fahéjat, mentát és alkoholt tartalmazó szájöblögető
- 18 *pommade de Dupuytren* — Dupuytren-pomádé; D. híres francia orvos volt (1778–1835).
- 30 *pâte digestive* — emésztést elősegítő pép
- 31 *chocolade colonial* (chocolat colonial) — szó szerint: gyarmati csokoládé
- 32 *vin amer de la charité* — szó szerint: „az irgalom keserű bora”; Jókai talán a kesernyész Chartreuse-likőrre gondolt.
- 34 *angária* — robot
- 66 : 2 Az MS 1857. jún. 22-i számában a Hétfői levelek c. rovatban ez áll: „Egy fővárosi arszlánhoz nem rég belép egy házaló, s azzal a merész ajánlattal lepi meg, hogy ő tiz pengőforintért egy óra alatt megtanítja őt *huszonhatfélekép kötni fel a nyakera-valóját*... Huszonhatféle csokorkötés! Valódi kincs, igazi bűverő egy gavallérra nézve. A tiz pengőt jobb helyre nem tehette volna...”

Lap: Sor:

- 66 : 12 *mancipium* — rabszolga
14 *antecibum* — étkezés előtti
20 *platitude* — laposság, ízetlenség, butaság
28 *syrop de lactucarium* — gyenge bódító szer; ópium helyett használták.
- 67 : 21 *Commodus* — i. sz. 180–192-ig római császár
commoditás — előzékenység, nyájasság
- 70 : 17 *bétise* — ostobaság
28 *kancséről* — vajákol, kuruzsol. Ez a szó szótárainkban nem szerepel. Jókai másutt is használja: „csodaszerekkel, kancséro-lással meggyógyított sok gutaütöttet” (*Névtelen vár* 1. k. 248.); „évek kellenek, míg az ember ezt a szagot lekancséro-lhatja magáról” (*Novellák* 240.); „ez a levél sem nem ír, sem nem méreg: vajákos kancséro-ló szer” (*Szeretve mind a vér-padig* 311. — Vö. MNy 19. k. 146.)
- 74 : 9 *Rettenetes gondolat*... Hasonló *A régi jó táblabírákban* Tarnóczy Irénről: „Szégyen lett volna a nagy előkelő családra, ha egy tagja saját eszével kereste volna kenyerét...” (253.)
12 *per extensum* — egész terjedelemben
- 75 : 13 *engedte őt politechnikumba menni* — Mocsáry L. i. m. szerint az ötvenes években sok magyar ifjú tanult a bécsi politechnikumban. (120.) A technikai tudományok iránt megnőtt hazai érdeklődést mutatja az is, hogy a József ipariskolát 1856 szeptemberében politechnikummá szervezték át. (Berzeviczy i. m. 2. k. 134.)
- 76 6 *krida* — csőd, bukás
- 77 3 *konkurzus* — itt: csőd
22 *nincs rossz föld a világon* — *A régi jó táblabírákban* ezzel ellentétben: „Van gonosz, átkozott, rosszakaratú föld...” stb. (320.)
- 78 17 *cserepsík* — hasított ágból, vesszőből készített csíptető. (L. még: *Magyarhon szépségei*. Bp. 1956. 84.)
- 80 : 21 *kokojszás* (kokojcás) — erdélyi tájszó: mocsaras, ingoványos terület. (L. még: *Magyarhon szépségei* 209.; *Levente* 5., 162. — vö. MNy 19. k. 147.)
- 87 : 27 *pondus specificum* — fajsúly
vis centrifuga és centripeta — centrifugális és centripetális erő
31 *gléba* — rög, göröngy
- 89 31 *A máramarosi Varbón talált vashoz ötletet adhatott az MS 1858. évfolyamának egy folytatásos cikke: A máramarosi*

Lap: Sor:

- Verhovina* — Várad Gábortól (márc. 2. és köv. számok). Ebben — többek között — ezt olvassuk: „Ércekből legtöbb itt a vas.” — *A mi lengyelünk* c. regényben Negrotin a Kárpátokban éppúgy az emberek hitetlenkedése ellenére talál szenet és vasat, mint itt Fehér Gyula. (HhM 8. k. 335—49.)
- 91 : 22 *geognózia* — földtan, geológia
24 *aequatio* — egyenlet
- 95 16 *Biazini-gyorskocsi* — B. kolozsvári szállodás volt. Az ötvenes években az ő kocsjai bonyolították le a forgalmat Magyarország és Kolozsvár között. Jókai is ilyenekkel utazott 1853-ban erdélyi útja során.
- 98 6 *tarsus csontok* — lábtőcsontok
astragalus — a lábtőcsontok egyike (a mai némenklatúrában: os cuboideum, köbcsont)
7 *os naviculare* — sajkacsont; a lábtőcsontok egyike
ligamentum talanticum — a belső bokától a lábtőcsontok felé ágazó ínszalag (a mai némenklatúra szerint: l. deltoideum)
- 99 : 11 *éppen lángba volt borulva* — Az ötvenes években nagyon gyakori volt a tűzvész. A VU 1856. okt. 19. számában olvasuk: „Tűz, tűz, tűz. Nincs lap, nincs nap, mellyben két-három tűzi veszedelem ne közöltetett volna ez évben.” Jókai más műveiben is gyakran ír tűzvészekről, oltásokról, mentésekről.
- 100 : 22 *osztentáció* — kérkedés, hivalkodás
- 101 : 11 *renommista* — hírnév-vadász
- 103 : 15 *iparlovag* — itt: szélhámós
- 110 : 2 *egynyíretű* — egyéves juh
27 *regens chori, Kapellmeister* — karmester
- 111 13 *szegcsináló mesterember* — Jókai bátyja, Károly mondogatta Géza fiáról: „Ebből a gyerekből olyan kovácsot nevelek, aki finom varrótűket gyártson.” (Váli M. i. m. 28.) — A szegcsinálás az iparosodás humorosan felfogott jelképeként a *Kárpáthy Zoltánban* is előfordul. Tarnaváry szerint Zoltán a méltóságos rendeket arra akarja késztetni, hogy tanuljanak: „ki szőni, ki fonni, ki meg patkószegeket csinálni”. (JKK 1. k. 259.)
- 112 32 A közrendűek fényűzését a napi sajtó is szembeállította a főurak köreiben talált „nemes egyszerűséggel”. (MS 1857. jan. 23. *Korunk nyavalyái* c. cikk.)
- 116 *A kontremin* — Torhányi mesterkedése Somlyóháziék jótékony célú „műversenye” ellen hasonló Kőcserepyéhez a

Lap: Sor:

- Kárpáthy Zoltánban a pesti magyar színház avató-ünnepsége ellen. (II. *Úri mulatság* c. fejezet.)
- 120 : 16 *barbarász* — fűszeres ital, a múlt század vége felé még lehetett kapni a pesti kávéházakban. (L. még: *Erdély aranykora*. JKK 47. — vö. MNY 11. k. 40. és 85.)
- 126 : 12 *báró Sina* — görög eredetű osztrák — magyar bankár és nagybirtokos család. Jókai kortársa báró Sina Simon (1810 — 1876) volt.
- 127 : 33 *aruariák, malvariák, rendrondonok, radicalisok* — eltorzított növénynevek, helyesen: araucariák, malvaceák, rododendronok s valószínűleg ranunculusok. (Schneider József kertészeti főfelügyelő közlése.) — E torz nevek humorát Moesz Gusztáv is említi *Jókai növényismerete* c. cikkében. (Természettudományi Közlöny 1925. 57. k. 116.)
- 128 : 27 *Palais Royal* — híres párizsi palota; Richelieu, majd az orléans-i hercegek rezidenciája volt.
- 129 : 2 *Italiennes* (Théâtre des Italiens, Théâtre-Italien) — olasz színház Párizsban
- 11 *longchamps-i mező* — Párizs mellett a boulogne-i erdő és a Szajna jobb partja közötti mező; itt tartották a lóversenyeket.
- 12 *tilbury* — kisebb kétkerekű kocsi
- 14 *à l'anglaise* — angolosan
- 18 *voile* — fátyol
- 23 „*Welches gefällt Ihnen am meisten unter diesen Pferden?*” — „Melyik tetszik önnek legjobban ezek közül a lovak közül?”
- 31 „*Son of the Sun*” — „A Nap Fia”
- 130 : 9 *sovereigndor* — az osztrák Németalföldön használt aranypénz
- 132 *trikk* — furfang, trükk
- 133 : 10 *svarc volt* — minden pénzét elvesztette (kártyakifejezés). Szó szerint: „fekete volt”.
- 134 : 1 *furóre* — zajos tetszés, tomboló lelkesedés
- 135 : 17 *autografon* — kézírás
- 139 : 31 *in optima forma* — a legjobb formában, a legérthetőbb módon
- 146 : 10 A pénzen vásárolt grófságnak megvan az életből vett párja a regény keletkezésének idején is. Karácsonyi Guidó nagybirtokos a trónörökös születésekor (1858-ban) felajánlott hatalmas adományáért kapott grófi címet. (Berzeviczy i. m. 2. k. 411. — Az MS 1858. ápr. 22. száma dicsőítő verset közölt „Karácsonyi Guido ur nemes hazafiuságán”.)
- 148 : 8 *haraszák* — durva csalánszövetből varrt zsák

Lap: Sor:

- 151 : 34 *patrocinált* — támogatott
154 : 21 *katufrék* — felső kabát
156 : 4 *maraschino* — édes cseresznyepálinka
20 *partia* — házasság, parti
157 : 12 *kupcihér* — senkiházi, jöttment, semmirekellő
159 : 12 *Wucherer* — uzsorás
28 Hasonló a *Kedves atyafiakban*: „Ha nem lettem volna korhely, akkor az következnek, hogy ezután leszek az.” (*Népvilág* 91.)
160 : 34 *tilógus* — a chirurgus népnyelvi változata
161 : 26 *honett* — úri
164 : 21 *kápric* — szeszély
168 : 25 *ugrókút* — szökőkút
169 : 13 *rabatt* — szegély, a virágágy szegélye vagy a kertet szegélyező virágágy
175 : 23 *Katzentisch* — macskaasztal
181 : 23 „*la bourse ou le coeur!*” — szó szerint: „a tárcát vagy a szívet!”
— pénzt vagy életet!
29 *parola* — szó, jelszó
184 10 *lapbélyeg* — 1858-ban vezették be: minden hírlapszám után egy krajcár bélyegilletéket kellett leróni. 1868-ig állt fenn.
185 : 24 *tournaire* — tartás, megjelenés
186 : 17 *journal szerint* — divatlap szerint, divat szerint
33 „*trou Judas*” — „Judás-lyuk”, áruló lyuk
187 : 24 „*szamaritánus segély*” — Az irgalmas szamaritánus, aki másokkal ellentétben megkönyörül bajba jutott embertársán, bibliai alak. (Lukács evangéliuma 10 : 30–37.)
193 5 A zsebkendővégről vívott pisztolypárbaj motívuma előfordul a *Politikai divatokban* is: ott Lávayné akar hasonló módon megvívni Bárzsinggal fia becsületéért. (JKK 132.)
17 *Damiens* — Robert François D. (1715–1757) merényletet követett el XV. Lajos francia király ellen. Elfogták, s rettenetes kínzások után kivégezték.
194 : 23 *az újtestamentomi hét bolond szízek* — valójában öt: a bibliai történet szerint hiába várták vőlegényüket. (Máté evangéliuma 25 : 1–13.)
195 8 Jókai sok regényében fordul elő szerelem, házasság vagy házassági terv főrangú hölgy és köznemes férfi között. A Fehér Gyula — Somlyóházi Cecílie párhoz hasonló a *Fekete gyémántokban* Berend Iván és Bondaváry Angela grófnő, az *Eppur si muove*-ban Jenőy Kilmán és Decséry Dorothea grófnő, *Az élet komédiáisaiban* Zárkány Napóleon

Lap: Sor:

- és Etelváry Rafaela hercegnő, az *Enyém, tied, övében* Áldorfay Ince és Hanna grófnő, a *Nincsen ördögben* Dumány Kornél és Vernőczy Flamma Mária grófnő.
- 195 : 34 *fadesse* — unalmas, unalmat keltő hölgy (a franciában nem használatos főnév)
- 200 : 23 *Nem volt ennek bátorsága se magát, se mászt megölni soha.* — Az *Egy magyar nábobban* Kárpáthy János Abellinóról: „Magát meg nem öli ő, mert a kéjencek nem tudnak öngyilkosok lenni.” (JKK 2. k. 235.)
- 201 *perplexitás* — zavar
- 202 : 7 Hasonlóan utánozza az örményes kiejtést *A kalmár és családja* (eredetileg: *Az örmény és családja*) c. elbeszélésében. (*Erdélyi képek* 176—207.)
- 204 : 26 *Éli esete* — Sámuel I. könyve 4: 12—18.
- 28 *Jób patriarcha* — Jób könyve 1: 17. A tevéket a bibliai történet szerint nem az akol csapta agyon, hanem a káldeusok hajtották el. A ház Jób gyermekeire szakadt rá.
- 30 *szent Dávid, Absolon* — Sámuel II. könyve 15: 13.
- 210 : 19 Újsághír 1857-ből: „Új gőzhajók. Brorząd Rudolf Mogyoróson (Esztergommegyében) szabadalmat nyert kerekcsavaros folyami és tengeri gőzhajók saját találmányu javított építésmódjára.” (VU 1857. júl. 5. 259.) — Jókai alakjai közül a gőzhajót építő Borcz rokona *A tudomány bolondja* c. elbeszélés hőse. (*Életemből* 2. k. 133—39.) Bolondos gőzhajó-épitési terv fordul elő a *Lenczi fráterban* is. (262—63.)

A KÉPMELLÉKLETEKRŐL

- I. Jókai arcképe 1857-ből. (VU 1857. márc. 8. 10. sz. címlap.)
- II. A regény hírlapi közlése és a *Felfordult világ* c. vers. (MS 1858. márc. 6. 28. sz. 112.)
- III. Az első kiadás belső címlapja.
- IV. A sztojkafalvi fürdő Erdélyben. (Mezei József rajza után, VU 1858. jún. 13. 24. sz. 280.)

NÉVMUTATÓ

- | | |
|--|--|
| <p>Albertfy Pál 223</p> <p>Beöthy Zsolt 227</p> <p>Berzeviczy Albert 222, 256, 259, 261</p> <p>Biazini 260</p> <p>Brorzád Rudolf 263</p> <p>Commodus, Lucius Aelius Aurelius 259</p> <p>Damiens, Robert François 262</p> <p>Dupuytren, Guillaume 258</p> <p>Eötvös József 258</p> <p>Falvay István 258</p> <p>Fényes Elek 225, 254</p> <p>Ferenczi Zoltán 218</p> <p>Freytag, Gustav 225</p> <p>Gál János 218</p> <p>Gulyás Pál 253</p> <p>Hajnik Károly 215, 220</p> <p>Heckenast Gusztáv 215, 217, 221</p> <p>Janke, Otto 218</p> <p>Jókai Mórné Laborfalvi Róza 219</p> | <p>Jókay Géza 260</p> <p>Jókay Károly 260</p> <p>Kanya Emilia 216</p> <p>Karácsonyi Guidó 261</p> <p>Kemény Zsigmond 222</p> <p>Kertbeny Károly 218, 226</p> <p>Kiszlingstein Sándor 217</p> <p>Laborfalvi Róza 219</p> <p>Lajos, XV. 262</p> <p>Lengyel Dénes 228</p> <p>Mészáros Károly 224</p> <p>Mezei József 264</p> <p>Mikszáth Kálmán 214, 220</p> <p>Mocsáry Lajos 224, 256, 257, 259</p> <p>Mód Aladár 222</p> <p>Mocsz Gusztáv 261</p> <p>Nagy Miklós 224, 228</p> <p>Pálffy Albert 223</p> <p>Péterfy Jenő 228</p> <p>Petrich Mihály 223</p> <p>Richelieu, Armand-Jean du Plessis 261</p> |
|--|--|

Schneider József 261

Sina Simon 261

Ślaski, Jan 218

Sötér István 228

Szabó László 220

Szegfi Mórné Kanya Emilia 216

Szinnyei Ferenc 228

Török János 220

Vajda János 222

Váli Mari 256, 260

Váradí Gábor 223, 260

Zajaczkowska, Z. 218

Zsigmond Ferenc 225, 227

TARTALOM

Egy farsang az Alföldön	5
A rózsaligeti birkás	44
A maga szolgája	64
Egy ember, akiből még lesz valami	74
Hogy támad az ismeretség?	95
Műverseny fürdőn	106
A kontremin	116
A jenki trikk	132
Kis Éden	148
Nők illúziói	164
A vőlegény mellett	175
Málai Máté uram perplexitása	201
Aki nem tud hová lenni a pénzével	209
Jegyzetek	213
Rövidítésk	214
Kiadások, fordítások	215
Keletkezése, forrásai	219
Irodalom	226
Szövegváltozatok	229
Tárgyi és nyelvi magyarázatok	253
A képmelléletekről	264
Névmutató	265

A kiadásért felel:
az Akadémiai Kiadó igazgatója

✱

A szerkesztésért felelős:
ZRINSZKY LÁSZLÓNÉ

Műszaki szerkesztő:
VIDOSA LÁSZLÓ

A kötéstervező:
KECSKEMÉTI ANNA
munkája

✱

A kézirat beérkezett: 1963. III. 16.
Példányszám: 6.600
Terjedelem: 13,4 (A/5) ív + 4 old. melléklet

✱

63.56847 Akadémiai Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Bernát György



MTA ITI
R2006

R 1966

R 1985

R 1997

Year 23. — 18

